

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PROMĚNY JIHOČESKÉHO POHRANIČÍ A JEHO
OBYVATELSTVA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE V DOBOVÝCH
PRAMENECH A PAMĚTI OBYVATEL KAPLICKA**

Vypracovala: Bc. Tereza Musilová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Holubec, Ph.D. et Ph.D.
České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. 7. 2023

Podpis

Tereza Musilová

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Stanislavu Holubcovi, Ph.D. et Ph.D. za jeho odborné vedení práce, cenné rady a připomínky a především děkuji za ochotu a čas, jež mi s trpělivostí věnoval. Děkuji Mgr. Veronice Steinerové a Pavle Sršňové ze Státního okresního archivu v Českém Krumlově za vyhledání a přípravu archiválií vztahujících se k tématu osídlování. Děkuji Bernhardu Rieplovi, Rakušanovi, jemuž se Kaplice stala domovem a který se o místní historii a obyvatele hluboce zajímá, za všechna doporučení a kontakty na pamětníky. Děkuji také všem ostatním, kteří mi rovněž s nalezením vhodných pamětníků pomohli. Děkuji Vladimíru Fuchsovi za poskytnutí dobových fotografií a pohlednic z Kaplicka. Děkuji také mému příteli, Vojtěchovi Andršovi, za vytvoření ilustrativních map a za to, že mě svým vlastním zájmem o poválečný vývoj „u nás doma“ v pohraničí inspiroval k napsání této diplomové práce. Děkuji rodině a všem blízkým za trpělivost a nekonečnou podporu.

Abstrakt

Tato diplomová práce se věnuje poválečnému vývoji v pohraničí, jež bylo poznamenáno násilnou proměnou demografické struktury – vysídlením německy mluvících obyvatel a následným osídlováním Čechy a Slováky z vnitrozemí anebo ze zahraničí. Předmětem zájmu je proměna jihočeského pohraničí, konkrétně tedy „Kaplicka“ (resp. bývalého kaplického okresu), k níž došlo po druhé světové válce. Nejen na základě sekundární literatury, ale zejména na základě dobových pramenů a živé paměti místních obyvatel tato práce zaznamenává a dále analyzuje průběh osídlování a proměnu zdejší společnosti a soužití různých skupin. Tato práce si klade za cíl analyzovat, jaké národnostní skupiny zdejší region osídlily a jak transformaci pohraničí vnímaly. Na základě devíti zpracovaných příběhů porovnává prožitky českých a německých starousedlíků a novoosídlenců. Závěrečná část práce nastiňuje možnosti využití těchto příběhů ve výuce moderních dějin v rámci občanské výchovy a základů společenských věd.

Klíčová slova: druhá světová válka, osídlování, proměna, starousedlíci, novousedlíci, reemigrace

Abstract

This thesis focuses on the post-war development of the border region marked by a violent change in its demographic structure – the displacement of the German-speaking population and the subsequent settlement of Czechs and Slovaks from the inland or abroad. The subject of the research is the transformation of the South Bohemian border region, specifically the region centred around the town of Kaplice (precisely the former district of Kaplice), which took place after the Second World War. Based on secondary literature, but especially contemporary sources and the living memory of the local inhabitants, this thesis deals with and further analyses the course of settlement and the transformation of the local society and the coexistence of different groups. It aims to analyse which national groups settled in this region and how they perceived the transformation of the borderland themselves. Based on nine stories, the thesis compares the experiences of Czech and German old settlers with the ones of newcomers. The final part of this thesis outlines possibilities of using these stories in the teaching of modern history in subjects such as Civics and Social science.

Key words: Second World War, settlement, transformation, old settlers, new settlers, remigration

Obsah

Úvod	7
Literatura, prameny, metodika.....	10
1 Osídlování pohraničí v rámci poválečného Československa	14
1.1 Motivy poválečné proměny pohraničí	16
1.2 Plánování a řízení osídlovacího procesu	18
1.3 Periodizace, propagace a průběh osídlování.....	20
1.3.1 Komplikace v průběhu osídlování	23
1.4 Obyvatelstvo pohraničí: starousedlíci, zůstavší Němci, novousedlíci.....	28
1.4.1 Čeští starousedlíci	28
1.4.2 Němci.....	29
1.4.3 Židé	32
1.4.4 Novoosídlenci	33
1.5 Proměny a vývoj pohraničí.....	43
1.5.1 Proměny sídel.....	43
1.5.2 Sociokulturní diskontinuita a vzájemné soužití	44
2 Poválečné osídlování kaplického pohraničí v dobových pramenech.....	52
2.1 Kaplicko – bývalý politický okres: charakteristika oblasti.....	52
2.2 Historický vývoj Kaplicka ve 20. století: politika a obyvatelstvo.....	54
2.3 Motivy, propagace a průběh osídlování	57
2.4 „Očištěné“ pohraničí a společnost: proměny.....	68
3 Poválečné osídlování Kaplicka v paměti místních obyvatel.....	82
3.1 Zůstavší Němci.....	82
3.2 Reemigranti z Rumunska	107
3.3 Starousedlí a novousedlí Češi.....	132
3.4 Poválečné proměny očima pamětníků – shrnutí.....	167
4 Využití pramenů a pamětí ve výuce OV a ZSV.....	171
Závěr	177
Seznam map.....	184
Seznam obrázků.....	184
Seznam tabulek.....	185
Seznam zkratk.....	186
Citovaná literatura a použité prameny	187
Příloha.....	206

Úvod

První polovina 20. století byla pro Československo skutečně dramatickým obdobím. Eskalující česko-německé soužití v průběhu 30. let, přijetí mnichovské dohody a následná nacistická okupace spolu s prožitkem druhé světové války zanechala v našem národu hluboké stopy, jež se v průběhu jejích let transformovaly do odmítání, ba dokonce nenávisti vůči všemu německému, v mnohých vytvořily touhu po pomstě, a nakonec i potřebu český stát od podobně rozvracečských snah, jaké projevovali příznivci Henleina a Hitlera, „očistit“.

První poválečné měsíce a roky tak nebyly prodchnuty pouhým návratem k normálnímu životu, ale prostupoval je budovatelský étos motivující k osídlení míst v pohraničí, kde ještě nedávno žili německy mluvící obyvatelé. Po jejich vysídlení měli na jejich místo přicházet spolehliví a pracovití Češi (anebo Slováci), kteří hranice československého státu v následujících letech ochrání.

Uplatnění kolektivní viny a vysídlení německy mluvících obyvatel bez větších ohledů na to, zda se jednalo o opravdového příznivce nacismu, je v dobovém kontextu pochopitelné. V prvních poválečných dnech se násilí dopouštěli i někteří Češi a především ve svých někdejších spoluobčanech zanechali pocit ohromné křivdy a vlastně nejen v paměti obyvatel, ale i v celé krajině relikty, jež dodnes zůstávají připomínkou násilné proměny českého pohraničí.

Ještě dnes nachází místní obyvatelé na okraji cest rozpadlé kapličky a renovují je, úvozové cesty, zdi zbořených domů, sklepy, studny a kusy nádobí, jež pohltily lesy, často znenadání prochází bývalými ovocnými sady, které někdy stále rodí ovoce, a v místech, kde kdysi stávaly domy se zahrádkami ještě stále rostou narcisky.

Ani diktatura nastolená roku 1948 nedokázala zcela přerušit kontakt mezi zůstavšími a vysídlenými obyvateli. Ti, kteří na Československo zcela nezanevřeli, se při první příležitosti znovu vraceli do svých někdejších domovů, poznávali místní obyvatelstvo a vyprávěli své příběhy. A jsou tací, kteří prožitky z této poválečné zkušenosti sdílejí – možná dokonce ve větší míře – ještě dnes.

Obyvatelé pohraničí se tak prostřednictvím krajinných artefaktů a živé paměti setkávají s komplikovanou minulostí svého kraje a domova. Každý si pak musí, jak píše František Zich, ujasnit jeho pojetí a najít svou pozici ve vztahu k regionu a k historickým událostem, jež zdejší vývoj násilně přerušily a zásadně proměnily.¹

Nejinak to bylo i u mne. Vyrůstala jsem ve městě Kaplice, která byla sídlem kaplického okresu, jenž byl před druhou světovou válkou z téměř 90 % německý (viz s. 55). Již na střední škole jsem se setkala s příběhy lidí, kteří museli své domovy po druhé světové válce opustit a nakonec jsem jejich příběhy zaznamenala ve své bakalářské práci. Později jsem začala objevovat i řadu míst vysídlením poznamenaných a začala jsem vnímat, k jaké proměně krajiny vlastně došlo a jak můj domov vypadal dříve.

Dnes se setkáváme s představou, že pohraničí je kvůli nucené proměně osídlení a sociokulturní diskontinuitě vykořeněné a zanedbané, že se zde lidé nestarají o místo a ani o sebe navzájem. Tuto představu nám v jihočeském pohraničí přiživuje divoká krajina, neprostupné lesy a vůbec místa, na

¹ ZICH, František. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí, s. 61-62.

nichž kdysi stály celé vesnice, a dnes zde stojí jen pár domů, někdy jen několik rozbořených kamenů, anebo zde často vlastně nenajdeme nic, co by někdejší život připomínalo. Pohraničí se dosud potýká s řadou socioekonomických problémů a poválečná proměna v osídlení bývá vnímána jako jedna z možných příčin nižší vzdělanosti, vyšší nezaměstnanosti a častějších exekucí.²

Úvahy nad tímto tématem přináší řadu otázek. Kdo sem, na Kaplicko, vlastně na místo vysídlených Němců přicházel? Odkud tito osídlenci pocházeli? Z jakého sociokulturního prostředí byli? Jaká byla jejich motivace opustit svůj domov a usídlit se jinde? Jaké dojmy měli ze svého nového domova? Jak těžké byly nové začátky? Jak se o nový domov starali a jak jej přijímali? Jak se jim zde žilo společně se starousedlíky a německy mluvícími obyvateli, kteří zde mohli zůstat? Proč zde vlastně mohli zůstat? Jak tito starousedlíci nahlíželi na nově příchozí obyvatele? Jak s nimi navazovali vztahy? Naráželi na nějaké konflikty? Jakou kulturu, zvyky a tradice si zdejší obyvatelé udržovali a jak vnímali, že některé vesnice najednou mizí?

Právě tyto otázky se snaží tato diplomová práce zodpovědět. Cílem práce je tedy zaznamenat průběh osídlování, proměnu osídlení a soužití zdejších obyvatel a zjistit, jaké skupiny osídlenců na Kaplicko nejčastěji přicházely a jak místní, autochtonní obyvatelstvo, na tyto proměny nahlíželo a přijímalo je. Rovněž se snažím prožítky a paměti místních – původních i nových – obyvatel porovnat.

Jak již bylo výše nastíněno, diplomová práce tímto způsobem mapuje proměnu pohraničí Kaplicka, resp. tedy někdejšího kaplického okresu ležícího na samém jihu Čech. Tento region jsem si zvolila nejen proto, že odtud pocházím, ale také proto, že Kaplicko mělo po roce 1945 určitá specifika. Patřilo totiž k nejhudším a nejméně osídleným oblastem. Dvě třetiny původního obyvatelstva (64 % obyvatel, viz s. 57) musely své domovy opustit a na jejich místo se rozhodně zástupy nových osídlenců nehrnuly. Právě zde zaniklo ohromné množství vesnic, osad a samot (viz Příloha 1). Důsledky poválečné proměny v osídlení tak zde mohou být i dnes daleko citelnější než na severu, kde průmyslová města byla tehdy daleko lákavějším místem pro život.

Tato diplomová práce seznamuje s těmito informacemi hned z několika úhlů pohledu. První kapitola *Osídlování pohraničí v rámci Československa* představuje obecné informace o poválečném období a nastiňuje nejen proměny na celostátní úrovni, ale především tedy proměny v pohraničí – vysvětluje motivaci, jež k nim vedla, propagaci, plánování, řízení celého procesu a pojednává i o samotném průběhu osídlování a komplikacích, které jej doprovázely. Dále se zabývá jednotlivými skupinami, jež v pohraničí žily anebo jej osídlovaly, a snaží se je charakterizovat. V poslední části této kapitoly se věnuji proměnám sídel a sociokulturní diskontinuitě, jež byly důsledkem vysídlovacího a osídlovacího procesu.

Ve druhé kapitole *Osídlování kaplického pohraničí v dobových pramenech* pracuji zejména s archivními prameny dostupnými ve Státním okresním archivu Český Krumlov (dále jen SOKA

² Problémům v pohraničí, resp. tzv. periferním oblastem, se věnuje obor sociální geografie a blíže o tom pojednává např. NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, 2005, anebo JEŘÁBEK, Milan, DOKOUPIL, Jaroslav a Tomáš HAVLÍČEK. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, 2004.

Český Krumlov). Na základě úředních spisů a dalších dostupných materiálů se snažím o doplnění kapitoly první, a to tedy se zaměřením na kaplický region. Pokouším se nastínit nejen motivy proměn jihočeského pohraničí a jejich propagaci, ale také průběh osídlování, specifické problémy regionu, s nimiž se zdejší obyvatelé a úředníci potýkali, a seznamuji s obyvatelstvem, které zde žilo a které sem nově přicházelo. Následně nastiňuji i důsledky této proměny právě ve zdejším regionu.

Ve třetí kapitole *Osídlení kaplického pohraničí v paměti místních obyvatel* se na celé období dívám skrze jednotlivé příběhy starousedlíků, novousedlíků a reemigrantů. Prostřednictvím vzpomínek pamětníků či rodinné paměti se pokouším zaznamenat žitou zkušenost zdejších obyvatel, a informace představené v předchozích dvou kapitolách tak doplnit o skutečné prožitky skutečných lidí. Byť má orální historie úskalí značné subjektivity, věřím, že právě lidské osudy jsou při studiu historických událostí rovněž důležité, neboť nám svou přirozenou komplikovaností a nejednoznačností zabráňují upadnout ke schematickému a černobílému vidění dějin.

Na základě zkušeností, prožitků a vzpomínek pamětníků se snažím zachytit, jak druhá světová válka ovlivnila vnímání následujících poválečných událostí, jaké bylo vysídlení někdejších spoluobčanů, jak se zde těm, kteří směli v Československu zůstat, následně žilo, a jak se starousedlíkům (českým i německým) dařilo sžít s nově přichozími obyvateli, kteří si nyní přivlastnili majetek, jež ještě nedávno patřil jiným. Snažíme se zaznamenat i to, jak si k novému domovu hledali vztah a jakých problematických aspektů osídlování si místní obyvatelé všímali, a především pak tedy proměnu zdejšího společenství a kraje, která důsledkem poválečných změn nutně nastala.

Ve čtvrté kapitole *Využití příběhů pamětníků ve výuce* nastiňuji několik metod, jak s těmito příběhy pracovat v rámci občanské výchovy a základů společenských věd.

Literatura, prameny, metodika

Tato diplomová práce se věnuje proměnám pohraničí souvisejícími s výměnou obyvatelstva, k níž došlo po druhé světové válce. Zaměřuje se na oblast Kaplicka, resp. bývalého politického okresu Kaplice, jenž je podrobněji charakterizován na začátku druhé kapitoly (viz s. 52). Diplomová práce je rozdělena do tří kapitol na základě zdrojů, s nimiž jsem v dané části nejvíce pracovala, a čtvrtá kapitola se zaměřuje na využití archiválií a pamětnických příběhů jako pramenů poznávání moderních dějin v rámci výuky základů občanských věd či občanské výchovy.

V první kapitole jsem pojednávala o poválečném vývoji v celostátním měřítku a snažila se podat ucelený přehled o motivech, propagaci, plánování, řízení a průběhu osídlení pohraničí. Vycházela jsem ze sekundární literatury od renomovaných historiků, kteří se tématu poválečného vysídlení a osídlování věnují. Základními díly byly monografie „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“ od Andrease Wiedemanna, *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)* od Matěje Spurného a *Očista československého pohraničí: migrace, životní prostředí a zdraví v bývalých Sudetech* od Eagla Glassheima, které posloužily jako odrazový můstek pro další studium. Dále jsem čerpala informace z pera historiků Adriana von Arburga, Tomáše Staňka, Tomáše Dvořáka, Karla Kaplana, Davida Kovaříka, Františka Čapky, Lubomíra Slezáka a Jaroslava Vaculíka. Při popisu etnických skupin, které společně v pohraničí žily, pro mne byly stěžejní studie publikované Ústavem pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd a etnografickým časopisem *Český lid*, na nichž se podílela např. Eva Davidová, Iva Heroldová, Vlasta Matějová, Helena Nosková, Tomáš Haišman či Antonín Robek.

Ve druhé kapitole jsem se již zaměřila na motivy, propagaci a průběh osídlování na Kaplicku, resp. v bývalém politickém okrese Kaplice, jenž tvoří geografický rámec této práce, a vycházela jsem především z dobových pramenů. Pracovala jsme s archivními materiály nacházejícími se ve Státním okresním archivu Český Krumlov a půl roku jsem studovala vybrané složky fondu ONV Kaplice. Bádání v archivech by ale vyžadovalo i několik let, aby bylo možné zpracovat kompletně všechny dostupné informace, a je tedy zřejmé, že jsem se k jiným a neméně důležitým informacím ani nedostala. K dispozici mi byl ale také Digitální archiv v Třeboni, kde jsou dostupné kroniky některých obcí či matriční záznamy. V diplomové práci využívám také informace z dobových periodik, zejména tedy z *Jihočeské pravdy*, analyzovaných již v jiných odborných pracích, anebo z dobových příruček a brožurek vydávaných k osídlování (např. *Nový domov: Poslední příležitosti k osídlení*).

Ve třetí kapitole je zdrojem orální historie, tedy paměti místních obyvatel, které oživují a zajímavě doplňují faktické informace v předchozích dvou kapitolách. Rozhovory byly vedeny metodou strukturovaného rozhovoru, neboť jsem sledovala témata načrtnutá v předchozích dvou kapitolách. Pro české starousedlíky, zůstavší Němce a pro novousedlíky se otázky do jisté míry lišily, nicméně nyní by je šlo shrnout následovně: dětství, česko-německé předválečné soužití či život v zahraničí, vysídlení Němců či přesídlení do pohraničí (propagace a motivace), (staro)nový domov, obyvatelstvo, soužití různých etnických skupin a kultura a proměna krajiny, resp. pohraničí.

Před vypracováním práce jsem měla vytipováno a doporučeno 21 pamětníků. Uskutečnila jsem nakonec 11 rozhovorů, z nichž jeden byl s manželi, tudíž jsem slyšela celkem 12 příběhů 12 rodin. Nicméně některé příběhy nezapadaly do sledovaného období (tj. 1945-1955) či geografického rámce této práce (tj. bývalý politický okres Kaplice) a ne všichni pamětníci dokázali poválečné události vhodně reflektovat a zamýšlet se nad nimi. Zůstalo mi tedy celkem 9 použitelných příběhů – jak českých, tak německých starousedlíků a novousedlíků z českého vnitrozemí a ze zahraničí (konkrétně tedy z Rumunska).

Doporučení a kontakty na jednotlivé pamětníky jsem získávala různě. Některé pamětníky jsem znala už dříve, protože pocházím z Kaplice, a např. příběh *Karla Mrzeny* jsem slyšela na besedě na střední škole. Kontakt jsem měla od jeho vnuka. Díky dalším známým jsem rovněž mohla kontaktovat rumunské reemigranty a *Jitku Čampulovou*. V případě *Idy Menzingerové* jsem dostala tip od jiné pamětnice, jejíž příběh se však v práci neobjevuje. Pamětníky reprezentující zůstavší Němce mi doporučil Bernhard Riepl, který se místní historii sám věnuje. Jeden příběh zůstavšího Němce, *Helmuta Wagnera*, jsem částečně znala díky pamětnici *Marii Schartmüller*, která o svých zkušenostech s vysídlením vyprávěla v mé bakalářské práci³. Ač se jednalo o velmi zajímavé zkušenosti (s vnitřním odsunem a pozdějším návratem do pohraničí), v práci nemohl být příběh publikován, neboť se odehrával především v Českém Krumlově a nikoli v Kaplici, což mi nebylo dopředu známo. Na několik pamětníků jsem dostala tip ve skupině *Kapličáci* na Facebooku, kde jsem žádala její členy o pomoc s jejich hledáním. Navzdory mnoha doporučením bylo možné využít jen příběh *Stanislava Študlara*, protože u ostatních se objevily potíže – příběhy často nespádaly do časového a geografického rámce práce, a pokud ano, nebyli pamětníci schopni o nich souvisle vyprávět. Na to mohl mít vliv jednak jejich vysoký věk, ale také to, že já jsem byla pro ně úplně neznámá osoba. Oba tyto důvody mimo jiné zamezily některým setkáním, pamětníci se na ně necítili, anebo o ně zkrátka neměli zájem. Ale k tomu došlo i v jednom případě, kdy byl kontakt zprostředkován opět přes známé. Při samotných setkáních s pamětníky se výrazné komplikace nevyskytovaly. Ač byla zpočátku znát určitá opatrnost, většinou společní známí pomohli prolomit ledy a setkání se vyznačovala otevřeností, upřímností a poměrně velkou komunikativností pamětníků. Jejich zkušenostem jsem se snažila vždy citlivě naslouchat a brát zejména ohled na jejich vysoký věk. Po pár hodinách rozhovoru byla na některých z nich znát únava, u jiných mě naopak nesmírně překvapil jejich elán a často i paměť, která byla např. v případě nejstarší pamětnice, 97leté *Jitky Čampulové*, opravdu výborná. Rozhovory trvaly v rámci 2-6 hodin; někteří pamětníci měli skutečně velký zájem předat mi toho co nejvíce a samozřejmě bylo vidět, že pocítují i radost z toho, že můžou o svých zkušenostech vyprávět.

K některým setkáním bohužel ani dojít nemohlo, neboť to neumožnil zdravotní stav pamětníků (zejména pokud ovlivňoval jejich paměť) a došlo i na to, čeho jsem se nejvíce obávala – někteří pamětníci dříve, než se rozhovor stačil uskutečnit, zemřeli.

³ MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*. České Budějovice, 2020. Bakalářská práce (Bc.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta.

To není ovšem až tak překvapivé vzhledem k době, která od konce druhé světové války uplynula – bude to bezmála 80 let. Proto se mi většinou ani nedařilo dohledat pamětníky, kteří toto období prožili jako dospělí. Máme zde zastoupeny příběhy pěti lidí narozených ve 20. a 30. letech, ale z výše zmíněného důvodu jsem akceptovala i pamětníky, jež konec druhé světové války a následné období vnímali ještě stále dětskýma očima, anebo první poválečné roky sami ani neprožili a ve svém vyprávění zprostředkovávají rodinnou paměť. Absence této bezprostřední zkušenosti způsobuje, že na události po druhé světové válce už nutně nahlíží jinak, s určitým odstupem, protože jejich životní zkušenost byla formována spíše obdobím let 1948-1989 (tj. komunistickým režimem). Nicméně informace obsažené v jejich příbězích byly v mnoha ohledech cennější než u některých pamětníků, kteří dané období prožili, ale nebyli bohužel schopni jej dostatečně reflektovat.

Rozhodnutí zpracovat příběhy jejich rodin bylo ovlivněno i tím, že se jednalo o potomky zůstavších Němců, kterých zde obecně zůstalo málo, a tedy také možnosti jsou při hledání těchto pamětníků značně omezenější. Obdobné potíže se objevily rovněž při hledání ryze českých starousedlíků, což má ovšem opět poměrně logické vysvětlení – bývalý politický okres Kaplice byl totiž před druhou světovou válkou (dle sčítání lidu z roku 1930, viz s. 55) téměř z 90 % německý. Vím pouze o pár českých rodinách, z nichž ovšem nikdo schopný podat svědectví o dané době již nežije, anebo o to nemá zájem.

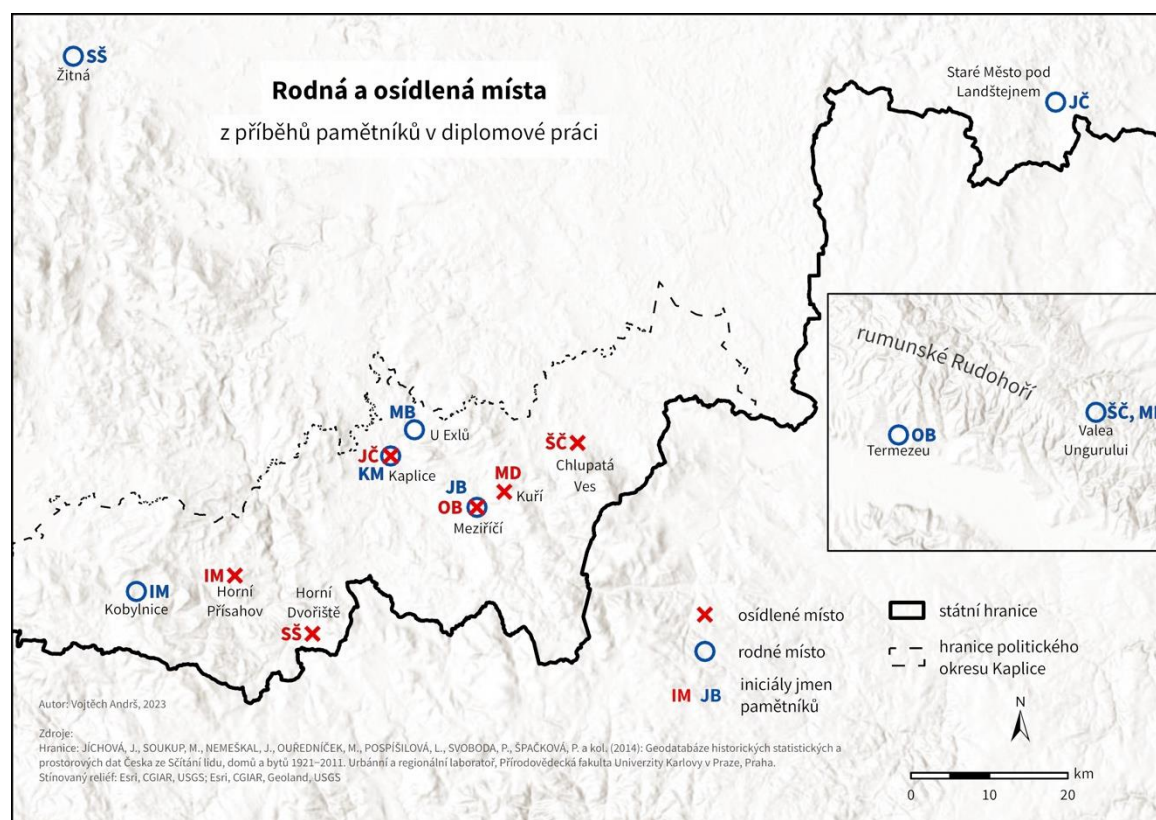
Nakonec zjišťuji, že některé rodiny, které byly běžně považovány za české, zcela české nebyly a ve skutečnosti se jednalo o smíšená manželství. Totéž platilo i v případě rodin zůstavších Němců. Dle dobového hlediska měla být národnost smíšených rodin určována dle národnosti otce coby hlavy rodiny, avšak ukázalo se, že ji ovlivňovaly i jiné faktory. Například po seznámení se s příběhy prarodičů *Marie Blessbergerové* se může zdát, že evidentně významnější roli měly v rodině ženy, neb jejich manželé se přiklonili právě k jejich národnosti. Pravděpodobnějším vysvětlením však je, že se rodiny – protože žily v blízkosti česko-německé jazykové hranice – hlásily spíše k té národnosti, jež na daném území převažovala, ale záleželo také na jejich politickém smýšlení.

Skupinu starousedlíků reprezentují čtyři pamětníci, z nichž tedy ani jeden nebyl ryze české národnosti, ač jedna rodina byla za opravdu českou považována. Početnější je skupina novousedlíků, která je zastoupena dvěma pamětníky z českého vnitrozemí, usadivších se v pohraničí roku 1945, a třemi slovenskými reemigranty z rumunského Rudohoří, jež přišli v letech 1948-1949. Pamětníci na sebe někdy ve svých příbězích odkazují, protože se znají, což je spíše dílem náhody než záměrem. Jejich příběhy jsou často zasazeny do stejných nebo blízko sebe ležících míst, a proto byla pro lepší představu o propojenosti jejich života vytvořena mapa zobrazující nejen jejich rodná místa, ale především místa, která v pohraničí osídlili (viz Mapa 1, s. 13).

Pro zpracování jednotlivých příběhů se nabízelo několik hledisek. Mohly být představeny na základě míst, kde pamětníci žili, tedy např. Kaplice (*Karel Mrzena, Jitka Čampulová, Marie Blessbergerová*), Benešovsko (*Josef Blessberger, Štefan Čajan, Marie Danielová, Ondřej Bandík*) či Vyšebrodsko (*Stanislav Študlar, Ida Menzingerová*), takové dělení však není pro tuto práci účelné. Dále mohli být rozděleni podle toho, zda patřili ke starousedlíkům, což by se dále dělilo na české a německé, neboť se jejich zkušenosti zásadně lišily, či zda patřili k novousedlíkům, u nichž

by se opět rozlišovalo, zda pocházeli z českého vnitrozemí či zahraničí. Obě tato hlediska příběhy tříští do menších částí, z nichž by bylo obtížné postihnout obecnou zkušenost, kterou si jednotlivé skupiny prošly. Je zřejmé, že po druhé světové válce nebylo ani tak důležité to, zda člověk patří ke starousedlíkům či novousedlíkům, jako spíše to, jaké je národnosti a etnicity. Nakonec jsou tedy pamětníci rozděleni na zůstavší Němce (starousedlíky), reemigranty (novousedlíky) a Čechy, kteří se jako jediní dále dělí na starousedlíky a novousedlíky, ale rovněž je pojí spíše podobný prožitek. Jejich vyprávění jsou zpracována tak, aby co nejlépe zachovávala jak projevy osobní povahy, tak celkové vyznění jejich jednotlivých zkušeností.

Mapa 1: Rodná a osídlená místa z příběhů pamětníků v diplomové práci

Zdroj: Mapu vytvořil pro účely této diplomové práce Vojtěch Andrš.

Pamětníci podepsali souhlas se zaznamenáním rozhovoru, s pořízením fotografie a s následným tvůrčím zpracováním příběhu. Ti, kteří poskytli také soukromé fotografie, udělili v průběhu nahrávání také souhlas i s jejich využitím. Audiozáznamy rozhovorů nejsou nikde zveřejněny, protože se v nich mnohdy objevují jiné citlivé údaje.

Tato diplomová práce je značně obsáhlá. Důvodem je, že téma poválečného vývoje – vysídlování, osídlování a celkové proměny pohraničí – je natolik složité, že zahrnuje mnoho různých aspektů, několik různých příběhů a perspektiv, jež není možné opomenout, aniž by se vytratila jeho podstata.

1 Osidlování pohraničí v rámci poválečného Československa

Druhá světová válka ukončila po staletí trvajícím česko-německému soužití; došlo k nucenému vysídlení Němců z pohraničí a jeho následnému dosídlení.

Německé obyvatelstvo mělo přitom v českém pohraničí silné kořeny. Prakticky od počátku českého státu⁴ zde žili Češi a Němci společně.⁵ Mnoho německy mluvících obyvatel sem přišlo během středověké kolonizace ve 13. století, a to z čistě hospodářských důvodů. Usadili se především na území dnešního pohraničí, jež do té doby zůstávalo neosídlené. Od 2. poloviny 19. století propukala mezi oběma národy nevraživost, která eskalovala v posledních letech před druhou světovou válkou.⁶ Dle Lemberga však Češi na Němce pohlíželi ve trojí podobě: Vídeň, Berlín a „naši Němci“. Ti byli vnímáni jako krajané, spoluobyvatelé, kteří pouze mluví jiným jazykem. Byli zásadně odlišováni od „Němců cizozemců“. Na konci 19. století se však rozdíl mateřštiny začal měnit v cosi zásadního, politického – a z krajanů se stávali nepřátelé, jež byli mnohdy vnímáni ještě negativněji než Němci z Německé říše či z alpských zemí.⁷

Po první světové válce byl vznik samostatného Československa, které se skládalo z historicky českých zemí (bez ohledu na etnicitu obyvatel pohraničí), pro německy mluvící obyvatelstvo „ra-nou“. Pociťovali křivdu kvůli odepření práva na sebeurčení a cítili se odtrženi od svých mateřských národů.⁸ Někteří se proto namísto na Prahu či Vídeň začali orientovat na Berlín. Česko-německý konflikt nakonec vygradoval ve 2. polovině 30. let, kdy se velká část německy mluvících obyvatel přiklonila k Henleinově straně (SdP) kolaborující s hitlerovskou říší.⁹ Následná okupace a druhá světová válka vztahy natolik vyostřily, že se poválečné soužití Čechů a Němců v jednom státě zkrátka jevilo jako nemožné.¹⁰

Pohraničí (viz Příloha 2) dostalo zcela novou tvář: vyměnilo se zde téměř 5 milionů obyvatel.¹¹ Více než 3 miliony lidí byly zbaveny domova; statisíce z nich byly vyhnány a miliony organizovaně přesunuty za hranice Československa. Další 2 miliony pak přišly na jejich místo, aby převzaly Němci opuštěný majetek.¹² Tato proměna znamenala hluboký zásah do všech společenských sfér nejen v pohraničí a ovlivnila vývoj v celém státě.¹³

Nucené vysídlení německé menšiny bylo jen jednou z revolučních sociálních a ekonomických změn. Ty obsahovaly mimo jiné spojení se SSSR a znárodnění naprosté většiny průmyslu.

⁴ Prvním pražským arcibiskupem byl dokonce Sas jménem Dětmár. BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám*, s. 12.

⁵ Tamtéž, s. 12.

⁶ KROFTA, Kamil. *Němci v Čechách*, s. 7-10.

⁷ LEMBERG, Hans. *Porozumění*, s. 227-231.

⁸ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 81-84.

⁹ LEMBERG, Hans. *Porozumění*, s. 227-231.

¹⁰ Stručně a srozumitelně o tom BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám*, s. 107-179.

¹¹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*, s. 130.

¹² SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 163.

¹³ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 39.

Volební vítězství roku 1946 připadlo KSČ, jež získala 38 % hlasů.¹⁴ V její prospěch hrál český a protiněmecký nacionalismus, který dokázala na rozdíl od ostatních stran nejlépe propojit s vlastními politickými záměry.¹⁵ Víra v dějinnou logiku a svrchovanou spravedlnost, kterou KSČ vyjadřovala, nejlépe ospravedlňovala odsun Němců. Rozsáhlá protiněmecká kampaň, využití historických mýtů, zdůrazňování podílu na upevnění slovanského rázu ČSR a komplexní plán, jenž budil po zkušenostech 30. a 40. let důvěru, vedly k tomu, že se komunisté stali garantem zájmů nových osídlenců českého pohraničí. Volební zisky KSČ se zde pohybovaly i mezi 60-65 % hlasů. Proti komunistům zde nestály tradiční instituce (např. církev) a další spolky (např. Sokol), ani vrstva velkých sedláků. Chyběly zde vztahy mezi krajem a lidmi a mezi lidmi navzájem, tudíž nic nekomplikovalo utvoření nového života a nové identity. Pohraničí tak představovalo strategicky významnou oblast v nově budované republice a v očích komunistů místo, kde se nejspíše „velké dílo“ (tj. socialismus) podaří. Pro komunisty bylo pohraničí jen předebrou čehosi, co mělo později nastat v celém státě. Mělo jít na cestě hospodářského i politického pokroku, právě zde se měla nejzdrárněji uplatnit nová lidová demokracie. Národ zde měl být formován tak, jak měl být formován v celé republice.¹⁶ Sami komunisté později připustili, že vysídlovací a osídlovací politika, jež byla jimi v každém směru ovládána, jim pomohla prosadit žádoucí změny, které vedly k získání monopolní moci ve státě.¹⁷

V základu této velké proměny (nejen) pohraničí stála myšlenka očisty společnosti; myšlenka odstranění „odvěkého nepřítele“ a vykořisťovatele, který utlačuje české rolníky a dělníky od Bílé hory, tj. Němců.¹⁸ Dřívější Sudety se tak podle Glassheima¹⁹ a Spurného²⁰ staly dílnou či laboratoří experimentů etnického, sociálního a environmentálního inženýrství.

Na místo Němců přicházeli do pohraničí lidé, kteří podle kritiků osídlovacího procesu postrádali solidaritu a spojení s krajinou. Toto odcizení jim znemožňovalo zakořenit, a v pohraničí, důsledkem obecné nevšímavosti, vznikl prostor pro řadu patologických jevů. Je však pravdou, že odcizení, společenská krize a ekologická devastace nepředstavovaly po válce problém pouze v Československu, ale po celém světě. Jenže v českém prostředí došlo k etnické očistě a budování pohraničí prodchnul modernizační a materialistický étos. Češi nyní kladli důraz na odlišné hodnoty – tvrdou práci, rychlý ekonomický růst a průmyslovou modernitu.²¹

Podle Spurného je i po letech patrné, že hranice mezi někdejšími Sudety a vnitrozemím existovat nepřestala. Přestože např. turistickou oblast Krkonoš, dosídlenou v původní hustotě s důrazem na rekreační vyžití, lze dnes považovat za úspěšně integrovanou, na mapách zobrazujících různé

¹⁴ MYANT, Martin. New Research on February 1948 in Czechoslovakia, s. 1697.

¹⁵ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, s. 5-7.

¹⁶ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 31-62.

¹⁷ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 98; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 40.

¹⁸ GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*, s. 64.

¹⁹ Tamtéž, s. 132.

²⁰ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 11, 47, 62.

²¹ GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*, s. 132-137.

socioekonomické ukazatele (např. chudobu, nezaměstnanost, exekuce či podíl vysokoškolských absolventů) je tato hranice skutečně do jisté míry stále znát²².

1.1 Motivy poválečné proměny pohraničí

V základu vysídlovací a osídlovací politiky stál jeden motiv: zabránit opakování „Mnichova“. Republika měla být od Němců očištěna v zájmu *vnitřní i vnější bezpečnosti a zachování míru* v Evropě i ve světě.²³ Transfer obyvatelstva byl totiž v dobové atmosféře vnímán jako vhodné řešení vážných konfliktů vznikajících na etnicky smíšených územích.²⁴

Již bylo nastíněno, že vzájemná česko-německá nenávist sahala hluboko do minulosti (viz s. 14). Pocit permanentního ohrožení z německé strany a přijetí zápasu mezi českým a německým živlem jako odvěkého českého údělu je patrný již z vlasteneckých textů z 19. století.²⁵ Nedávný prožitek okupace, „mnichovské zrady“ a ne vždy jednoduchého soužití v meziválečném Československu²⁶ tak jen oživil staré představy o nutnosti německý element v zemi oslabit.²⁷

Aby už nedošlo k odtržení pohraničí od zbytku republiky, pramenícího z vědomí odlišné identity na bázi sudetoněmectví a způsobeného částečně i přičiněním zdejších obyvatel²⁸, mělo být Němci opuštěné pohraničí nyní osídleno lidmi národně i státně spolehlivými, pracovitými, svědomitými, kteří dají vzniknout zdravější, výkonnější a spravedlivější společnosti. Jednalo se o legitimizační motiv nuceného vysídlení, které bude ospravedlněno jedině tehdy, podaří-li se pohraničí osídlit „nejlepšími z nejlepších“ a vybudovat zde společnost na lepších základech.²⁹ Klíčovými pojmy se pro nové pohraničí staly „jednota“ a „spolehlivost“.³⁰

²² Z výše zmíněných ukazatelů je někdejší pohraničí nejvýrazněji stále k vidění na mapě s podílem osob v exekuci, kterou najdeme na webu *Mapa exekucí* (<http://mapaexekuci.cz>). Můžeme však pozorovat, že s ubíhajícími léty tato hranice pomalu mizí. Zda se na takovém stavu skutečně podepsala výměna obyvatelstva, je však předmětem jiných studií. Podrobněji se těmto jevům věnují studie periferních oblastí, k nimž z ekonomického hlediska spadají právě i oblasti zasažené odsunem německého obyvatelstva a následným osídlováním. Je to např. oblast Jeseníků, Orlických hor, Šumavy a Českého lesa. Význam ekonomických aspektů ovšem slábne a rozhodující začínají být aspekty sociokulturní (občanská angažovanost, regionální identita, image regionu atd.). Kontinuita dosídlení je jedním z faktorů, který rozděluje jádro a periferii. JANCÁK, Vít, CHROMÝ, Pavel, MARADA, Miroslav, HAVLÍČEK, Tomáš a Petra VONDRÁČKOVÁ. Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí, s. 208 a 218; MARADA, Miroslav. Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy, s. 15.

²³ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 40-45.

²⁴ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 206-209.

²⁵ RAK, Jiří. *Bývali Čechové... české mýty a stereotypy*, s. 99.

²⁶ K problematickým aspektům česko-německého soužití viz více ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945*. Středokluky: SUSA, 2010; BENEŠ, Zdeněk, JANCÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002; KURAL, Václav. *Místo společenství – konflikt!* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994.

²⁷ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 202.

²⁸ Tamtéž, s. 95-103.

²⁹ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 37-38.

³⁰ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 170.

S tím souvisel motiv *ochrany státních hranic*. Nové uskupení *hraničářů* měli tvořit lidé, kteří disponovali jak typicky německými vlastnostmi, tj. pracovitostí, tak typicky slovanskými ctnostmi, tedy např. solidaritou a kreativitou.³¹ Mentalita hraničáře má navíc v české společnosti dlouholetou tradici. Váže se ke vzniku ochranných spolků v oblastech s převážně německým obyvatelstvem a navazuje např. na Jiráskovy *Psohlavce*, legendu o Chodech, kteří střeží hranice se znakem psí hlavy. Posláním nových „psohlavců“ byl boj s vnějším i vnitřním nepřítelem a nastolení cesty ke spravedlivější společnosti. Jejich zodpovědnost byla vyzdvihována ministrem vnitra Václavem Noskem před celým národem³²:

*„Budete strážci našich hranic. Slavné tradice Psohlavců musí se rozšířit od vesnice k vesnici, od města k městu, co jich je v našich horách, na Šumavě a v Krušnohoří. Víím, že toto vše chápete a že při očistě našeho života máte přísnější měřítko než jinde. Neboť máte i větší zodpovědnost před celým národem [...] Vaše osady musí tvořit pevný pás kolem naší vlasti, který nepropustí nepřítele. Vaše ostrážitost nesmí ochabovat. Za hradbou našich hor, za Odrou a Nisou, se rodí nový spravedlivý svět pracujícího lidu slovanských a východoevropských národů. Pracujme proň ve svém každodenním zaměstnání a nadto jej chráníme proti zlobě světa starého.“*³³

Noskem zmiňovaná „přísnější měřítko“ je třeba chápat v dobovém kontextu. Při osvobozování vycházely najevo všechny hrůzy, jež nacisté napáchali v koncentračních táborech a v posledních dnech války, a proto bylo pro mnoho lidí opravdu těžké nepodlehnout protiněmeckému šovinismu.³⁴

Osídlování souviselo také s celostátní pozemkovou reformou³⁵ a KSČ, která dokázala lépe než ostatní politické strany pracovat s hmotným a symbolickým kapitálem osídlovacího procesu, volala po důsledné konfiskaci „nepřátelského a zrádovského majetku“ a po svěření hospodářské moci do rukou lidí. Konečně mělo dojít k „navrácení české půdy českému národu“, zcizené po bitvě na Bílé hoře.³⁶

³¹ SPURNÝ, Matěj. Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945, s. 170.

³² SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 40-41.

³³ NOSEK, Václav. Na stráž hranic pokrokového světa, s. 1-2, citováno dle SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 36.

³⁴ BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám*, s. 178-179.

³⁵ V dějinách samostatného československého státu došlo již před druhou světovou válkou k jedné pozemkové reformě. Proběhla hned po vzniku Československa a měla za cíl oslabit velké pozemkové vlastnictví šlechty a církve, uspokojit drobné rolníky, malozemědělce, bezzemky, posílit střední vrstvu zemědělského obyvatelstva a zkrátka změnit nepříznivé rozvrstvení pozemkové držby, a tím tedy snížit i sociální napětí, které panovalo především na venkově. Výsledky této reformy byly ale kritizovány; reforma nebyla provedena důsledně, velká část půdy byla vrácena původním majitelům, a přestože došlo k posílení středních rolníků a zemědělců, malorolníci a bezzemci neměli mnohdy finanční prostředky ke splacení půdy a k investicím nutným pro hospodaření, a proto byla půda opět přerozdělena. Druhá pozemková reforma se tedy jevila jako nutná. MARŠÍKOVÁ, Magdalena a Zbyněk MARŠÍK. *Dějiny zemědělství a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje*, s. 161-170; VYKOUPILOV, Libor. *Slovník českých dějin*, s. 479-480.

³⁶ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 37-42; WIEDEMANN, Andreas. „Pojd' s námi budovat pohraničí!“, s. 44.

V českém historickém vědomí představuje Bílá hora moment, po kterém nastala „třistaletá poroba“ a „období temna“, a zakořenila v něm pocit obrovské křivdy.³⁷ Motiv *odčinění Bílé hory* byl proto i součástí *Dekretu o vlastnictví půdy*, vydávaného z pověření ministerstva zemědělství, který postupně obdrželi noví zemědělci (viz dále s. 23).³⁸

Vyhnání Němců a osídlení pohraničí, konfiskace a redistribuce majetku byly integrovány do tradičního národního narativu o tisíciletém boji s německým elementem a představovaly jeho poslední kapitolu o tom, jak utlačovaný národ dosáhl spravedlnosti.³⁹

KSČ tak využila pozemkovou reformu ke spojení sociálních i nacionálních požadavků.⁴⁰ Řízené migrace nebyly vědomou součástí pouze národnostní politiky, ale také té třídní.⁴¹

1.2 Plánování a řízení osídlovacího procesu

Osídlení přímo doprovázelo a navazovalo na nucené vysídlení Němců. Radvanovský za počátek osídlovací politiky označuje rozhovory prezidenta Beneše se zástupci komunistické strany v Moskvě v prosinci 1943.⁴² Následně memorandum *Problém německé menšiny v Československu*, předané v listopadu 1944 Spojencům, zmiňovalo po vysídlení Němců systematické dosídlení Čechy, Slováky, Rusíny, Lužickými Srby z jiných částí republiky nebo z ciziny.⁴³ *Košický vládní program* pak obsahoval rozhodující předpoklady procesu osídlování, a to kapitoly o podřízení majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů národní správě. Nicméně podrobné koncepce a konkrétní plány na osídlení se formovaly až v osvobozeném státě od jara a léta 1945. Podílely se na nich různé instituce (viz Příloha 3).⁴⁴ V zásadě reagovaly na již nastalou situaci samovolného přesídlování Čechů do pohraničí tzv. „na vlastní pěst“ a na obavy, že tímto způsobem problémy v pohraničí i nadále přetrvají.⁴⁵

Komunisté měli v režii velkou část plánování a řízení osídlování, neboť zastávali vedoucí funkce rozhodujících úřadů (viz Příloha 3). Sama KSČ založila osídlovací komisi ÚV KSČ, která zřídila pobočky na krajských a okresních úrovních. Díky tomu byla strana informována také o specifických problémech regionů. Komise měly poskytovat pomoc osídlencům a poukazovat na zásluhy komunistů, kteří se díky rychlé výstavbě okresních a místních organizací zabývali problematikou osídlení důkladně a cíleně jako první. Měli obsazené pozice na ONV a MNV, případně ve správních komisích, které měly být obsazeny paritně ze zástupců všech politických stran. Ale

³⁷ RAK, Jiří. *Bývali Čechové... české mýty a stereotypy*, s. 127-140.

³⁸ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 35.

³⁹ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 169-170.

⁴⁰ KUKLÍK, Jan a Daniela NĚMEČKOVÁ. *Majetkové změny v ČSR v letech 1945-1948*, s. 3-14.

⁴¹ NOSKOVÁ, Helena. *Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950*, s. 25.

⁴² RADVANSKÝ, Zdeněk. *Integrationsprobleme bei der Wiederbesiedlung der deutschen Siedlungsgebiete in den böhmischen Ländern nach 1945*, s. 144.

⁴³ Počet Čechů a Slováků roztroušených po celém světě se v roce 1945 odhadoval celkem na 2 miliony lidí. Zhruba polovina z nich sídlila jen v USA. WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 46.

⁴⁴ Tamtéž, s. 42-43.

⁴⁵ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 44.

protože ostatní strany Národní fronty nedokázaly v pohraničí založit své organizace včas, komunisté nebyli později ochotni se svých pozic vzdát.⁴⁶

Plán na osídlování pohraničí nebyl tvořen jednotným dokumentem. Mezi ty stěžejní patřilo *Programové prohlášení OÚ v Praze* a dále *Osídlovací plán pohraničí českých zemí po odsunu Němců z hlediska celostátního hospodářství a obrany státu*. Podle nich nebylo prvořadým smyslem osídlení šíření české kultury a budování krásného prostředí, ale vytvoření podmínek „pro co největší produktivitu práce a blahobyt celé republiky“. Kolonistům bylo proto potřeba nabídnout lepší životní standard, než jaký měli v zázemí.⁴⁷

Právní základ vysídlovací a osídlovací politiky tvořily prezidentem vydávané dekrety (tzv. *Beněšovy dekrety*). Jednalo se o dekret č. 5 o národní správě, dekret č. 12 a č. 108 týkající se konfiskace majetku a dekret č. 28 s principy a řízením vnitřního osídlení.⁴⁸ Majetek nebyl, resp. neměl být konfiskován osobám, které mohly prokázat, že se aktivně účastnily boje za osvobození ČSR.⁴⁹

Konfiskovaný zemědělský majetek a lesní plochy byly podřízeny Národnímu pozemkovému fondu (dále jen NPF). Další bývalé majetky Němců spravoval Fond národní obnovy (dále jen FNO), kterému připadlo ohromné množství podniků, obchodů, domů a movitých předmětů všeho druhu (nábytek, dopravní prostředky, užitkové předměty atd.).⁵⁰

Konfiskovaný majetek byl spravován národní správou, dokud nebyl předán do soukromého vlastnictví anebo začleněn do národních podniků⁵¹. V případě soukromníků se předání majetku mělo řídit přednostním právem, jež měly osoby, které se vyznamenaly při osvobození ČSR, tedy vojáci, odbojáři, partyzáni, ale také političtí vězni, deportovaní, jejich rodiny a dědicové, rolníci poškození válkou a reemigranti.⁵²

Pro snadnější zžití s novým prostředím měli být osídlenci přesídlováni po skupinách, do míst co nejbližše oblastem jejich původu a se stejnými (či podobnými) přírodními podmínkami. Nicméně poslední požadavek bylo těžké uvádět do praxe, neboť pohraniční okresy ležely převážně výše než ty vnitrozemské, a tak se přírodními podmínkami velmi lišily.⁵³

⁴⁶ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 60-63.

⁴⁷ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 43-44; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 50-57, 107.

⁴⁸ Dekret o národní správě mimo jiné prohlásil za neplatné jakékoli majetkové převody a jednání uzavřené po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce. Konfiskace se ale netýkala části movitého majetku nutné k uspokojení životních potřeb či k vykonávání zaměstnání. ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 36, 96-97; STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 48, 54; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 101.

⁴⁹ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 104.

⁵⁰ Tamtéž, s. 101-104, 132-133.

⁵¹ Na konfiskaci majetku totiž navazoval také proces znárodnění, jenž byl začleněn i v *Košickém vládním programu* jakožto hlavní úkol k oživení poválečného hospodářství. Bylo proto znárodněno celkem 3348 podniků z 27 různých odvětví a oborů, které zaměstnávaly 60 % všech pracujících a které utvořily 321 národních podniků. Tamtéž, s. 128-137.

⁵² ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 33-39, 53; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 114, 130-131.

⁵³ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 110-111.

Pohraničí nemělo být osidlováno v dosavadní, předválečné hustotě. Ta měla dosahovat zhruba 75 % předválečného stavu, aby zůstala zachována relace hustoty v poměru k vnitrozemí.⁵⁴ Rozhodující byl také požadavek bezpečnosti.⁵⁵ Strategická úvaha pro obranu státu vycházela z myšlenky, že je výhodnější, když obyvatelstva z centra směrem k hranicím ubývá. Plán na osídlení proto rozdělával české pohraničí na několik oblastí, jimž určoval odlišnou podobu nové společnosti a rozdílnou hustotu zalidnění. Oblasti od Krkonoš po Jeseníky a jižní Morava měly být dosídleny víceméně v dosavadní hustotě s důrazem na rekreační využití pro obyvatelstvo. Český les, Šumava a větší část jihočeského pohraničí měly být naopak osídleny co nejméně, protože se jednalo o „strategickou hranici prvního řádu“. V enklávách, jaké představovala např. Jihlava, měla zůstat hustota obyvatelstva stejná.⁵⁶

Kromě toho měly být demografické změny pohraničí využity k proměně hospodářské struktury a koncentraci průmyslového a živnostenského potenciálu. Ministerstvo zemědělství proto prozatím nechtělo osidlovat výše položené oblasti a hospodářství považována za nerentabilní. Půda v polohách nad 750 m n. m. měla být částečně zalesněna (60 000 ha) a rovněž zde měla vznikat horská pastevní družstva⁵⁷ (150 000 ha půdy pro HPD), vyžadující méně pracovních sil než běžná hospodářství. Podobně i ministerstvo průmyslu dospělo k tomu, že není možné a ani účelné zajišťovat pro všechny podniky nové pracovní síly, a počítalo se dokonce s tím, že ne všechny průmyslové podniky budou zachovány.⁵⁸

1.3 Periodizace, propagace a průběh osídlování

Radvanovský definuje tři etapy procesu osídlování, a to na základě intenzity přistěhovalectví. První etapa začala hned po skončení války v květnu 1945 a skončila sčítáním lidu v květnu 1947.⁵⁹ Arburg tuto etapu ještě dále rozděluje – první fáze skončila podzimem 1945/jarem 1946⁶⁰, protože tehdy skončilo spontánní osídlování v zemědělské sféře a začal organizovaný nábor osídlenců, který probíhal do jara 1947.⁶¹ Jaro 1947 je skutečně mezníkem, neboť od té doby lze chápat osídlování jako již ukončený masový fenomén. Jen do té doby se do pohraničí přistěhovalo 1,5 mil. osídlenců.⁶² Druhá etapa je ohraničována sčítáním lidu v květnu 1947 a sčítáním lidu v březnu

⁵⁴ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 64-65.

⁵⁵ BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945*, s. 263.

⁵⁶ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 45-46.

⁵⁷ Horská pastevní družstva měla chovat dobytek v oblastech, kde dosud převládalo extenzivní zemědělství a o které neměli noví osídlenci kvůli horské poloze a blízkosti hranic zájem. Lidé zde žili za špatných životních i pracovních podmínek a navzdory snaze využít pracovních sil z Bulharska, Slovenska, Rumunska byla tato družstva od prosince 1948 rušena. WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 121-123.

⁵⁸ Tamtéž, s. 64-65, 109-110, 148-151.

⁵⁹ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. Integrationsprobleme bei der Wiederbesiedlung der deutschen Siedlungsgebiete in den böhmischen Ländern nach 1945, s. 156.

⁶⁰ V pohraničí se v té době nacházelo více lidí než předtím a potom. Přišlo sem zhruba 1,2 milionu osídlenců. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 51. Odhadem se zde tehdy zdržovalo mezi 3,5-3,8 miliony lidí, což bylo způsobeno tím, že ještě stále nezapočalo organizované vysídlení Němců. ARBURG, Adrian von. *Die Besiedlung der Grenzgebiete der böhmischen Länder 1945-1950*, s. 139.

⁶¹ Tamtéž, s. 141.

⁶² *Materiály k problematice novoosídlenického pohraničí: sv. 8*, s. 4.

1950. Závěrečná etapa, během níž migrační pohyby pomalu ustávaly, trvala do konce roku 1952.⁶³ O rok dříve bylo bezpečnostní pásmo, zřízené roku 1946, podél státní hranice na západě a jihozápadě ČSR rozděleno na tzv. *zakázané pásmo* a tzv. *hraniční pásmo*. Ze zakázaného pásma se museli vystěhovat všichni obyvatelé bez ohledu na svou státní spolehlivost a všechny domy měly být zbouřány. Opětovně tak probíhalo vysídlování pohraničí. Zakázané pásmo sahalo 2 km do vnitrozemí od státní hranice. Hraniční pásmo mělo hloubku dalších 2-6 km, místy i více, a mohly zde žít pouze osoby státně spolehlivé.⁶⁴ Okolnostem vzniku těchto pásem a jejich důsledkům na život obyvatel se věnuje také druhá kapitola (viz s. 68-69).

Přesto pak ještě od roku 1953 probíhala tzv. akce *dosídlení*, protože některá místa zůstávala neosídlena anebo byla postupně novými osídlenci opouštěna.⁶⁵ Tato akce probíhala do konce 50. let a podařilo se dosídlit ještě 30 189 obyvatel, z nichž ale 30 % opět odešlo, tudíž skutečný přírůstek činil 20 967 obyvatel. Původní očekávání nebyla naplněna. O další osídlování se usilovalo ještě počátkem let šedesátých, nicméně migrační bilance v pohraničí stále končila v minusu.⁶⁶

Celý proces osídlování začala československá vláda, když vyzvala ještě před koncem války, v dubnu 1945, ke zřizování národních správ na německých majetcích. V květnu 1945 vydalo ministerstvo zemědělství pokyny pro rolníky, aby přebírali zemědělský majetek bez vyčkání na příslušná právní ustanovení. Důležité bylo udržet zemědělskou výrobu v chodu a také osídlit pohraničí co nejrychleji, aby se tato skutečnost již nedala zvrátit. Kromě různých výzev a proklamací od politiků a veřejných akcí (např. výstava *Budujeme osvobozené kraje* v Liberci v srpnu 1946) sehrály svou roli také tisk a rozhlas.⁶⁷ Například *Právo lidu* vyzývalo: „Češi, vraťte se do Sudet!“⁶⁸ Zájemce pro osídlování získával také časopis *Osídlování*. Osídlovací úřad (dále jen OÚ) vydával různé brožury, např. *Pojď s námi budovat pohraničí* a řadu knih pod názvem *Nový domov*. Na regionálních úrovních se pak osídlováním zabývaly např. *Jihočeská pravda* nebo *Zpravodaj z pohraničí* (vycházející v Liberci) a věnovaly se tomu rovněž stranické listy, např. *Rudé právo* a *Nedělní noviny našeho pohraničí* (KSČ), *Lidová demokracie* (ČSL) nebo také list Československé armády *Svobodné Československo*. Reemigranti se o možnostech přesídlení dozvídali s určitým zpožděním a často díky různým organizacím.⁶⁹

Léto 1945 lze označit jako období *divokého osídlování*⁷⁰. Přestože se o regulaci osídlování snažily národní výbory, nejednalo se o centrálně řízený proces. *Organizované osídlování* začalo v září 1945. Zájemci se mohli k účasti hlásit ve své domovské obci.⁷¹

⁶³ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. Integrationsprobleme bei der Wiederbesiedlung der deutschen Siedlungsgebiete in den böhmischen Ländern nach 1945, s. 156.

⁶⁴ ARBURG, Adrian von. Tak či onak, s. 285; TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 556; WIEDEMANN, Andreas. „Pojď s námi budovat pohraničí!“, s. 313-314.

⁶⁵ SPURNÝ, Matěj. Nejsou jako my, s. 67.

⁶⁶ TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 560-583.

⁶⁷ WIEDEMANN, Andreas. „Pojď s námi budovat pohraničí!“, s. 66-67.

⁶⁸ BIMAN, Stanislav a Roman CÍLEK. Poslední mrtví – první živí, s. 133.

⁶⁹ WIEDEMANN, Andreas. „Pojď s námi budovat pohraničí!“, s. 66-71, 160.

⁷⁰ Hovoří se také o „pionýrském období“. ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce, s. 93.

⁷¹ WIEDEMANN, Andreas. „Pojď s námi budovat pohraničí!“, s. 81-82, 110.

Osídlenec lze rozlišit na zemědělské a nezemědělské. *Zemědělští osídlenci* odcházeli do pohraničí, jakmile byly jejich domovy osvobozeny.⁷² Zabírali nejatraktivnější statky a v některých případech se usazovali v objektech, kde stále ještě žili dosavadní němečtí majitelé se svými rodinami. Ti museli novým správcům udělat místo, pracovat zadarmo dál, anebo byli rovnou vyhnáni či dopraveni do sběrného tábora, kde čekali na vysídlení.⁷³ Nejlákavější byly oblasti s intenzivním zemědělstvím a regiony poblíž hranic s vnitrozemím. V Čechách mezi ně patřily tedy okresy Žatec, Most, Podbořany, Bílina, Litoměřice, Česká Lípa a Liberec, kde již během letních měsíců roku 1945 bylo obsazeno 80-90 % usedlostí. Bylo zde možné pěstovat obilí, cukrovou řepu, chmel, ovoce a zeleninu, a proto se pro tuto oblast vžil termín „zaslíbená země“. Podobný nápor zažilo i jihomoravské pohraničí, a to okresy Znojmo, Moravský Krumlov, Hustopeče a Mikulov, kde bylo zemědělství natolik intenzivní, že se národní správci spokojovali i s výměrou menší než 10 ha⁷⁴. Na severní Moravě směřovali zájemci nejdříve do vnitřních okresů pohraničí, např. do okresu Zábřeh, Moravská Třebová, Šternberk a Šumperk.⁷⁵ Naopak o odlehlé kraje ve vyšších polohách, s více zalesněným územím⁷⁶ a s extenzivním zemědělstvím, kde se pěstovalo pouze obilí a brambory, byl zájem malý. Týkalo se to především západních a jižních Čech (okresy Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Teplá, Sokolov, Tachov, Cheb, Aš, Planá, Loket, Nejdek, Stříbro, Žlutice Prachatice, Český Krumlov a Kaplice) a severní Moravy (okresy Jeseník, Rýmařov a Moravský Beroun). Pro některé oblasti se našlo jen pár národních správců, někde zůstala většina dvorců dokonce bez hospodáře. V březnu 1947 bylo 40 % půdy v okresech Prachatice, Český Krumlov a Kaplice volných. Tyto okresy se dle plánů nedařilo dosídlit.⁷⁷ Jedním z důvodů bylo, že jižní Čechy spadaly do kategorie hospodářsky méně rozvinutých oblastí. Pro zlepšení situace sem měla být přesunuta část průmyslového potenciálu.⁷⁸

Městské průmyslové oblasti se nacházely v severozápadním a severovýchodním pohraničí, kam také měli zájemci, kteří nechtěli spravovat hospodářství, nejčastěji namířeno, jestliže se rozhodli ucházet o národní správu⁷⁹ továrny, řemeslnického či živnostenského podniku anebo

⁷² ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 46-49, 61-62.

⁷³ ARBURG, Adrian von. *Die Besiedlung der Grenzgebiete der böhmischen Länder 1945-1950*, s. 80; HEROLDVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Novoosídlenec pohraničí*, s. 265; HRABOVEC, Emília. *Vertreibung und Abschub*, s. 136; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 107.

⁷⁴ Přidělována půda měla být v rozsahu max. 13 ha, výjimečně v pastvinářských oblastech až 20 ha. ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 33-39.

⁷⁵ Tamtéž, s. 50-51; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 109.

⁷⁶ Lesy byly osídlencům přidělovány jen ve velmi malém a hospodářsky nevýznamném měřítku. Podle ministra zemědělství Ďuriše totiž přiděl lesů do individuálního vlastnictví nepřicházel ve větší míře v úvahu. Jednotlivci se totiž nehodí k vlastnictví lesa, neboť produkční doba lesního hospodářství je daleko delší než život jednotlivce, a tak měli osídlenci zakládat lesní družstva, která měla mít týž význam jako soukromé vlastnictví. Stát nakonec spravoval 80 % lesů. ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 78-80.

⁷⁷ SLEZÁK, Lubomír. *Pohraničí českých zemí na pokračování*, s. 384, 387.

⁷⁸ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 71-77; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 109-114, 126, 148-149.

⁷⁹ U větších podniků byla národní správa dosazována jako kolektivní orgán. WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 138.

obchodu. V některých případech však nebyli uchazeči k dispozici ihned, a podniky byly i nadále vedeny dosavadními německými majiteli. To se ale odvíjelo i od plánů na samotnou proměnu struktury průmyslu. Navíc vzhledem k většímu rozsahu a rozdílným druhům vlastnictví bylo potřeba většího úsilí při evidenci majetku, která nebyla ukončena ani v roce 1947.⁸⁰

Národní správci doufali, že jimi spravovaný majetek jim bude dříve či později přidělen do soukromého vlastnictví. Skutečně na ně měl být brán zřetel, jestliže dobře hospodařili a prokázali národní a politickou spolehlivost, posuzovanou při *prověrce národních správců*. Ta probíhala od podzimu 1945 a v mnohých budila nervozitu, ale i naději, že se jedná o první krok k převodu majetku.⁸¹

Správci zemědělských usedlostí získali vlastnické dekrety již na jaře 1946. Ministerstvo zemědělství tehdy rozhodlo o jejich urychleném předání, čímž mělo po měsících nejistot dojít k uklidnění národních správců a mj. šlo o promyšlený tah, jenž měl v nadcházejících volbách získat hlasy komunistům⁸², což se podařilo (viz s. 15). Do léta 1946 bylo předáno 126 594 dekretů.⁸³

Revize národních správců v nezemědělské oblasti začala až v únoru 1946. Vzhledem k pomalému převodu nezemědělského majetku do soukromého vlastnictví nebyl zájem o podnikání v pohraničí příliš velký. Přídělové řízení nebylo prakticky zahájeno až do února 1948. Nakonec kvůli změně politické situace, novým znárodnovacím zákonům a poúnorové „očistě veřejného života“ v podobě odvolávání řady národních správců bylo do soukromého vlastnictví přiděleno pouze 15 238 živností (z původně zamýšlených 40 000). Několik nemovitostí i movitostí bylo rovněž přiděleno státnímu, komunálnímu a družstevnímu sektoru.⁸⁴

1.3.1 Komplikace v průběhu osídlování

Bylo zmíněno, že některým oblastem se přezdívalo „zaslíbená země“. I podle Řezáčova kolonizačního románu *Nástup* se může zdát, že takovou bájnou zaslíbenou zemí, která Čechům leží u nohou, poválečné Sudety skutečně byly. Jenže to neplatilo pro všechny části pohraničí stejně.⁸⁵

Řada osídlenců se dříve či později vracela zpět do vnitrozemí, Slováci se vraceli na Slovensko a dokonce i někteří reemigranti žádali o návrat do původního bydliště, který jim však byl znemožněn uzavřením hranic. Nejvíce osídlenců opustilo Karlovarský, Plzeňský a Českobudějovický kraj.⁸⁶

⁸⁰ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 127-143.

⁸¹ Tamtéž, s. 108, 146.

⁸² ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 64-66.

⁸³ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 113, 118.

⁸⁴ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 127-151.

⁸⁵ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 30.

⁸⁶ NOSKOVÁ, Helena. *Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950*, s. 26.

Během let 1947-1952 se z pohraničí vystěhovalo přibližně 121 000 lidí, což bylo dle Topinky alarmující.⁸⁷ Nicméně zvážíme-li, kolik obyvatel v pohraničí v roce 1947 žilo (tj. 2 229 485 osob⁸⁸), pak úbytek činil 5,4 %, a to zas tak velké číslo není.

Po druhé světové válce bylo ve smyslu slov prezidenta Beneše potřeba „republiku odgermanizovat, všude a ve všem“.⁸⁹ Tato politika byla nejen reakcí na německou okupaci, ale také pokračováním nacionálně-socialistických koncepcí. Během léta 1945 byly stovky tisíc Němců vyhnány a desítky tisíc z nich zemřely.^{90,91} Přesuny obyvatel v pohraničí probíhaly, kvůli často i záměrně protichůdným opatřením, za chaotických podmínek.⁹² Touha po odplatě, chybějící zvyklostní právo a chybějící vědomí společného soužití, jež vzniká mezi lidmi díky tomu, že vedle sebe několik let žijí a budou dále žít, tvořilo ideální podhoubí pro kriminální činy. Násilnosti páchané na Němcích prodloužily trvání válečné atmosféry, v níž okradení, ba dokonce zabití nepřítele nebylo vnímáno jako cosi odsouzeníhodného. Pocit trvalého zápasu, kdy si měl každý „urvat“ co nejvíce, mnohde přetrval i roky.⁹³

Takové prostředí bylo přímo vhodné pro příchod různých problematických osob. Někteří přicházeli do pohraničí proto, že doma očekávali represe kvůli předcházející kolaboraci s Němci, a využívali příležitosti usadit se v novém prostředí, ve kterém je nikdo neznal. Někdy se dokonce vydávali za odbojáře či partyzány, aby přednostně obdrželi místo národního správce. Národními správci se tak někdy stávali i lidé s kriminální minulostí.⁹⁴

Atmosféra v poválečném pohraničí bývá někdy přirovnávána k *divokému západu*. Mířilo sem totiž značné množství tzv. *zlatokopů*, kteří sem přišli „na otočku“ s cílem rozkrádat majetek.⁹⁵ Krádeže byly často připisovány Slovákům, Maďarům, Romům nebo dalším reemigrantům, ale v některých zprávách a šetřeních se dá dle Spurného mezi řádky vyčíst, že největší skupinu zlatokopů

⁸⁷ TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 557.

⁸⁸ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 66.

⁸⁹ BENEŠ, Edvard. *Odsun Němců z Československa*, s. 148.

⁹⁰ Němci byli internováni ve sběrných táborech, v nichž panovaly strašlivé podmínky. Lidé trpěli hladem, nemocemi, ale také brutálním zacházením. Docházelo také k tragickým excesům, kdy byli Němci hromadně postřeleni, např. v Ústí nad Labem nebo poblíž Přerova na Moravě. Podle některých představitelů sudetských Němců se jedná až o 250 000 obětí na životech odsunovaných Němců. Nejvěrohodněji se však jeví počet 19 000 mrtvých sudetských Němců. KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*, s. 141-142; RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*, s. 189; STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 43-45; STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 370.

⁹¹ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 169, 172.

⁹² GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*, s. 67.

⁹³ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 49, 60.

⁹⁴ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 163.

⁹⁵ Hodnota majetku, jež se zlatokopy nenávratně zmizela, byla obrovská. K dubnu 1946 bylo nahlášeno 7136 případů a způsobená škoda byla vyčíslena na 430 mil. korun. Do konce roku se podařilo zachránit majetek za více než 50 mil. korun. ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 58-59.

tvořili vnitrozemští Češi.⁹⁶ Nikdy se ovšem nepodaří zjistit, kolik jich skutečně bylo. Pro někoho to byli víceméně všichni osídlenci, pro jiné jen jejich větší či menší část.⁹⁷

Ačkoli je pravda, že někteří skutečně sledovali vlastní prospěch a zisk, nelze to vždy ztotožňovat s fenoménem zlatokopectví.⁹⁸ Zlatokopové přicházeli do pohraničí především v roce 1945 a zase jej rychle opouštěli.⁹⁹ Mířili spíše do okresů městského a průmyslového charakteru, kde obchody, podniky a kanceláře nebyly v prvních poválečných týdnech ještě evidovány¹⁰⁰, tj. na severozápad a severovýchod země. Naopak například jižní Čechy byly těchto případů spíše ušetřeny, protože neslibovaly rychlé zbohatnutí.¹⁰¹

Synonymem poválečného kořistnictví se pro mnohé stala postava národního správce. Na rozdíl od zlatokopů však měli národní správci přece jen trochu větší zájem na uchování a dalším fungování hodnot, jež spravovali. V některých případech se jednalo skutečně o odborníky či nadšence, kteří chtěli pohraničí chránit před chaosem „porevolučních“ měsíců.¹⁰² Byli mezi nimi ale i dobrodruzi či kriminálníci, kteří si své místo „koupili“ a kteří zase pohraničí opustili, jakmile se začalo proslýchat, že se chystá revize národních správců (viz s. 23).¹⁰³

Postavení a úloha národních správců budily totiž rozruch a nezměrnou závist a bylo potřeba, aby to byli lidé národně a státně spolehliví.¹⁰⁴ To, stejně jako jejich odbornou způsobilost, jež byla rovněž předmětem kritiky, nebylo možné zkoumat okamžitě – osídlení pohraničí se mělo udát co nejrychleji a s minimálními hospodářskými ztrátami.¹⁰⁵

Přitom některým osídlencům prostá zkušenost hospodáře chyběla a na úkoly majitele, resp. správce usedlosti či plnosti nestačili.¹⁰⁶ Prověрка národních správců se nicméně neměla uskutečnit pouze kvůli výsledkům hospodaření a morální bezúhonnosti, ale jednoduše také proto, že na zemědělce, kteří sklízeli úrodu ještě ve vnitrozemí, a na osoby s přednostním právem (viz s. 19), které se do ČSR vracely nebo přicházely později, zbývala už jen hospodářství podřadné kvality.¹⁰⁷

Prověрка národních správců neprobíhala všude stejně. Vše záviselo na dané oblasti a na tom, jaký byl o ni zájem; v oblastech s malým počtem dalších zájemců (např. okres Jablonec nad Nisou, Karlovy Vary či Kaplice) zůstávali někteří správci dokonce neprověřeni.¹⁰⁸ Samotná prověřka také

⁹⁶ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 61.

⁹⁷ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 58-59.

⁹⁸ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 141.

⁹⁹ PRŮCHA, Václav. Wirtschaftstruktur und Wirtschaftspolitik in den tschechischen Grenzgebieten, s. 312; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 168.

¹⁰⁰ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*, s. 99.

¹⁰¹ ŘEZNÍČKOVÁ, Zdenka. Stručný přehled vývoje osídlení, s. 279-282.

¹⁰² SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 55-56.

¹⁰³ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 52.

¹⁰⁴ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 55.

¹⁰⁵ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 46, 66, 140.

¹⁰⁶ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 54.

¹⁰⁷ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 53-56; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 140-141.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 54-56; tamtéž, s. 148.

nezaručovala, že ti, kteří do pohraničí nepatřili, odešli.¹⁰⁹ Celkem 85 % národních správců při revizi obstálo.¹¹⁰

Některé části pohraničí zoufale potřebovaly pracovní síly, jichž měly v důsledku provedeního vysídlení německého obyvatelstva nedostatek; za Němce nebyla rovnocenná náhrada. Přestože se s touto komplikací dopředu počítalo (byla to oběť v zájmu budoucího klidu a míru), došlo kvůli tomu nakonec k nařízení pracovní povinnosti a do pohraničí byly určité skupiny obyvatel nuceně přesunuty. Nejvíce se to dotklo maďarského etnika ze Slovenska (viz dále s. 35-36).¹¹¹

Sami osídlenci se přitom museli vypořádat s nedostatkem bytů, zejména tedy v průmyslových oblastech, a s problémy se zásobováním.¹¹²

Do mnoha obcí se potraviny nedovážely, anebo to bylo jen jednou týdně. Kvůli nesjízdnosti či neexistenci silnic si některé prodejny musely na zimní měsíce dělat zásoby až na 5 měsíců dopředu. Měly často velmi omezený sortiment; nedostatkovým zbožím byla dokonce i sůl. Pouze alkoholu byl všude dostatek. Alkoholismus se v pohraničí stal obrovským problémem. Týkal se všech sociálních skupin, nejvíce však reemigrantů a slovenských Romů, kteří se jen obtížně sžívali s novým prostředím. Kořalku si však nosily do školy i děti. S tím pak také souvisela vyšší kriminalita, rozvraty rodin a obecný úpadek morálky.¹¹³

Na některých místech neměl ve školách kdo učit. Chyběli také lékaři či porodní asistentky. Hygienické poměry byly přitom mnohdy velmi zoufalé; propukaly lokální epidemie dětské obrny, záškrtu, tuberkulózy a lidé často trpěli pohlavními chorobami. Kvůli nedostatku kvalitní pitné vody nebyl ani břišní tyfus výjimkou. Děti byly podvyživené. Kojenecká úmrtnost dosahovala zejména na venkově vysokých čísel. Neúspěšné životní podmínky byly většinou i z dobového hlediska skutečně primitivní. Řada lidí neměla zájem se o svá nová obydlí starat. Někdy si nedokázali zvyknout ani na odlišné uspořádání hospodářských a obytných budov (viz dále s. 46).¹¹⁴

K jejich znepokojení ale přispívaly i plány na zeštíhlení průmyslu.¹¹⁵ Řadu továren zabavila Rudá armáda jako válečnou kořist¹¹⁶. Československá vláda pak v rámci industrializace Slovenska

¹⁰⁹ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 57.

¹¹⁰ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 419.

¹¹¹ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 68-70.

¹¹² WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 83.

¹¹³ TOPINKA, Jiří. *Zapomenutý kraj*, s. 552.

¹¹⁴ HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Novoosídlené pohraničí*, s. 267; TOPINKA, Jiří. *Zapomenutý kraj*, s. 552-554; SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 54, 66-67.

¹¹⁵ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 156-158.

¹¹⁶ Rudá armáda kromě zabavování potravin, rekvírování dobytka, aut či jízdních kol obsadila např. mlýny, výroby lihovin a pekárny. Zabírala továrny, které dříve patřily židovským majitelům, Vítkovickému hornímu a hutnickému těžířstvu zabavila 150 000 tun materiálu, polotovarů, automobilový park, nábytek a kuchyňské nádobí ze závodní jídelny. Viz více KADLEC, Miloš. *Zadarmo ani Rudá armáda nehrabe aneb jak jsme si zaplatili. Manipulátoři: na faktech záleží* [online]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/zadarmo-ani-ruda-armada-nehrabe-aneb-jak-jsme-si-zaplatili-osvobozeni/>; JANCÍK, Drahomír a Tomáš KALINA. *Kořistní praxe Rudé armády v Československu v letech 1945-1946*, s. 265-277. KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*, s. 303-320.

přesunula v letech 1945-1948 několik podniků právě tam, což mělo pro Slovensko sice obrovský přínos, avšak v pohraničí tyto podniky zoufale chyběly.¹¹⁷

Nakonec svou roli sehrála proměna politické situace po únoru 1948. V zemědělství docházelo ke kolektivizaci, v průmyslovém odvětví byly malé podniky koncentrovány do velkých trustů a dospělo se k centrálnímu plánování dle sovětského vzoru. Podniky, donucené minimalizovat své náklady, hromadně rušily své pobočky anebo je přesouvaly do vnitrozemí. Nejvíce se to dotklo okresů nejméně industrializovaných a dosídlených. Ve 30 pohraničních okresech tak ubylo 63,7 % pracovních příležitostí (ve srovnání s předválečným stavem). V rámci redukce provozoven byly rušeny i autobusové a železniční spoje, nevýdělečné restaurace, obchody či jiná kulturní zařízení. Tím poklesla i životní úroveň a namísto oné „zaslíbené země“ se z pohraničí stávala spíše „země zapomenutá“. Osídlenci odcházeli ale také kvůli blízkosti hranic v neklidném pohraničí, neúspěšné hospodářské situaci (neúrodě a následnému zadlužení), zřízení vojenských prostorů či z různých osobních důvodů.¹¹⁸ Důvody k odchodu závisely také na odlišných poměrech v osídlených regionech. Na důvody osídlenců z Kaplicka, kterému se tato práce věnuje, se zaměřuje kapitola 2.4 *Průběh osídlování Kaplicka a specifické problémy regionu*.

Zřejmě se tedy nelze divit, že nastolení komunistické diktatury v pohraničí bylo do jisté míry vnímáno jako zprehlednění prostoru a počátek éry nerušeného budování. Teprve poúnorová opatření budila v místních naději i důvěru v konsolidaci poměrů.¹¹⁹

Další naději na zlepšení poměrů přineslo jaro 1953, kdy po Stalinově i Gottwaldově smrti došlo k mírnému politickému uvolnění; dočasně se ustoupilo od kolektivizace a průmysl se začal orientovat na spotřebu. Celkově se usilovalo o zvýšení životní úrovně. Vedoucí představitelé režimu si rovněž uvědomili, že má-li se pohraničí vyrovnat vnitrozemí, je třeba jej znovu dosídlit. O to se pokoušeli ještě v průběhu 50. let a počátkem let šedesátých, nicméně ne příliš úspěšně (viz s. 21).¹²⁰

Zmíněné ubohé poměry pochopitelně ovlivnily i vztahy mezi osídlenci. Dle Topinky je však dobré připomenout, že narušení těchto vztahů mělo často národnostní podtext.¹²¹ V pohraničí se totiž nestřetávali pouze čeští starousedlíci a Němci (u nichž se předpokládalo, že ještě odejdou), ale také nově příchozí Češi, Moravané, Slováci a reemigranti.¹²² Usadili se zde lidé různého původu, z odlišného socio-kulturního prostředí a s odlišnými etnickými i třídními identitami. Vysněná homogenita pohraničí byla pouhou utopií.¹²³

¹¹⁷ TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 541.

¹¹⁸ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a JAROSLAV VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 73-75; TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 551.

¹¹⁹ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 64-65.

¹²⁰ TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 550-583.

¹²¹ Tamtéž, s. 555.

¹²² SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 39; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 37.

¹²³ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 176.

1.4 Obyvatelstvo pohraničí: starousedlíci, zůstavší Němci, novousedlíci

Při sčítání lidu roku 1947 žilo v pohraničí 2 229 485 osob.¹²⁴ Jak již bylo zmíněno, byly to různé skupiny obyvatel. Vedle starousedlých Čechů, zůstavších Němců zde najednou žili také noví osídlenci, kteří přicházeli jak z českého vnitrozemí, tak ze Slovenska, anebo dokonce ze zahraničí.

1.4.1 Čeští starousedlíci

Za *starousedlíka* byl považován každý, kdo v pohraničí žil od 19. století (anebo jeho kořeny sahaly ještě do dřívějších dob), kdo zde prožil meziválečné období a zábor pohraničí v roce 1938 a kdo pohraničí v roce 1938 opustil a po skončení druhé světové války se zase vrátil. Roku 1930 žilo na území odstoupených Sudet 600 000-700 000 osob české a slovenské národnosti (čili cca 20 % obyvatelstva). Údaje o počtu lidí, kteří po „Mnichovu“ odešli, se ale různí.¹²⁵ Například Gebhart uvádí, že se jednalo o necelých 200 000 lidí, Arburg a Staněk pracují s přesnějším číslem 171 404 osob (včetně židů a německých antifašistů).¹²⁶ Spurný, který rovněž hovoří o cca 170 000 lidech, připomíná, že většina Čechů (tj. půl milionu) v pohraničí zůstala v pozici občanů druhé kategorie. Žili totiž často ve smíšených manželstvích spolu s Němci a s tehdejší situací se snažili nějakým způsobem sžít.¹²⁷

Obce se ovšem svými počty českých starousedlíků značně lišily. Například v Opavě tvořili 50 %, zatímco v Chebu jen necelá 2 % obyvatelstva.¹²⁸ Během války se pak jejich počty zvýšily v důsledku relativně vysoké porodnosti a tzv. totálního nasazení pro Německou říši.¹²⁹ Mnoho totálně nasazených se nakonec rozhodlo v pohraničí zůstat a spolu se starousedlíky a „bývalými hraničáři“, kteří se po válce zase vraceli, pak tvořili základ českého obyvatelstva¹³⁰.¹³¹ Tito nepočtení Češi byli také prvními zájemci o majetek konfiskovaný německému obyvatelstvu.¹³²

¹²⁴ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 66.

¹²⁵ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 233-235; BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*, s. 110.

¹²⁶ GEBHART, Jan. *Migrationsbewegungen der tschechischen Bevölkerung in den Jahren 1938-1939*, s. 20; ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 43.

¹²⁷ ŠPIČÁKOVÁ, Kateřina. Zástupy Čechů opustily po Mnichovu Sudety. Víc jich však zůstalo, s Němci měli úzké vazby. ČT24 [online]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2554789-zastupy-cechu-opustily-po-mnichovu-sudety-vic-jich-vsak-zustalo-s-nemci-meli-uzke>.

¹²⁸ MACEK, Jaroslav. *Zur Problematik der Geschichte der abgetrennten Grenzgebiete, besonders des sogenannten Sudetenlandes in den Jahren 1938-1945*, s. 59.

¹²⁹ POSTA, Stephan. *Tschechische "Fremdarbeiter" in der nationalsozialistischen Kriegswirtschaft*, s. 110, 159.

¹³⁰ Například ve městě Kraslice na západě Čech dokonce skupina mladých, původně totálně nasazených Čechů tvořila první správní orgán. NOSKOVÁ, Helena. Čeští a slovenští novoosídlenci na Sokolovsku a místní obyvatelstvo po roce 1945, s. 107.

¹³¹ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 236-237.

¹³² DVOŘÁK, Jiří. Jižní Čechy v období 1945-1946, s. 62; MATĚJČEK, Jiří. Otázka osídlování a vývoje pohraničí v roce 1945 a Sokolovsko, s. 8; ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 49-50; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 76.

1.4.2 Němci

Němci byli přitom v českém pohraničí také starousedlíky. Mnoho z nich mělo v pohraničí hluboké kořeny¹³³, nicméně kvůli událostem druhé světové války nebyli v republice nadále vítanými spoluobčany, a museli ČSR opustit (dobrovolně či nuceným vysídlením). Do té doby byli společensky separováni, pronásledováni, internováni.¹³⁴

Téměř všichni – s výjimkou těch, kteří prokázali věrnost ČSR a bojovali za její osvobození – ztratili československé občanství¹³⁵.¹³⁶ Kvůli tomu měli jen málo možností, jak se bránit konfiskacím, vyháněním a brutalitě, s níž se po konci druhé světové války setkávali.¹³⁷

Od této chvíle patřili k osobám bez státní příslušnosti; přišli o veškerá občanská a politická práva a vztahovala se na ně řada restriktivních opatření.¹³⁸ Jejich smyslem bylo Němce izolovat od českého obyvatelstva a, jak uvádí Glassheim, využíval se pro to „Hitlerův arzenál metod“ na označení a izolaci židovského obyvatelstva.¹³⁹

Němci museli na rukávu nosit bílou pásku s písmenem N (*Němec*). Dále neměli nároky na přiděly určitých potravin a nakupovat směli jen ve vymezený čas. Byl jim zakázán pohyb bez zvláštního povolení, po určité hodině nesměli vycházet a používat veřejné dopravní prostředky. Nesměli se zdržovat na veřejných prostranstvích, v lesích a navštěvovat kina a divadla. Museli odevzdat rozhlasové přijímače, kola a další majetek. Jejich korespondence byla cenzurována. Pokud se nejednalo o osoby s úlevnými legitimacemi (tj. specialista či osoba ve smíšeném manželství), jejich hrubé mzdy podléhaly 20% srážce. Byli také vyloučeni z výkonu veřejných služeb, vztahovala se na ně pracovní povinnost a rovněž měli omezenou možnost uzavírat sňatky. MNV měly také možnost rušit smlouvy o užívání bytů v případě osob považovaných za státně nespolehlivé a přidělit tyto osoby k osobám státně spolehlivým.¹⁴⁰ Německé spolky musely ukončit svou činnost, německé časopisy nesměly být vydávány a především se uzavřely německé školy, což mohlo zvýšit snahu

¹³³ Příběhů, které to dokládají, je skutečně mnoho. Viz více SASSMAN, Alois. Tři sondy do národnostního vývoje, s. 279-282; MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*.

¹³⁴ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 238.

¹³⁵ Němci byli československého občanství zbaveni dekretem č. 33 z 2. srpna 1945. Ten překvapivě neobsahoval žádnou definici německé národnosti. SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 172-173.

¹³⁶ BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945*, s. 266; STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*, s. 51 a 74-75.

¹³⁷ GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*, s. 70-71.

¹³⁸ BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945*, s. 266; STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*, s. 51 a 74-75.

¹³⁹ GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*, s. 70.

¹⁴⁰ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 48-50; STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*, s. 12, 47, 72-73; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 239.

Němců Československo opustit.¹⁴¹ Životní situace Němců se ale lišila region od regionu¹⁴² a zpravidla závisela na rozhodnutích regionálních a lokálních orgánů.¹⁴³

Výše uvedená opatření začala být plošně uvolňována roku 1947.¹⁴⁴ Nicméně právní vakuum obklopovalo zůstavší Němce až do roku 1953, kdy nakonec bylo všem Němcům žijícím na území republiky přiděleno československé státní občanství.¹⁴⁵

Na konci druhé světové války žilo na území ČSR zhruba 3 miliony Němců, přičemž se do tohoto čísla nezapočítávají němečtí uprchlíci, říšští Němci a váleční zajatci¹⁴⁶. Jedná se o odhad SÚS z roku 1953, přesný počet nelze kvůli tehdy panujícím poměrům stanovit. Z dnešního pohledu se však tento odhad jeví jako adekvátní. Vysídlena byla naprostá většina. Roku 1950 se k německé národnosti hlásilo již pouze 159 938 Němců.¹⁴⁷ Bylo to tedy něco málo přes 1 % z celkové populace v tehdejší ČSR. Řada lidí se již s německou národností, volenou subjektivně, neidentifikovala.¹⁴⁸

Proč bylo ale nakonec některým osobám německé národnosti umožněno v Československu zůstat? Důvody byly celkem tři – Němci směli zůstat, pokud se jednalo o:

- 1) antifašisty, kteří bojovali proti nacismu anebo trpěli pod nacistickým terorem,
- 2) nepostradatelné specialisty, tj. pracovní síly, které neměl kdo nahradit,
- 3) a osoby žijící ve smíšených manželstvích.¹⁴⁹

Antifašisté tvořili skupinu nejmenší. Dlouhou dobu totiž neexistovala žádná centrální autorita, která by je bránila před násilnými útoky a zabráňovala jejich vyhánění.¹⁵⁰ Status antifašisty navíc nebylo snadné získat. Jejich postavení se lišilo v závislosti na regionu; některé místní úřady či vojenské orgány zvláštní status neuznávaly, jinde jim bylo umožněno podílet se na ustavování revolučních národních výborů (odkud byli ale později stejně odstraněni, protože nebyli slovanské národnosti). Ačkoli je získání statusu antifašisty postavilo na roveň ostatním Čechům v přidělu potravin, občansky si rovni nebyli, neboť ani oni neměli aktivní a pasivní volební právo.¹⁵¹ Velká část veřejnosti byla navíc skeptická vůči tomu, kolik antifašistů mezi Němci skutečně bylo; objevovaly

¹⁴¹ HRABOVEC, Emília. *Vertreibung und Abschub*, s. 119; STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 48-50.

¹⁴² Menší chaos vládl v západních a jižních Čechách, a to především v částech osvobozených americkými jednotkami. GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí*, s. 72.

¹⁴³ HRABOVEC, Emília. *Neue Aspekte zur ersten Phase der Vertreibung der Deutschen aus Mähren*, s. 119; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 241.

¹⁴⁴ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 78; STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*, s. 46.

¹⁴⁵ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953*, s. 42-144.

¹⁴⁶ Problémem všech odhadů je, že z nich není jasné, kolik vlastně bylo uprchlíků, říšských Němců a starousedlíků. STANĚK, Tomáš. *Vertreibung und Aussiedlung der Deutschen aus der Tschechoslowakei 1945-1948*, s. 181; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 84.

¹⁴⁷ ARBURG, Adrian von a Tomáš, STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945*, s. 64-65.

¹⁴⁸ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*, s. 75-78.

¹⁴⁹ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 173-174.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 173.

¹⁵¹ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 295-298.

se zprávy, že uznání antifašisté pomáhají ostatním Němcům, přebírají jejich majetek apod. Kvůli převládajícím nepřátelským protiněmeckým náladám si tak mnozí Němci, antifašisté, ani nedokázali setrvání v Československu představit a sami usilovali o odchod za hranice.¹⁵²

Daleko větší skupinu zůstavších Němců tvořili *nepostradatelní specialisté*, které nebylo možné na jejich pracovních pozicích nahradit. V některých případech tak u československé vlády nakonec nad snahou očistit pohraničí převládly pragmatické a ekonomické důvody. Celkem zde z tohoto důvodu mohlo zůstat 60 000 osob (včetně rodinných příslušníků); jednalo se tedy o 20 000 německých specialistů pracujících především v zemědělství, dolech a ve sklářském a textilním průmyslu.¹⁵³

Významnou skupinu představují *smíšené rodiny*. Jejich počet se pohyboval mezi 90 000-130 000. Nicméně kvůli chybějícím pramenům a obecným potížím při stanovování národnosti jsou tato čísla pouhým odhadem.¹⁵⁴ Etnicita rodiny se určovala dle hlavy rodiny, v dobovém chápání tedy dle muže. Jejich loajalita vůči československému státu byla i nadále zpochybňována a trvalo několik let, než i členové těchto rodin získali své občanství a vlastnická práva zpět.¹⁵⁵ Přitom dle vedoucího OÚ v Praze Miroslava Kreysy měly být národnostně smíšené rodiny vzaty do ochrany. Podobné stanovisko zastával i Antonín Kučera, vládní zmocněnec pro odsun Němců, jenž považoval smíšená manželství za významný faktor přispívající k asimilaci. Vyzýval proto k zastavení jakékoli diskriminace těchto osob. Jejich plošné přesídlení do vnitrozemí považoval za kruté a nespravedlivé. Rovněž navrhoval nezakazovat sňatky českých mužů s německými ženami, protože se obával, že by německé ženy zůstaly samy a vychovávaly děti německy.¹⁵⁶

Zmínili jsme přesídlení do vnitrozemí. Na podzim 1946 byl organizovaný odsun dočasně pozastaven a měl být obnoven na jaře následujícího roku. Nicméně americká administrativa odmítla na jaře 1947 do svého okupačního pásma přijmout další německé obyvatelstvo, a tak se odsun nepodařilo dokončit dle plánu. Československu bylo doporučeno provést asimilaci zbývajících Němců všemi možnými prostředky. Němci byli proto přesídlováni do vnitrozemí a na Slovensko¹⁵⁷.

¹⁵² RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*, s. 140.

¹⁵³ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 173-174.

¹⁵⁴ HRABOVEC, Emilia. *Vertreibung und Abschub*, s. 238, 241; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 309.

¹⁵⁵ SPURNÝ, Matěj. *Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945*, s. 174.

¹⁵⁶ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953*, s. 110-129.

¹⁵⁷ Na území Slovenska žili Němci od 12. století. Po vzniku Československa dostali označení *karpatsí Němci*. Nejvíce žili v Bratislavě a jejím okolí, v okolí Nitry – v tzv. Hauerlandu, v okolí Spiše (*spišští Němci*) a údolí řeky Bodvy. Byli ale také různě rozptýleni a ve větších městech vznikaly diaspory. V roce 1930 tvořili Němci na Slovensku 4,5 % obyvatel Slovenska, tj. 150 000 Němců. Po válce došlo k vypořádání s některými členy německé menšiny aktivními v Deutsche Partei či jiných německých organizacích. Zajímavé je, že české země a Slovensko měly odlišné retribuční systémy. Po druhé světové válce byli *karpatsí Němci* rovněž odsunuti. Na Slovensku jich zůstalo asi 10 %. Zejména na Spiši a v oblasti Hauerlandu zůstalo mnoho nemovitostí opuštěných, o domy ve Spiši byl však proječován poměrně velký zájem. Hůře na tom bylo okolí Prievidzy či Handlové. FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuční v poválečném Československu*, s. 22; GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a Štefan ŠUTAJ. *Němci a Maďari na Slovensku v letech 1945-1953*, s. 89; HORVÁTHOVÁ, Margaréta. *Němci na Slovensku*, s. 8-11.

Tento tzv. vnitřní odsun se odhadem dotkl asi 15 000-20 000 Němců.¹⁵⁸ Byli přesouváni do míst s nedostatkem pracovních sil. Byli tam posíláni skutečně kvalifikovaní pracovníci, neboť se plánovala jeho industrializace. Pro mnohé Němce tak znamenalo Slovensko jedinou záchranu před prací v zemědělství nebo v dolech. Některé okresy však německé pracovníky odmítaly přebírat, a Němci se proto sami navraceli do pohraničí nebo žádali o návrat do původního zaměstnání. Jindy se jejich odejmutí bránily samy okresy anebo poté žádaly o jejich návrat. Ten byl však komplikován tím, že jejich domy již obsadili noví osídlenci. Rozptyl Němců do vnitrozemí zvýšil jejich snahu opustit ČSR a do roku 1949 bylo zřejmé, že bude spíše problém Němce v zemi udržet. Pro odsunuté Němce byly Čechy ztraceným a uloupeným domovem (mnozí z nich ještě pár let doufali v návrat domů¹⁵⁹) a pro ty, kteří zde setrvali, se Československo změnilo, jak píše Dvořák, ve „vězení“.¹⁶⁰

1.4.3 Židé

Před druhou světovou válkou žili v českém pohraničí také *židé/Židé*. Ačkoli jsou jejich příběhy s touto dějinnou etapou neodmyslitelně spjaty, v poválečných dějinách ČSR, resp. při budování národního státu a spolehlivého pohraničí, příliš významně nefigurují.

Při sčítání lidu v roce 1921 žilo v ČSR 375 000 osob židovského vyznání a v českých zemích se jen 15 % z nich se hlásilo k národnosti židovské, 35 % se identifikovalo s německým národem a 50 % s národem „československým“.¹⁶¹ Při sčítání lidu 1930 se jich k židovskému vyznání hlásilo téměř o polovinu méně, přesněji tedy 117 551. Židovské národnosti bylo celkem 131 000 a z toho asi 30 350 žilo v pohraničí¹⁶². To znamená, že tvořili tedy necelé 1 % (resp. 0,8 %)¹⁶³ obyvatel pohraničí. *Norimberské zákony* se ale vztahovaly na všechny osoby židovského původu, tedy i ty, které se nehlásily k judaismu a ani židovské národnosti¹⁶⁴. Důsledkem holocaustu jich v ČSR žilo pouze 40 000-56 000 (většina autorů se přiklání k 55 000), z nichž 25 000 žilo v českých zemích a 30 000 na Slovensku.¹⁶⁵ Po druhé světové válce jich nejvíce žilo v Praze (asi 40 %).¹⁶⁶ Nově se na českém území usadili také židé z Podkarpatské Rusi.¹⁶⁷ Byli často ortodoxní, komunikovali v jidiš a nikdy se je nepodařilo plně integrovat do české společnosti. Jejich přítomnost a kulturní

¹⁵⁸ ARBURG, Adrian von. Tak či onak, s. 129.

¹⁵⁹ Němci mohli Československo navštěvovat od poloviny 50. let. Více o tom KREISSLOVÁ, Sandra. „Domov“ jako místo dočasněho návratu. První cesty německých vysídlenců do Československa. *Český lid*. 2018, 105(2), 159-176.

¹⁶⁰ DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953*, s. 42-151. Zde také podrobný popis poněkud opomenutého vnitřního transferu německého obyvatelstva.

¹⁶¹ VOBECKÁ, Jana. Analýza: Židovské obyvatelstvo v Čechách v letech 1848-1939. *Demografický informační portál* [online]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=369.

¹⁶² KÁRNÝ, Miroslav. *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní republice*, s. 46-47.

¹⁶³ Vycházím z počtu obyvatel žijících na území odstoupených Sudet – v roce 1938 žilo na tomto území celkem 3 860 000 obyvatel. ARBURG, Adrian von a Tomáš, STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945*, s. 34.

¹⁶⁴ KÁRNÝ, Miroslav. *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní republice*, s. 46-47.

¹⁶⁵ PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*, s. 79.

¹⁶⁶ LÁNÍČEK, Jan. After the Whirlwind, s. 285-286.

¹⁶⁷ KAISER, Vladimír. Die jüdische Gemeinde in Aussig, s. 240.

odlišnost podle některých zvyšovala antisemitské nálady.¹⁶⁸ Nelze jim však upřít, že přispěli k obnovení a pokračování některých (především pohraničních) židovských obcí.¹⁶⁹ Údaje o počtu karpatských Židů se liší, nejčastěji se můžeme setkat s počtem 6000-8000, resp. 8500 v Čechách (tj. cca 40 % celkové židovské populace) a 2000 na Slovensku.¹⁷⁰

V poválečných letech se museli vyrovnat s absencí multikulturního prostředí, na nějž byli zvyklí, traumatem způsobeným v průběhu druhé světové války a ztrátami rodinných členů, majetků a nových příležitostí.¹⁷¹ Zejména těm, kteří se v roce 1930 přihlásili k německé národnosti nebo byla jejich obcovačím jazykem němčina, konec války příliš klidu nepřinesl. I na ně se totiž vztahovaly restriktce namířené proti Němcům.¹⁷² Majetek, který jim zabavili nacisté, spadl nyní pod národní správu, a mnozí přeživší koncentračních táborů se jej marně pokoušeli získat zpět.¹⁷³ Z archivních dokumentů OSN v New Yorku je patrné, že mnozí z nich toužili z ČSR odejít.¹⁷⁴ Po nastolení komunistické diktatury a vzniku Izraele mnozí přehodnotili své pozice a v letech 1948-1949 odešlo do Izraele přibližně 20 000 židů. Do roku 1949 se jejich počet na území ČSR snížil na 15 000-19 000. Ti, kteří zůstali, si často měnili svá německy znějící jména, zdokonalili si češtinu, a někdy se dokonce pokoušeli přepsat svou osobní historii, aby do nové společnosti zapadli.¹⁷⁵

1.4.4 Novoosídlenci

Pojem „*novoosídlenci*“ či „*novousedlíci*“ označuje nové obyvatelstvo, které se po vysídlení Němců po druhé světové válce usadilo v pohraničí.

Údaje k celkovému počtu novousedlíků se od sebe liší. Dle přehledu sestaveného SÚS v roce 1953 však do pohraničí přišlo od května 1945 do května 1947 (tj. první fáze osídlování, mezník, od něhož je možné osídlování považovat za ukončený masový fenomén, viz s. 20) celkem 1 365 557 osob. Ve stejném období se zde narodilo 118 536 dětí, z nichž lze dvě třetiny s jistotou přičíst novoosídlencům. Celkem jich tedy k létu 1947 bylo přibližně 1,5 milionu.¹⁷⁶ Tvořili tedy cca 67,3 % všech obyvatel pohraničí.¹⁷⁷ Osídlovací úřad v létě 1947 evidoval dokonce 1,9 milionu nově přichozích, včetně tedy přistěhovalců ze Slovenska a reemigrantů.¹⁷⁸

Mezi novoosídlenci byli tedy Češi z vnitrozemí, lidé ze Slovenska, Romové (dobovým označením „cikáni“) a Češi a Slováci ze zahraničí.

¹⁶⁸ LÁNÍČEK, Jan. *After the Whirlwind*, s. 285.

¹⁶⁹ SEDLÁK, Petr. *Židé v českých zemích v letech 1945-1949*, s. 26.

¹⁷⁰ LÁNÍČEK, Jan. *Czechs, Slovaks and the Jews, 1938-48*, s. 147; JELINEK, Yeshayahu A. *The Carpathian Diaspora*, s. 328; SEDLÁK, Petr. *Židé v českých zemích v letech 1945-1949*, s. 26.

¹⁷¹ LÁNÍČEK, Jan. *After the Whirlwind*, s. 294.

¹⁷² HRABOVEC, Emília. *Vertreibung und Abschub*, s. 307.

¹⁷³ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 306.

¹⁷⁴ MATUŠKOVÁ, Leona. *Válkou utrpení československých Židů neskončilo, řešit museli občanství. Akademie věd České republiky* [online]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/historicke-vedy/Valkou-utrpeni-ceskoslovenskych-Zidu-neskoncilo-resit-museli-obcanstvi/>.

¹⁷⁵ LÁNÍČEK, Jan. *After the Whirlwind*, s. 294-296.

¹⁷⁶ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 66. Zde také bližší porovnání několika různých údajů.

¹⁷⁷ SRB, Vladimír a Alois ANDERLE. *Populační, ekonomický a národnostní vývoj pohraničních okresů ČSR od roku 1930 do roku 2010*, s. 11.

¹⁷⁸ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 238.

Protože se jednalo o různorodé skupiny obyvatel, lišily se i jejich motivace k osídlení pohraničí. První příchozí po konci války měli většinou vidinu snadného finančního zisku, levného bydlení a příslib nového života.¹⁷⁹ Někteří se toužili navrátit ke kořenům (v kraji se narodili nebo tam měli rodinné vazby), jiní se naopak chtěli podílet na budování nového pohraničí. Protože mnozí novoosídlenci byli ve věku 20-30 let, odchod do pohraničí pro ně skýtal možnost dosáhnout určité svobody a nezávislosti na rodině a konečně si vybudovat samostatný život. Pro Čechy a Slováky ze zahraničí bylo navíc Československo do jisté míry ušetřeno války, a tak nabízelo vyhlídky lepší budoucnosti než oblasti s válečnými škodami.¹⁸⁰ Obecně lze také říci, že novoosídlenci pocházeli ze sociálně slabších vrstev a odchod do pohraničí pro ně představoval ekonomický a sociální vzestup.¹⁸¹ Zemědělství osídlenci (necelá polovina osídlenců) předtím často pracovali jako pomocní dělníci a v pohraničí (většinou) dostali šanci hospodařit na vlastním. Lidé mimo zemědělství byli příslušníci městských vrstev, tedy průmysloví dělníci, řemeslníci, obchodníci, drobní podnikatelé, kteří si přesunem do pohraničí rovněž polepšili.¹⁸² V pohraničí tak nedocházelo pouze k mobilitě geografické, ale také k mobilitě mezi dvěma sociálními prostory.¹⁸³

1.4.4.1 Vnitrozemští Češi

Mezi prvními zájemci o konfiskovaný majetek Němců (vyjma starousedlíků) byli lidé z obcí ležících v bezprostřední blízkosti s pohraničím. Přicházeli ihned po konci války, pěšky, na povozech tažených koňmi nebo krávou, na kolech a většinou (zatím) bez rodinných příslušníků. Nejpočetnější skupinu vůbec – již zmíněných 1,5 milionu osob – tvořili *Češi z vnitrozemských okresů*.¹⁸⁴ Zejména na začátku osídlování se jednalo o československé státní zaměstnance, příslušníky (zahraniční) armády, bezpečnostních orgánů a revolučních gard a o odbojáře.¹⁸⁵ Přesun do pohraničí byl pro tyto lidi, v porovnání s nově příchozími obyvateli ze zahraničí, spojen s daleko menšími riziky. V případě neúspěšného osídlení se snadno mohli vrátit do svého původního domova.¹⁸⁶ Jejich výhodou navíc bylo, že nemuseli zápasit s jazykovou bariérou a většinou nebyli ani nuceni přerušit kontakt s rodinou a přáteli; přesun do pohraničí pro ně neznamenal vykořenění.¹⁸⁷

¹⁷⁹ GLASSHEIM, Eagle. *Ethnic Cleansing, Communism, and Environmental Devastation in Czechoslovakia's Borderlands, 1945-1989*, s. 69.

¹⁸⁰ HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Novoosídlené pohraničí*, s. 270. WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 163-167.

¹⁸¹ ARBURG, Adrian von. *Die Besiedlung der Grenzgebiete der böhmischen Länder 1945-1950*, s. 203; EMÍLIA, Hrabovec. *Vertreibung und Abschub*, s. 135; KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*, s. 26.

¹⁸² KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*, s. 26; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 161 a 164.

¹⁸³ BADE, Klaus J. *Historische Migrationsforschung*, s. 24 a 27; NOSKOVÁ, Helena. *Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950*, s. 16.

¹⁸⁴ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 49-50; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 234-238.

¹⁸⁵ ARBURG, Adrian von. *Die Besiedlung der Grenzgebiete der böhmischen Länder 1945-1950*, s. 153; KAISER, Vladimír. *Das Kriegsende und die Vertreibung der Deutschen aus dem Aussiger Gebiet*, s. 207.

¹⁸⁶ HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Novoosídlené pohraničí*, s. 267.

¹⁸⁷ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 159-161.

1.4.4.2 Obyvatelstvo ze Slovenska: Slováci, Maďaři a Romové

Další skupinu, jež přesídlovala v rámci ČSR, tvořili obyvatelé ze Slovenska. Při květnovém sčítání lidu 1947 jich bylo v pohraničí 115 000 – tedy 9 % nových osídlenců a 5,5 % veškerého obyvatelstva pohraničí.¹⁸⁸ Rovněž se lze domnívat, že jejich počty byly ve skutečnosti vyšší, neboť při sčítání lidu uváděli pouze původní bydliště (k 1. květnu 1945), nikoli národnost. Do dalšího sčítání lidu v roce 1950 se jejich počet navýšil na 155 769 osob. Skutečné číslo bylo ale opět pravděpodobně o několik tisíc vyšší, neboť migrace ze Slovenska probíhala spíše neorganizovaně a individuálně.¹⁸⁹ Ani Osídlovací úřad se nevyjadřoval přesně; hovořil o 150 000-190 000 lidech ze Slovenska. Na těchto údajích je však problematické právě uvádění oblasti původu, nikoli národnosti, takže v těchto číslech jsou pravděpodobně zahrnuty i jiné etnické skupiny, např. Maďaři, Ukrajinci či Romové.¹⁹⁰ Podíl těchto etnik lze dnes jen stěží zjistit. Prokop odhaduje, že slovenské národnosti mohlo být až 75 % osídlenců ze Slovenska. Za zmínku rovněž stojí ještě jeden číselný údaj: do řídky osídlených jižních Čech přišlo pouze 3907 obyvatel, zatímco v severozápadních Čechách se jich usídlilo 30 252.¹⁹¹

Důvod je prostý: mnozí osídlenci pocházeli z východního Slovenska, které bylo silně poškozeno válkou a kde panovala nouze o půdu a práci.¹⁹² Mířili proto spíše do průmyslových center a okresů, kde mohli pracovat v dolech, hutích, ve stavebnictví, strojírenství, v chemickém, textilním a keramickém průmyslu. Často byli bez předchozích zkušeností v průmyslové sféře. Někteří stále vlastnili malý kus půdy, a tak se pro ně vžilo označení „kovorolník“. Tito přistěhovalci svá průmyslová pracoviště opouštěli kvůli žnám na Slovensku a posléze se do českých zemí opět vraceli.¹⁹³ Podobnou zkušenost s dočasným pobytem měli i lesní dělníci, kteří naopak trávili na Slovensku zimu a na jaře se vraceli, anebo ti, kteří sem přicházeli za prací v rámci akce *Pomoc Slovenska českým zemím*.¹⁹⁴ Také nebylo ojedinělé, že Slováci po čase svá první zaměstnání opouštěli a hledali možnost lepšího výdělků v jiném okrese.¹⁹⁵ Byli ale i tací, kteří přišli s nadějí na získání vlastní usedlosti v pohraničí a toužili se zde dlouhodobě usadit. Těchto zemědělských osídlenců bylo asi 5500 (s rodinnými příslušníky cca 30 000).¹⁹⁶

Již bylo zmíněno, že ze Slovenska přicházeli i obyvatelé jiné než slovanské národnosti. Například *slovenští Maďaři* přicházeli do českého pohraničí v rámci *nařízené pracovní povinnosti* (viz

¹⁸⁸ Bereme-li však v úvahu údaj SÚS o celkovém počtu obyvatel v pohraničí (viz s. 24), pak tato čísla musíme opravit na 8,4 % a 5,2 %.

¹⁸⁹ PROKOP, Radim. Migrace ve vývoji slovenské populace v České republice, s. 29, 73.

¹⁹⁰ ŠUTAJ, Štefan. Zwangsaustausch bzw. Aussiedlung der Madjaren aus der Slowakei – Pläne und Wirklichkeit, s. 257.

¹⁹¹ PROKOP, Radim. Migrace ve vývoji slovenské populace v České republice, s. 61, 71; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 247, 249.

¹⁹² LUŽA, Radomír. *The Transfer of the Sudeten Germans. A Study of Czech-German Relations 1933-1961*, s. 262.

¹⁹³ NOSKOVÁ, Helena. Rodinné obyčaje Slováků z východního Slovenska, s. 76.

¹⁹⁴ ŠRAJEROVÁ, Olga a Karel SOMMER. Migrace Slováků do českých zemí v letech 1945-1948, s. 28.

¹⁹⁵ PROKOP, Radim. Migrace ve vývoji slovenské populace v České republice, s. 82.

¹⁹⁶ HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlené pohraničí, s. 270.

s. 26). Do února 1947 jich bylo nuceně přesunuto 44 129 (tj. cca 11 000 rodin). Pracovní povinnost měla skončit po roce, ale československá vláda chtěla jejich návratu zamezit. Udělila jim proto státní občanství a poskytla jim finanční podporu k založení trvalé existence v českých zemích. Navzdory tomu se mnoho Maďarů, především tedy po únoru 1948, vrátilo zpět na Slovensko. V pohraničí zůstala pouze třetina z nich, doufaje v lepší životní podmínky.¹⁹⁷ Slovenští Maďaři žili zejména v jižních Čechách (okresy Český Krumlov a Prachatice, dále také Sušice). Stejně jako Slováci z Maďarska či reemigranti z Rakouska a Německa měli statut nespolehlivých obyvatel, kteří nesměli žít v blízkosti státních hranic, a proto byli nakonec stejně přesídlováni do vnitrozemí.¹⁹⁸

Ze Slovenska přišli do pohraničí kromě Slováků a Maďarů také *Romové*. Z českých a moravských Romů téměř nikdo nepřežil německou okupaci¹⁹⁹. Přestože v tzv. Slovenském státě byli rovněž diskriminováni, pronásledováni, jejich bydliště byla úmyslně zapalována, žilo jich tam po válce převážně v bídě a nedostatku několik desítek tisíc.²⁰⁰ Pocházeli většinou z východního Slovenska, kde, jak již bylo nastíněno, byly dopady války nejvíce citelné. Koncem války zažívali pravidelné pogromy a protože jejich snaha o znovuzískání ztracené půdy a poskytnutí náhradního pozemku byla marná, mnozí se rozhodli zkusit štěstí v českých zemích. Měli namířeno většinou do průmyslových center ve vnitrozemí a do zemědělských oblastí se vydávali pouze tehdy, chyběly-li tam pracovní síly. V letech 1945-1947 jich přišlo 15 000-20 000.²⁰¹

Migraci romského obyvatelstva lze označit za řetězovou; první osídlenci přicházeli v malých skupinách a za nimi je následovali jejich příbuzní a známí.²⁰² Jejich motivací k odchodu do pohraničí nebyla ani tak snaha zlepšit si sociální a pracovní pozici jako spíše snaha zachránit si vůbec holou existenci.²⁰³

Avšak při hledání bytu a práce se potýkali s řadou překážek. Naráželi na opatření proti „cikánské potulce, žebrotě a krádežím“. Po romských dělnících bylo požadováno, aby nechávali své děti v dětských domovech na Slovensku. Bylo jim zakazováno kočování a jejich pracovní nasazení mělo být přísně regulováno – pod „řádným dohledem“ se jako pracovníci osvědčili. V pohraničí měli žít odděleně od ostatních.²⁰⁴ Moravský ZNV dokonce v únoru 1947 nařídil, aby nebyli Romové vpouštěni do moravského pohraničí, případně aby byli posláni zpět na Slovensko.²⁰⁵

¹⁹⁷ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 68-70.

¹⁹⁸ NOSKOVÁ, Helena. *Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950*, s. 23.

¹⁹⁹ Genocidu přežilo méně než 600 z nich; většina byla povražděna v Osvětimi, někteří však našli smrt v jihočeském táboře v Letech u Písku a moravském Hodoníně u Kunštátu. PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Romské obyvatelstvo ČSR v letech 1945-1949*, s. 41; SOMMER, Karel. *Poznámky k problematice výzkumu cikánské (romské) otázky v českých zemích po roce 1945*, s. 246; TILL, Bastian. *Sinti und Roma im Dritten Reich*, s. 49-66; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 274.

²⁰⁰ HAIŠMAN, Tomáš. *Romové v Československu v letech 1945-1967*, s. 139 a 141.

²⁰¹ PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Romské obyvatelstvo ČSR v letech 1945-1949*, s. 41; SPURNÝ, Matěj. *Pokus o převýchovu: Romové v objetí stalinské péče o člověka v 50. letech*, s. 3.

²⁰² DAVIDOVÁ, Eva. *Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů*, s. 48.

²⁰³ SANTEL, Bernhard. *Migration in und nach Europa*, s. 21.

²⁰⁴ HAIŠMAN, Tomáš. *Romové v Československu v letech 1945-1967*, s. 142.

²⁰⁵ HAIŠMAN, Tomáš. *Cikánské obyvatelstvo v českém pohraničí v prvních letech osídlování*, s. 128.

Jejich životní podmínky se začaly zlepšovat až po únoru 1948. Byl zrušen zákon z roku 1927²⁰⁶ a Romové byli zrovnoprávněni s většinovou společností.²⁰⁷ Komunisté se orientovali na jejich integraci, protože je vnímali jako oběti kapitalistického vykořisťování, které je možné převychovat v řádně třídně uvědomělé občany lidové demokracie.²⁰⁸

Podle sčítání lidu roku 1947 žilo v českých zemích 16 752 Romů²⁰⁹.²¹⁰ Téměř polovina Romů (48 %, tj. 8041) pobývala v pohraničí, kde představovali tedy pouhých 0,4 % všech obyvatel. Ostatní žili v průmyslových centrech ve vnitrozemí.²¹¹

1.4.4.3 Reemigranti

Zcela specifickou skupinu novoosídlenců tvořili reemigranti. „*Reemigrant*“ je jeden z nejdůležitějších termínů spjatých s poválečným osídlováním pohraničí. Používá se v české a československé vědě, ale je problematický, ba dokonce zavádějící. Vytváří totiž představu o návratu do staré vlasti, přestože reemigranti se na české půdě ocitli zpravidla poprvé v životě. Byli to lidé českého a slovenského původu, kteří se před rokem 1938 zdržovali v cizině a byli občany jiných států, v nichž tvořili národnostní menšinu. Jejich počet se odhadoval na více než 2 miliony.²¹² Československá vláda po druhé světové válce očekávala příchod asi 700 000 reemigrantů, ale „navrátilo“ se jich pouhých 200 000.²¹³ Asi 120 000 z nich se usadilo v pohraničí.²¹⁴ Nejvíce reemigrantů přišlo z Maďarska (71 787), z Volyně (38 859) a z Rumunska (21 117).²¹⁵ Další reemigranti (a repatrianti²¹⁶)

²⁰⁶ Jednalo se o zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech. Jeho smyslem bylo regulovat kočovnictví a usadit romské obyvatelstvo na jednom místě, a tím je asimilovat s většinovou společností. Přineslo to však málo pozitivních výsledků. Zákon byl naopak velmi kritizován za diskriminaci, kterou měl nejen pro jednotlivce, ale celou etnickou skupinu. Ačkoli se měl totiž vztahovat pouze na kočovné „cikány“, nakonec platil pro veškeré romské obyvatelstvo v ČSR téměř bez výjimky. HAIŠMAN, Tomáš. Cikánské obyvatelstvo v českém pohraničí v prvních letech osídlování, s. 118.

²⁰⁷ PAVELČÍKOVÁ, Nina. Romské obyvatelstvo ČSR v letech 1945-1949, s. 46, 48.

²⁰⁸ HAIŠMAN, Tomáš. Romové v Československu v letech 1945-1967, s. 148 a 150.

²⁰⁹ Další 84 438 pak žilo na Slovensku. HAIŠMAN, Tomáš. Cikánské obyvatelstvo v českém pohraničí v prvních letech osídlování, s. 119.

²¹⁰ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 277.

²¹¹ Větší skupiny se usídlily zejména na Chebsku, Plzeňsku, Kladensku, Ústecku, Mostecku, Královéhradecku, Pardubicku, v Praze, Brně a v Olomouci a menší skupiny žily také v jižních Čechách a na Moravě. ARBURG, Adrian von. *Die Besiedlung der Grenzgebiete der böhmischen Länder 1945-1950*, s. 166; HAIŠMAN, Tomáš. Cikánské obyvatelstvo v českém pohraničí v prvních letech osídlování, s. 124.

²¹² Převážná většina z nich žila v USA, v Evropě (zejména tedy v zemích bývalé habsburské monarchie) to bylo asi 913 000. Větší počty reemigrantů žili také v Argentině, Kanadě či Velké Británii. KOŘALKOVÁ, Květa. Československá a polská reemigrace po druhé světové válce, s. 256; VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 11-15; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 256.

²¹³ NOSKOVÁ, Helena. Osídlovací komise ÚV KSČ a reemigrace v letech 1945-1954, s. 118.

²¹⁴ ARBURG, Adrian von a Tomáš, STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 67.

²¹⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 22; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 260.

²¹⁶ „Repatriant“ je obdobný termín jako „reemigrant“. Označuje lidi, kteří byli do mnichovské dohody občany ČSR a z různých důvodů pak pobývali v cizině a po válce se neprodleně vrátili. Celkový počet potenciálních repatriantů se odhadoval na 1,3 milionu. Do září 1948 se jich vrátilo pravděpodobně necelých 800 000. KOŘALKOVÁ, Květa. Československá a polská reemigrace po druhé světové válce, s. 256; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 255.

přicházeli z Bulharska, Jugoslávie, Rakouska, Německa, Polska, Belgie či dokonce z Jižní Ameriky a z dalších států.²¹⁷ V pohraničí tvořili asi 10 % obyvatelstva.²¹⁸

Do Československa přicházeli od poloviny roku 1946. Měli nahradit odsunuté pracovní síly a posílit *slovanský element*. Etnicky to byli sice Češi a Slováci, ale lišili se svým původem, sociálním postavením, konfesí a zkušenostmi.²¹⁹

Jejich přesídlování probíhalo na bázi smluvních ujednání se zeměmi jejich původu. Smlouvy vznikaly v odlišných termínech a lišily se i obsahově.²²⁰ Mezi léty 1945-1949 uzavřela československá vláda pět smluv – dvě se SSSR o možnosti opce Čechů a Slováků z Podkarpatské Rusi a o reemigraci volyňských Čechů a návratu sovětských občanů z ČSR, dále uzavřela smlouvu s Rumunskem, Bulharskem, s Jugoslávií (po které však nenásledovala realizace) a dohodu o výměně obyvatelstva s Maďarskem. Zájem o přestěhování měli však i reemigranti ze zemí, s nimiž žádné přesídlovací akce dohodnuty nebyly. Tito zájemci podávali na ministerstvu vnitra reemigrační přihlášku. Svou národnost dokládali různými dokumenty, např. policejním prohlášením či potravinovými lístky. Důležitým kritériem měla být rovněž mateřština, vzdělání v českém či slovenském jazyce a aktuální jazykové schopnosti, ty však v praxi nebyly posuzovány přísně. Reemigranti byli do ČSR přiváženi ve zvláštních vlacích. Rumunští reemigranti přijížděli transporty od roku 1947 do prosince 1949 a dokonce v nákladních vagonech. Po překročení hranic byli umístěni do sběrných center a většinou již po několika dnech stěhováni do místa osídlení. Pro snazší začlenění do společnosti neměli být usídlováni ve větších skupinách, ale měli být rozptýleni.²²¹

Od roku 1947 disponovali reemigranti rovněž přednostním právem (viz s. 19) při přidělování konfiskovaného majetku.²²²

Vzhledem k jejich pozdějšímu příchodu byli ale nuceni osidlovat odlehlejší končiny, do nichž se vnitrozemským Čechům nechtělo a kde bylo potřeba pracovních sil na zemědělství, lesnictví, hornictví a další průmyslové práce.²²³ Narazili zde na tvrdé podmínky a prožili zklamání, protože leckdy se namísto slibované vlastní půdy a dvorce museli spokojit s námezdní prací. Představy o „staré vlasti“ vzaly rychle za své.²²⁴ Po příchodu do Československa zažívali mnohdy pocity rozčarování. Ani místní orgány nebyly tak vstřícné a reemigranti se navíc nevyznali ve správní struktuře a kompetenci jednotlivých úřadů. Kvůli tomu byla nakonec zřízena speciální oddělení

²¹⁷ Z dalších zemí byly počty následující: Francie (12 915), Rakousko (11 117), Polsko (10 341), Jugoslávie (5197), Německo (4059), SSSR (bez Volyně, 3721), Jižní Amerika (1166) a 16 423 z jiných států. VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 22; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 256, 260.

²¹⁸ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 148.

²¹⁹ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 254-258.

²²⁰ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 33.

²²¹ OCELÁK, Radek a Jiří TRÍŠKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 143; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 254-261.

²²² VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 23.

²²³ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 59-60.

²²⁴ DVOŘÁK, Jiří. Jižní Čechy v období 1945-1946, s. 62; SECKÁ, Milena. Osídlování jihočeského pohraničí, s. 325-330.

s úředníky hájícími zájmy reemigrantů, avšak ani to v některých případech nezměnilo jejich touhu navrátit se do původních domovů.²²⁵

1.4.4.3.1 Reemigranti z Maďarska

Početně největší skupinou byli reemigranti z Maďarska, jichž bylo 71 788. Většinou se však neusazovali v českých zemích, natož v pohraničí. Těch, kteří osídlili české země, nebylo více než 10 000-15 000.²²⁶ Jednalo se totiž především o Slováky. Na Slovensku ale pro ně nebyla vždy práce, a tak přijížděli v celých transportech a za nimi přicházeli ti, kteří se na Slovensku již usadili, ale nebyli s tamními podmínkami spokojeni. V pohraničí však málokdy dostali byt či zemědělskou půdu, pracovali za nízké mzdy a setkávali se s okolím, které jim nedůvěřovalo, a tak docházelo i zde k jejich vysoké fluktuaci. Vzhledem k tomu, že pocházeli z Maďarska, měli status nespolehlivého obyvatelstva. Navzdory počáteční nedůvěře, kterou k nim komunistický aparát a ostatní osídlenci chovali, si však tito reemigranti zlepšili své sociální postavení.²²⁷

Jednalo se především o mladé rodiny založené druhorozenými syny, kteří v Maďarsku nic – dle zvykového práva evangelíků – nezdědili. Většina z nich pocházela ze sociálně slabších vrstev a patřila k námezdním dělníkům nebo nekvalifikovaným pracovním silám. V pohraničí byli tito chudí rolníci většinou posláni do horských pastevních družstev. Objevovali se mezi nimi ale také horníci, skláři, dřevorubci a někteří pracovali ve stavebnictví. V průmyslovém odvětví však naráželi na potíže, neboť většina mladých maďarských Slováků se chtěla zavázat pouze k dočasnému zaměstnání. Dodnes jejich četnější skupiny pozůstávají v Kaplici a v Ústí nad Labem.²²⁸

Ke Slovákům z Maďarska se rovněž hlásí Slováci z Nadlaku, kteří se s nimi cítí nábožensky a duchovně spřízněni, byť územně patří ke Slovákům z Rumunska.²²⁹

1.4.4.3.2 Volyňští Češi

Další významnou skupinou byli reemigranti z Volyně.²³⁰ Jejich předkové se od 60.-70. let 19. století usazovali ve volyňské gubernii, která byla v roce 1921 rozdělena, a část volyňských Čechů žila

²²⁵ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 322-323.

²²⁶ Nosková však uvádí, že jich v pohraničí bylo asi 20 000. Osídlenci z Maďarska byli umístováni do okresů Frýdlant, Liberec, Karlovy Vary, Sokolov, Mariánské Lázně, Cheb, Aš, Tachov, Sušice, Žlutice, Český Krumlov a na Moravě do okresů Znojmo, Mikulov, Šternberk, Bruntál. HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí, s. 225; NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 23; VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 58.

²²⁷ NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 23-24; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 262-265.

²²⁸ HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí, s. 221-223; NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 23-24.

²²⁹ Do Nadlaku se Slováci dostali v roce 1803. Pocházeli ze Slovenského Kómlóše (město v Maďarsku), kde došlo k přelidnění a nedostatku zemědělské půdy. Bylo jim proto povoleno přesídlit do Nadlaku, který v té době náležel uherské koruně. NOSKOVÁ, Helena. Slováci z Nadlaku v chebském okrese (hranice v Čechách), s. 154-155; NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 23-24.

²³⁰ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 262.

v Polsku a část v SSSR.²³¹ Již v té době, resp. od vzniku první republiky, uvažovali volyňští Češi o přesídlení do Československa.²³²

Mezi prvními zájemci volyňských Čechů o usídlení v ČSR byli ti, kteří se zapojili do československé armády na sovětském území.²³³ Ostatní přesídlenci dorazili do ČSR mezi lednem a květnem 1947. S sebou si přiváželi dobytek, zemědělské nářadí a stroje; byli to totiž hlavně zemědělci. Naprostá většina z nich nakonec v zemědělství působila, jednalo se o 8088 rodin (asi 32 352 osob) a pouhých 160 rodin (660 osob) bylo živnostníky. Nejčastěji se usazovaly v severních, severozápadních a západních Čechách.²³⁴

Volyňští Češi byli velmi žádanými osídlenci. Spoléhalo se u nich na jejich odbornou zdatnost a také schopnost prosadit se v těžkých podmínkách. Očekávalo se od nich, že v pohraničí utvoří nový střední stav. A přestože se jim kromě podhorských oblastí podařilo osídlit i žádané chmelařské a obilnářské oblasti, jejich představy o budoucí prosperitě se rozplynuly s kolektivizací a zánikem živnostenského podnikání.²³⁵

Kolektivizaci původně odmítali, nicméně obtížné podmínky pro hospodaření v pohraničí je nakonec přiměly družstva zakládat. To přispělo k jejich asimilaci a ukázala se jejich výborná pracovní morálka i odborné zkušenosti. Volyňští Češi se tak stali jednou z nejstabilnějších složek novoosídleneckých vesnic a velmi brzy se prosadili nejen v pracovních kolektivech, ale i ve veřejném a politickém životě (byť někde zůstávali bez zájmu v důsledku dlouhodobého pobytu v jinonárodním prostředí nebo tak reagovali na vztah některých dalších pracovníků národních výborů, kteří nedostatečně oceňovali jejich válečné oběti). V letech 1946-1957 fungoval *Svaz Čechů z Volyně*, který organizoval socialistické soutěže, školení, besedy a navazování družstevních styků s občany SSSR a v prvních letech napomáhal zapojení volyňských Čechů do veřejného života a do budování socialismu.²³⁶

1.4.4.3.3 Reemigranti z Rumunska

Další skupinu nově příchozích obyvatel pohraničí tvořili reemigranti z Rumunska. Češi a Slováci tam odcházeli mezi léty 1790-1835 a usídlili se v jeho západních a jižních oblastech. Po druhé světové válce jich tam žilo asi 50 000-55 000. Nejčastěji sídlili v sedmihradském Rudohoří, v jižním Banátu a na jižní Bukovině. Protože žili v etnicky homogenních vesnicích, dokázali si přes 150 let udržet svůj jazyk a kulturu.²³⁷

Komunisté našli na svých cestách za krajany v Rumunsku zalíbení především ve Slovácích z Rudohoří. Aby se mohli v českém pohraničí usadit, museli podepsat prohlášení, že v ČSR přijmou

²³¹ VACULÍK, Jaroslav. Počátky českého vystěhovalectví na Volyň, s. 220-228.

²³² BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu*, s. 8; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 160.

²³³ NOSKOVÁ, Helena. *Návrat Čechů z Volyně*, s. 13.

²³⁴ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 262-263.

²³⁵ NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 22.

²³⁶ MATEJOVÁ, Vlasta. Proměny, kterými procházely jednotlivé skupiny osídlenců v rámci lokální společnosti, s. 50-51.

²³⁷ BITTNEROVÁ, Dana. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří, s. 47-48.

námezdní práci a nebudou klást požadavky na přidělení hospodářství nebo živnostenských podniků. To bylo důvodem, proč někteří z nich, a zejména tedy ti ze středních vrstev, nevnímali nabídku přesídlení jako výhodnou, a raději zůstali v Rumunsku. Do ČSR přišlo nakonec 24 000 Slováků z Rumunska a pouze 5000 Čechů.²³⁸

Asi 80 % reemigrantů pocházelo skutečně z nuzných venkovských poměrů. Byli to většinou drobní rolníci, lesní dělníci a menší část tvořili rovněž horníci a skláři.²³⁹

V ČSR patřili sice k sociálně nejnižší postaveným osídlencům, ale k populačně nejprínosnějším. Usídlili se v podhorských oblastech v blízkosti západních a jižních hranic.²⁴⁰

Tyto oblasti se terénem podobaly Rudohoří, ale reemigranti si nemohli zvyknout na chladné podnebí. Byli také rozčarováni, protože půdu do soukromého vlastnictví nedostali a spíše se stali jen jejími nájemci či zaměstnanci lesů a statků. Někteří se proto stěhovali na Slovensko a zase zpět, migrovali v pohraničí za příbuznými, teplejším podnebím nebo za lepšími životními poměry. Svým způsobem života a kulturou se velmi lišili od českého obyvatelstva a ostatních osídlenců, a tak byl pro ně proces adaptace na nové přírodní, hospodářské a společenské podmínky obtížný a složitý. Nicméně podstatnou měrou přispěli k osídlení českého pohraničí; patří ke stabilnímu obyvatelstvu, které se nakonec v obcích trvale usadilo.²⁴¹

Kvůli jejich sociálnímu postavení se na rumunské reemigranty soustředila sociální politika státu. K sociální výpomoci sloužily např. ošacovací akce a produktivní zápůjčky, dále se pro ně pořádaly různé vzdělávací kurzy. Ačkoli si tito reemigranti ve srovnání s předchozím životem v Rumunsku výrazně polepšili, v Československu patřili dlouhodobě k nižším sociálním vrstvám. Jejich sociální pozice se zlepšily až v 70. letech, kdy nastoupila druhá generace, klesly vysoké populační přírůstky a zlepšila se jejich úroveň gramotnosti. Postupně i u nich začalo přibývat absolventů středních a vysokých škol.²⁴²

1.4.4.3.4 Reemigrace z dalších zemí

Skupiny reemigrantů pocházeli také z Rakouska, Německa, Bulharska, Jugoslávie.

Rakouští reemigranti osídlili zejména oblasti jižní Moravy (okolí Znojma). Celkem jich bylo 11 117.²⁴³

²³⁸ HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí, s. 226; NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 22-23; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 267.

²³⁹ NOSKOVÁ, Helena a Jana VÁCHOVÁ. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*, s. 28; VACULÍK, Jaroslav. K usídlování reemigrantů z Rumunska v moravsko-slezském pohraničí v letech 1946-1949, s. 204.

²⁴⁰ Na západě se jednalo o okresy Karlovy Vary, Cheb, Chomutov, Sokolov a Tachov a na jihu o okresy Prachatice, Český Krumlov a Kaplice. Dále osídlili také okresy Broumov, Žamberk, Šumperk a Jeseník. NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 22.

²⁴¹ HEROLDOVÁ, Iva. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří, s. 56.

²⁴² Tamtéž, s. 56; NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 22-23.

²⁴³ Kromě Moravy osídlili také okresy Česká Lípa, Děčín, Dubá, Teplice, Ústí nad Labem, Most, Karlovy Vary a Jáchymov. VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 86-90.

Největší proud přistěhovalců z Německa tvořily statisíce repatriantů, za nimi následovali reemigranti. Jejich přesídlení se zpožďovalo kvůli pochybnostem o národní spolehlivosti. Bylo jich celkem 4059 (bez repatriantů) a většina se usadila v severozápadních Čechách a na Kladně.²⁴⁴

Mezi reemigranty z Jugoslávie patřili příslušníci 1. čsl. brigády Jana Žižky z Trocnova, kteří bojovali s Titovými partyzánskými oddíly. Usazovali se na jižní Moravě. Jelikož ČSR neuzavřela s Jugoslávií žádnou majetkoprávní dohodu, přicházeli pouze individuálně. Bylo jich asi 5200.²⁴⁵

Reemigrace z Bulharska se účastnil nepatrný počet lidí. Jednalo se především o zemědělce, kteří po přesídlení pracovali jako zemědělství dělníci na jižní Moravě a jejich menší skupiny pracovaly na státních statcích nebo v průmyslu na Chebsku a Karlovarsku. Bylo jich jen něco málo přes 1000.²⁴⁶

Tabulka 1: Původ osídlenců přicházejících do českých zemí, resp. pohraničí²⁴⁷

ZEMĚ PŮVODU	POČET
ČSR – vnitrozemí	cca 1,5 mil.
ČSR – Slovensko	celkem 115 000 Slováků, z toho 44 129 Maďarů, z toho 8041 Romů v pohraničí (z celkem 16 752 v Čechách)
SSSR – Volyně (dnešní Ukrajina)	33 012
SSSR – Podkarpatská Rus (dnešní Ukrajina) ²⁴⁸	cca 6000-8000 karpatských Židů v Čechách 2000 karpatských Židů na Slovensku
Maďarsko	celkem 71 787, z toho cca 20 000 Slováků v pohraničí
Rumunsko	celkem 27 000, z toho 24 000 Slováků a 5000 Čechů
Rakousko	11 117
Německo	4059 (bez repatriantů)
Jugoslávie	5200
Bulharsko	cca 1000

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů obsažených v této práci.

²⁴⁴ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 270-272.

²⁴⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 12-15; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 272-273.

²⁴⁶ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 273.

²⁴⁷ Nesmíme však opomenout zmínit, že v pohraničí, resp. ČSR, žili i jiné skupiny obyvatel. Byli to například Chorvati, Řekové, kteří uprchli po občanské válce v roce 1949, Ukrajinci nebo Lužičtí Srbové. Podrobněji o tom viz WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 284-286.

²⁴⁸ V červnu 1945 byla podepsána smlouva o odtržení Podkarpatské Rusi od ČSR a připojení k SSSR. KAPLAN, Karel a Alexandra ŠPIRITOVÁ. *ČSR a SSSR 1945-1948: Dokumenty mezinárodních jednání*, s. 75-78.

1.5 Proměny a vývoj pohraničí

Zásahy do demografické a sociální struktury vývoj v pohraničí silně poznamenaly. Na zprerhaných kulturních tradicích se s příchodem nových osídlenců začal utvářet nový kulturní kapitál a s ním i nové společenství.²⁴⁹

1.5.1 Proměny sídel

Ne všude se však povedlo život obnovit. Mnohá místa se nepodařilo dosídlit, a tak došlo k *zániku* asi 3000 obcí, jejich částí a samot a také k zániku části kulturní krajiny (viz Příloha 1).²⁵⁰ Například jižní Čechy byly osídleny pouze z 59,7 % oproti stavu z roku 1939 a spolu se západními Čechy vykazovaly nejhorší osídlovací bilanci. V některých oblastech (např. Aš, Kraslice, Kaplice) žila pouhá třetina obyvatel v porovnání s předválečným stavem.²⁵¹ Krajina, která byla kdysi opuštěna a dosídlena jen částečně či vůbec, je mnohde stále rozpoznatelná. Používá se pro ni označení *nová divočina*.²⁵² S odsunem Němců zmizela řada tradičních německých selských statků. Přirozený vývoj nového vesnického společenství pak navíc zprerthala *kolektivizace*.²⁵³ Z rolníka se stal zaměstnanec²⁵⁴; rozbila se stará sociální struktura vesnické společnosti.²⁵⁵

Odlišná situace byla v průmyslových městech na severu, jež se dařilo dosídlit dle plánů. Důvodem ale bylo i to, že zde zůstali němečtí pracovníci.²⁵⁶ U některých měst bylo navíc nemyslitelné,

²⁴⁹ NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 16.

²⁵⁰ ANTIKOMPLEX a kol. *Zmizelé Sudety*, s. 24.

²⁵¹ TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj, s. 536.

²⁵² LIPSKÝ, Zdeněk. Nová divočina v české kulturní krajině I, s. 12-13.

²⁵³ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 45 a 86-87.

²⁵⁴ Ke kolektivizaci se směřovalo od konce druhé světové války. Již *Košický vládní program* se kromě konfiskace a osídlení zemědělské půdy věnoval okrajově i družstevnictví. Vznik zemědělských družstev podpořily i dekrety prezidenta republiky, umožňující přiděl majetku i jim. Na zkonfiskované půdě tak vznikala zemědělská výrobní družstva (ZVD), jež se měla postarat o to, aby byla půda včas obdělána, a měla podporovat výdělky členů společným obhospodařováním půdy a zvýšením jejich životní úrovně. Přijetím do ZVD vznikal totiž pracovní poměr podléhající sociálnímu pojištění. Družstva mohla rovněž zkonfiskované hospodářské budovy a jejich inventář využívat; vznikala tedy i družstva strojní, jež poskytovala obyvatelstvu mechanizační prostředky k hospodaření. Ve výše položených oblastech vznikala horská pastevní družstva. Další podnikovou formou byly státní statky, které byly zřizovány na půdě znárodněných velkostatků, církve a odsunutých Němců. V souvislosti s poválečným vývojem zemědělství je jim věnována menší pozornost, protože jednak jako forma vlastnictví existovaly již předtím, ale především byl vývoj ovlivněn kolektivizací spojenou s utvářením JZD. Ta vznikala od roku 1949, kdy byl přijat zákon č. 69/1949 Sb., o jednotných zemědělských družstvech. Rozdíl mezi státním statkem a JZD byl v systému řízení, odměňování či financování a dosahované výsledky byly u státních statků zpravidla nižší než v JZD (ovšem s vyššími materiálními a pracovními náklady). Státní statky nabízely pevnou pracovní dobu, dávky na děti, nárok na placenou dovolenou, zdravotní pojištění a důchodové zabezpečení (viz dále s. 114). Osídlenci do nich obecně vstupovali, protože byli z řad průmyslového dělnictva, z podniků a závodů, v nichž byli na tyto sociální výhody již zvyklí. HANZÁLKOVÁ, Petra. *Právní problémy združstevňování české vesnice v 50. letech*, s. 8-9; POCHOBRADSKÁ, Helena. *Vývoj správy státních zemědělských podniků na území východních Čech po roce 1945 se zvláštním zřetelem na vývoj státních statků*, s. 20, 36; SLEZÁK, Lubomír. *Pohraničí českých zemí na pokračování*, s. 392; ZICH, Leoš. *Vznik jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení*, s. 4-7.

Kolektivizaci a jejímu vlivu na vesnické společenství se věnuje např. JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.

²⁵⁵ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlená vesnice, s. 131.

²⁵⁶ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 64.

aby byla spojena s množstvím problémů doprovázejících proces vysídlování a osídlování (viz s. 23-27). V roce 1946 byl proto například v Ústí nad Labem vyhlášen plán na kompletní obnovu města.²⁵⁷ Charakter města se začal přetvářet, docházelo k rozvoji těžkého průmyslu a většina historických budov byla nahrazena moderní výstavbou.²⁵⁸

Ale lidé, kteří navštívili jiné části severočeského pohraničí v letech 1960-1980, poukazovali na krajinu environmentálně a sociálně zdevastovanou. Také zde nacházeli opuštěné vesnice s chátrajícími kostely a domy a rozsáhlé uhelné doly.²⁵⁹

Novoosídlenecké vesnice byly dlouhá léta po druhé světové válce na první pohled rozeznatelné od těch starousedlých; neobydlená stavení se měnila v sutiny, veřejná prostranství nebyla upravena a ani o veřejné budovy a historické památky se nepečovalo. Případné úpravy osídlených stavení neodpovídaly místnímu typu a zvyklostem. Teprve až v průběhu desítek let ztratily tyto vesnice svou „pečet“ pohraničí.²⁶⁰

1.5.2 Sociokulturní diskontinuita a vzájemné soužití

Výše zmíněné proměny krajiny pohraničí souvisely s tím, že po válce za souhry dalších okolností, jakými byla nedůvěra lidí k neznámému kraji a vznik železné opony, zvítězily nad „měkkými“ faktory (jako je schopnost cítit se na daném území doma, mít k prostředí vztah, umět jej zkvalitňovat a chovat k němu úctu)²⁶¹ nacionální, strategické a hospodářské zájmy.²⁶²

Právě pocit domova a regionální identita v prvních poválečných letech v pohraničí chyběly a teprve se utvářely. Proces adaptace a vytvoření pozitivního vztahu k novému místu komplikovaly i různé *psychické bariéry*. Osídlenci si mnohdy uvědomovali, že přišli na cizí majetek, odkud dřívější majitelé museli odejít, do cizí vesnice, kde nikdy nebyli a nikoho neznali. Představa trvalého domova spojena s vlastnictvím půdy a jejím děděním (týkající se však jen menšiny obyvatel a pouze nejstarších synů) byla navíc krátce po osídlení již zmíněnou kolektivizací popřena. Reemigranti pocit domova čerpali ze své vlastní skupiny, proto se často stěhovali do míst, kde jich žilo více pohromadě. Pro většinu osídlenců z vnitrozemí zůstávalo domovem místo, odkud pocházeli a kde

²⁵⁷ VEIGLOVÁ, Lucie. *Odsun sudetských Němců a poválečné osídlení pohraničí*, s. 45.

²⁵⁸ KAISER, Vladimír a Kristina KAISEROVÁ. *Dějiny města Ústí nad Labem*, s. 274.

²⁵⁹ GLASSHEIM, Eagle. *Ethnic Cleansing, Communism, and Environmental Devastation in Czechoslovakia's Borderlands, 1945-1989*, s. 65-67.

²⁶⁰ HEROLDOVÁ, Iva. *Novoosídlenecká vesnice*, s. 130.

²⁶¹ *Pocit spolupatřičnosti* k danému místu, přírodě, krajině a lidem je utvářen společným jazykem, kulturou, bezprostředním stykem členů lokální společnosti, sousedskými vztahy, příbuzenskou propojeností, členstvím ve formálních i neformálních organizacích, totožností místa rodiště, bydliště a v řadě případů i zaměstnání. Projevuje se silným lokálním (regionálním) povědomím, zájmem o pověst a dějiny a udržuje se i poté, co se lidé ze svého domova odstěhují v podobě rodáctví a krajanství. Změny v osídlení však vedou k *diskontinuitě identity* a noví osídlenci se ocitají v prostoru, jenž ji do jisté míry ztratil. Při procesu tvorby nové regionální identity pak hrají roli faktory, jako je úroveň vzdělanosti obyvatel, religiozita, již zmíněné rodáctví, národnostní struktura, sdílená dějinná zkušenost, nelze však opomíjet ale ani subjektivní pocity, prožitky, zkušenosti jednotlivců či jejich rodinná zázemí a tradice. CEJPOVÁ, Irena a Andrea ŠIMÁKOVÁ. *Regionální identita a její význam pro zachování hmotného kulturního dědictví v pohraničním prostoru*, s. 104; HEROLDOVÁ, Iva. *Novoosídlenecká vesnice*, s. 132; HEŘMANOVÁ, Eva a Pavel CHROMÝ. *Kulturní regiony a geografie kultury*, s. 30; ŘEZNÍK, Miloš. *Paměť a identita v regionálním kontextu*, s. 72-75.

²⁶² SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 47-48.

žili jejich rodiče, sourozenci, kamarádi.²⁶³ Nezřídka se tak u novoosídlenců setkáváme s vědomím *dvojího domova*.²⁶⁴

Vytvoření vztahu k novému místu navíc bránila i *neznalost místa*, lokálních názvů, pověstí a dějin. Osídlenci si proto utvářeli názvy nové a spojovali je s poválečnou historií. Intenzivnější vztah k místu si vytvořily až generace jejich dětí, které se v nově osídleném místě již narodily, prožily zde nejtěplejší dětství a měly tam rodiče i kamarády. Tím tedy zpětně působily na své rodiče, pro něž bylo nové bydliště přece jen místem, kde našli obživu a jejich děti rodný domov. Úmrtím rodičů prvních osídlenců a dalších příbuzných se také oslabovaly vazby na domov původní.²⁶⁵

Vlivem modernizace přestaly být děti vychovávány pro zemědělství a narostla hodnota vzdělání a atraktivního zaměstnání, jež se ovšem jen málokdy nacházelo v pohraniční vesnici. Potomci novousedlíků tak měly mnohdy jiné plány a cíle a novoosídlenecké vesnice se v některých oblastech nakonec proměnily v chalupářské osady.²⁶⁶

Ideálem nově budovaného pohraničí byla etnická homogenita, ale jeho staří a noví obyvatelé tvořili společnost etnicky velmi heterogenní. Vzájemné vztahy se vyznačovaly zejména obecnou nedůvěrou vůči etnicky a kulturně odlišným skupinám a vědomím slovanské vzájemnosti, jehož součástí byl i antiněmecký a antimadžarský nacionalismus. Tyto postoje lze nalézt nejen u politických představitelů, ale i u místních správ a mezi jednotlivými občany.²⁶⁷

V prvních poválečných letech byly etnické a regionální odlišnosti nejvýraznější, což vedlo ke *kulturnímu pluralismu*.²⁶⁸ Kultura pohraničí měla již před druhou světovou válkou dvě etnické části, které fungovaly v symbióze vycházející z koexistence Čechů a Němců; vzájemně se prolínaly nebo vedle sebe paralelně existovaly. Po válce však začalo docházet k jejich izolaci, bojkotování, potírání etnokulturních zvláštností a k prosazování národních až nacionalistických požadavků. Po vysídlení se zůstavší Němci, bylo-li to možné, pokoušeli kulturní kontinuitu udržet, ale vliv na vývoj měli jen někde.²⁶⁹

Starousedlíci byli na takové prostředí zvyklí a lokální kulturu s Němci dokonce utvářeli. Někteří si toho byli vědomi a po válce se to projevilo jejich diferenciovanějším a objektivnějším přístupem k německému obyvatelstvu. Často hovořili německy a s Němci je pojily pracovní, sousedské anebo dokonce příbuzenské vztahy.²⁷⁰ Přestože někdy sdíleli ve svém protiněmeckém boji hodnoty s integrálními nacionalisty, ve chvíli, kdy byli Němci poraženi, ponížení a nuceně vysídlováni, si začínali uvědomovat, jak moc byl jejich život spjat s německou společností a kolik toho s nimi sdíleli v porovnání s tím, co sdílí s nově příchozími Čechy a Slováky.²⁷¹

²⁶³ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecká vesnice, s. 137.

²⁶⁴ Platí to i pro vysídlené Němce. ZICH, František. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí, s. 53.

²⁶⁵ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecká vesnice, s. 137-138.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 137-138.

²⁶⁷ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 122-125.

²⁶⁸ ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 6.

²⁶⁹ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecká vesnice, s. 132-135.

²⁷⁰ V česko-německém společenství docházelo často k výměně (*handl, veks*) dětí, aby se naučily druhý jazyk. ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 6.

²⁷¹ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 57-58.

Byť se česká a německá kultura vyznačovala někdy hlubšími odlišnostmi (např. vliv německých a rakouských staveb v pohraničí – tzv. „chlévní typ“ či stavení „alpského typu“²⁷²), co se kulturního života týče, šlo v zásadě jen o drobné rozdíly (např. výroční ohně u Čechů na Šumavě o filipojakubské noci, u Němců z 23. na 24. června – viz s. 103).²⁷³ Novousedlíci na kulturu německého obyvatelstva navazovali především materiálně (hospodářské techniky a praktiky). Do pohraničí však přinesli také svou kulturu původní a pod jejími vlivy se začala utvářet kultura nová.²⁷⁴

Označujeme to jako *proces vyrovnávání*, uskutečňovaný integrací, vzájemným sblížením, přizpůsobováním se a stíráním rozdílů mezi jednotlivými skupinami. Probíhal uvnitř české většinové společnosti (mezi starousedlíky a novousedlíky, kteří pocházeli z různých částí vnitrozemí) a mezi českou společností a jinými etniky.²⁷⁵ Češi byli nyní většinou určujícím etnikem, ale v obcích s převahou jiných etnických skupin se podílely i ony na kulturním obraze obce.²⁷⁶

V rámci české většinové společnosti probíhal proces vyrovnávání bez problémů a většinou bez negativních postojů. Všichni příslušníci byli totiž nositeli jedné kultury, jejíž regionální vzory nepůsobily, ač byly rozdílné, cize. Kulturně průbojnější skupina na sebe strhla organizaci společenského a kulturního života, v němž se snažila uplatnit vzory (obyčejové tradice, např. dožínky, posvícení, masopust apod.) ze své původní vesnice, které nyní v pohraničí přispívaly ke stabilizaci společenského života, k formování základních norem a k integraci obyvatel. Síla obyčejových tradic se lišila; v severních a severozápadních Čechách, osídlených lidmi ze středních Čech (tj. z oblasti s lidovou kulturou značně nivelizovanou a urbanizovanou), byla slabší než v pohraničních vesnicích na jihu a jihozápadě Čech a Moravy, kam přicházeli lidé ze sousedních oblastí s ještě živou tradiční kulturou (např. Budějovicko, Chodsko, Slovácko). Nikdy však nebyla přesunuta celá struktura kultury. Jednotlivé kulturní vzorce podléhaly vzájemnému hodnocení a docházelo k jejich výběru. Úplnému přenosu kultury bránily i změněné socioekonomické poměry – některé jevy ztratily v novém prostředí své opodstatnění, po příchodu do pohraničí byly prioritou především materiální podmínky. Navíc chyběla sociální kontrola dodržování obyčejů, obřadů, slavností a s kulturní pluralitou zanikly i závazné normy k zachovávání tradic.²⁷⁷

V Šanově a Mackovicích na jižní Moravě se tak neudržela jízda králů, kterou přinesli osídlenci z Uherskobrodsko, a podobně zanikl i vzácný písňový a slovesný repertoár rudohorských Slováků. Právě vůči této skupině osídlenců zaujímalí ostatní natolik odmítavý postoj, že je to vedlo nejen k postupnému upouštění od jejich obřadů a obyčejů, ale také k větší uzavřenosti. U většiny etnik

²⁷² KRÁLOVÁ, Štěpánka. *Porovnání historického vývoje lidové architektury v České republice a v zahraničí*, s. 47-48; ŠULCOVÁ, Stanislava. *Od venkovských typů staveb k jejich technologickému provedení* [dokument PDF]. Dostupné z: <https://mech.fsv.cvut.cz/xvho/xvho-typy.pdf>.

²⁷³ VAŘEKA, Josef. Kulturní hranice a národní identita, s. 177-178.

²⁷⁴ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecká vesnice, s. 132-135; ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 7-8.

²⁷⁵ ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 6.

²⁷⁶ Byli to např. Ukrajinci-Rusíni v Lesné a Oboře na Tachovsku, rudohorští Slováci v Hoštce a Přimdě na Tachovsku, Němci v Josefově Dole, ve Smržovce a v Jablonci nad Nisou. HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecká vesnice, s. 135-136; ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 7-8.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 135-137; Tamtéž, s. 6-8.

byla motivem snaha se příliš nelišit a zbavit se toho, co připomínalo jejich nižší společenské postavení. Zmizely tak například kroje Ukrajinců-Rusínů. Volyňští Češi se taktéž přizpůsobili stylem oblékání i mluvou, rozdíly přetrvaly pouze ve stravě, která zůstávala ovlivněna ukrajinskou kuchyní. Vliv reemigrantů na kulturu byl obecně menší, a to i kvůli jejich pozdějšímu příchodu do pohraničí. Svou kulturu si nejčastěji udržovali v rodině či vlastní instituci.²⁷⁸

Míra uchování vlastních tradic závisela především na struktuře obyvatelstva v dané oblasti. Pokud na jednom místě žily různé skupiny osídlenců o podobných počtech, koexistovaly vedle sebe i jejich rozdílné kultury až do 60. a 70. let s nepatrným podílem exogamních manželství. Platilo to např. pro vesnice v jižních Čechách²⁷⁹, kde vedle sebe žil větší počet nevysídlených Němců, Čechů z vnitrozemí a skupin reemigrantů.²⁸⁰ Významnou roli hrálo ale i to, že novoosídlelecká vesnice byla populačně mladá. Do pohraničí přicházeli především mladí a svobodní, případně mladé manželské páry či rodiny s dětmi. To jim do jisté míry usnadňovalo adaptaci na změněné přírodní i společenské poměry, na druhou stranu jim chyběla pomoc a vliv starších a nebyla zde sociální kontrola, mezigenerační článek, jenž by udržoval, zachovával a předával kulturní tradice.²⁸¹

Oproti venkovu probíhala akulturace ve městech rychleji. Sbližujícími faktory totiž byla společná práce, někdy ale také náboženské vyznání (v případě rumunských Slováků římskokatolické) či okrajová pozice ve společnosti. Reemigranti proto někdy navazovali vztahy spíše s Němci, a tvořili tak most mezi českým a německým obyvatelstvem.²⁸²

Adaptaci na nové prostředí osídlencům usnadňovalo kompaktní usazení po příbuzenských (např. reemigranti z rumunského Rudohoří) a lokálních skupinách (např. volyňští Češi). Jindy však mohlo být překážkou pro integraci s ostatními. Nicméně jednotlivé skupiny byly samy často vnitřně nejednotné a odlišovaly se jazykem (dialektem), náboženstvím, kulturou, ale také vůlí adaptovat se (např. Slováci vs. rudohorští Slováci). Proces integrace závisel i na jejich podílu na samosprávě obce, na účasti v centrálně řízených institucích, organizacích a spolcích a na možnosti rozvíjet vlastní vnitřní život svého etnika. Negativní hodnocení některých skupin a napjaté vztahy situaci neulehčovaly. Postoje vycházely z historických příčin (Češi a Němci, starousedlíci a novousedlíci), sociální úrovně osídlenců (rudohorští Slováci, Romové), ale i z konkrétních situací v daném místě.

²⁷⁸ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlelecká vesnice, s. 135-137; HEROLDOVÁ, Iva. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří, s. 56; MATĚJOVÁ, Vlasta. Proměny, kterými procházely jednotlivé skupiny osídlenců v rámci lokální společnosti, s. 51.

²⁷⁹ Konkrétně pak pro okresy Prachatice, Český Krumlov a Kaplice, osídlené rumunskými Slováky. NOSKOVÁ, Helena a Jana VÁCHOVÁ. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*, s. 31.

²⁸⁰ SECKÁ, Milena. Osídlování jihočeského pohraničí, s. 330; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 328.

²⁸¹ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlelecká vesnice, s. 133-134.

²⁸² Reemigranti často dokonce ovládali němčinu. HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlelecká vesnice, s. 133; HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlelecké pohraničí, s. 280; ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 8; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 328-329.

Vedle toho hrál významnou roli i lidský činitel, tedy subjektivní postoj jednotlivců k nové společnosti a jejich hodnocení vztahu *já a ten druhý, my a ti cizí*.²⁸³

Za nejvíce cizí skupinu obyvatel, která nejvíce narušuje sen o poválečné jednotě pohraničí, byli navzdory svým hlubokým kořenům považováni Němci.²⁸⁴ V pramenech jsou líčeni jako uzavření, apatičtí; jako skupina se na společenském životě příliš nepodíleli a omezovali se na zbylé příbuzenské a sousedské vztahy. Jejich postoje se začaly proměňovat až v 60. letech, ale vlastní vnitřní život si Němci udržovali ještě v 80. letech. Jejich integraci výrazně ztěžovala vzájemná nedůvěra pramenící z historické zkušenosti.²⁸⁵

Vztah českých obyvatel k Němcům byl značně rozporuplný. Mísila se v něm nenávisť, touha po odplatě a po majetku, vědomí historického vítězství a také vypočítavost využít je před odsunem spolu s uvědoměním, že někteří němečtí pracovníci jsou pro ČSR skutečně nepostradatelní. Mnozí Češi, kteří Němce osobně znali, vnímali jejich nelehkou životní situaci, v níž se ocitli. Bylo již zmíněno, že půl milionu Čechů dokonce prožilo válku v pohraničí spolu s nimi a že desetitisíce žily ve smíšených manželstvích. Ačkoli okupace mnoho rodinných pout zpřetrhala, četné přímluvy za Němce svědčí o tom, že i po roce 1945 jich velká část přetrvala. Sami Němci si často u starousedlíků uschovali majetek, resp. raději jej přenechali někomu, koho léta znali. U novousedlíků to naopak budilo nevraživost, závist i pohoršení. Nelíbilo se jim, že v pohraničí zůstávaly smíšené rodiny a že děti z těchto rodin neuměly pořádně česky. Novoosídlenci nedokázali mezi Němci rozlišovat tak jako starousedlíci, z nichž se některým brzy zdálo, že nově příchozí obyvatelé mohou být větším rizikem než zůstavší Němci. Napětí tak panovalo i mezi starousedlíky a novousedlíky. Proti sobě stáli lidé, kteří čerpali pocit oprávněnosti k užívání Němci zanechaného majetku z mnohaletého zápasu a vědomí sounáležitosti s krajem, a lidé, kteří byli sebevědomými kolonizátory. „*Starousedlíci pociťovali mnohdy hořkost, že oni, kteří zde prožili nejtěžší doby, nesli veškerá rizika a tvrdě bojovali o svoji identitu, jsou nyní v pozici jakýchsi podezřelých germanofilů, nebo dokonce kolaborantů, zatímco noví osídlenci přicházejí k prostřenému stolu a „slíznou smetanu“, tedy majetek a důležité funkce.*“²⁸⁶

Starousedlíci navíc nebyli k *počešťování* pohraničí potřeba.²⁸⁷ Mnozí doufali v získání důležitých pozic ve státní správě, ty však připadly většinou osídlencům z vnitrozemí.²⁸⁸ Novoosídlenci si k Němcům v důsledku několika let prožitých v protektorátu zachovávali odstup a smířlivý přístup u nich nebyl (poměrně pochopitelně) příliš pravděpodobný, což bylo v dobové atmosféře žádoucí. Rozdílné názory na nakládání s Němci a spory o konfiskovaný majetek tak jejich vztahy se starousedlíky zatěžovaly.²⁸⁹ Někdy mez starousedlíky a novoosídlenci panovala přímo antipatie.²⁹⁰

²⁸³ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecká vesnice, s. 132-134; ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 5-8.

²⁸⁴ SPURNÝ, Matěj. Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945, s. 176.

²⁸⁵ ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 6-8.

²⁸⁶ LEMBERG, Hans. *Porozumění*, s. 227-231; SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 56-58.

²⁸⁷ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 58.

²⁸⁸ ARBUG, Adrian von. Tak či onak, s. 283.

²⁸⁹ HRABOVEC, Emília. *Vertreibung und Abschub*, s. 136.

²⁹⁰ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 289.

Na prvorepublikové *hraničáře* se pohlíželo s nedůvěrou, kterou vyvolávala právě jejich smíšená manželství anebo fakt, že se někteří z nich během okupace dokonce hlásili k Němcům. Napětí proto panovalo leckdy i mezi samotnými starousedlíky. Těm, kteří pohraničí po „Mnichovu“ neopustili, bylo vyčítáno, že zradili stát a že nyní Němce chrání. Mohli jim totiž dosvědčit národní spolehlivost, přičemž se vždy současně prověřovalo, zda od nich mají dostatečný odstup.²⁹¹

Je nutné také podotknout, že nakonec se i mezi novoosídlenci našli tací, kteří se s Němci sbližovali a byli za své postoje vůči nim postihováni. Týkalo se to například národních správců stýkajících se s německými ženami. Navazování milostných vztahů a uzavírání sňatků mezi českým a německým obyvatelstvem (po válce jich bylo uzavřeno asi 8000) se nesetkávalo s pochopením úřadů, SNB či novinářů.²⁹² Za národně nespolehlivého mohl být považován prakticky kdokoli, kdo s Němci udržoval větší kontakt, než bylo přijatelné. Čeští obyvatelé kritizující diskriminaci, svévoli a násilí byli za náklonost k Němcům pranýřováni.²⁹³ Údajná podpora Němců byla využívána také k diskreditaci konkurenčních uchazečů o konfiskovaný majetek. Spory mezi osídlenci někdy vygradovaly až k fyzickým útokům. Teprve časem ustoupily tyto spory do pozadí a do počátku 50. let se vzájemné postoje staly obecně smířlivějšími; náladu totiž začal ovlivňovat vliv propagandy a obavy z další – studené – války.²⁹⁴

Konflikty, s nimiž se naopak potýkali reemigranti, kteří byli v Československu většinou úplně poprvé a v pohraničí tvořili menšinu, pramenily z jejich pozdějšího příchodu. V jeho důsledku měli totiž omezenější možnosti k získání půdy a práce. Další konflikt vycházel z nesouladu mezi jejich propagovanou integrací a tím, že je ostatní osídlenci vnímali jako cizince, jimž museli někteří, neprošli-li revizí národních správců, uvolnit své místo. K tomu první osídlenci nebyli vždy zcela ochotni. Reemigranti si ještě roku 1949 stěžovali, že je s nimi ze strany ostatních obyvatel a úřadů zacházeno stále jako s cizinci.²⁹⁵ Negativní postoje vůči reemigrantům vycházely mimo jiné z nedostatečných znalostí o historii Čechů a Slováků v zahraničí a okolnostech jejich přesídlení. Ostatní osídlenci je často označovali podle země či regionu, odkud přišli (např. „Rumuni“²⁹⁶), což na většinu působilo negativně. Někdy byli dokonce označováni jako „přivandrovalci“ nebo „vetřelci“.²⁹⁷

Země původu významně ovlivňovala, jak k reemigrantům ostatní osídlenci přistupovali. Nedůvěřovalo se reemigrantům z Německa, Rakouska, Maďarska a tzv. kladským Čechům, kteří sice stále ovládali češtinu, ale za války rukovali do německé armády, někteří byli také členy nacistických organizací a většinou žili s německými partnery. Obecně reemigrant, který měl německého nebo

²⁹¹ WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 288-291.

²⁹² ARBUG, Adrian von. Tak či onak, s. 285; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 291-295.

²⁹³ HRABOVEC, Emília. *Vertreibung und Abschub*, s. 215; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 291-293.

²⁹⁴ HRABOVEC, Emília. Politisches Dogma kontra wirtschaftliches Kalkül, s. 174; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 295 a 315-317.

²⁹⁵ VACULÍK, Jaroslav. Die Remigration in die Tschechoslowakei 1945-1948, s. 104; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 317-318, 322-323.

²⁹⁶ V případě „Rumunů“ a „Bulharů“ se tato etnonyma udržela nejdéle. HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecská vesnice, s. 135.

²⁹⁷ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecská vesnice, s. 135; HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlenecská pohraničí, s. 278.

maďarského partnera či partnerku, čekal velmi dlouho na potvrzení o národní spolehlivosti.²⁹⁸ U řady českých reemigrantů však bylo národní vědomí, podporované krajanským životem, víceméně vyvinuté. Sami sebe často považovali za lepší vlastence, protože teprve život v cizině jim umožnil pocítit, co je to láska k vlasti.²⁹⁹

Skupinu, která s ostatními osídlenci nenavazovala příliš kontaktů, tvořili Slováci z Maďarska. Často byli totiž jazykově asimilováni v Maďarsku a kvůli tomu je české obyvatelstvo zaměňovalo s Maďary z jižního Slovenska, kteří byli do Česka deportováni na nucené práce. V západních Čechách se proto spíše sblížili s Němci.³⁰⁰

Různé námitky se objevovaly v případech reemigrantů z Rumunska, a to zejména v souvislosti s jejich ngramotností, neschopností zařadit se do průmyslové výroby či samostatně hospodařit na usedlosti a také s alkoholismem. Poukazovalo se na nutnost vysokých sociálních dávek, devastaci okolí a jejich celkově špatnou adaptaci na nové životní podmínky. Komunisté naopak vyzdvihovali jejich populační přírůstek, nenáročnost a pracovitost. Rudohorští Slováci byli zvyklí na větší vzdálenosti mezi domy, a tedy i na absenci bezprostředního sousedství, což je považováno za jednu z příčin jejich určitého individualismu.³⁰¹

Nevole a dokonce otevřený rasismus se projevoval ve vztahu k romskému etniku, protože se údajně štítily práce a kradli. Byť se Davidová domnívá, že jejich přesun do pohraničí byl určitou snahou sžít se alespoň částečně s majoritní společností a vymanit se ze své společenské izolace, jejich osídlení pohraničí bylo popisováno jako „vyhánění čerta belzebubem“ a objevily se obavy, že se pohraničí stane „smetištěm republiky“. Romové byli chápáni v každém ohledu jako primitivní³⁰², nepřizpůsobiví a státně nespolehliví lidé, na něž si lidé často stěžovali. Kritizována byla prostituce, žebrota či nečistota, v níž prý žili, a především špatná pracovní morálka, neb např. namísto práce v lesích raději vyhrávali na hudební nástroje. Přitom často vykonávali práce méně populární a někdy se jich zaměstnavatelé dokonce zastávali. Tradiční předsudky vůči nim však pramenily z toho, že předválečná zkušenost Čechů s Romy byla velmi malá, a rasistický diskurs druhé světové války si přinejmenším část české společnosti nevědomky osvojila.³⁰³ Určitou úlevu přineslo

²⁹⁸ HEROLDOVÁ, Iva. K otázce přesídlení kladských Čechů, s. 215. HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlenecké pohraničí, s. 278; WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 321, 325.

²⁹⁹ ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 6.

³⁰⁰ HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí, s. 225; HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlenecké pohraničí, s. 278; NOSKOVÁ, Helena. Slováci z Maďarska v národnostní politice Československa v letech 1945-1954, s. 72; SECKÁ, Milena. Osídlování jihočeského pohraničí, s. 330.

³⁰¹ HEROLDOVÁ, Iva. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří, s. 55; NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950, s. 23.

³⁰² Často ani naplno nevyužívali nových vymožeností, např. koupelny, sporáku či vícera místností. V rodinném rozpočtu nepočítali s poplatky za bydlení (nájem, voda, elektřina apod.), některé dovedlo k rozhodnutí pohraničí opět opustit. DAVIDOVÁ, Eva. Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovsko), s. 41-70.

³⁰³ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 239-246; DAVIDOVÁ, Eva. Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovsko), s. 41-70.

až období komunistické diktatury, během něhož stály ve středu pozornosti spíše společenské třídy než etnika.³⁰⁴

Existovaly ale i skupiny osídlenců, kterým se dařilo s novým prostředím sžít podstatně lépe a rychleji.³⁰⁵ Přestože někde přetrvával prezíravý postoj k „Volyňákům“, ve většině případů byli volyňští Češi ceněni pro svou vysokou pracovní morálku.³⁰⁶ Z řad reemigrantů měli navíc největší výhrady vůči Němcům, protože si na Ukrajině zakusili německou okupaci. Ze vztahů volyňských Čechů a Němců se napětí začalo vytrácet až po únoru 1948, neboť mezi oběma etniky byla spousta odpůrců komunismu.³⁰⁷

Rozdílnost osídlenců (počínaje mírou zbožnosti, přes data a způsoby slavení svátků až po pracovní návyky) bránila snadnému vybudování regionální identity a solidarity. V pohraničí je navíc obklopovalo plno vzpomínek na německé starousedlíky, kteří se mohli pochlubit hluboce zakořeněnou místní kulturou a ač mladou, tak silnou sudetoněmeckou identitou. Zanechali po sobě domy, knihy a další předměty každodenního života. Byť Češi po svém příchodu vyměnili mnohé, rozmanité známky místní identity nebylo možné rychle vymazat, nahradit. Duchovní hodnoty byly navíc státem cíleně potlačovány a vztah místních k tradicím dané lokality se nemohl svobodně rozvíjet, což se nakonec projevilo i na stavu hmotného kulturního dědictví. Osídlence ale dokázala stmelit „osídlovací pravidla“, ekonomické a materiální zájmy a představa *nového socialistického člověka*.³⁰⁸ Vznikaly také politické, zájmové a společenské organizace, jež postupně formovaly občanskou společnost a přispívaly k vybudování vztahu k regionu. A především tedy osídlence spojoval stejný osud – nadšení z osvobození, chuť začít nový život a vzájemná závislost a potřeba opory „v cizině“; sousedská výpomoc brzy přispěla k navázání vztahů.³⁰⁹

³⁰⁴ SPURNÝ, Matěj. Pokus o převýchovu: Romové v objetí stalinské péče o člověka v 50. letech, s. 3.

³⁰⁵ NOSKOVÁ, Helena a Jana VÁCHOVÁ. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*, s. 31.

³⁰⁶ MATĚJOVÁ, Vlasta. Proměny, kterými procházely jednotlivé skupiny osídlenců v rámci lokální společnosti, s. 50-51.

³⁰⁷ HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlenecké pohraničí, s. 280; NOSKOVÁ, Helena. Osídlovací komise ÚV KSČ a reemigrace v letech 1945-1954, s. 128.

³⁰⁸ GLASSHEIM, Eagle. Ethnic Cleansing, Communism, and Environmental Devastation in Czechoslovakia's Borderlands, 1945-1989, s. 72-79; KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*, s. 49.

³⁰⁹ HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlenecská vesnice, s. 132-134.

2 Poválečné osidlování kaplického pohraničí v dobových pramenech

„Pohraničí bude dobudováno a stmeleno v jeden nedílný celek s mohutným ústrojím republiky, jakmile u všech pluhů a soustruhů bude radostně pracovat ruka českého člověka, až po všech horách a údolích bude zaznívat jen česká píseň...“³¹⁰

Představa o podobě nového pohraničí byla jasná, euforická a nacionalistická.³¹¹ Ale její realizace už tak, jako řada těchto budovatelských provolání, jednoduchá nebyla – alespoň ne všude v pohraničí.

Mohlo se to ovšem zdát na základě propagandy, kterou byla výstava *Budujeme osvobozené kraje* konaná v Liberci v srpnu 1946. V jejím průvodním katalogu je pohraničí popsáno jako místo, *„kde netrčí nějaké Pompeje, ale rozžihá se komín za komínem českým ohněm a rachotí stroje rozehnané českou rukou a českým umem. Na pozemcích i v dolech ozývá se český hlahol a pracuje český lid v rytmu svých kosů, cepů a kladiv [...] I v kostelích a ve školách hemží se česká mládež a připravuje se pro život v nové domovině. [...] Pohraničí ožilo a žije zase česky.“³¹²*

Dle těchto slov se osídlování zdálo být úspěšné. Jenže zmíněná výstava se soustředila především na sever pohraničí, který se dosídlit dařilo. Jeho výhody tkvěly v průmyslových oblastech a dobře známých turistických střediscích, díky nimž si noví osídlenci mohli tato místa snadněji „přisvojit“. Naopak jihozápadní Čechy či Jeseníky byly na výstavě zastoupeny podstatně méně.³¹³

Není divu; však už v srpnu 1945 zůstávala řada usedlostí na těchto místech neobydlená a např. Budějovice odhadovaly, že jim bude chybět 7000 uchazečů a nevěřily, že je dostanou. A proto záhy po začátku osídlování hodnotil Jiří Kořátko, vedoucí IX. oddělení na ministerstvu zemědělství, jež se zabývalo zemědělským osídlováním, vzniklou situaci jako *„svízelný přebytek uchazečů ve výrobních rayonech a možná že katastrofální nedostatek ve spotřebních oblastech pohraničí“*.³¹⁴

2.1 Kaplicko – bývalý politický okres: charakteristika oblasti

Jednou z oněch „spotřebních oblastí“ byla i „brána do Čech“, jejich nejjižnější část rozprostírající se v brázdě mezi Novohradskými horami a Šumavou – Kaplicko.

Hranice regionu by se daly načrtnout několika způsoby. Ačkoli se termín „Kaplicko“ objevuje v samotném názvu práce a je zde často používán, není tím vždy myšlena pouze oblast v okolí města Kaplice, ale vlastně celý bývalý politický okres Kaplice. Ten totiž tvoří geografický rámec této práce. Jeho sídlem bylo město Kaplice a byl rozčleněn na tři další soudní okresy – Kaplice, Nové Hrady a Vyšší Brod (viz Mapa 2, s. 53).

Hranice okresu se poprvé změnily na základě *ústavy 9. května* v roce 1949, tedy v době, kdy změny v osídlení pohraničí stále částečně probíhaly. Tehdy nově vznikl okres Trhové Sviny, ke

³¹⁰ *Stráž severu*, 25. 6. 1946, s. 2, citováno dle SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 36-37.

³¹¹ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 68.

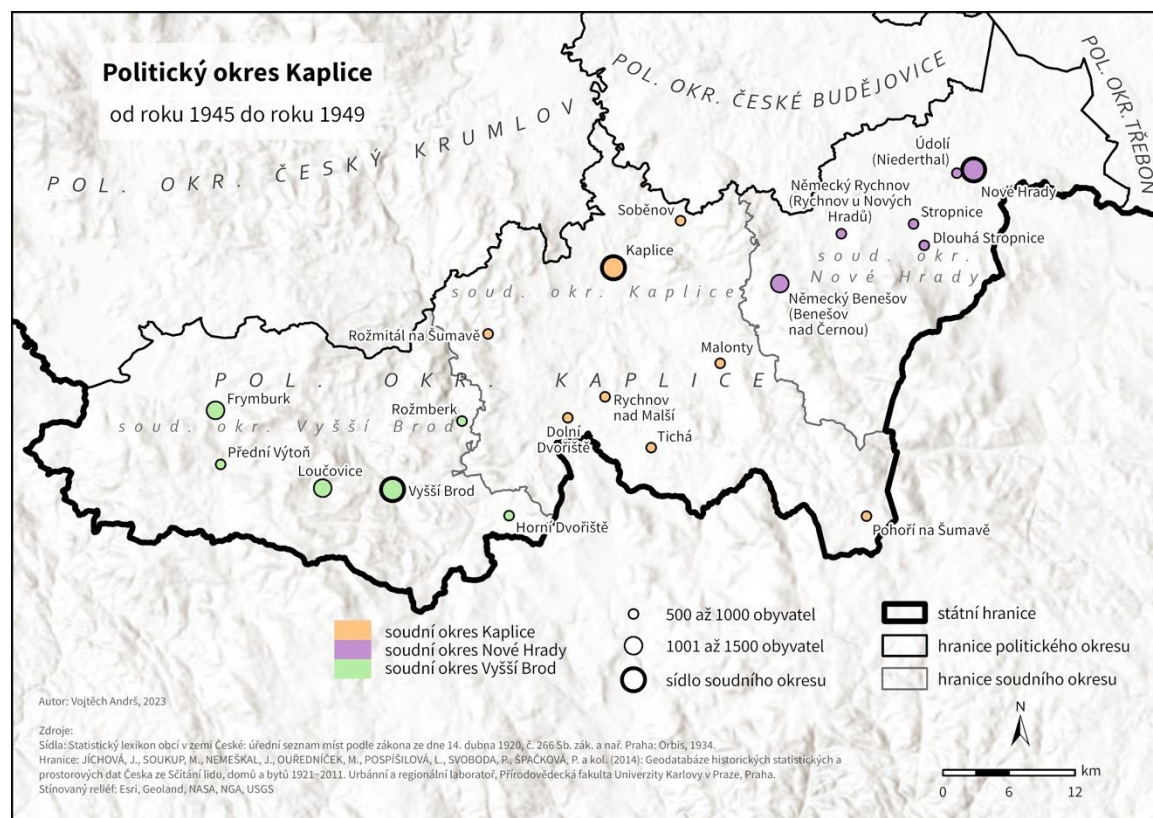
³¹² TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje*, s. 49.

³¹³ SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 68.

³¹⁴ NA, AÚV KSČ, f. 100/24 (Klement Gottwald), k. 45, a. j. 852, s. 14, *Dopis J. Kořátka R. Slánskému*, 11. srpna 1945, citováno dle SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 50.

kterému byl připojen soudní okres Nové Hradky, a naopak některé obce z českokrumlovského okresu, např. Věžovatá Pláně či Velešín, a okresu českobudějovického, např. Besednice a Svatý Ján nad Malší, byly přičleněny ke Kaplici.³¹⁵ K další územní reorganizaci došlo v roce 1960, kdy politický okres Kaplice zcela zanikl a jeho obce byly přičleněny k okresům Český Krumlov a České Budějovice.³¹⁶

Mapa 2: Politický okres Kaplice

Zdroj: Mapu vytvořil pro účely této diplomové práce Vojtěch Andrš.

Pro bývalý politický okres Kaplice je typické horské a podhorské podnebí, které je v nadmořské výšce 500-1072 m zmírňované alpským föhnem; proudění jihozápadního větru otepluje jinak nepříznivé šumavské klima. Obživu zde zajišťovalo zemědělství horského rázu, pěstovaly se zde nepříliš náročné plodiny (žito, oves, brambor, len atd.), choval se skot a k tahu volí, takže zemědělství bylo na nízké úrovni.³¹⁷

V minulosti se zde rozvíjelo hornictví a sklářství (byť místní sklárny nedokázaly konkurovat těm na severu) a jedním z nejdůležitějších průmyslových odvětví bylo zpracování dřeva a výroba

³¹⁵ SOKA Český Krumlov, f. Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 13, 79 a 83.

³¹⁶ DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945, s. 15.

³¹⁷ ERHART, Josef, ERHARTOVÁ, Marie a Jiří ZÁLOHA. *Šumava od A do Z*, s. 191.

papíru.³¹⁸ Tyto omezené možnosti způsobovaly již v 19. století odchod zdejších obyvatel³¹⁹ a Pošumaví již tehdy patřilo k nejrůdněji osídleným oblastem Čech.³²⁰ Například z Pohoří na Šumavě (dříve Puchér, něm. *Buchers*) mnozí Češi odešli po zániku sklářské výroby.³²¹

Těžba dřeva a výroba skla se rozvíjela zejména na Novohradsku, které kvůli své nehostinné krajině, vysoce položeným lesům a horským oblastem (nejvyšší hora Kamenec je v 1072 m n. m.) patřilo ještě za první republiky k hospodářsky zaostalým a chudým oblastem. Důležité silnice a železnice se jej jen dotýkaly.³²²

Vyšebrodsko, rozkládající se mezi Horním Dvořištěm a Přední Výtoní, je rovněž územím s rozsáhlými lesy. V údolí protéká řeka Vltava. Nadmořská výška se pohybuje od 535 m do 1038 m n. m. a klima je zde spíše chladnější.³²³ Hospodářsky významný zde byl jen papírenský průmysl³²⁴ (viz dále s. 65-66).

2.2 Historický vývoj Kaplicka ve 20. století: politika a obyvatelstvo

Když vznikla samostatná Československá republika, nebyli místní obyvatelé nadšení. Podíl zde žijících Čechů byl dle sčítání lidu roku 1910 jen 3,3 %. Většinou zde tedy žili obyvatelé, jejichž rodnou řečí byla němčina, a pochopitelně se více než s nově utvořeným československým státem identifikovali s rozpadlou habsburskou monarchií. Řada z nich se tedy odmítla k ČSR připojit. Hlavní „baštou odporu“ byla Kaplice; kapličtí začali usilovat o připojení k Rakousku. Friedrich Wichtl, poslanec říšské rady, psal 2. listopadu 1918 místodržícímu Johannu Hauserovi, že se okres Kaplice „jménem všech německých obcí“ připojuje k Hornímu Rakousku. Wichtlova opatření byla

³¹⁸ ERHART, Josef, ERHARTOVÁ, Marie a Jiří ZÁLOHA. *Šumava od A do Z*, s. 47-50, 132-136.

³¹⁹ V 19. století se lidé přesouvali do méně osídlených oblastí habsburské monarchie. Důvody byly jak ekonomické, tak sociální; druhorození se chtěli vyhnout povinné vojenské službě, anebo je na nové místo lákaly přiděly půdy, osvobození od daní atd. Emigrovalo se do rakouských oblastí Balkánu, tj. dnešního Maďarska, Rumunska a zemí bývalé Jugoslávie či přímo do Vídně a jejího bezprostředního okolí. Rok 1848 vyvolal také obavy z politických represí a dalšího vývoje, čímž počet emigrací vzrostl a emigrovalo se do zahraničí. Ve 2. polovině 19. století to bylo do nově vzniklého Bulharska, Polska či do Volyňské gubernie (tj. dnešní Bělorusko, Polsko, Ukrajina). Zemí, kam ovšem směřovala většina lidí nejen z Rakouska(-Uherska), ale prakticky z celé Evropy, se staly Spojené státy americké. V menší míře se emigrovalo též do latinskoamerických zemí. V období první republiky pak směřovali lidé do západní Evropy. NEŠPOR, Zdeněk R. *České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium*, s. 251-259.

Výzkumy migrací jsou vázány na národní dějiny, tudíž metodologický nacionalismus značně zkomplikoval a dodnes limituje vytváření komplexního obrazu migračních procesů – zájem badatelů se soustředil výlučně na česky, příp. slovensky hovořící obyvatelstvo. Studium migrace německy mluvících obyvatel z českých zemí před rokem 1918 i po něm je stále na začátku. O německých migrantech se psalo pouze v souvislosti s Německem. KRÍŽOVÁ, Markéta. *Krátkodobá migrace z českých zemí do Latinské Ameriky v 1. polovině 20. století: případová studie provázaných dějin*, s. 589.

³²⁰ ERHART, Josef, ERHARTOVÁ, Marie a Jiří ZÁLOHA. *Šumava od A do Z*, s. 114-116.

³²¹ Obce byly v kaplickém okrese buď německé (z naprosté většiny, viz s. 83, 85), české anebo smíšené. Česko-německé obce ležely na národnostní hranici anebo právě v horském pásmu Novohradských hor, v okolí sklářského střediska. HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Beněšov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk)*, s. 12.

³²² ŘEZNÍČKOVÁ, Zdeňka. *Stručný přehled vývoje osídlení*, s. 279-281.

³²³ ALBRECHT, Josef. *Chráněná území ČR: VIII. Českobudějovicko*, s. 210.

³²⁴ Pro Kaplicko byla zásadní papírna v Loučovicích. FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 18.

záhy potvrzena z Vídně a 16. listopadu skládali všichni úředníci nejen z Kaplice, ale i z ostatních šumavských okresů přísahu novému státu – a Československo to nebylo. Rakousko vydalo 22. listopadu 1918 zákon o svém území, v němž se psalo, že jsou jeho součástí i „Deutsch-Südböhmen“, tj. německy mluvící oblasti jižních Čech (okres Kaplice, Český Krumlov, Volary a části okresů Kašperské Hory a Nýrsko). Následně však byla území „obsazována“ československou armádou. Mnoho obcí bylo počátkem prosince obsazeno bez výstřelu; v Kaplici tomu tak však nebylo. Po krátkém ostřelování města ale Franz Blätterbauer, nadporučík z Malont, který organizoval a vedl jednotky místní německé domobrany (něm. Volkswehr), vydal rozkaz k opuštění města, neb byl přesvědčen, že Češi jej jinak promění v sutiny. Úředníci museli odvolat slib Německému Rakousku a loajalitu přislíbit právě Československu. Vláda území jako sporné neuznávala a právo na sebeurčení nemohli místní Němci využít – zkrátka dle smlouvy se státy Dohody se jednalo o československé území. Na Kaplicko začalo následně přicházet více Čechů.³²⁵

Jak však bylo patrné ze sčítání lidu roku 1930, okres Kaplice zůstal z naprosté většiny – téměř z 90 % – stále německý. Žilo zde celkem 48 798 československých státních příslušníků, z nichž se k německé národnosti hlásilo 42 848 (87,8 %), zatímco k české jen 5916 (12,1 %).³²⁶ V roce 1939 žilo v celém okrese 47 765 obyvatel, mezi nimiž bylo pouze 19 židů.³²⁷ Lze předpokládat, že úbytek celkového počtu obyvatelstva byl způsoben odstoupením pohraničí v září 1938, ale údaje o počtu Čechů v roce 1939 nebyly nalezeny, tudíž lze jen těžko odhadovat, kolik jich vlastně Kaplicko opustilo.³²⁸

Vzhledem k tak výrazné převaze německého obyvatelstva byla velká část kaplického okresu přiřčena k Německé říši (viz Příloha 2).³²⁹ Kaplický okres čítal celkem 86 obcí, z nichž 83 bylo od Československa odtrženo.³³⁰ V odstoupeném pohraničí nebyla obec Soběnov, Děkanské Skaliny a Pořešín (shodou okolností všechny v soudním okrese Kaplice), protože byly jedinými, v nichž počet Čechů výrazně převažoval nad Němci.³³¹

Okresem v květnu 1945 procházela demarkační čára. Z větší části byl osvobozen americkou armádou a z menší části rudoarmějci. V obou částech panovaly odlišné podmínky. Na území osvobozeném Sověty vznikaly místní správní komise, které za podpory vojáků převzaly a vykonávaly

³²⁵ SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě, 2. díl – od roku 1848 do roku 1945*, s. 115-139; ŘEZNÍČKOVÁ, Zdeňka. Stručný přehled vývoje osídlení, s. 282; NIKRMAJER, Leoš. Od vzniku ČSR do roku 1938, s. 389-398.

³²⁶ *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. XXI.

³²⁷ V okrese Kaplice byla židovská obec v Rožmberku nad Vltavou. Roku 1902 měla obec na Kaplicku celkem 55 židovských rodin (194 osob), v Kaplici to bylo 8 rodin (29 osob). Působil zde židovský lékař a také advokát. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 204, 278-280.

³²⁸ Na území celého odstoupeného pohraničí žilo asi 600 000-700 000 Čechů a opustilo jej asi 171 404 osob, včetně židů a německých antifasistů (viz s. 28). Jednalo se tedy o necelých 30 %. Pokud by odešlo 30 % Čechů žijících na Kaplicku roku 1930, jednalo by se asi o 1774 osob. Početní úbytek obyvatelstva mezi roky 1930 a 1939 činil 1033 osob. Můžeme se tedy domnívat a hrubě odhadovat, že Kaplicko opustilo 1000-2000 obyvatel (zároveň totiž po podepsání mnichovské smlouvy přišla do pohraničí řada německých vojáků).

³²⁹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*, s. 34-35.

³³⁰ PEŠEK, Jan. Nástup k osídlování jihočeského pohraničí (jaro 1945-léto 1946), s. 23-35.

³³¹ Pro definování odstoupeného území bylo rozhodující sčítání lidu z roku 1930. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 137-148.

státní moc. Jen ve třech obcích vznikly místní národní výbory, všude jinde situaci zprvu hlídali komisaři.³³² Naopak Američané nastavovali lidštější podmínky při vysídlování Němců a v prvních dnech po osvobození dokonce zabraňovali na některých místech vzniku české správy. Proto k předání území do kompetence československého státu došlo někde až v červenci 1945.³³³ V té době byla také teprve ustavena okresní správní komise.³³⁴

Do čela těchto orgánů se velmi často dostávali komunisté, kteří se na rozdíl od ostatních stran Národní fronty dokázali dříve zorganizovat (viz s. 18-19). Nejinak tomu bylo také v Kaplici. KSČ zde byla ustavena již 20. června 1945, zatímco Československá strana lidová až v prosinci téhož roku. Květnové volby do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 jasně vyhráli komunisté. Ve městě Kaplice získali 51,4 % hlasů.³³⁵ V celém politickém okrese Kaplice rovněž zvítězili s nadpoloviční většinou, přesněji s 55,5 % hlasů.³³⁶

Největší poválečnou změnu však představovala demografická proměna. Většina německy mluvícího obyvatelstva byla vysídlena a nahrazena nově příchozími obyvateli. Tím se proměnila tvář regionu; změnila se národnostní, etnická a sociální struktura obyvatelstva, a s tím i zdejší způsob života a kultury.³³⁷

Avšak kaplický okres, krásný svou přírodou a drsný svým podnebím a obtížnými podmínkami pro zemědělství, nebyl pro spoustu osídlenců, kteří se měli na místě vysídlených Němců usadit, dost přitažlivý. Ostatně místní obyvatelstvo v jeho některých částech (zejména tedy těch, jež byly později osídleny z větší části reemigranty³³⁸) pomalu ubývalo již od roku 1880.³³⁹

³³² KYSELA, Tomáš. *Odsun Němců z Kaplicka v roce 1945 a 1946*, s. 9; KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 29.

³³³ *Historie.cs: Divoký odsun* [online]. TV, ČT24, 9. srpna 2020, 18.00; *Jihočeská pravda*, 22. 8. 1945, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 29.

³³⁴ Jejím předsedou se stal Otto Kudlík. V únoru 1946 na jeho místo nastoupil Josef Nožička a v červenci 1946 se z OSK stal ONV. Nožička stál v jeho čele až do roku 1949. Poté se předsedou stal Bedřich Drajer. MAŠKOVÁ, Věra. *K odsunu uprchlíků a německého obyvatelstva z okresu Český Krumlov v letech 1945-1946*, s. 16-22, citováno dle KYSELA, Tomáš. *Odsun Němců z Kaplicka v roce 1945 a 1946*, s. 10.

³³⁵ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 34-35.

³³⁶ CÍFKA, Stanislav, KRÝDL, Milan a Jindřich PECKA. *K problematice jižních Čech v letech 1945-1948*, s. 19; KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 34; *Volby do poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v roce 1920* [dokument PDF]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p7_1.pdf/678e4713-9e28-4ab3-8be1-384c2cb51268?version=1.0.

³³⁷ DAVIDOVÁ, Eva. *Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945*, s. 13-14, 30.

³³⁸ Tj. např. okolí Benešova nad Černou, Malont, Pohorské Vsi, Rožmberku nad Vltavou či Rožmitálu na Šumavě (viz s. 73 a dále).

³³⁹ Srov. RŮŽKOVÁ, Jiřina a Josef ŠKRABAL. *Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2005 – 1. díl*, s. 188-203.

Roku 1945 zde žilo 46 196 obyvatel.³⁴⁰ Z nich bylo v rámci organizovaných odsunů vysídleno 29 863 obyvatel³⁴¹, tj. 64 % všech obyvatel a téměř 70 % Němců.³⁴² V průběhu prvních poválečných let tak dosáhla úroveň zalidnění pouhých 53 % původního předválečného stavu³⁴³ a v průběhu 50. let ještě poklesla³⁴⁴ – při sčítání lidu roku 1950 zde žilo 19 917 obyvatel, roku 1955 pak 21 469, tedy už jen 40 %, resp. 43 %³⁴⁵ původního stavu.³⁴⁶

2.3 Motivy, propagace a průběh osídlování

Nízká hustota osídlení zde existovala už před druhou světovou válkou a po válce bylo záměrem úřadů ji ještě více snížit. Zásadní roli v tom hrál motiv bezpečnosti a ochrany státních hranic (viz s. 16-17).

K novodobým *psohlavcům* a *hraničářům* se obraceli političtí představitelé a úředníci také na místních úrovních. Poslanec Prozatímního Národního shromáždění Mirko Sedlák, který byl zároveň předsedou OSK v Českém Krumlově, ve svém novoročním projevu odvysílaném v českobudějovickém rozhlase 1. ledna 1946 zdůrazňoval úlohu nových osídlenců:

*„Vy, moji krajané a spolupracovníci, jste těmi, na které hledí nejen celý československý národ, ale i celý svět. Úkol pak, který provádíte, je tak závažný nejen pro váš osobní život, ale i pro budoucnost celého národa, že je také povinností celého národa sledovat průběh dění, které má nejen v nových Psohlavcích a Chodech dáti živý železný pás pohraničí. Čeká se proto od nás, že budeme nejlepší z nejlepších.“*³⁴⁷

Těm „nejlepším z nejlepších“ se koneckonců navrátila kdysi „ukradená“ půda. V narativu pobělohorské porážky a vykořisťování pokračoval např. i MNV v Českých Budějovicích, který tím

³⁴⁰ DAVIDOVÁ, Eva. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlené obce, s. 91-92.

³⁴¹ Je nutné si uvědomit, že také poměrně nemalé počty Němců odešly dobrovolně – v celém jihočeském pohraničí se jednalo o 9478 osob. CÍFKA, Stanislav, KRÝDL, Milan a JINDŘICH PECKA. *K problematice jižních Čech v letech 1945-1948*, s. 19; KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 32.

³⁴² V případě Němců vycházíme z předválečného počtu osob německé národnosti (k r. 1930), neboť národnostní poměry v roce 1945 nejsou známy. SOkA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 37.

³⁴³ DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945, s. 14-15.

³⁴⁴ Například roku 1950 odešlo z Kaplicka 190 rodin pracujících u státních statků, jednalo se tedy především o zemědělské osídlece. Jen od 1. ledna 1951 do 25. března 1951 z Kaplicka odešlo dalších 32 rodin. Ani vysoká natalita reemigrantů nestačila k nahrazení propadu počtu obyvatel v pohraničí. PEŠEK, Jan. Osídlování jihočeského pohraničí v letech 1947-1953, s. 133-143, 169-180.

³⁴⁵ Ač hustota klesla podobně i v některých částech severního a moravského pohraničí (např. Most, Litoměřice, Hustopeče, Moravská Třebová, viz s. 22), na většině místech se pohybovala v rozmezí 60-70 % původního stavu, někde i více (např. v Liberci či Zábřehu přes 70, resp. 80 %). *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. XIX-XXIV; *Statistický lexikon obcí v zemi moravskoslezské*, s. XIX-XXII. *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955*, s. 16-22.

³⁴⁶ *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955*, s. 17.

³⁴⁷ SEDLÁK, Mirko. Novoroční poselství hraničářům, s. 2, citováno dle WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 56.

obhájoval svůj požadavek na panství rodu Buquoyů³⁴⁸ a majetek Schwarzenbergů³⁴⁹. Žádaná půda byla totiž během staletí „odňata původním českým držitelům a přišla do rukou cizáckého panstva, které tuto půdu i jí obdělávající obyvatelstvo jenom vysávalo a germanizovalo.“ Panství v Nových Hradech přešlo po bitvě na Bílé hoře „do rukou jednoho z největších škůdců českého národa [...], dobrodruha Buquoye³⁵⁰, a udrželo se v držení jeho přímých potomků až do dnešní doby. [...] Hrabě sám i jeho dědicové panství [...] jenom vysávali a poddané týrali, vydírali a poněmčovali.“³⁵¹ Podobně také předseda ONV Kaplice Josef Nožička označoval rod Buquoyů, jemuž mimo Nových Hradů patřil např. přímo v Kaplici jeden z pivovarů³⁵², za viníka, který způsobil chudobu zdejšího kraje.³⁵³

Právě hospodářská zaostalost byla důvodem, proč novoosídlenci nevnímali jižní Čechy jako atraktivní části pohraničí. Osídlení však bylo různými způsoby podporováno. Za účelem soustavné

³⁴⁸ Již během první pozemkové reformy bylo panství Buquoyů zmenšeno o 30 %. Panství Nové Hradky mělo svou výměrou 11 405 ha. VLASÁK, Vladimír. *Historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji*, s. 29.

Posledním Buquoyem byl Karel Jiří Buquoy-Longueval. V květnu 1945 byl zatčen v Kaplici. Byl obviněn z kolaborace s nacisty, údajně měl patřit mezi čestné členy SA a NSDAP. Hájil se tím, že byl pouze členem SdP, v níž však žádnou politickou činnost nevyvíjel a stranu jen finančně podporoval. Protože byl zámek v Nových Hradech obsazen Rudou armádou, nepodařilo se do ledna 1948 najít dostatek důkazů, tudíž byl obžaloby zproštěn s odůvodněním, že vědomě nikomu neublížil a dokonce se vůči Čechům choval v době druhé světové války korektně. Po únoru 1948 však komunisté proces obnovili a již 7. května 1948 byl Karel Jiří odsouzen mimořádným lidovým soudem v Českých Budějovicích ke 13 rokům těžkého žaláře, kde také roku 1952 zemřel. Majetek mu byl konfiskován v roce 1945. NIKRMAJER, Leoš. Karel Buquoy – poválečný osud, s. 130-132.

³⁴⁹ V říjnu 1945 vydal ONV v Českých Budějovicích konfiskační vyhlášku, kterou konfiskoval veškerý majetek Adolfa Schwarzenberga. Zdůvodnění bylo prosté: majitel Němec. Adolf Schwarzenberg se proti tomu odvolal s tím, že je občanem ČSR, kde konal vojenskou službu, že má statky i v Německu, a tím pádem má automaticky i tamní státní příslušnost, a kromě toho je ještě občanem Švýcarska. Rovněž žádal výjimku z konfiskace, protože se účastnil boje za svobodu a zachování celistvosti ČSR (věnoval 1 mil. korun na stavbu pohraničních pevností, vyjadřoval nesouhlas s okupací, anebo nedal souhlas k nahrazení svých českých vedoucích zaměstnanců německými). Nacisté mu majetek zabavili, bratrance Jindřicha, který jej měl spravovat, poslali dokonce do koncentračního tábora. Avšak po válce byla na jeho majetku zavedena národní správa. Bylo jasné, že rozsáhlý majetkový komplex nebude moci vlastnit jediná osoba. Jednalo se celkem o 55 000 ha. Adolf Schwarzenberg si uvědomoval změnu ve vnímání vlastnictví a byl ochoten přistoupit na proměnu právního poměru, který by více vyhovoval „duchu“ nové doby, ale zároveň by zachovával celistvost majetku. Komunisté si však přáli konfiskaci majetku a jeho rozparcelování. Nakonec byl v srpnu 1947 poměrně hladce přijat zákon, který u nás do té doby neměl obdoby a který směřoval proti jediné osobě za účelem vyvlastnění majetku. Vešel ve známost jako Lex Schwarzenberg. VLASÁK, Vladimír. *Historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji*, s. 31; BLAŽKOVÁ, Tereza a Lukáš BLAŽEK. Lex Schwarzenberg – historicko-právní pohled, s. 15-26.

³⁵⁰ Karel Bonaventura z Longuevalu, hrabě Buquoy, dobyl Nové Hradky v roce 1619 a společně s panstvím rožmberským a libějickým jej obdržel za své služby císaři Ferdinandovi II. „proti českému národu“. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1M/9, k. 205, *Dokument zasláný na OSK v Kaplici ke znárodnění majetku v rámci nové pozemkové reformy*, 1. květen 1945.

³⁵¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1M/9, k. 205, *Dokument zasláný na OSK v Kaplici ke znárodnění majetku v rámci nové pozemkové reformy*, 1. srpna 1945.

³⁵² SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 231.

³⁵³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

Není to však pravda – ve 2. pol. 18. století usiloval Jan Buquoy o racionálnější hospodaření a podporoval průmyslové podnikání. Umožnil výstavbu sklárny Mlýnský vrch, Terezina huť, Stříbrná huť, Janova huť, Pavlína a Bonaventura. Pro ohromné zásoby dříví na Novohradsku byla vytvořena vodní cesta, po níž se plavilo dříví k Malši a odtud dále do Českých Budějovic. V Benešově nad Černou byla vystavěna železárna. Břehy řek a potoků ožily novými hamry a u Blanska na Kaplicku byla postavena papírna. ERHART, Josef, ERHARTOVÁ, Marie a Jiří ZÁLOHA. *Šumava od A do Z*, s. 50.

propagace jednotlivých míst v pohraničí plánovala v červnu 1946 oblastní osídlovací úřadovna v Českých Budějovicích zřízení pravidelných rozhlasových stanic. MNV a MSK si měly připravit krátké rozhlasové přednášky, v nichž by poukázaly nejen na výhody a krásy dané oblasti, ale také na její potřeby z hlediska osídlování.³⁵⁴ Také deník *Jihočeská pravda* lákal osídlence různými titulky, kupříkladu ve znění „Proč ne na Šumavu?“.³⁵⁵ V únoru 1948 byl zahájen propagační cyklus přednášek *Kaplice – brána jižních Čech chce žít*.³⁵⁶ Téhož roku vyšla také brožura *Nový domov: Poslední příležitosti k osídlení* obsahující nejen seznam míst, které bylo možno ještě dosídlit, ale také všechny potřebné informace pro případné uchazeče (jak postupovat³⁵⁷ a z jakých výhod se mohou těšit³⁵⁸). Největším lákadlem měly být ceny. Nájemné v pohraničí bylo pro národní správce o 25 % nižší než ve vnitrozemí a nesmělo být vyšší než 15 % celkového příjmu rodiny. S každým nezaopatřeným dítětem se snižovalo o další 1 % až na 10 % celkového příjmu. Nábytek a další věci potřebné k životu měly být osídlencům prodány za ceny z roku 1938, přičemž z nich mělo být ještě odečteno příslušné procento za opotřebení. Také ceny samotných domů byly „neobyčejně nízké“, a tak si s nimi osídlenci nemuseli „lámat hlavu“. V seznamu bylo uvedeno celkem 35 obcí, jež bylo možno dosídlit. Například obec Mladoňov zůstávala celá neosídlená. Mezi nejméně dosídlené oblasti pak patřily obce Mikulov (81,8 %), Přední Výtoň (68,8 %), Lužnice (64,4 %), Certlov (57,7 %), Dobrá Voda (52,3 %), Horní Dlouhá (52,1 %), Rožmitál na Šumavě (51,2 %) a Kropšlák (50,7 %). Naopak mezi poměrně dosídlenými obcemi byly ty, kam ve větší míře přesídlili reemigranti (viz s. 73), jako byla např. Chlupatá Ves, Benešov nad Černou, Bělá nebo Ostrov.³⁵⁹ Podrobnější údaje jsou v Příloze 4.

³⁵⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 203, *Zpráva oblastní osídlovací úřadovny v Českých Budějovicích k propagaci osídlování pohraničí*, 1. říjen 1946.

³⁵⁵ *Jihočeská pravda*, 20. 3. 1947.

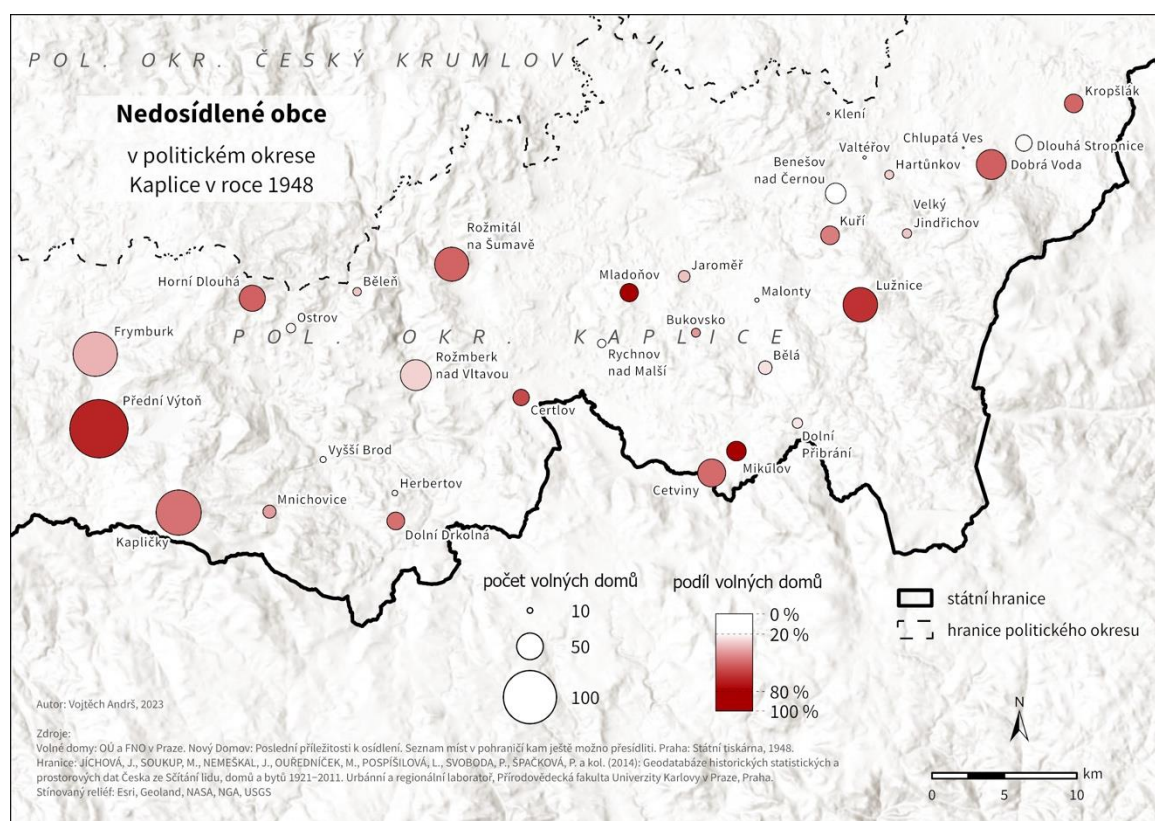
³⁵⁶ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 59.

³⁵⁷ Osídlenci, kteří dorazili do pohraničí, se měli nahlásit na národní výbor, nebo v případě zájmu o zemědělský majetek měli navštívit místní rolnickou komisi. Majetek jim byl předán do národní správy a později také do vlastnictví. Měl-li osídlenec zájem o živnost, musel žádat na národním výboru o písemné potvrzení, že je živnost v daném místě potřeba, a toto potvrzení následně přezkoumal OÚ, který mohl rozhodnout o přidělení živnosti jinému uchazeči (tj. uchazeči s přednostním právem), což ale bylo s ohledem na místa uvedená v seznamu, kam tito uchazeči nemířili, spíše nepravděpodobné. OÚ a FNO v Praze. *Nový Domov*, s. 8-9.

³⁵⁸ Osídlenci měli nárok na úhradu cestovného, jízdného a stěhovacích nákladů. Podporu uděloval úřad ochrany práce v místě, které žadatel opouštěl, ale pouze v případě naléhavých a sociálně odůvodněných. Nárok na osídlovací příspěvek měli ti, kteří přesídlili do pohraničí do 30. dubna 1947. Tamtéž, s. 5-6.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 10-12, 21-25.

Mapa 3: Nedosídlené obce v roce 1948

Zdroj: Mapu vytvořil pro účely této diplomové práce Vojtěch Andrš.

O další dosídlení se usilovalo ještě v 60. letech, kdy o místech, kam bylo možné přesídlit, psala brožura *Českokrumlovsko – tvůj nový domov. Malý průvodce pro dosídlence*³⁶⁰. Z kdysi kaplického okresu se ve výčtu nedosídlených obcí objevovaly stále tytéž, např. Přední Výtoň či Rožmitál na Šumavě.³⁶¹

Po druhé světové válce bylo německému obyvatelstvu zkonfiskováno celkem 34 200 ha lesní půdy, 33 540 ha luk a pastvin a orné půdy a 2081 ostatní půdy.³⁶² Do října 1948 bylo utvořeno celkem 4088 návrhů na konfiskace, z nichž 3812 nabylo právní moci a 257 jich bylo zrušeno. V řízení bylo v té době ještě 19 konfiskací, řešilo se 71 odvolání a u 25 konfiskací se čekalo na rozhodnutí o rakouských státních občanech.³⁶³ Rakouský majetek byl totiž z přidělového řízení vyňat.³⁶⁴ Protože se směřovalo k větší kontrole pohraničního území, přeshraniční styk mezi Rakušany a Českoslováky se měl omezit na nezbytné hospodářské minimum. Rakouský majetek ležící v Čechách

³⁶⁰ V roce 1960 politický okres Kaplice zanikl a byl sloučen s Českým Krumlovem (viz s. 53).

³⁶¹ Dále to byl: Rožmberk nad Vltavou, Rychnov nad Malší, Soběnov, Tichá, Vyšší Brod, Benešov nad Černou, Blansko, Bujanov, Horní Dvůřiště, Dolní Dvůřiště, Frymburk, Kaplice, Loučovice, Malonty, Meziříčí, Mostky, Omlenice, Ostrov, Pohorská Ves a Pohoří na Šumavě. KAČENA, Jaroslav. *Českokrumlovsko – tvůj nový domov. Malý průvodce pro dosídlence*, s. 27.

³⁶² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 203, *Výměra zkonfiskované zemědělské půdy lesní, příp. i jiné půdy v okrese kaplickém*, 20. listopad 1946.

³⁶³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/393, k. 205, *Zpráva o stavu konfiskace podle dekretu č. 108/45 Sb.*, 26. říjen 1948.

³⁶⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/400, k. 205, *Seznam rod. domků, které je nutné zatím z přidělového plánu vyřaditi*, 13. srpna 1948.

bylo tedy nutné odkoupit anebo jej vyměnit. Totéž platilo pro majetek československých občanů na rakouské straně hranic.³⁶⁵ Z přidělového řízení měly být rovněž vyňaty majetky obce či majetky, u nichž panovaly nejasnosti v osobě majitele, a také židovský majetek³⁶⁶, jenž měl být navrácen v poválečných restitucích.³⁶⁷

Konfiskovaný majetek se předával do národní správy nejen novým osídlencům, ale také nově utvářejícím se pastvinářským družstvům, státní a lesní správě, vojenským útvarům či průmyslovým podnikům.³⁶⁸ Rovněž se o něj mohly ucházet i farní obce.³⁶⁹ Slavnostní předávání dekretů, především tedy zemědělským novoosídlencům, probíhalo od jara 1946 (viz s. 23) – např. ve Vyšším Brodě a v Nových Hradech už 10. dubna³⁷⁰, v Kaplici pak 12. května.³⁷¹ Vůbec největší část půdy však připadla státnímu podniku Státní lesy a statky, který převzal samoty, osady i celé obce, jež měly být osídleny potřebnými pracovními silami, nakonec však ale zůstaly povětšinou prázdné.³⁷² Se zpožděním byly do vlastnictví předávány živnosti a podniky – např. v Kaplici k tomu došlo až 16. října 1948 ve Stalinově domě (dříve hostinec s názvem U zeleného stromu, dnes Slovan).³⁷³ Celkem bylo v kaplickém okrese přiděleno 259 živností.³⁷⁴

Kaplický okres měl výjimečné postavení, protože se na jeho území nacházela vůbec první osídlená obec jihočeského pohraničí – Žár na Novohradsku, kam přišli první osídlenci v srpnu

³⁶⁵ KOVÁŘÍK, David. Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války, s. 45–46.

³⁶⁶ Například v Kaplici se nacházelo celkem 5 majetkových podstat patřících židovskému obyvatelstvu. Jedním z majitelů byl i obchodník Leopold Bloch, kterému patřil dům čp. 218 – obchod se smíšeným zbožím a obilím. MNV Kaplice jmenoval národním správcem Blochova zetě Roberta Haase. Blochovi patřila také stodola, louky, role a pastviny v Kaplici, které byly za okupace přiděleny Němcům a po válce konfiskovány. Vlastnil také role, stavební parcelu a skladiště v Omlenici, což bylo v poválečných restitucích opět přiděleno Robertu Haasovi. Další majetkovou podstatou byl dům čp. 59, jenž patřil Karolíně Khonové. Její dědicové podali restituční návrh. Dále zde byly domy čp. 63 a 64, jež patřily Gustavu Steinerovi. Steiner je v srpnu 1939 prodal Karlu Daschilovi a Marii Daschilové, což byli Němci. Domy byly pak dány do národní správy Janu Toncarovi. Dědicové původních vlastníků se k restituci nepřihlásili. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945–1948, sign. XII/1/198, k. 204, *Židovské domky – převzetí správy*, 24. července 1947. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 234.

³⁶⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945–1948, sign. XII/1/400, k. 205, *Seznam rod. domků, které je nutné zatím z přidělového plánu vyřaditi*, 13. srpna 1948.

³⁶⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945–1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Záchrana dosud neosídlených konfiskovaných objektů v pohraničí, pokyny OOÚ všem ONV*, 11. prosinec 1946.

³⁶⁹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945–1948, sign. XII/1/339, k. 205, *Farní obce jako přidělci konfiskovaného zemědělského majetku*, 17. 3. 1948.

³⁷⁰ SOKA Český Krumlov, fond Základní škola a Mateřská škola Vyšší Brod, manipulace 1945–2016, Š-150, *Kronika měšťanské, střední, osmileté střední a základní devítileté školy 1945–1970*, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovska reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 40; CÍFKA, Stanislav, KRÝDL, Milan a Jindřich PECKA. *K problematice jižních Čech v letech 1945–1948*, s. 9; KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 34.

³⁷¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945–1948, sign. XII/1/80, k. 203, *Slavnostní odevzdání dekretů o vlastnickém přidělu půdy*, 4. května 1946.

³⁷² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945–1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

³⁷³ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945–1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945–1968*, s. 73.

³⁷⁴ *Jihočeská pravda*, 28. 3. 1948; *Osídlování*, 25. 9. 1947, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovska reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 45.

1945. Nad celou akcí dohlížela československá armáda a SNB. Jakožto *hraničáři* žádali na MNV, aby mohli být ozbrojeni, což byl poněkud zvláštní požadavek. Nicméně obec Žár se stala vzorem pro řízené osídlování v celé této oblasti.³⁷⁵

Protože bylo Kaplicko především zemědělským regionem, mělo prvořadý význam *zemědělské osídlování*.³⁷⁶ Kvůli vyšší nadmořské výšce se zde nacházely také oblasti „neobyčejně vyhovující“ pro zřizování pastvinářských družstev.³⁷⁷ Nakonec jich vzniklo celkem 11. Sídčila např. v Michnici, Tiché, Rybníku či na Přední Výtoni.³⁷⁸

Hospodaření na zdejší půdě však nebylo snadné. Kvůli obrovskému vyliďnění kaplického okresu v letních měsících roku 1946, kdy organizované odsuny dosáhly vrcholu, a některé obce tak ztratily většinu svého původního obyvatelstva, se najednou neměl kdo postarat o dobytek. Například v obci Tichá žilo v té době jen 7 Čechů na 900 kusů dobytka, což mělo katastrofální následky.³⁷⁹ Zvířectvo bylo proto nakonec převáženo na Slovensko.³⁸⁰ Z Kaplicka se odvezlo asi 20 000 kusů.³⁸¹ Navíc vzešlo v platnost nařízení, že živý inventář z konfiskovaného majetku nesmí být prodáván jednotlivcům, a tedy ani osídlencům s vlastnickými dekrety – odkoupit jej směla pouze skladištní či horská pastevní družstva.³⁸² Osídlenci mohli bez dobytka jen těžko hospodařit. S tímto problémem se potýkali např. reemigranti v Malšíně, kterým byl nakonec přidělen dobytek ze sousedního krumlovského okresu.³⁸³ Jindy docházelo k odebrání dobytka přímo sousedním osídlencům v dané vesnici, kvůli čemuž sami nemuseli stihnout včasné obdělání půdy.³⁸⁴

Kromě chybějícího dobytka se řada usedlostí nacházela celkově v neútesném stavu, většinou z důvodu zlatokopectví (viz s. 24-25) – kvůli rychlému odsunu a nedostatečnému zabezpečení majetku proti krádežím vznikly v mnoha vesnicích i poměrně velké škody, což nové osídlení komplikovalo. Usedlosti bylo proto potřeba zbavit „odpudivého dojmu“. Od listopadu 1946 měl ONV

³⁷⁵ *Jihočeská pravda*, 29. 8. 1945, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 30.

³⁷⁶ DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945, s. 15.

³⁷⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

³⁷⁸ DAVIDOVÁ, Eva. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlené obce, s. 86.

³⁷⁹ *Jihočeská pravda*, 29. 8. 1946, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 32; FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 28.

³⁸⁰ DAVIDOVÁ, Eva a Jan KOČNAR. *Frymburk 1945-1985*, s. 11.

³⁸¹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 26-27.

³⁸² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/237, k. 203, *Inventář na zkonfiskovaném zemědělském majetku, zamezení zavlékání a nesprávností při prodeji*, 4. září 1946.

³⁸³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 205, *Nástin jednání na poradě reemigračních referentů ONV*, 9. listopad 1947.

³⁸⁴ To byl i případ Cypriána Koprny z Bukovska. Byl mu odebrán pár volů a přidělen novému osídlenci. Koprna nechápal, proč tomuto osídlenci nebyl přidělen pár volů z jedné opuštěné usedlosti a proč jej, spolu s dalšími hospodářskými zvířaty, získal již usazený osídlenec Jan Bodnár, který volů dávno měl. Bodnár je nakonec prodal mim obec. SOKA Český Krumlov, fond Ú-45 OKMZ Kaplice, spisy vyčleněné z ONV Kaplice, neuspořádané, *Stížnost Cypriána Koprny z Bukovska na odebrání jednoho páru volů*, 19. září 1947.

v Kaplici učinit vše potřebné a proveditelné k záchraně konfiskátů.³⁸⁵ Domy měly nejčastěji poničené střešní krytiny a okna³⁸⁶, a měly být proto zajištěny proti povětrnostním zkázám, okna měla být zabetonována, střechy opraveny, a domy vyklizeny svépomocí sousedy³⁸⁷, kteří si mohli z neobydlených domů „na revers“ vypůjčit daný inventář, jenž však musel být s příchodem nových osídlenců vrácen.³⁸⁸ S péčí o opuštěné usedlosti a domy mohli vypomoct i dosud nevysídlení Němci³⁸⁹ nebo vojenské útvary.³⁹⁰ Ze státních fondů bylo na opravy vydáno několik milionů korun (viz s. 76).³⁹¹ Objekty, které měly být osídleny penzisty, rezervovány pro reemigranty (zejména volyňské Čechy a rumunské Slováky) a zčásti ponechány rekreačním účelům, měly být až do jejich osídlení střeženy pohotovostními pluky a každých 14 dní se mělo scházet osm oblastních inspektorů NPF, kteří měli o situaci dále jednat.³⁹² Ačkoli dle úřadů snahy o záchranu objektů pokračovaly, jejich vykrádání a chátření se zcela zabránit nepodařilo.³⁹³ Osídlenci totiž neměli mnohdy zájem investovat do oprav, dokud jim majetek nebyl přidělen do vlastnictví, protože neměli žádné záruky, že jim investované částky budou vráceny.³⁹⁴ Nezpůsobilé objekty bylo nakonec potřeba zbourat, a tím také „vyloučiti možnost úkrytu nežádoucím živlům prosakujícím z druhé strany státní hranice“.³⁹⁵

³⁸⁵ *Jihočeská pravda*, 22. 8. 1945, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 29; SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Protokol ze schůze ONV Kaplice k zajištění neosídlených objektů*, 28. listopad 1946.

³⁸⁶ *Jihočeská pravda*, 25. 9. 1947, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 35-36.

³⁸⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Záchrana dosud neosídlených konfiskovaných objektů v pohraničí, pokyny OOÚ všem ONV*, 11. prosinec 1946.

³⁸⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Protokol ze schůze ONV Kaplice k zajištění neosídlených objektů*, 28. listopad 1946.

³⁸⁹ Dokladem, že Němci byli skutečně někdy na práce na konfiskátech využiti, je případ objektů bývalé německé kolonie (tzv. Neue Heimat) v Benešově nad Černou. Tyto objekty si pro rekreační účely vyžádal SÚS, který je převzal „v bídném stavu“. Němci provedli vyčištění od všech odpadků. Objekty byly nakonec přiděleny České pile pro její dělníky. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 207, sign. XII/1/224, *Rozklad o jednání a přidělu rekreačního střediska SÚS v obci Benešov n./Č.*, červenec 1946-srpen 1946.

³⁹⁰ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Záchrana dosud neosídlených konfiskovaných objektů v pohraničí, pokyny OOÚ všem ONV*, 11. prosinec 1946.

³⁹¹ *Jihočeská pravda*, 25. 9. 1947, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 35.

³⁹² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Protokol ze schůze ONV Kaplice k zajištění neosídlených objektů*, 28. listopad 1946.

³⁹³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/490, k. 203, *Záchrana dosud neosídlených konfiskovaných objektů v pohraničí*, 27. srpen 1947.

³⁹⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1S/42, k. 205, *Rezoluce MNV Stropnice ke konečné likvidaci konfiskovaného majetku v pohraničí*, 14. červen 1947.

³⁹⁵ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

Osídlence, kteří se pokoušeli na Kaplicku trvale usadit, však „vyháněly“ i jiné důvody, např. v roce 1946 to byla neúroda způsobená velkým krupobitím³⁹⁶ či následujícího roku špatné žně, jimž naopak předcházelo období velkého sucha.³⁹⁷

K 1. únoru 1947 osídlilo zemědělské usedlosti 1342 rodin. Od té doby se čísla měnila jen málo, a zemědělské osídlování se tak v polovině roku 1947 zdálo být ukončené. Řada usedlostí však zůstávala volná a celkem 5000 ha, resp. 11 000 ha půdy (k r. 1951) bylo neosídleno.³⁹⁸ Nejlepší usedlosti byly totiž rozebrány hned v prvních poválečných měsících a osídlenci přicházející v letech 1947-1948 (tj. většinou reemigranti – viz s. 38) se ocitli v relativně nejhorších podmínkách.³⁹⁹

Velký problém (a zřejmě již před druhou světovou válkou) představovala vzdálenost některých obcí od práce, školy a lékařské péče, neboť zde nebyla dostatečně vybudovaná dopravní infrastruktura a do větších měst, jako byla např. Kaplice, chyběly spoje.⁴⁰⁰ Například zavedení pravidelného autobusového spojení mezi Kaplicí a Malonty (přibližně 11 km) se po druhé světové válce ve snaze zlepšit životní podmínky místních obyvatel jevílo jako priorita.⁴⁰¹ Do práce se muselo často chodit i několik kilometrů pěšky a ještě roku 1953 bylo 24 obcí zcela bez silničního spojení. Ve zbývajících obcích pak většinou chyběly síly, které by silnice udržovaly.⁴⁰² Kvůli tomuto stavu se děti nemohly často dostavit do školy, především pak v zimních měsících. Například ve Slupečné byla docházka do školy 50% a ředitelka školy se bála jakkoli k ní vyzývat, protože jí bylo ze strany rodičů dokonce vyhrožováno.⁴⁰³ Pro zlepšení této situace se uvažovalo např. o vytvoření „školy v přírodě“. ⁴⁰⁴ Od lékařské péče byly některé obce vzdáleny až 30 km, protože lékaři, kteří měli nastoupit např. v Dolním Dvořišti či Frymburku, nenastoupili.⁴⁰⁵ Poměrně běžné bylo, že ani k porodům nebyly volány porodní asistentky a pomoc musel někdy obstarat dokonce sám manžel.⁴⁰⁶

³⁹⁶ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 34.

³⁹⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/273, k. 204, *Regulace odchodu osídlenců z pohraničí a opatření k zajištění konfiskovaného zemědělského majetku*, 9. října 1947.

³⁹⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947; NA Praha, fond Osídlovací komise ÚV KSČ, a. j. 323, *Zpráva ministra vnitra o situaci v pohraničí*, 1951, citováno dle KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, s. 40.

³⁹⁹ DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945, s. 15.

⁴⁰⁰ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/140, k. 204, *Výstřižek z časopisu Právo lidu jihočeské č. 74: Špatný stav osídlení Kaplicka. Skutečné poměry stále neuspokojující*, 28. března 1947.

⁴⁰¹ SOKA Český Krumlov, Fond MNV-65 Místní národní výbor Malonty, *Kronika města Malonty (1945) 1957-1976*, s. 11.

⁴⁰² FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 33 a 56.

⁴⁰³ NA Praha, AÚV KSČ, f. 02/1 (předsednictvo), sv. 27, a.j. 272, *Zprávy KNV České Budějovice, situace v zemědělství a lesnictví v pohraničních okresech*, 22. března 1951, citováno dle SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 68.

⁴⁰⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, sign. XII/1/175, k. 203, *Osídlování neprůmyslových pohraničních oblastí pensisty „školní města“*, 10. říjen 1946.

⁴⁰⁵ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

⁴⁰⁶ NA Praha, AÚV KSČ, f. 02/1 (předsednictvo), sv. 27, a.j. 272, *Zprávy KNV České Budějovice, situace v zemědělství a lesnictví v pohraničních okresech*, 22. března 1951, citováno dle SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 66.

Dokonce v Mostkách, ležících jen necelé 3 km od Kaplice, rodila žena na pytlich před zraky svých dalších 5 dětí.⁴⁰⁷ Kojenecká úmrtnost byla vůbec v kaplickém okrese – v porovnání s celostátním průměrem – největší. Navíc osídlenci, zejména tedy reemigranti a zahraniční pracovníci, přicházeli s různými nemocemi, např. s tuberkulózou či venerickými chorobami.⁴⁰⁸ Mezinárodní Červený kříž sice organizoval např. očkování proti tuberkulóze, avšak ze sepsaných pamětí Emmy Draxler se dozvídáme, že německé děti byly prvně zatajeny a naočkovány až později. Její rodina též onemocněla roku 1957 břišním tyfem, údajně jej chytli od slovenské žňové pomocnice, která u nich žila.⁴⁰⁹ Ale na Kaplicku nebyly uspokojovány ani zcela základní potřeby, jež souvisely se zásobováním. Například do obce Tichá byl chléb dovážěn jednou, maximálně dvakrát týdně.⁴¹⁰ Chyběla mouka.⁴¹¹ Město Kaplice trápil nedostatek vody, která často tekla jen ráno a večer.⁴¹² Zpočátku se zde ani nenacházelo mnoho volných bytů a prostorů pro nové úřady, a to hlavně z důvodů dosud neprovedeného vysídlení Němců.⁴¹³ Autor příspěvku, který se ke stavu osídlení na Kaplicku vyjadřoval v *Právu lidu* v roce 1947, to komentoval v budovatelském duchu: „Na Kaplicku není možno zůstat stát nad tou řadou problémů v rozpacích. Ne, zde je třeba vyhrnout si rukávy – a do toho!“⁴¹⁴

Kaplický okres patřil mezi kraje hospodářsky slabé a zanedbané a mimo zemědělství nenabízel ani moc jiných pracovních příležitostí. Velký podnik představovala pouze papírna Porák v Loučovicích (či Vltavský mlýn Loučovice⁴¹⁵, později Jihočeské papírny), která už kolem roku 1924 zaměstnávala 1100 lidí. Jinak zde byly jen malé živnostenské podniky – mlýny, pily, kovárny, cihelny, v nichž našli práci nanejvýš 3-4 lidé.⁴¹⁶ V roce 1947 se zde nacházelo pouze 8 průmyslových závodů – Jihočeské papírny v Loučovicích, koželužna Pichler a sýrárna Jaklín v Nových Hradech, továrna na hospodářské stroje Hauptman ve Stropnici (později Horní Stropnice), Státní pila na Jaguli v Dyňově a státní pila Gabriela v Benešově nad Černou, firma Haas vyrábějící závitové frézy a nástroje v Mostkách a koželužna Gabriel v Kaplici.⁴¹⁷ Po válce lákala Kaplice nové osídlence

⁴⁰⁷ NA Praha, AÚV KSČ, f. 02/1 (předsednictvo), sv. 27, a.j. 272, *Zprávy KNV České Budějovice, situace v zemědělství a lesnictví v pohraničních okresech*, 22. března 1951, citováno dle SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 66.

⁴⁰⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

⁴⁰⁹ Rodina Lauseckerů z Ješkova, paměti Emmy Draxler, 1999. Nepublikováno.

⁴¹⁰ PEŠEK, Jan. Dosídlování jihočeského pohraničí v letech 1945-1959, s. 169-180.

⁴¹¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

⁴¹² SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 36 a 72.

⁴¹³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 205, *Dotazník k zemědělskému osidlování v politickém okrese kaplice*, konec r. 1945.

⁴¹⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/140, k. 204, *Výstřižek z časopisu Právo lidu jihočeské č. 74: Špatný stav osídlení Kaplicka. Skutečné poměry stále neuspokojující*, 28. března 1947.

⁴¹⁵ F. Schusser a Loučovice, díl 1.: Jak se zrodila v Loučovicích papírna; založení celulóžky a papírny. *Loučovice-historie.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.loucovice-historie.cz/index.php/historie/loucovice2/386-f-schusser-a-loucovice-dil-1-jak-se-zrodila-v-loucovicich-papirna-zalozeni-celulozky-a-papirny>.

⁴¹⁶ SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 52, 232.

⁴¹⁷ SOKA Český Krumlov, A-a-1514, 1. *Pololetní sjezd delegátů lidové správy na okrese kaplickém ke dni 2. 3. 1947*, citováno dle KYSELA, Tomáš. *Odsun Němců z Kaplicka v roce 1945 a 1946*, s. 10.

úplně nejvíce, jelikož byla místem nabízejícím mnoho malých živnostenských podniků.⁴¹⁸ Osídlení tak bylo ve městě poměrně úspěšné a většina živností, řemesel a obchodů byla převzata do národní správy již během léta 1945.⁴¹⁹

Jinde osídlenci chyběli. Chyběli tesaři, pomocní dělníci ve stavebnictví a Jihočeské papírny postrádaly asi 400 osob.⁴²⁰ V listopadu 1947 bylo proto zvažováno přesídlení asi 3000 reemigrantů, z velké části stavebních dělníků, kteří přes sezonu pracovali různě po ČSR. Nicméně domů schopných k obývání pro ně zbývalo málo, většinou byly bez bytového zařízení a volné zůstávaly spíše zemědělské usedlosti.⁴²¹

Předseda ONV Josef Nožička usiloval o celkové zlepšení hospodářské situace a přicházel s několika návrhy. Díky bohatosti zdejších lesů se jevilo jako nejúčelnější vybudování dřevozpracujícího průmyslu a závodu v rámci národního podniku Česká pila, který by vyráběl dřevěné domky pro dělnické a zaměstnanecké kolonie, stáje pro hospodářská pastvinářská družstva, krovy, okna, dveře, nábytek a další bytové doplňky. Další možností bylo přemístit sem některé textilní podniky, pro něž se zde nacházely vhodné budovy. S ohledem na rozvíjející se zemědělství se objevil také návrh na zřízení mlékárny či vybudování jatek, mrazírny a konzervárny a na zřízení pastvinářsko-lukařské školy, která by vzdělávala odborníky pro hospodářská pastvinářská družstva, jejichž nedostatek „byl vážnou překážkou rozvoje“.⁴²² Josef Nožička ale nakonec nabyt dojmu, že centrální úřady nijak nepřihlížely k potřebám pohraničí, a nepodnikaly žádné kroky k nápravě situace, ať už se jednalo o stav hospodářství nebo o odliv osídlenců.⁴²³ MNV v Kaplici dokonce vydal rezoluci: „*Kaplicko [...] potřebuje podati pomocnou ruku, ubrati na slibech a přidati na skutkách, neboť*

⁴¹⁸ Před válkou se zde totiž nacházelo např. 24 hostinců (mj. hostinec U Zeleného stromu, něm. Zum grünen Baum, tj. dnešní Slovan), restaurace Harmonia, vinárna, 2 pivovary (jeden patřil rodu Buquoyů), 2 hotely – Zlatý kříž (Zum goldenen Kreuz) a U Černého orla (Zum schwarzen Adler), 10 řeznictví a 1 uzenářství, 13 prodejen se smíšeným zbožím, 5 trafik, 6 pekařství, 6 bylinkářství, 8 dámských krejčovství a 11 pánských, 10 ševcovství, 4 kadeřnictví a holičství, 6 dopravních přepravečů a 5 povoznictví, 3 železářství, a co se řemesel týče, bylo zde 5 truhlářů, 3 kamnáři (např. firma Greibig), 3 tesaři, 3 zedníci, 2 malíři, 2 pilníkáři, 2 skláři, 2 zámečníci, 2 hodináři, 2 kolaři, 2 malíři, 2 vazači, tiskař, kovář, zlatník, kožišník a kromě papírnictví, galanterie a sodovkárny zde bylo i plno dalších výroben a prodejen s lihovinami, knihami, jízdními koly a šicími stroji, obilninami, mlékem, uhlím, pohlednicemi a s oblečením a módními doplňky. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 52, 232-236.

Naopak např. Benešovsko a jeho okolí mohlo nabídnout jen málo – kromě několika drobných živností, provozoven, obchodů a hostinců se zde nacházely jen 2 pily a 1 zámečnictví. HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 14.

⁴¹⁹ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 13.

⁴²⁰ SOKA ČESKÝ KRUMLOV, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

⁴²¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Opatření domků pro reemigranty*, 29. listopad 1947 a 3. prosinec 1947.

⁴²² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

⁴²³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1, k. 204, *Zpráva o stavu osídlení*, 29. září 1947.

dnes povolání činitelé, kteří stojí v čele lidové správy sídla politického okresu města Kaplice, jasně vidí nebezpečí, které shrnujeme v suchá fakta, že nedosídlená Kaplice se opět vylidňuje.“⁴²⁴

Právě nehostinnost a hospodářská zaostalost vedla některé osídlence k rozhodnutí navrátit se do svých původních domovů. Některí zemědělští osídlenci se přidělených usedlostí vzdávali, anebo byli odvoláni během prověrky národních správců (viz s. 25-26). Ve většině případů bylo důvodem nesplnění povinnosti řádného hospodáře, na které zkrátka nestačili.⁴²⁵ Některí přicházeli bez předchozích zkušeností s vlastními polnostmi, někteří nabytý majetek jen rozprodávali.⁴²⁶ Ale právě kvůli nízkému zájmu a hustotě osídlení zdejšího kraje se při prověrce neosvědčila pouhá 2 % správců. Naprostá většina z nich tak zůstala na svém místě.⁴²⁷ Národní správci byli vyměněni na několika místech na Vyšebrodsku, např. u obchodu se smíšeným zbožím v Kapličkách, u pily v Rožmberku nad Vltavou a u hodinářství ve Vyšším Brodě.⁴²⁸ Některí zvažovali přesídlení na Slovensko, kde ale byla bytová situace ještě horší než v českých zemích.⁴²⁹ Lákala je však plánovaná a rychlá industrializace Slovenska, která s sebou přinášela daleko lepší životní podmínky než pohraniční venkov.⁴³⁰ K vysídlení části kaplického okresu přispěla mj. také stavba Lipenské přehrady⁴³¹ a její zátopové oblasti o rozloze zhruba 50 ha.⁴³² Avšak hlavními důvody, které přiměly osídlence k odchodu, byly především špatné hospodářské a pracovní podmínky⁴³³, občanská nevybavenost, vzdálenost od hlavních obcí a také nebezpečnost života v důsledku blízkosti hranic.⁴³⁴

⁴²⁴ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 58-59.

⁴²⁵ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 203, *Vzdání se přidělu v osídlení a součinnost místních národních výborů*, 18. říjen 1946; SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 63.

⁴²⁶ SOKA Český Krumlov, Fond MNV-65 Místní národní výbor Malonty, *Kronika města Malonty (1945) 1957-1976*, s. 10-11.

⁴²⁷ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, s. 51.

⁴²⁸ *Osídlování*, 25. 9. 1947, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 45.

⁴²⁹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Návrat slovenských přesídlenců z Maďarska na Slovensko*, 23. červen 1948.

⁴³⁰ TOPINKA, Jiří. *Zapomenutý kraj*, s. 550.

⁴³¹ Stavba přehrady Lipno probíhala v letech 1952-1960. Představy a plány na vybudování přehrady na řece Vltavě však byly daleko starší, důsledky druhé světové války (resp. vysídlení obyvatel v okolí Lipenska) pouze vytvořily vhodnou příležitost k započetí stavby. ŠIRMEROVÁ, Karolína. *Historický vývoj zvolených obcí v příhraničních oblastech*, s. 31.

⁴³² DAVIDOVÁ, Eva. *Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945*, s. 17.

⁴³³ MNV ve Stropnici kritizoval také pomalé přidělování majetku do vlastnictví národních správců a „umělé prodlužování“ procesu osídlování. Nabyl dojmu, že v pohraničí vznikla nechuť k práci a že „vše by bylo odstraněno, kdyby osídlenci bydleli konečně ve vlastních domech, stáli za vlastním pultem, pracovali ve své dílně, pro své rodiny, s plným pracovním výkonem a nikoli pro fondovní instituce.“ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1S/42, k. 205, *Rezoluce MNV Stropnice ke konečné likvidaci konfiskovaného majetku v pohraničí*, 14. 6. 1947.

Fondovními institucemi je myšlen Národní pozemkový fond (NPF) a Fond národní obnovy (FNO) (viz s. 19). Sloužily ke shromáždění majetku konfiskovaného na základě Benešových dekretů a jeho přidělení „oprávněným žadatelům“. SLAVÍČEK, Petr. *Státní fondy v České republice*, s. 8.

⁴³⁴ DAVIDOVÁ, Eva. *K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlené obce*, s. 88-89.

Na jihu, kde se kaplický okres nacházel, sousedilo Československo s Bavorskem a Rakouskem. Protože dle nepsané dohody uzavřené na konferenci v Jaltě těsně před koncem druhé světové války se ČSR octlo na straně východního bloku a Bavorsko na straně Západu, a protože vztahy mezi USA a SSSR začaly být v letech 1947-1949 napjaté, patřila česko-bavorská hranice k nejstřeženějšímu území, neboť právě tudy procházela *železná opona*. Od roku 1948 byla hranice uzavřena.⁴³⁵ Totéž platilo také pro česko-rakouské hranice. Ačkoli bylo Rakousko až do poloviny 50. let rozděleno do 4 okupačních zón a sovětská zóna se nacházela na území podél československé státní hranice, stále to byl stát s parlamentní demokracií a tržním hospodářstvím. Usilovalo se tedy o úplné přerušení přeshraničního styku, k čemuž došlo roku 1949. Podél československých hranic vzniklo roku 1951 tzv. *zakázané pásmo*, kde nesměl nikdo žít, a tzv. *hraniční pásmo*, kde směli žít pouze státně spolehlivé osoby (viz s. 21).⁴³⁶

2.4 „Očištěné“ pohraničí a společnost: proměny

Kaplický okres měl vůbec nejdelší státní hranici ze všech okresů.⁴³⁷ Avšak nejen on, ba dokonce celé jihočeské pohraničí je ve svém poválečném vývoji charakterizováno prudkým zánikem sídel, a zejména tedy menších a vzdálenějších osad.⁴³⁸ Pro představu: v roce 1949 se zde nacházelo 73 obcí, avšak v roce 1960 jich i s osadami bylo pouze 33.^{439, 440} Po druhé světové válce se totiž výrazně proměnila hustota osídlení zdejšího kraje. Zatímco před ní žilo v politickém okrese Kaplice (na základě sčítání lidu roku 1930) 48 798 občanů ČSR, roku 1950 to bylo téměř o polovinu méně (19 917). Hustota obyvatelstva tedy klesla z 53,9 obyv./km² na 25 obyv./km².⁴⁴¹

Právě hranice sehrály v osídlení kaplického okresu důležitou roli. Vzhledem k tomu, že sousedil s Rakouskem a Německem, byla státní a národní spolehlivost zdejších osídlenců velmi důležitá. Nicméně po zřízení *zakázaného pásma* jej museli stejně všichni, už bez ohledu na státní spolehlivost, etnicitu a třídní původ, opustit; na toto území nesměl nikdo jiný kromě Pohraniční stráže vstoupit a rodiny žijící na daném území se musely přestěhovat. V kaplickém okrese se to dotklo asi 211 rodin (asi 1000 obyvatel).⁴⁴² V pásmu se octlo celkem 63 obcí Českobudějovického kraje

⁴³⁵ JÍLEK, Tomáš. *Železná opona na česko-bavorské hranici v letech 1948-1989*, s. 44-47.

⁴³⁶ KOVARŽÍK, David. *Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války*, s. 43-49; MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu*, s. 29.

⁴³⁷ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 59.

⁴³⁸ DAVIDOVÁ, Eva. K problematice osidlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlené obce, s. 88-89.

⁴³⁹ Zaniklých obcí, osad a samot bylo v kaplickém okrese, resp. v jihočeském pohraničí, daleko více než jinde, což ilustruje i mapa v Příloze 1. O proměně krajiny na Kaplicku viz více ANDRŠ, Vojtěch. *Zaniklá sídla v povodí Zdíkovského potoka jako součást paměti krajiny českého pohraničí*. Praha, 2021. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta.

⁴⁴⁰ DAVIDOVÁ, Eva. *Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945*, s. 15.

⁴⁴¹ *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. XXI; *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955*,

⁴⁴² V celém jihočeském pohraničí se muselo umístit jinam celkem 235 rodin. KOVARŽÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, s. 87.

a necelá polovina (tj. 29), jich ležela jen v politickém okrese Kaplice.⁴⁴³ Z *hraničního pásma*, které zasahovalo 2-6 km od státní hranice, se sice nikdo vystěhovávat nemusel, avšak lidé, kteří zde žili, museli mít povolenku. Zároveň byli vystaveni řadě omezujících opatření, např. nesměli v nočních hodinách vycházet mimo obec či vyznačené cesty, možnosti turismu byly limitované a návštěvy příbuzných musely být předem hlášeny a schváleny bezpečnostními orgány.⁴⁴⁴

Opuštěná sídla v zakázaném pásmu, označována jako „bouračky“, byla společně s do té doby neosídlenými domy po Němcích určena k demolici. K nim přispěly také obavy z touhy vysídlených Němců navrátit se do Československa; nejvíce domů bylo zbořeno v polovině 50. let. Demoliční akce skončily počátkem 60. let.⁴⁴⁵ V politickém okrese Kaplice byly na ně vynaložené částky dokonce nejvyšší. V roce 1955 přesáhly 1 milion Kčs a v roce 1956 dokonce 2 miliony Kčs. S výjimkou okresu Český Krumlov se částky pohybovaly pod 0,5 milionu Kčs. Domů určených k demolici zde bylo více než 3000.⁴⁴⁶ Nakonec jich bylo zbouráno 2875, což bylo opět nejvyšší číslo ze všech okresů⁴⁴⁷, v nichž demoliční akce probíhaly. Na druhém místě byl okres Prachatice s 1500 zbouranými objekty.⁴⁴⁸

Byl to stav, který na samém počátku osídlování zamýšlen nebyl. Ještě roku 1948 se úřady snažily zabránit zániku některých sídel (viz s. 59).⁴⁴⁹ Protože ale osídlování nešlo dle plánů a už v prvních poválečných letech se ukázalo být nelehkým úkolem, stalo se nakonec Kaplicko vůbec nejméně osídleným regionem.

⁴⁴³ Byly to obce a osady Adámky, Boršíkov, Bystrá, Čížkrajice pod Chobolkou, Dobřín, Frantoly, Laser, Gril, Horní Markschlag, Hundsruck, Kamenná, Kaplické Chalupy, Kapličky, Konrátov, Lhota (obec Cetviny), Lhota (obec Dobřín), Lipoltov, Mikulov, Mlýnec, Mlýnská, Pavlina, Pinava, Radvanov, Rožnov, Růžový Vrch, Skelné Hutě, Svatomírov, Šance, Valdov a Zlatá Ktiš. Viz k tématu více KOVARÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, s. 178-181.

⁴⁴⁴ KOVARÍK, David. Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války, s. 47-49.

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 47-49.

⁴⁴⁶ KOVARÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*, s. 105, 129.

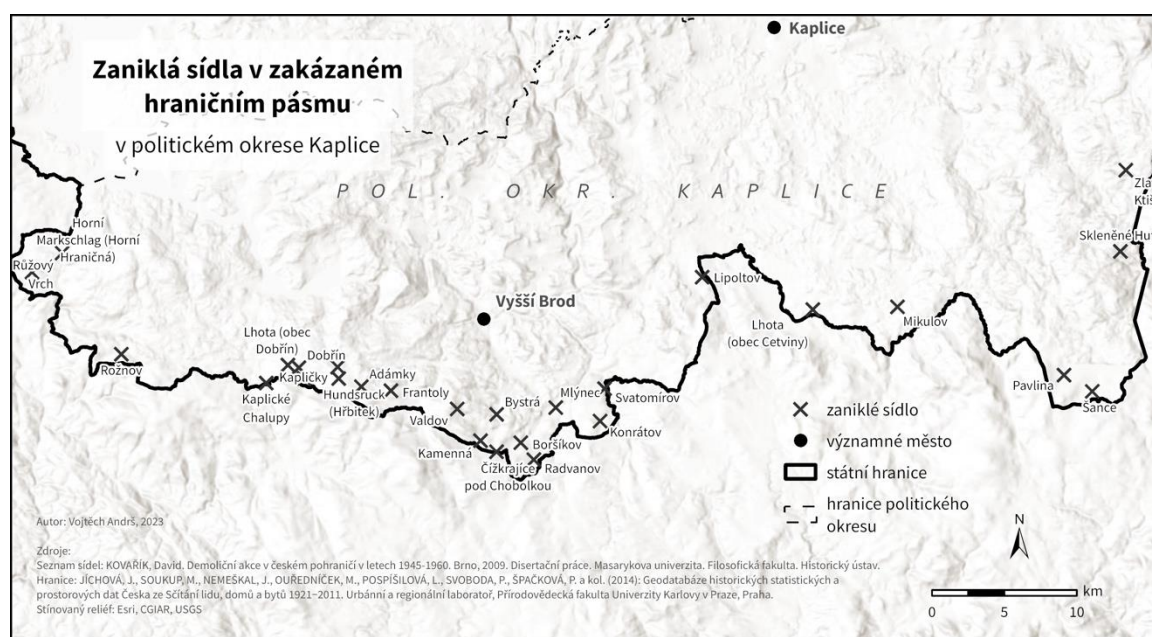
⁴⁴⁷ Navzdory vysokému počtu „bouraček“ se památkářům podařilo zabránit zničení několika z nich. Byl to například kostel v Cetvinách, jenž byl zachráněn díky původním omítkám s gotickými nástěnnými malbami, kostel v osadě Svatý Tomáš, který je stavbou z pozdně gotického období, a kostel Svatý Kámen s přílehlým klášterem. Avšak památkáři neměli žádných námitek proti likvidaci kostela v Rychněvkách a Kapličkách. Odstřel kostela v Kapličkách je vidět na fotografii v Příloze 18. Tamtéž, s. 133.

Po skončení druhé světové války Československo přijalo vůbec první zákon související s památkovou péčí. Díky konfiskacím přešly do státního vlastnictví stovky zámků a hradů a řada dalších objektů ve městech a obcích. Dne 16. května 1946 byl přijat zákon č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. Na jeho základě vznikly Národní kulturní komise, které majetek spravovaly. Právní normou, která dostatečně zastřešovala problematiku památkové péče, však byl až zákon z 3. května 1958, zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, a i ten tehdy odpovídal dobovým potřebám. Viz více Památková péče v ČR. *Ministerstvo kultury České republiky* [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/pamatkova-pece-v-cr-cs-244>.

⁴⁴⁸ KOVARÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960* s. 131.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 38.

Mapa 4: Zaniklá sídla v zakázaném pásmu

Zdroj: Mapu vytvořil pro účely této diplomové práce Vojtěch Andrš.

Počet zde žijícího obyvatelstva se spolu s národnostním složením značně změnil (viz s. 55-57). Německy mluvící obyvatelstvo bylo z velké části vysídleno a na jeho místě žili nyní etničti Češi a Slováci, a to jak z vnitrozemí, tak ze zahraničí (viz s. 28). Velký příliv osídlenců nastal v září 1945, kdy do kaplického okresu přijelo nákladními auty a povozy více než 300 rolnických rodin.⁴⁵⁰

V první fázi osídlovacího procesu (tj. do jara 1946, viz s. 20) přijelo celkem přes 830 rodin⁴⁵¹, resp. 10 370 osob.⁴⁵² Do února 1947 jich ještě 512 přibýlo. Většina z nich byla české národnosti (až 85 %), žili zde ale také osídlenci slovenské, maďarské, polské, ruské a ukrajinské národnosti a dále také romské etnikum.⁴⁵³ V následující fázi, která byla slabší, přišli do kaplického pohraničí reemigranti, nejvíce tedy Slováci z Rumunska.⁴⁵⁴ Dle údaje z roku 1947 se na Kaplicku nacházelo celkem 15 500 osob, z nichž 1400 čekalo ještě na odsun a přibližně polovinu (přesně tedy 7500) tvořili repatrianti a reemigranti,⁴⁵⁵ kteří však tehdy začali teprve do ČSR přicházet (viz s. 38), a je tedy pravděpodobné, že přírůstek obyvatelstva, k němuž nakonec ještě do 50. let došlo (viz s. 57), byl

⁴⁵⁰ KOŤÁTKO, Jiří. *Konfiskace, rozdělování a osídlování půdy*, s. 61, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 31.

⁴⁵¹ Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947, Praha 1951, s. 530-535, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 31.

⁴⁵² Pro srovnání – do Českého Krumlova přišlo 19 149 osob. FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranti ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 52.

⁴⁵³ DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945, s. 18.

⁴⁵⁴ CÍFKA, Stanislav, KRÝDL, Milan a Jindřich PECKA. *K problematice jižních Čech v letech 1945-1948*, s. 19; *Naše Svoboda*, 7. 5. 1946, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 31-32.

⁴⁵⁵ SOKa Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/140, k. 204, *Výstřižek z časopisu Právo lidu jihočeské č. 74: Špatný stav osídlení Kaplicka. Skutečné poměry stále neuspokojující*, 28. března 1947.

jejich zásluhou. Roku 1949 žilo na Kaplicku údajně 3500 reemigrantů.⁴⁵⁶ Zajímavé je, že v některých datech, s nimiž pracovali autoři *Historického atlasu českého obyvatelstva*, není zahraniční migrace do Kaplicka vůbec zachycena (kromě Čechů zde žilo jen 11-25 % osídlenců ze Slovenska). V jiné mapě a grafu je ale vidět, že poloviční podíl přistěhovalců tvořili osídlenci ze Slovenska, druhou polovinu pak ostatní cizina a Německo a Rakousko.⁴⁵⁷

Jako první začali do pohraničí po druhé světové válce přicházet starousedlíci, kteří na území odstoupeném roku 1938 předtím žili. Pocházeli z Kaplice, Strádova či dnes již zaniklého Horního Kaliště. Spolu s nimi sem mířili osídlenci, jež by bylo rovněž možné považovat za místní obyvatele, jelikož žili v kaplickém okrese, ale na území, které se stalo součástí protektorátu (např. v Soběnově či ve Smrhově), případně žili těsně za hranicemi někdejších „Sudet“, avšak už v sousedním okrese (např. Netřebice, Besednice, Trhové Sviny). Většina osídlenců pocházela právě ze sousedních okresů, a sice z Českých Budějovic⁴⁵⁸ a Českého Krumlova⁴⁵⁹. Další zájemci přicházeli i ze vzdálenějších okresů – z Prachatic, Týna nad Vltavou, Třeboně, Jindřichova Hradce, Táboru, Písku, Strakonice anebo dokonce ze Sedlčan a Říčan, ale to byly, stejně jako osídlenci ze Vsetína⁴⁶⁰, spíše ojedinělé případy. Jednalo se často o zemědělské dělníky či malozemědělce, kteří někdy nabízeli i dosavadní usedlosti do směny. Někteří ale byli zaměstnáni jako dělníci, deputátníci, truhláři, tesaři, průvodčí nebo železničáři. Ve většině případů se jednalo o rodiny s dětmi, někdy však také svobodné jedince či sourozence, kteří teprve vlastní rodinu plánovali založit.⁴⁶¹

Lze předpokládat, že mnohé z nich, a zejména tedy zemědělské dělníky, přiváděla na Kaplicko touha po vlastní půdě, kterou by mohli obdělávat.⁴⁶² Pokud se jednalo o malozemědělce, žádali většinou více hektarů, než dosud vlastnili. Jiní svá dosavadní hospodářství předávali bratrům či synům, což je zajímavé, uvážíme-li, že obecně do pohraničí mířili spíše ti, kteří dosud nic nevlastnili, anebo neměli šanci zdědit (viz s. 34, 39). Do jisté míry to také odporuje našim přirozeným očekáváním – že své původní bydliště opustí spíše někdo, kdo v něm má minimální zázemí a vazby.

⁴⁵⁶ *Jihočeská pravda*, 4. 3. 1949, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 63.

⁴⁵⁷ Viz podrobnější srovnání OUŘEDNÍČEK, Martin, JÍCHOVÁ, Jana a Lucie POSPÍŠILOVÁ. *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*, s. 58-59.

⁴⁵⁸ Největší počet osídlenců mířil na Kaplicko z Ledenic, dále se pak v seznamech objevovaly tyto obce: Heřmaň, Jílovice, Záluží (u Slavče), Slavče, Strážov, Sedlce, Římov, Nové Vráto, Mokré, Lišov, Kamenný Újezd, Chlum, Hůrka, Holubovská bašta. SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 210, *Seznamy uchazečů o přiděl půdy či domku v Kaplici*.

⁴⁵⁹ Obyvatelé z okresu Český Krumlov pocházeli z obcí Horní Svince a Dolní Svince. SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 210, *Seznamy uchazečů o přiděl půdy či domku v Kaplici*.

⁴⁶⁰ Například Pohorskou Ves a Lužnici osídlili také Valaši ze Vsetínska, kteří přišli jako dělníci na pilu a na práci v lesích. Po znárodnění pily roku 1948 odešli opět na Moravu. HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 12.

⁴⁶¹ SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 210, *Seznamy uchazečů o přiděl půdy či domku v Kaplici*; HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 12.

⁴⁶² To potvrzuje také HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 14.

Podrobná tabulka se všemi dostupnými údaji o prvních uchazečích je dostupná v Příloze 5. Údaje v ní obsažené pochází ze seznamů ze srpna a září 1945. Je na nich celkem 53 uchazečů. Není možné s jistotou určit, zda se jedná o uchazeče pouze ve městě Kaplice či v celém okrese, pouze jeden seznam je pojmenován *Žadatelé v městě Kaplice*. Můžeme se však domnívat, že vzhledem k poměrně nízkému číslu zájemců se jejich seznamy vztahují pouze k městu Kaplice, neboť celkový počet nově přicházejících obyvatel na Kaplicko činil v tom samém období jen 86 osob.⁴⁶³ Platilo, že města a jejich nejbližší okolí byla osídlována jako první, teprve pak přicházeli osídlenci do podhůří a nakonec až do sídel uvnitř Novohradských hor, kde se zprvu usazovali jen ti, kteří zde měli zároveň plnit služební úkoly. Osídlenci z pochopitelných důvodů preferovali níže položené a snáze přístupné oblasti s větší rozlohou půdy. Roli v tom hrála ale také nejistota – chtěli žít spíše blíže českým vesnicím než v lesích na samotě blízko hranic.⁴⁶⁴

Druhou velkou skupinu přichozích osídlenců tvořili *reemigranti*.⁴⁶⁵ Očekávalo se, že nahradí odsunutě Němce, především ty, co zůstávali v průmyslu (např. sklářském) coby specialisté, ale toho nebyli schopni ani svými počty, natož svým postojem k práci, jenž vycházel nejen z jejich nízké kvalifikace a gramotnosti, ale také z obtížných podmínek pro život; z nezkušenosti, z nestabilizovaných poměrů a z velké migrace.⁴⁶⁶

Reemigranti mířili na Kaplicko zřejmě ve dvou vlnách. První dorazila v létě 1947, kdy namísto očekávaných 181 rodin z Volyně a 31 rodin z Jugoslávie přišlo dle OKMZ v Kaplici pouze 142 rodin, z nichž 100 pocházelo z Rumunska, jen 40 z Volyně a 2 z Rakouska. Dále se počítalo s 60 rodinami z Bulharska.⁴⁶⁷ Druhá vlna proběhla v prosinci 1948 a i tehdy přibyl největší počet právě z Rumunska – na Kaplicku se usadilo 119 rumunských reemigrantů.⁴⁶⁸ Tou dobou sem mnozí mířili již za usedlými příbuznými, byť sami měli osídlit např. Cheb.⁴⁶⁹ Bohužel přesné a souhrnné počty neznáme, neboť OKMZ evidovala pouze hlavu rodiny, tedy muže, případně jeho manželku.⁴⁷⁰

⁴⁶³ KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 30.

⁴⁶⁴ HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 13.

⁴⁶⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 23-25.

⁴⁶⁶ *Jihočeská pravda*, 6. 6. 1946, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 35; DAVIDOVÁ, Eva. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlené obce, s. 86.

⁴⁶⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlení země České reemigranty*, 3. červen 1947 a 21. červen 1947; SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlování rumunskými reemigranty*, 26. srpna 1947.

⁴⁶⁸ NA Praha, OK-ÚV KSČ, f. 23, *Reemigrace československých občanů ze zahraničí*, a. j. 371, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 71.

⁴⁶⁹ NA Praha, f. MPSP, 1945-1951, k. 415, sign. 2347, i. č. 859, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 72.

⁴⁷⁰ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlení země České reemigranty*, 3. červen 1947 a 21. červen 1947; SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlování rumunskými reemigranty*, 26. srpna 1947.

Reemigranti přijížděli vlakem do zachytné stanice v Suchém Vrbném v Českých Budějovicích.⁴⁷¹ Největší zastoupení zde měli *rumunští Češi a Slováci*, kteří pocházeli především z Rudohoří (rum. Munții Metaliferi). Jako místa svého původního bydliště uváděli Nový Šastalek, Tria, Picleu.⁴⁷² Dále byla jejich rodištěm Židárna (rum. Valea Tîrnei), Nova Huta, Gemelčička či Maďar Potok (rum. Valea Ungurului) či Bodonoš.⁴⁷³ Byli to většinou zemědělci a na základě jejich žádostí o sociální výpomoc víme, že se jednalo o poměrně početné rodiny se 3-6 dětmi. Jejich existenční poměry byly popsány jako „útěšné“ – byli usídleni. U mnoha rodin však zůstávalo otázkou, zda se v pohraničí usadí natrvalo.⁴⁷⁴ *Rumunští Slováci* se usadili ve větších počtech především na Vyšebrodsku (např. Ostrov, Malšín) a Benešovsku, tj. v Benešově nad Černou a jeho okolí. *Rumunští Češi* pak žili hlavně v Rožmitále na Šumavě. Češi z Rumunska se české většinové společnosti přizpůsobovali daleko rychleji než Slováci.⁴⁷⁵ Museli se vyrovnat „jen“ s vlastním národem, zatímco u slovenských reemigrantů muselo dojít k akulturaci v jinoetnickém prostředí, což jim mnohdy nebylo usnadňováno (např. zdoluhavými průtahy ohledně majetku či nepřijetím ze strany českých osídlenců).⁴⁷⁶ Ačkoli mnozí kvůli drsným klimatickým podmínkám a ne vždy přátelským Čechům odcházeli (často na Českokrumlovsko, Chebsko a Šumppersko či na Slovensko), ti, co zde zůstali, se zasloužili o záchranu několika vesnic před úplným zánikem a tvoří dodnes jednu z nejstabilnějších složek místního obyvatelstva.⁴⁷⁷

Kromě rumunských Slováků osídlilo Kaplicko do listopadu 1948 také 113 *slovenských rodin z Maďarska*.⁴⁷⁸ Přicházeli sem např. z okresu Miškovec.⁴⁷⁹ Žili často v obcích s rumunskými Slováky.⁴⁸⁰ Nejčastěji se však usazovali v obcích v Novohradských horách (např. Pohoří na Šumavě, Černé Údolí, Bělá, Rapotice, Nové Hutě či Chlupatá Ves), které byly obklopeny hustými lesy a oni

⁴⁷¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlení reemigrantů*, 26. června 1947.

⁴⁷² NA Praha, f. MPSP, 1941-1951, k. 415, sign. 2347, i. č. 859, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranti ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 49.

⁴⁷³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2, k. 149, *Jednotlivé žádosti o sociální výpomoc*, 1947-1948.

⁴⁷⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlení země České reemigrantů*, 3. červen 1947 a 21. červen 1947; SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2, k. 149, *Jednotlivé žádosti reemigrantů o soc. výpomoc*, 1947-1948.

⁴⁷⁵ DAVIDOVÁ, Eva. Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska), s. 41.

⁴⁷⁶ ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, s. 6-8.

⁴⁷⁷ *Jihočeská pravda*, 6. 6. 1946, citováno dle KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*, s. 35; HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 13.

⁴⁷⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 205, *Osídlení reemigrantů z Maďarska*, 3. listopad 1948.

⁴⁷⁹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2, k. 149, *Jednotlivé žádosti o sociální výpomoc*, 1947-1948.

⁴⁸⁰ Jednalo se o obce Ostrov, Malšín, Bolechy, Běleň, Šejby, Velký Jindřichov, Lužnice, Meziříčí, Bukovsko, Rychnov u Nových Hradů a Benešov nad Černou. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/353, k. 205, *Osídlení slovenských přesídlenců z Maďarska a reemigrantů z Rumunska – upozornění*, 29. 5. 1948.

zde pracovali jako lesní dělníci.⁴⁸¹ S přesídlením do českého pohraničí se často nedokázali smířit a toužili po návratu na jižní Slovensko. Dokonce apelovali na místopředsedu vlády Viliama Širokého a předsedu OÚ pro Slovensko, aby bylo jejich žádosti o přesídlení vyhověno, a to pod pohrůzkou, že jinak si sami obstarají vozy a odejdou. Tři rodiny odmítaly osídlení, jakmile spatřily stav usedlostí, a uspokojivou nabídkou pro ně byla teprve práce v papírně v Rožmberku nad Vltavou.⁴⁸² Některé rodiny byly nakonec skutečně na přelomu let 1948-1949 přestěhovány.⁴⁸³ Roku 1948 odešlo z Benešovska hromadně asi 100 osob, převážně zemědělců, údajně kvůli zvěstem, že se vysídlení Němci vrátí.⁴⁸⁴

Výzvy k osídlení pohraničí a náборы pracovních sil do zemědělství vyslyšeli také *Slováci* ze Slovenska.⁴⁸⁵ Ti se na Kaplicku usadili na Malontsku (Bukovsko, Jaroměř, Pohoří na Šumavě, Meziříčí) a Vyšebrodsku (Studánky, Dolní Drkolná, Bolechy, Malšín)⁴⁸⁶, tedy rovněž tam, kde žili většinou i rumunští Slováci. Ze Slovenska přicházeli také příslušníci *romského etnika*, v prvních poválečných letech však stály jižní Čechy spíše stranou jejich masovějším migracím.⁴⁸⁷ Pokud sem přicházeli, mířili spíše na Českokrumlovsko než na Kaplicko.⁴⁸⁸ Jestliže si však jako místo k osídlení vybrali právě Kaplicko, usazovali se opět na podobných místech jako Slováci z Rumunska, tedy v Ostrově, Malšíně a Benešově nad Černou. Přicházeli ze svých komunit na Slovensku⁴⁸⁹ a motivací byla lepší příležitost k bydlení a práci. Čechy pro ně svým způsobem představovaly „zaslíbenou zemi“ a lepší životní standard. Přesto však někteří zažívali pocit rozčarování a nakonec se vraceli zpět na Slovensko. Protože často osidlovali ta nejhorší místa, která v pohraničí zbývala a která byla různě rozptýlena, jejich izolace se zvyšovala, a oni se často cítili osamoceni.⁴⁹⁰

⁴⁸¹ NA Praha, f. MPSP, 1941-1951, k. 415, sign. 2347, i. č. 859, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovsko reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 81.

⁴⁸² VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 57-60.

⁴⁸³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 149, *Vysvětlení k prodloužení pracovního poměru pensisty Bedřicha Šáchy při ošacovacích akcích*, 12. březen 1949.

⁴⁸⁴ HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk)*, s. 13.

⁴⁸⁵ FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovsko reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 76-77.

⁴⁸⁶ *25 let socializace vesnice na českokrumlovském okrese*, s. 9-10.

⁴⁸⁷ HAIŠMAN, Tomáš. *Cikánské obyvatelstvo v českém pohraničí v prvních letech osídlování*, s. 121-123. Teprve v pozdějších letech se Český Krumlov (již sloučený s okresem Kaplice, tj. po roce 1960) stal jedním z jádrových sídel romského etnika. Nejčetnější romská populace žila v sokolovském (2,2 %) a mosteckém okrese (2,1 %). Český Krumlov se svými 2 % patřil na třetí místo. DAVIDOVÁ, Eva. *Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídlenického pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska)*, s. 43.

⁴⁸⁸ HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. *Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk)*, s. 13.

⁴⁸⁹ V pohraničí tvořili nová „jádra“, v nichž žili Romové z jedné či více sousedních osad. Jejich migrace měla řetězový charakter – za jedněmi aktivními migranty přicházeli ti pasivnější, rozšířená rodina čili „klan“, který k tomu nutila historická zkušenost i tradiční zákon rodové pospolitosti. DAVIDOVÁ, Eva. *Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídlenického pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska)*, s. 41-70.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

Kaplického okresu se rovněž dotkla nařízená pracovní povinnost *Maďarů ze Slovenska*⁴⁹¹, kteří na náborů nereagovali právě v takové míře jako Slováci. V zemědělství však bylo potřeba více pracovníků⁴⁹² – dle KNV České Budějovice celkem 214 rodin.⁴⁹³ V českém pohraničí pociťovali jistou nevraživost, jež byla důvodem ke zvažování odchodu.⁴⁹⁴ Ministerstvo vnitra proto vyzývalo všechny národní výbory, „aby upustily od všech opatření, která by jakkoli diskriminovala tyto pracující osoby maďarské národnosti a jejich rodiny v českých zemích“.⁴⁹⁵

Na zemědělské práce byli na Kaplicko posíláni také *bulharští reemigranti*. Jako pracovní sílu je využívala zejména horská pastevní družstva, ale také státní statky a lesní správy.⁴⁹⁶

Protože neměli osídlenci o práci pro HPD zájem, byl obecně příjezd maďarských a bulharských zemědělských dělníků s nadějami očekáván. Podobně se počítalo i s dělníky z Rumunska či Slovenska.⁴⁹⁷ Pracovní podmínky v HPD však nebyly vždy zcela příznivé a místní bulharští dělníci stávkovali např. kvůli srážkám z platu za pracovní oděv a obuv. Objevovaly se i případy, kdy zaměstnanci ze své práce raději utekli a namísto pro HPD začali pracovat např. pro Správu vojenských statků.⁴⁹⁸ Většina bulharských dělníků se nakonec poté, co jim vypršely smluvní lhůty, vrátila domů.⁴⁹⁹ I při práci v lescích, o níž také neměli čeští obyvatelé zájem, se spoléhalo na reemigranty. Ti však toužili po vlastních pozemcích, na nichž by mohli jen v klidu hospodařit.⁵⁰⁰ Rumunští reemigranti v Loučovicích si tak stýskali po zanechané půdě v Rumunsku, po vlastní krávě, jež by jim dávala mléko pro děti, a stěžovali si, že je jim v lesích přidělována špatná práce, při které si zničili šatstvo a za níž není možné si vydělat na nové. Bez vidiny vlastní usedlosti zvažovali dokonce někteří z nich návrat domů.⁵⁰¹ Lesní správa ve Vyšším Brodě na rumunské reemigranty navíc

⁴⁹¹ Příchozí Maďaři žili na Slovensku v okresech Šamorín, Dunajská Streda, Komárno, Galanta, Šála, Nové Zámky, Parkan, Levice, Šahy, Rimavská Sobota, Košice a Královský Chlmec. VADKERTY, Katalin. *Maďarská otázka v Československu 1945-1948*, s. 75-76.

⁴⁹² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Přesídlení zemědělců maďarské národnosti ze slovenského pohraničí*, 25. března 1948.

⁴⁹³ FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 79.

⁴⁹⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 57-60.

⁴⁹⁵ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Přesídlení zemědělců maďarské národnosti ze slovenského pohraničí*, 25. března 1948.

⁴⁹⁶ FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 82-83.

⁴⁹⁷ *Jihočeská pravda*, 10. 10. 1946, *Jihočeská pravda*, 19. 2. 1948, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 42-43.

⁴⁹⁸ Odbor archiv bezpečnostních složek MV, 304-165-5, *Situační zprávy a zpravodajské hlášení a OV SNB v Českém Krumlově*, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 43.

⁴⁹⁹ HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 12.

⁵⁰⁰ NA Praha, OK-ÚV KSČ, f. 23, *Porady osídlovací komise*, a. j. 31, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 54.

⁵⁰¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2/35, k. 149, *Rumunští reemigranti nepodepsáni dotazníku o čsl. státní občanství – šetření*, 14. října 1948.

zapomněla ve vánočních příspěvcích, přestože na ně měli po 100 odpracovaných dnech nárok.⁵⁰² Mimo jiné pracovali reemigranti také pro Jihočeské papírny a byly mezi nimi i větší počty sklářů, jež měl v péči ÚOP Vyšší Brod, kam přijelo „načerno“ 145 reemigrantů z Rumunska.⁵⁰³

Většina reemigrantů se octla v nelehkých podmínkách, a měla jim být proto věnována veškerá péče nehledě na to, zda se to týkalo řádného ubytování, potravinových lístků či jiné sociální výpomoci.⁵⁰⁴ Pro kaplický okres byla uvolněna částka 200 000 Kčs a žádalo se o dalších 300 000 Kčs.⁵⁰⁵ V roce 1946 dosahovala částka na sociální zápůjčky dokonce 600 000 Kčs.⁵⁰⁶ Ještě v roce 1949 měl okres Kaplice obdržet finanční podporu ve výši 1 100 000 Kčs. Byl to nejchudší kraj, v němž bylo údajně rozmístěno nejvíce reemigrantů.⁵⁰⁷ U NPF se požadovala částka 9 299 500 Kčs, z níž by se hradily opravy celkem 253 usedlostí, které se kvůli pozdějšímu osídlení nacházely v opravdu špatném stavu a často bez hospodářského zvířectva. „*Osídlenci reemigranti, kterým budou tyto opravy provedeny, jsou velmi pracovití a po stránce národnostní uvědomělými občany...*“ psalo se dále v žádosti.⁵⁰⁸ Roku 1948 popisoval tajemník ČÚZ situaci reemigrantů následovně:

*„Jsou tam zástupci na úřadech, kteří nejsou si vědomi, co je to reemigrace... Z reemigrantů se tvoří nespokojený, nebezpečný živel, množí se krádeže dobytka, prodeje a zabíjení načerno, šmelina apod. Fluktuace je taková, že žádný národní výbor nemůže říci, kolik a kde přesně má ve svém okrese reemigrantů... Přicházejí nadto všelijací věrozvěstové ze Slovenska se zprávami, že na Slovensku dostanou to a to, proto mnozí nemají zájem, aby budovali svojí existenci.“*⁵⁰⁹

ONV proto ve spolupráci s ČÚZ opatroval reemigrantům hospodářské vybavení, např. pluhy, brány, vidle aj., a v obcích s většími počty vznikala strojní družstva.⁵¹⁰

Na Kaplicku byla zvláštní pozornost zaměřena právě na rumunské reemigranty, kteří byli jako osídlenci velmi ceněni, protože přišli do kraje, jenž by bez nich zřejmě zel prázdnotou. Dekrety o vlastnictví jim měly být vydávány urychleně. Protože často nebyli obeznámeni s vhodným

⁵⁰² FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 74.

⁵⁰³ NA Praha, f. MPSP, 1941-1951, k. 415, sign. 2347, i. č. 859, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 49.

⁵⁰⁴ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Osídlování rumunskými reemigranty*, 26. srpna 1947.

⁵⁰⁵ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 205, *Nástin jednání na poradě reemigračních referentů ONV*, 9. listopad 1947.

⁵⁰⁶ NA Praha, OK-ÚV KSČ, f. 23, Reemigrace čsl. občanů ze zahraničí, a. j. 371, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 68.

⁵⁰⁷ *Jihočeská pravda*, 4. 3. 1949, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 63.

⁵⁰⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2/29, k. 149, *Opravy budov reemigrantů*, 9. prosince 1948); SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/254, k. 203, *Osídlení Slováků z Rumunska – závady*, 12. září 1946.

⁵⁰⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, s. 26-27.

⁵¹⁰ *Jihočeská pravda*, 16. 12. 1948, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 62.

způsobem hospodaření, měl každou rodinu navštívit okresní agronom, jenž by jim poskytl potřebné informace. Pro získání palivového dřeva směly rodiny pracovat v přilehlých lesích anebo mohly žádat o úvěry se zárukou NPF. Každé rodině měl být rovněž přidělen alespoň jeden radiový přístroj.⁵¹¹ A protože se jednalo často o početné rodiny (viz s. 73, 107-131), jimž po příchodu do pohraničí většinou scházely peřiny, příkrývky a nejnútnější šatstvo a obuv, především tedy pro děti, požadovaly pro ně úřady 400 dek a pořádaly se různé ošacovací akce.⁵¹² Jedna z nich probíhala od listopadu 1948 do února 1949; z původně zamýšleného týdne se protáhla na několik měsíců, a to jednak kvůli jejich liknavosti a pozdnímu dostavení se, ale také kvůli stěhování maďarských reemigrantů na Slovensko. Z Prahy byly ministerstvem sociální péče vypraveny dva nákladní vozy s šatstvem a obuví.⁵¹³ Také na stravování dětí reemigrantů mělo být věnováno 15 000 Kčs.⁵¹⁴ Další finanční, ošacovací či potravinovou pomoc organizovala např. *Národní fronta žen v Českých Budějovicích* a *Rada československých žen*.⁵¹⁵ Protože mnohým reemigrantům chyběly základy čtení a psaní, konaly se pro ně večerní kurzy, na nichž se měli naučit lépe česky. Analfabetismus se dle MSK v Šejbech nejvíce projevoval mezi ženami. Další kurzy měly reemigrantům doplnit znalosti československých dějin, zeměpisu anebo je poučit o zdejších poměrech a zvyklostech (v zemědělství, ovocnářství, zahradnictví, včelařství a družstevnictví)⁵¹⁶ a mj. se v obcích konaly debatní večery.⁵¹⁷

V poněkud odlišné pozici byli v českém pohraničí *volýňští Češi*⁵¹⁸, kteří byli jako osídlenci žádání z jiného hlediska – spoléhalo se na jejich odbornou zdatnost a schopnost prosadit se v těžkých podmínkách. Předpokládalo se, že zde utvoří nový střední stav (viz s. 40). Dopředu jim měly být rezervovány vhodné usedlosti, o něž budou mít spíše zájem – tj. domy s menším výměrem půdy, jež bude jen doplňkovou součástí jejich obživy, neb budou pravděpodobně chtít práci v průmyslu. Domy tak měly ležet v blízkosti zaměstnání. Mimo jiné mělo být jejich požadavkům vždy co

⁵¹¹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/254, k. 203, *Osídlení Slováků z Rumunska – závady*, 12. září 1946.

⁵¹² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/254, k. 203, *Osídlení Slováků z Rumunska – závady*, 12. září 1946; SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 205, *Nástin jednání na poradě reemigračních referentů ONV*, 9. listopadu 1947; NA Praha, f. 23, OK-ÚV KSČ, Reemigrace čsl. občanů ze zahraničí, a. j. 371, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 68.

⁵¹³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2/29, k. 149, *Plán ošacovací akce reemigrantů*, listopad 1948-únor 1949.

⁵¹⁴ *Jihočeská pravda*, 26. 2. 1948, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 63-64.

⁵¹⁵ *Jihočeská pravda*, 5. 6. 1947, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 74.

⁵¹⁶ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/R/32, k. 149, *Doučovací kurzy pro reemigranty*, srpen-říjen 1948.

⁵¹⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2/29, k. 149, *Seznam uchazečů – reemigrantů do traktorového kurzu*, 9. prosince 1948; *Jihočeská pravda*, 4. 12. 1947, citováno dle FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*, s. 64;

⁵¹⁸ Pocházeli např. z Lutcharďy u Dubna či z Horodyšče z Čerkaské oblasti na území dnešní Ukrajiny. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2, k. 149, *Jednotlivé žádosti o sociální výpomoc*, 1947-1948.

nejvíce vycházeno vstříc a přednostně měly být vyřizovány i jejich žádosti o přesídlení v případě nevyhovující usedlosti.⁵¹⁹ ONV v Kaplici však chtěl nakonec od zásady rezervovat usedlosti volyňským Čechům upustit, neboť se k osídlení ještě stále hlásili lidé z vnitrozemí, kteří „*dávali větší záruky než kterýkoliv jiní osídlenci, že přidělenou půdu budou obhospodařovati s péčí řádného hospodáře a na usedlostech vytrvají*“. Zkušenosti s volyňskými Čechy totiž nebyly takové, aby se na této zásadě dále trvalo. A protože volyňští Češi měli skutečně namířeno spíše jinam než do kaplického okresu, ministerstvo zemědělství nemělo námitek.⁵²⁰ Realita byla navíc taková, že zdejší volyňští Češi nakonec často odešli, protože zde zřejmě jen těžko hledali uplatnění dle svých představ.⁵²¹ Byli ale i tací, kteří se rozhodli právě zde zkusit nový život (viz s. 119, 165).

V nejhorší pozici se po druhé světové válce ocitli místní a starousedlí Němci⁵²². Majetek jim byl konfiskován a odvolání byla jen málokdy co platná, a to i v případech, že se jednalo o uznané antifašisty. Byl to třeba případ Jana Lauseckera, který byl za okupace „*příznivě nakloněn osobám české národnosti*“, ve svém hostinci jim poskytoval stravu bez ohledu na přidělový systém a za přiměřené ceny a dokonce „*trpěl jejich schůzky i poslech zahraničního rozhlasu*“, za což byl roku 1943 potrestán uzavřením hostince.⁵²³ Rodina Lauseckerova se přitom mohla pyšnit historií po staletí spjatou s Kaplickem; pocházela totiž, jak i jméno napovídá, z rytířského hradu Louzek, kde byli poddanými hradních pánů a jejich úkolem bylo vymýtit lesy podél Malše a odvodnit bažiny. Tak získali louky a pole, založili první osady a mlýny. Rodnou vsí jim byl Ješkov. Od roku 1640 psali rodinnou kroniku. V květnu 1945 byli ze svého domova vyhnáni a roku 1946 měli být vysídleni do Německa. Nakonec však směli zůstat a vrátit se do svého „*vyplundrovaného domu*“, aby tam za trochu naturálií pracovali pro kaplickou okresní správu jako zemědělství dělníci, protože těch byl na Kaplicku značný nedostatek. Jan Lausecker a jeho bratr Karel pak byli povoláni k těžbě uranu do Jáchymova.⁵²⁴

Mnozí zůstavší Němci žili ve smíšených manželstvích (viz s. 29-32). V jejich případech byly konfiskace majetku rušeny, ale někdy jen na té polovině, jež vlastnila osoba české národnosti. To

⁵¹⁹ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/100, k. 204, *Umísťování volyňských Čechů*, březen 1947 až květen 1947; SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/177, k. 204, *Neosídlení volyňští Češi a jejich přednostní nárok na uvolněné usedlosti*, 16. březen 1948.

⁵²⁰ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1/100, k. 204, *Umísťování volyňských Čechů*, březen 1947 až květen 1947.

⁵²¹ DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945, s. 23. HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 13.

⁵²² Byli i tací, kteří se rozhodli ukončit svůj život. Mezi nimi byl např. nadporučík policie v Kaplici, Karl Lindemeyer. Sebevraždu spáchal 8. května 1945. Spolu s Franzem Strasserem zavraždil americké letce, kteří nouzově přistáli v Dolním Dvořišti v prosinci 1944. Lindemeyer zastřelil tři z nich, Strasser dva. Strasser byl zatčen Američany a popraven jako válečný zločinec v Dachau. Viz více *Tragedie letounu B-17G. Město Kaplice: Informační portál Kaplice a Kaplicko* [online]. Dostupné z: https://www.ikaplice.cz/clanky/tragedie-letounu-b-17g_14.html?pid=11.

⁵²³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1L/31, k. 207, *Případ Jana Lauseckera*, 6. 8. 1947.

⁵²⁴ Rodina Lauseckerů z Ješkova, paměti Emmy Draxler, 1999. Nепublikováno.

byl případ manželů Klímových⁵²⁵ anebo manželů Syrovátkových, jejichž odvolání se navíc vyřizovalo velice dlouho. Anna Syrovátková se coby Češka odvolala roku 1946, ale další 4 roky trvalo, než byly podány výpovědi o tom, že její děti byly vychovávány česky, že vždy mluvila česky a že s nacistickým režimem nesouhlasila. Rodina odsunuta nebyla, přestože hlava rodiny byla německá. Konfiskační výměr byl zrušen až roku 1951 a Anna Syrovátková tehdy vykoupila druhou polovinu domu zabavenou jejímu manželovi.⁵²⁶ Nebyla to výjimečná praxe. Některá odvolání se ovšem vyřizovala dokonce tak dlouho (např. 7 let), že původní majitel byl již několik let po smrti.⁵²⁷

Ze zůstavších Němců to měli nejsnazší ti, kteří smýšleli antifašisticky, žili ve smíšeném manželství a dokonce se k české národnosti sami hlásili. Byl to např. František Exel z Blanska, který se oženil s Českou původem ze Soběnova. Své děti vychovával česky a dokonce byl nacisty pronásledován, protože byl členem Národní jednoty pošumavské⁵²⁸, jež fungovala jako obranný spolek pro národní, kulturní a hospodářské povznesení českého etnika v oblastech s převahou německého obyvatelstva.⁵²⁹ Příběh jeho rodiny podrobně vypráví Františkova vnučka (viz dále s. 82-107).

Po druhé světové válce začalo být zdejší pohraničí rozmanitější více než kdy předtím a soužití různorodého obyvatelstva nebylo vždy snadné. Rozpory mezi místními obyvateli mohly být někdy natolik silné, že vygradovaly až k požadavkům na vysídlení jednoho z nich. Tato situace nastala v roce 1946 ve vesnici Veska (obec Žumberk), kde místní obyvatelé popisovali jednoho z novousedlíků jako „povahově nesnášenlivého a mstivého“ a tvrdili, že jim život v osadě činil nesnesitelným. Tento osídlenec údajně škodil sousedům na zvířatech či jiném inventáři a ve svém původním bydlíšti byl dokonce trestán 14denním vězením a ztrátou volebního práva do obcí. Osídlenec odmítl svou přidělenou usedlost opustit a jako skutečný důvod, proč byl jeho odchod požadován, uvedl, že odmítl sousedovi zaplatit částku 7000 Kčs, kterou mu byla dlužna osoba, jež na jeho usedlosti žila před ním a které jeden ze sousedů zapůjčil k sadbě brambory a seno. Velitel SNB ve Stropnici pak osídlence popisoval jako dobrého a svědomitého hospodáře, který všechny práce provádí usilovně a má je včas hotové.⁵³⁰ Jak tento konflikt mezi osídlenci dopadl, se však z dostupných spisů nepodařilo zjistit.

Nejkomplikovanější integrací – která ani dnes není zcela u konce – si procházeli Romové. Ač se jednalo o různé skupiny, uchovávaly si tradiční způsob života, s nímž do nového domova přišly, a právě ten je od ostatních osídlenců odlišoval bezesporu nejvíce. Lišily se svým jazykem (etnolektem, jenž byl tehdy směsicí slovenských nářečí a češtiny), stylem oblékání a i po dosažení určitého

⁵²⁵ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1K/31, k. 210, *Odvolání Karla Klímy proti konfiskaci*, 14. leden 1948-9. únor 1948.

⁵²⁶ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 210, *Spisy k případu konfiskace majetku Anny Syrovátkové*, 1945-1952.

⁵²⁷ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1P/20, k. 210, *Odvolání Emanuela Palána proti konfiskaci*, 1946-1953.

⁵²⁸ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1E/2, k. 207, *Zpráva velitele SNB k vyjmutí F. Exela z konfiskace*, 20. listopad 1945.

⁵²⁹ Národní jednota pošumavská. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online], 2022. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/narodni-jednota-posumavska>.

⁵³⁰ SOKA Český Krumlov, fond Ú-45 OKMZ Kaplice, spisy vyčleněné z ONV Kaplice, neuspořádané, *Návrh na vysídlení Vojtěcha Kropáčka*, listopad 1947-červen 1948.

stupně konformity upřednostňovaly výrazné barvy, vzory a ozdoby. Začlenění romského etnika navíc (nejen v pohraničí) ztěžovaly (a stále ztěžují) postoje ostatních, kteří je vnímali jako ty, „s nimiž jsou jen problémy“. Pro mnoho Romů se jejich etnicita stala zahanbující a stigmatizující. Řada konfliktů vycházela z odlišných hodnot, morálky a tradic a nejsložitější pro ně bylo, pokud k nim negativní postoje zaujímalí sami pracovníci národních výborů.⁵³¹

Podobně na tom byli rumunští Slováci. Ti osídlili Kaplicko z velké části a na některých místech (např. na Benešovsku) se dokonce stali dominantní skupinou osídlenců. Charakterizovala je však velká míra alkoholismu, pověřčivosti a religiozity a také analfabetismu. Čeští osídlovací referenti toho často zneužívali a rumunským Slovákům se někdy nedostávalo všeho, co jim náleželo. Jednání úředních činitelů a přezíravý postoj, který k nim Češi chovali, vedl k jejich dlouhodobé uzavřenosti. Museli si projít skutečně složitým vývojem, aby se postavili na roveň českému a německému obyvatelstvu. Jedinou cestou k vyrovnání byla škola, jež jim předávala jak vědomosti, tak hygienické a stravovací návyky a další zdejší zvyklosti, ale to bylo komplikováno jejich nedostatečnou docházkou – rumunští Slováci nepovažovali školu za důležitou instituci. Protože většina z nich ani nevstoupila do JZD, museli k práci na polích využívat děti. A např. na Benešovsku se teprve v 60. letech, kdy byla družstva převzata státními statky, začali více setkávat s Čechy. Společná práce a vzájemné poznávání vedlo k odložení tradičních krojů, přijetí češtiny a české obřadnosti. Nakonec se jejich životní úroveň s ostatními obyvateli vyrovnala, ale byl to dlouhý proces. Zajímavé je, že přijatelnější pro ně bylo navazovat bližší vztahy (či uzavírat sňatky) spíše se zůstavšími Němci než s místními Čechy.⁵³²

Naopak vztahy Čechů s Němci byly omezovány. Pro osídlence, kteří se zde chtěli natrvalo usadit, platilo, že na osídlení ztráceli nárok, jestliže chtěli uzavřít sňatek s osobou německé národnosti, udržovali s ní stálý intimní poměr nebo jakkoli usilovali o kontakt s odsunutými rodinami.⁵³³ Kromě úředních omezení stála mezi samotnými Čechy a Němci ještě jiná bariéra, a to i přesto, že je spojoval podobný způsob života a životní úroveň, často i znalost prostředí a sebe navzájem, a fakt, že mnozí zůstavší Němci žili ve smíšených manželstvích; nad etnicitou převážila zkušenost prožitých válečných let, na něž se každá skupina dívala diametrálně odlišně.⁵³⁴ Přestože v kaplickém okrese žili spíše dobří, nevýbojní zemědělci, a v porovnání se severními Čechy tu nebylo tolik

⁵³¹ DAVIDOVÁ, Eva. Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídlenického pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovsko), s. 41-70.

⁵³² HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 18.

⁵³³ SOKA Český Krumlov, fond Ú-45 OKMZ Kaplice, spisy vyčleněné z ONV Kaplice, neuspořádané, *Styk s Němci – hlášení pro všechny MNV v okrese Kaplice*, 23. říjen 1947.

⁵³⁴ HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk), s. 18.

nacistů⁵³⁵, cesty k vzájemnému pochopení ztěžovali někteří vysídlení Němci navracející se pro svůj uschovaný majetek. Například v Rožmitále na Šumavě dokonce se zbraní v ruce ohrožovali nové osídlence nebo zapálili domek a stáj předsedy MNV. Takové události pochopitelně působily na nové osídlence negativně a leckdy je přiměly k odchodu z pohraničí. Třebaže nebyl zdejší život minimálně zpočátku poválečných proměn vždy poklidný, vztahy mezi českými obyvateli a zůstavšími Němci se odvíjely ale především od toho, zda byli němečtí obyvatelé s poválečným vývojem smíření a v jaké míře se nově utvářející se společnosti uzavřeli.⁵³⁶

⁵³⁵ Největší podíl henleinovců byl právě na severu Čech. Ve volbách roku 1935 tam volební zisky jejich strany SdP (Sudetendeutsche Partei) přesahovaly dokonce 60 % (Liberec, Karlovy Vary, Děčín a Falknov nad Ohří) a v Jablonci nad Nisou strana získala dokonce 71 %. Byť i v okrese Kaplice se SdP stala nejsilnější stranou, na nadpoloviční zisky zde nedosáhla, protože Kaplicko bylo baštou jiné německé strany DCV (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei), což byli v podstatě němečtí lidovci. V Kaplici získala SdP 39,3 %, za ní pak následovala s 19 % právě již zmíněná DVC a třetí nejsilnější stranou se stala BDL (Bund der Landwirte čili němečtí agráři) se 14,2 %. Srov. Příloha 7 Tabulková část: Výsledky hlasování podle okresů v letech 1920-1946, s. 114; VELEŠÍK, Vladimír. *Analýza volebního výsledku Sudetoněmecké strany v parlamentních volbách roku 1935*, s. 12, 32, 37-38, 55-56; *Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*, s. 22-23.

⁵³⁶ DAVIDOVÁ, Eva. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlené obce, s. 78-80.

3 Poválečné osídlování Kaplicka v paměti místních obyvatel

Události po druhé světové válce značně ovlivnily charakter města Kaplice a vůbec celého okresu. Naprostá většina obyvatel, která mluvila německy a byla německé národnosti, musela své domovy opustit. Na jejich místo přicházeli noví osídlenci, z blízkých či vzdálených vesnic a krajů, kteří si ke zdejšímu kraji vztah teprve hledali. Také ti, kteří zde zůstali, museli ke svému staronovému domovu zaujmout vztah nový a vyrovnat se se všemi proměnami, jimiž si procházel.

Tato kapitola se soustředí na příběhy jak českých a německých starousedlíků (jež směli v ČSR zůstat), tak novoosídlenců z Čech a reemigrantů z Rumunska. Pamětníci vypráví své příběhy či příběhy svých rodin a doplňují a upřesňují jimi informace představené v předchozích dvou kapitolách.

Na poválečné proměny a události, které jim předcházely, nahlédneme očima devíti obyvatel. Někteří je prožili jako mladí dospělí či dospívající, jiní byli pouze dětmi, a někteří se ve svém vyprávění vrací ke vzpomínkám rodičů, protože první poválečné roky sami neprožili.

Obrázek, který z těchto příběhů dostáváme, tedy nutně zůstává neúplný. Jsou to úskalí orální historie, která je ovlivněna nejen subjektivitou vypravěče a jeho vlastním vnímáním, prožíváním a vnitřním laděním, ale také řadou dalších proměnných, jež mohou být někdy zcela zjevné (např. věk, národnost, společenský status, doba, ve které člověk žije), jindy však mohou zůstat skryté – pamětník zkrátka rozhoduje o tom, jaký příběh nám odvypráví.

V následujících podkapitolách jsou představeny příběhy čtyř starousedlíků a pěti novousedlíků. Na závěr se je pokusíme porovnat a najít, v čem se – co do proměn kaplického pohraničí – shodují.

3.1 Zůstavší Němci

V kaplickém pohraničí byla skupina starousedlíků hojněji zastoupena německy mluvícím obyvatelstvem. Přestože dvě třetiny (70 %, viz s. 57) z nich musely po druhé světové válce své domovy opustit, mohli zde také někteří zůstat (viz s. 29-32). Důvody k jejich setrvání v ČSR byly různé – vysídlení nemuseli být antifašisticky smýšlející lidé, osoby ve smíšeném manželství (tj. česko-německém), lidé staří a nemohoucí a odborníci, jež neměl na jejich pracovních pozicích kdo nahradit. Velká část zůstavších Němců však jen nebyla odsunuta včas, protože odsun byl roku 1947 Američany zastaven a později to již nebylo možné (viz s. 31-32), ač by o to někteří nejspíše stáli (viz s. 107). Všechny tyto uvedené důvody se týkaly také pamětníků v této diplomové práci.

Ida Menzingerová (*1931), rozená *Sulzer*, patřila se svou rodinou právě k těm Němcům, kteří zde směli zůstat jen díky souhře několika okolností, kvůli nimž se do odsunu během roku 1946 nedostali.

Prarodiče *Marie Blessbergerové* (*1951), rozené *Loschekové*, jak z matčiny, tak z otcovy strany žili ve smíšených manželstvích. Oba její dědečkové byli označeni jako antifašisté a jeden z nich byl navíc již starý a nemohoucí. Roku 1945 Mariini rodiče ještě manželé nebyli. Její matka ovšem byla válečná vdova se dvěma dětmi, navíc byla vychovávána jako Češka (viz s. 88). Proč

zde směl zůstat Mariin otec je otázkou, uvážíme-li, že jeho ostatní sourozenci byli vysídleni. Přece jen se vracel z druhé světové války jako voják, ale byl svobodný a možná se přihlédlo ke špatnému zdravotnímu stavu jeho rodičů, o které by se zde neměl kdo postarat.

K tomu, proč zde směla zůstat rodina Josefa Blessbergera (*1948) žádné informace nemáme. Z osobních vzpomínek jiných zůstavších Němců (viz s. 65) víme, že jim bylo umožněno v ČSR zůstat i proto, že byli potřeba k obdělávání polí, neboť Kaplicko dlouhodobě trápil nedostatek zájemců (viz s. 22). Také ostatní osídlenci dokládají, že zůstavší Němci jim vyprávěli, že je z domovů vlastně nikdo nevyháněl (viz s. 119). Vzhledem k poloze Meziříčí (něm. Uhretschlag), kde Josefova rodina bydlela, je možné, že tento faktor ve vysídlování svou roli sehrál, zda byl ovšem rozhodující, nelze s jistotou říci.

Josef a Marie Blessbergerovi jsou manželé. On je z německé rodiny, ona z česko-německé. Rodiny se znaly, ale to, že se nakonec vzali, byla spíše náhoda než snaha najít si někoho, kdo má obdobné kořeny. Komplikovanou minulostí svého domova jsou zatíženi podstatně méně než Ida, oba se totiž narodili až po druhé světové válce. Sami tak intenzivní prožitky z válečných let a prvních poválečných měsíců nemají, ale během společného povídání oba vypráví příběhy svých rodin, kterých se druhá světová válka a následné události dotýkaly pochopitelně více.

Blessbergerovi byli Němci a žili v Meziříčí nedaleko Malont. Vlastnili hospodářství, které bylo zřejmě poměrně velké, protože měli zřejmě také koně.⁵³⁷ Naproti jejich domu stála velká lípa, od níž vedla cesta směrem k rybníku, kde měli ještě hospodu. O hospodu nejspíše po druhé světové válce přišli, ale hospodářství jim patřilo údajně až do roku 1948. Pak jim ho zabavily úřady a rodiče začali pracovat pro státní statek v Malontech. „*No... krmili prasata, [...] to měli dvoje stání, jedno nový a jedno měli přímo v baráku.*“ Josef jako dítě chodil do školy do 3 km vzdálených Malont každý den pěšky, později dojížděl autobusem do Kaplice (něm. Kaplitz). Navázání pravidelného autobusového spojení mezi Malonty a Kaplicí bylo po druhé světové válce – v rámci budování nového českého pohraničí – jednou z priorit⁵³⁸, a to nejen kvůli škole (nebyla zde měšťanská škola), ale také kvůli zdravotní péči. Nejbližší lékař byl totiž jen v Kaplici anebo v Benešově nad Černou. Tam také docházeli Blessbergerovi. Josef na své dětství vzpomíná v dobrém: „*Dětství jako takový bylo dobrý, protože jak tam byli ty rumunští Slováci v Meziříčí, tak to jsem měl spoustu kamarádů, jo, když prostě my jsme se, dá se říci, i děti jakoby navštěvovaly, jedny s druhým, jo, že to pouto jsme si prostě jako udržovaly mezi sebou.*“

Josef už totiž vyrůstal v Meziříčí, které bylo osídlené především slovenskými reemigranty z Rumunska. Sám by se proto dnes za Němce neoznačil. Žil už v docela jiném společenském prostředí, než jaké znali jeho rodiče; bylo zkrátka české, resp. slovenské. Ovšem všichni jeho předci

⁵³⁷ Josef si tím sice není zcela jistý, ale jeho manželka Marie vzpomíná: „*No, koně měli, ne... Já bych řekla, že měli koně, že o tom mluvili, že někdo přišel a že ať jim toho koně dají, že jim ho stejně seberou. Myslim, že něco takovýho jsem tam někdy slyšela.*“

⁵³⁸ SOkA Český Krumlov, Fond MNV-65 Místní národní výbor Malonty, *Kronika města Malonty (1945) 1957-1976*, s. 10-12.

Nakonec jezdil malý autobus dvakrát denně. „*Jezdil ráno v osm a večer ve čtyři, což bylo jediný spojení s městem. A lidi to nepotřebovali,*“ líčil pamětník Ondřej Bandík, který do Meziříčí přišel z Rumunska (viz s. 107 a dále).

a příbuzní byli národnosti německé, protože také místa (vzdálená méně než 10 km od Meziříčí), z nichž pocházeli, byla z více než 90 % německá.⁵³⁹ Blessbergerovi žili od poloviny 19. století v okolí Květoňova (něm. Steinbach) a dnes zaniklých⁵⁴⁰ Ludvických Hor (něm. Ludwigsberg).⁵⁴¹ Josefův otec Karl (*1912) se narodil v Radčicích (něm. Radinetschlag) a Josefova matka Theresie (*1916), za svobodna Czotscher, v Jaroměři (něm. Jarmirn), kde její rodina zde žila už počátkem 19. století.⁵⁴²

Josefovi rodiče tedy prožili většinu života ve zcela německém prostředí, a proto i po druhé světové válce hovořili jen německy. Česky se začali učit až od svých dětí. „Doma jsme mluvili většinou německy a mezi sourozencema česky normálně, no. A když táta, když se něco ptal, z němčiny na češtinu, nebo máma, tak jsme se snažili trochu vysvětlit, co to znamená, aby jakoby do toho malinko přišli. Jinak prostě jenom německy.“

Jazykovou bariéru, s jakou se potýkali Josefovi rodiče, musela nakonec překlenout také samotná Ida Menzingerová, které bylo na konci druhé světové války už 14 let. Narodila se v Kobylnici (něm. Goblenz), což je zaniklá vesnice mezi Lipnem nad Vltavou (něm. Lippen) a Frymburkem (něm. Friedburg), proměněná dnes v chatovou osadu.

Sulzerovi vlastnili stejně jako Blessbergerovi hospodářství. „Měli jsme dvě krávy, ovce, kozy, husy, prase... co člověk potřeboval. Chalupáři jsme byli.“ Jejich usedlost vidíme na Obrázku 1. „Moje dětství bylo hezké, ale chudý. Bylo

Obrázek 1: Usedlost rodiny Sulzerovy

Zdroj: Soukromý archiv Idy Menzingerové.

nás třináct dětí. Od dvě maminky teda. No, a tak jsme nebyli žádný bohatý. Tatínek byl švec, maminka v domácnosti, no, a tak jsme jako děti musely pomáhat. Chodit k sedlákovi, abysme si vydělali na chleba. On [tatínek] byl vdovec. Moje maminka ta si vzala osm dětí na sebe. A nás bylo ještě pět (pozn. autorky: Ida byla druhá nejstarší, starší byl bratr Otta). No, takže ty první byly trochu větší už, ten první byl 17 let. Takže nás bylo hodně, ale museli se starat o všechny,“ směje se dnes Ida. „Tak než jsme chodili do školy, tak jsme museli pást u souseda dobytek, voly vyvést, já jsem potom chodila už brzy. Tatínek mi udělal kosu malou, tak jsem chodila sít, než jsem šla do školy. Tak jsme sekali na seno trávu. Ráno. A pak jsme dostali za to od sedláka krajíc chleba, to mamka rozdělila pro všechny čtyry, co jsme byli školy povinný. Ale jinak to bylo hezký.“ Nad svou školní

⁵³⁹ Meziříčí bylo celé německé, roku 1930 zde žilo 365 obyvatel a všichni se hlásili k německé národnosti. V Jaroměři byla situace stejná, žilo zde 273 Němců a jen 1 Čech a v Malontech žilo celkem 571 Němců a pouze 12 Čechů a podobná situace byla i jinde. Srov. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 144-145.

⁵⁴⁰ Ludvické Hory byly kompletně bez obyvatelstva již při sčítání lidu roku 1950. *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955*, s. 57.

⁵⁴¹ SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 251, Matriční kniha vedená pro Květoňov 1785-1895, poř. č. 16. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2260/31>.

⁵⁴² SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 248, poř. č. 13, Matriční kniha vedená pro Jaroměř, 1785-1828. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2257/32>.

docházkou ale pociťuje smutek. Zatímco její starší sourozenci chodili do měšťanské školy do Frym-
burku, Ida musela chodit do malotřídní školy na Slupečnou.

*„My jsme... nás jako... [povzdechne si] Tam se chodilo hodinu pěšky do Frym-
burka, a tak já jsem musela víc hlídat děti doma (pozn. autorky: tři mladší bratry), tak mě do školy
do Frym-
burka nedali. Osmou třídu už jsem neměla, protože přišli ty [uprchlíci]... z války
potom, jak byli vybombardovaný ty města, tak ty lidi přišli sem a zavřeli školy a každý člo-
věk, ne, každá rodina musela vzít někoho k sobě. Tak zavřeli školy a ukončený školy ne-
mám.“*

Německé školy byly po druhé světové válce zavřeny a do české jít nemohla. *„Nikam mě ne-
vzali, do český školy mě nevzali. Já už jsem byla starší, tak já už musela do práce. Tak nemám ani
českou školu a nic. Jsem byla ošizena všeho.“*

Ida vyrůstala ve zcela německém prostředí. Stejně jako Meziříčí byla i Kobylnice před druhou
světovou válkou celá německá – roku 1930 zde žilo pouze 169 Němců.⁵⁴³ Nebylo tomu jinak ani
ve Slupečné (něm. Luppetsching)⁵⁴⁴, kam Ida chodila do školy a kde měla hluboké kořeny. *„Ty
pradědy... taky to byli z kolem. To už nevím. Ve Slupečné se narodil. Byli jsme furt tady v tom našem
okrese Kaplice.“* Její matka se narodila také v Kobylnici a Idin otec pocházel z Kramolína (něm.
Gromaling), kde rovněž žádni Češi nežili.⁵⁴⁵ V šumavských kopcích v okolí Kobylnice se česky na
mnoha místech nehovořilo. Většina obyvatel – včetně Sulzerových – byla tedy německé národnosti
a hovořila rovněž pouze německy. Idini rodiče se ani poté, co druhá světová válka skončila, česky
dobře nenaučili. Matka prý uměla říct jen „máslo“ a „chleba“.

Třebaže měla Ida v porovnání se svými rodiči díky svému nižšímu věku lepší předpoklady
k osvojení si nového jazyka, dodnes u ní můžeme slyšet znatelný německý přízvuk. Některá slova
se jí hůře vybavují, chvílemi mluví lámanou češtinou. Zajímavé je, že výslovnost pár slov je ovliv-
něna spíše slovenštinou, neboť s ní se setkala vlastně dříve, a to díky společné práci na statku s ru-
manskými Slováky a Romy. Česky se začala učit až v 50. letech, tedy téměř jako dvacetiletá –
a dospělá. *„Prvně jsme uměli slovensky, až v 50. roce jsem začala mluvit česky. Jsem šla koupit
řezy a řekla jsem ‚řízky‘ a ‚Počkej, jakej?‘. A takhle jsme začali. Předtím jsme neuměli ani slovo.
My jsme ani nevěděli, že česká řeč existuje. Jsme to vůbec nevěděli. Tam [v Kobylnici] nebylo nikdy
nic. A nikdo neřek, že existujou Češi. Vím, že ve Frym-
burku bydleli Češi, potom jsme to věděli, ale
my jsme nepoznali.“*

Ida tedy nikdy předtím český jazyk neslyšela, anebo jen velmi málo, protože Kobylnice a její
okolí *„bylo jenom německý. I ve Frym-
burku“⁵⁴⁶, tam bylo pár rodin, ale to se nepoznalo. Žili jsme
všichni společně, to nikdo nevěděl. Tam byli i židi na Frym-
burku, ale to nebyl rozdíl. Takže to soužití
bylo dobré,*“ vysvětluje Ida. Není to vlastně až tak překvapivé – v tak malém počtu, v jakém Češi

⁵⁴³ *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 140.

⁵⁴⁴ *Tamtéž*, s. 140.

⁵⁴⁵ *Tamtéž*, s. 137.

⁵⁴⁶ Roku 1930 žilo ve Frym-
burku celkem 1363 Němců a pouze 18 Čechů. *Tamtéž*, s. 138.

žili ve Frymburku, ve Vyšším Brodě (něm. Hohenfurth)⁵⁴⁷ či v Lachovicích (něm. Lachenwitz)⁵⁴⁸, jež Ida rovněž zmiňuje jako místa obydlená Čechy, je pravděpodobné, že se jednoduše přizpůsobili většině a hovořili německy. Především ale nemohlo při těchto poměrech docházet k žádným velkým národnostním třenicím. Když bylo roku 1938 české pohraničí odstoupeno Německé říši, musela většina těchto Čechů své domovy opustit. Ida si pamatuje na pana Doležala z Lachovic, který odešel a vrátil se až po druhé světové válce. Byl to zřejmě ten jediný Čech, který v Lachovicích žil (viz pozn. pod čarou 548).

Obecně lze předpokládat, že zde česko-německé soužití nebylo tak dramatické, jako tomu bylo například na severu, a to i proto, že zde ve 30. letech nebylo tolik příznivců Henleina a Hitlera (viz s. 80-81). Nekonfliktnost a naopak spíše provázanost českých a německých obyvatel a do jisté míry také národnostní nevyhraněnost, zvláště žili-li v blízkosti jazykové hranice, dokládají příběhy rodiny *Marie Blessbergerové*. Smíšená manželství totiž nebyla v její rodině ničím neobvyklým. Marie se narodila v Blansku (něm. Pflanzon) na čp. 67⁵⁴⁹, na samotě zvané „U Exlů“⁵⁵⁰. Exelovi měli v Blansku skutečně hluboké kořeny – dle matričních záznamů již od poloviny 18. století.⁵⁵¹ Dědeček František Exel, původně Němec, se oženil s Českou Terezií Prieglovou⁵⁵² (*1889) narozenou v Soběnově, v převážně české vesnici⁵⁵³ ležící asi 3 km od samoty U Exlů. Kořeny v Soběnově měl ale také Mariin dědeček z otcovy strany František Loschek. Loškovi v okolí Soběnova, a především tedy Besednice, žili od poloviny 19. století.⁵⁵⁴ V Soběnově je dodnes jedna z chalup označována jako „U Lošků“. Zda někdy patřila přímo jeho rodině, není jasné. „*Tam se říká jedné chalupě U Lošků, já vím, to je na návsi. Oni byli tam [...] U Ševců. Tam se říkalo u Ševců, ale bydleli tam. Tam se děda narodil,*“ objasňuje situaci Marie. František Loschek byl tedy původně, stejně jako

⁵⁴⁷ Roku 1930 žilo ve Vyšším Brodě 1731 Němců a 216 Čechů. Tamtéž, s. 137.

⁵⁴⁸ Roku 1930 žilo v Lachovicích 26 Němců a pouze 1 Čech. Tamtéž, s. 140.

⁵⁴⁹ O třicet let dříve (r. 1921) se zde narodila Mariina matka Pavla, za svobodna Exelová, a o šedesát let dříve (r. 1891) také Mariin dědeček František Exel.

⁵⁵⁰ Označení „U Exlů“ najdeme ještě dnes v mapách. Značí, že dům patřil rodině Exelové, a pokud se jednalo o přímé předky Mariina dědečka, znamená to, že si rodina dům udržela zřejmě po velmi dlouhou dobu. Označování domů tzv. „po chalupě“ bylo v tomto kraji běžné a na řadě míst se dochovalo dodnes. Ilustrujme si ho na příkladu Soběnova (odkud mj. pochází také můj dědeček). V Soběnově žily 4 rodiny Šedivých, a aby ostatní rozeznali, která je která, označovali je podle chalupy, v níž žily. Chalupa nesla jméno po původní rodině, již patřila. Jedna rodina Šedivých byla tedy „U Němců“, druhá „U Lošků“ (největší statek na návsi), třetí „U Manochů“ a čtvrtá „U Pechů“. Další chalupy byly označovány podle toho, co se v nich nacházelo. Například chalupa, která sousedí s naší, je dodnes označována jako „U pekařů“, neboť zde žil pekař, a část naší chalupy je známá jako „Ouřadovna“, protože se zde za války úřadovalo. Pro naši chalupu se nevžil název „U krejčího“, protože Roule byl v Soběnově pouze jeden, a tak se říkalo/říká „U Roulů“. Tyto názvy se v Soběnově dodnes zachovávají a především starousedlíci chalupy neoznačí jinak, byť v nich už třeba žijí úplně jiné rodiny.

⁵⁵¹ SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 255, Matriční kniha vedená pro Blansko, 1751-1908, poř. č. 21. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2265/60>.

⁵⁵² Prieglovi žili v okolí Soběnova už koncem 18. století. SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 245, Matriční kniha vedená pro Hradiště, 1785-1859, poř. č. 10. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2254/4>.

⁵⁵³ V roce 1930 žilo v Soběnově 646 Čechů a 13 Němců. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 147. Roku 1938 tedy ani nespadal do odstoupeného pohraničí (viz Příloha 6).

⁵⁵⁴ SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 190, Matriční kniha vedená pro Besednice 3 a 4, 1823-1858 a 1859-1909, poř. č. 3. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2196/229> a <https://digi.ceskearchivy.cz/2197/3>.

Terezie, české národnosti. „*Děda byl Lošek ze Soběnova se ,š‘.*“ Oženil se ovšem s Němkou Barbarou Krieger z Drochova (něm. Drochesdorf), ležícího mezi Skoronicemi (něm. Gurenitz) a Rychnovem nad Malší (něm. Reichenau an der Maltsch). Kriegerovi v Drochově žili už roku 1754.⁵⁵⁵ „*A brali se v Zell an der Ybbs, měli svatbu v Rakousku. Nikdy jsme nepřišli na to proč,*“ říká Marie udiveně a ukazuje oddací list z Rakouska. Ten je datován roku 1908, v té době byly Čechy přece stále ještě součástí Rakouska-Uherska. František a Barbara Loschekovi bydleli v Kaplici v Široké ulici na čp. 178⁵⁵⁶. Přestože měla být rodina dle dobového vnímání (tj. dle hlavy rodiny, viz s. 31) česká, Marie vzpomíná, že „*[babička] poněmčila, i to jméno poněmčila, všechno. Jako hodně byla asi tím myšlením a vším Němka.*“ České příjmení Lošek se tak začalo psát jako „Loschek“.⁵⁵⁷

Ale na obou manželstvích Mariiných prarodičů je pozoruhodné právě to, že ani v jednom případě se nakonec národnost rodiny neposuzovala dle národnosti otce. Ačkoli byl František Exel podle Marie „echt Němec“, ze spisů v archivu víme, že své děti vychovával česky, posílal je do českých škol a během druhé světové války byl dokonce nacisty pronásledován, protože byl členem Národní jednoty pošumavské (viz s. 79). Byl tedy zřejmě uvědomělým Čechoslovákem. Naopak Loschekovi byli, navzdory českému původu Mariina dědečka, rodinou německou, a to díky silnému vlivu babičky Barbary, jež se identifikovala s německým národem. V tom, zda se rodina přikloní k jedné či druhé národnosti, hrály zřejmě důležitější roli i jiné faktory, než to, jakou národnost měl muž – bylo to jednak politické smýšlení (které po druhé světové válce nakonec nad hlediskem „hlavy rodiny“ převážilo pravděpodobně nejvíce) a nejspíše také místo, kde se rodina usadila. Kaplice, Blansko a Soběnov jsou totiž obce ležící v těsné blízkosti tehdejší česko-německé jazykové hranice. Ačkoli místa od sebe dělí jen pár kilometrů (největší 6km vzdálenost je mezi Kaplicí a Soběnovem), odděluje je řeka Černá, která byla i hranicí národnostní. Podél toku řeky Černé pak

⁵⁵⁵ SOA v Třeboni – oddělení Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952), inv. č. 255, Matriční kniha vedená pro Blansko, 1751-1889, poř. č. 20. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/2264/12>.

⁵⁵⁶ Na místě, kde dům stál, je dnes parkoviště naproti poště.

⁵⁵⁷ Psaná podoba příjmení se různě obměňovala. Na etnicky smíšených územích se příjmení evidentně objevovala ve dvojí podobě, a to jak v české, tak německé, a pochopitelně se odvíjela v závislosti na tom, jaký jazyk na daném území převažoval nebo kdo jméno právě psal. Setkáváme se proto se změnou příjmení Lošek na Loschek a mj. jsme se setkali také s oběma variantami příjmení Mariiny babičky ze Soběnova, Terezie Prieglové/Prígllové.

byla vytyčena i hranice protektorátní⁵⁵⁸ (viz Příloha 6⁵⁵⁹). Na pravém břehu Černé, který se nachází blíže českému vnitrozemí a kde ležela samota U Exlů, se mluvilo česky a část tehdejší obce Blansko a Kaplice, kde žili Loschekovi, je na levém břehu řeky, jehož obyvatelé hovořili převážně německy. Je tedy poměrně logické, že se obě rodiny v době národnostních sporů za první republiky a v průběhu druhé světové války přiklonili spíše k té národnosti, jež na daném území převažovala.⁵⁶⁰ Mariin otec byl tedy vychováván jako Němec a matka spíše jako Češka. Na rozdíl od něj však plynně ovládala oba jazyky.

„Máma, jak mluvila obouma řečma, ona vyrostla na tý češtině, jak [její] maminka byla Češka. Tak mluvili obouma řečma a nebylo to poznat, no... Jako táta náš mluvil, to bylo špatně česky. Lámanou češtinou, no... Oni mezi sebou mluvili německy, protože ten táta opravdu ten říkal: ‚Já byla...‘ jako ‚Já jsem byla...‘. A oni vždycky říkali, že Loschek má doma samý ženský, tak jinak neumí mluvit, vždycky se tomu směli.“

Také Mariiny starší sestry z matčina prvního manželství⁵⁶¹ mluvily pouze německy. *„Když šly [po válce] do školy, tak neuměly česky. A měly hrozný problémy ve škole. Takže když jsem se narodila já a moje sestra, tak s náma mluvila maminka česky, abychom neměly ty problémy. Takže my jsme tu němčinu slyšely, rozumím všechno, ale ten dialekt ani nějak mluvit neumím, spíš jako*

⁵⁵⁸ Dělicím bodem bylo Na Papírně. Žili tam Štolkové, Čutkovi a Mayerovi. Zvláště v případě Čutků z Blanska čp. 76 je zvláštní, že úřady pochybovaly o jejich české národnosti. Dle některých dalších obyvatel byli považováni za „zrádce národa“. Řídící učitel Josef Morawetz vypověděl, že během druhé světové války získal Václav Čutka a jeho žena německou státní příslušnost. Oba disponovali propustkami pro malý přeshraniční styk. V červenci 1946 byla konfiskace jejich majetku zrušena, protože bylo zjištěno, že jsou oba národnosti české. SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1C/16, k. 207, *Vynětí majitelů zemědělských usedlostí české národnosti z konfiskace, Čutkovi, 1945-1946.*

Mayerovi byli vysídleni do Rakouska. Když tam ale Maxmillian Mayer zemřel a Marie Mayerová ovdověla, vrátila se do Československa a žádala o zrušení konfiskace. Nakonec bylo prokázáno, že se narodila v Soběnově a za Němku byla považována jen kvůli sňatku s Němcem. Coby rozená Češka však čsl. občanství nikdy ztratit nemohla. SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1M/26, k. 205, *Odvolání Marie Mayerové proti konfiskaci majetku zasláné na ONV v Kaplici, 8. října 1947.*

O Marii Mayerové vyprávěla její dcera v rakouském rádiu v pořadu Vice Versa – Aktuelles aus Kaplice: Marie Maierová erzählt aus ihrem Leben. *cba – cultural broadcasting archive* [online]. Dostupné z: <https://cba.fro.at/podcast/vice-versa-aktuelles-aus-kaplice>.

⁵⁵⁹ Hranici je možné vidět na dobové mapě, kterou lze proložit i základní mapou současné ČR, viz Mapa Protektorátu Čech a Moravy. In: *Virtuální mapová sbírka Charta-Antiquae.cz* [online]. Zdíby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/55831>.

⁵⁶⁰ Ač se jednalo o hranici přírodní, která od sebe skutečně oddělovala převážně německé a české obce, nebyla nikdy tak velkou bariérou, aby zabráňovala vzájemnému kontaktu, koexistenci a znemožnila navazování přátelských či pracovních vztahů, což dokládá i zkušenost Mariiny rodiny. Na konci druhé světové války řeka Černá nadále protékala novohradskými údolími, ale coby hranice oddělující někdejší „německé“ a „české“ území se z povědomí lidí začala vytrácet. To bylo navíc umocněno právě tím, že lidé z obcí ležících na jejím druhém – českém – břehu se začali v dosud převážně německé Kaplici a jejím okolí usazovat (viz s. 71, 153-154).

⁵⁶¹ Jejich otec byl rovněž německé národnosti a padl ve druhé světové válce. *„Maminky ten první manžel vlastně nepřišel, ve čtyřiačtyřicátým poslední jeho dopis přišel z té Jugoslávie, tam skončila jeho stopa. Celá ta kavalerie, nebo jak to říkala máma, že se nikdo z nich nevrátil. V Srbsku někde. Ona byla válečná vdova.“*

rozumím ho, ale jako mluvím spisovně.“⁵⁶² Marie se s němčinou setkávala právě proto, že otec česky příliš dobře neuměl a matka s ním hovořila německy. Aby se ale Marie nemusela potýkat s potížemi, jaké měl právě její otec a starší sestry, rozhodli se Loschekovi, že s Marií a její mladší sestrou budou hovořit jen česky. Donutily je k tomu pragmatické důvody a pochopitelně poválečný stav – němčina už nebyla většinovým jazykem a v nové, převážně české společnosti, si češtinu potřeboval více procvičovat také Josef Loschek. Přestože Marie nikdy nepoznala původní česko-německé prostředí, manželství jejich prarodičů a rodičů jí vyvábí obraz předválečného soužití jako bezproblémového. Hodnotí jej tak ale i na základě svých pozdějších zkušeností. „Protože... všichni [vysídlení Němci] je [rodiče] navštěvovali, jo, když sem začali jezdit po tý revoluci, tak se všichni hrozně navštěvovali a žili mezi sebou hrozně dobře. Určitě strašně dobře vycházeli mezi sebou.“ Kdo se ale do svého někdejšího domova navracel? S největší pravděpodobností to totiž nebyli lidé, v nichž zůstala po vysídlení hořkost (ti totiž většinou návštěvu ČSR zarytě odmítali⁵⁶³), ale návštěvy uskutečňovali spíše ti, kteří se s odsunem nějakým způsobem vyrovnali a trauma, jež mohl způsobit, si zpracovali, což jim dovolovalo se vrátit v dobrém naladění. Mohli to být ale také lidé, kteří byli v době odsunu malými dětmi, a tak byli tehdejšími událostmi zatíženi podstatně méně.

Nasnadě je také myšlenka, že vysídlení Němci přece ani nemohli mít důvody, proč se na ty, kteří zde směli zůstat, zlobit. O tom, jaký osud je nakonec potká a zda budou vysídlení či nikoli, nikdo z nich totiž moc ovlivnit nemohl. Zkušenost Idy Menzingerové to však rozporuje:

„Protože oni nás odsuzovali potom, že my jsme tu zůstali a že my jsme okrádali ten jejich majetek. Ty Němci potom byli proti nám. Ty, co byli pryč. Když my jsme museli do toho baráku, tak pan Hözl psal takový dopisy mámě, že jsme zloději, že jsme jim vokradli majetek, že jsme jim to sebrali. Oni nevěděli, jak to tady bylo potom. A byli jsme odsouzený zase potom vod těch Němců. To byl velký pán, my jsme měli krásný barák na Přísahově a to byl jejich.“

Případ Sulzerových je ovšem specifický v tom, že na rozdíl od rodiny Blessbergerovy a Loschekovy museli i oni svůj domov opustit a přestěhovat se do domu, jenž patřil jiným Němcům.

Také Josef Blessberger, který v porovnání s Idou a Marií nemá s česko-německým soužitím už vůbec žádné vlastní zkušenosti, jej hodnotí jako bezproblémové. „To právě říkával táta i máma, to říkali, ať to bylo v Radčicích nebo v Malontech nebo v Jaroměři nebo tak nějak, že tam ty lidi drželi k sobě, prostě jeden bez druhého... když viděli, že už mu teče voda do bot nebo tak nějak, tak hned nechali a šli mu pomoci.“ Ačkoli se jedná možná o idealizovaný obraz, který Josefovi zprostředkovali jeho rodiče svým nostalgickým vzpomínáním, uvážíme-li, že zmíněná místa byla před druhou světovou válkou téměř celá německá, je jasné, že soužití muselo být bezproblémové. Lze

⁵⁶² Marie dodnes umí velmi dobře německy, podílela se mj. na překladu zde často citované knihy z pera kaplického rodáka Herberta Sailera: SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě, 2. díl – od roku 1848 do roku 1945*. Kaplice: Město Kaplice, 2020.

⁵⁶³ Viz příběhy některých německých starousedlíků MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 39-69.

předpokládat, že stejně jako v Kobylnici se i zde Češi, kteří byli skutečně menšinou, přizpůsobovali německé většině a k opravdu závažným rozbrojům nedocházelo.

Česko-německé vztahy se pochopitelně proměnily v důsledku druhé světové války a nacistické okupace. Zatímco Josef a Marie druhou světovou válku na vlastní kůži neprožili, Ida má na ni už docela živé vzpomínky. Když válka vypukla, bylo jí 8 let. Pochopitelně ji tedy vnímala dětskýma očima. Doma ovšem neměli ani rádio. Ida vzpomíná:

„My jsme to nepoznali tam, my jsme byli na tej vesnici a na hlavní silnici jsme měli daleko, my jsme nevěděli nic. Jenom pak ve škole jsme věděli, co se děje kolem nás, že se muselo zdravít, ale rodiče povídali. Dospělí lidi povídali o tom, co se všechno děje a co... pak lítal zepelín nad námi. Ta vzducholod'. [...] Hitler prej projížděl Vyším Borem⁵⁶⁴ a pak [...] každej musel zdravít ‚Heil Hitler‘ a to bylo hodně přísný, to chodili kontrolovat i ve škole. Hitler musel bejt hned pověšený tam a kříž pryč, to už nesměl bejt, protože to bylo horší než potom ještě... [směje se] Než za komunistů, nesměl bejt taky nikde kříž. No, a poznalo se tak, že všechny ty chlapci museli na vojnu a z každýho baráku padali... bylo vždycky... z jedný rodiny čtyři kluci umřeli. To bylo smutný takový.“

Židovští obyvatelé byli deportováni do koncentračních táborů. Ida si uvědomuje, že kromě Frymburku žili také v Loučovicích, v Malšíně anebo v Rožmberku nad Vltavou, kde byla židovská obec a je tam dodnes židovský hřbitov (viz s. 55). „Museli, byli pryč. Židi museli... odvedli někam, člověk nevěděl kam.“ Po válce se nikdo z nich, kromě paní Povolné z Loučovic, která údajně byla někde schovaná a do koncentračního tábora se vůbec nedostala, nevrátil.

Ida byla s ostatními dětmi členkou Hitlerjugend, ale nechodila tam příliš často. „Museli jsme bejt, ale naši... náš táta... tajně jsme tam chodili, protože dělali jsme ruční práce, ale my jsme nesměli bejt. To jenom když se táta... když nikdo nevěděl. Když byly ruční práce, tak jsme tam zaběhli se školou, ale abysme vyfasovali uniformy, to jsme neměli, to ne. Naši na to neměli a taky náš táta to nechtěl.“ Protože si Idin otec nepřál, aby se Ida účastnila různých vystoupení, a do Hitlerjugend tedy nedocházela pravidelně, byli prý Sulzerovi nacisty potrestáni menším přidělem potravinových lístků. Ida tvrdí, že členství v Hitlerjugend bylo jako členství v pozdějším Pionýrovi. Vzpomíná, že zde šily například hračky pro děti, které při bombardování německých měst ztratily rodiče. Tyto děti byly během války také rozmístěny do rodin. „My jsme měli holku tam, už nevím jak, Anna, nebo jak jsme jí říkali. Ta byla 8 let, když přišla o rodiče. A sama... všechny byli zastřelený a ona zůstala sama na světě. A pak se protloukala, vždycky se někde přifařila, aby se užívala. Aby jí někdo něco dal najíst. Ty zažili víc, v městech. My nevěděli nic o válce.“ Ne nadarmo bývají „Sudety“ označovány jako „protiletecký kryt Říše“⁵⁶⁵ – války byly do značné míry skutečně ušetřeny (viz s. 34).

⁵⁶⁴ K návštěvě Hitlera více informací a fotografií viz Návštěva Adolfa Hitlera, Vyšší Brod. [Šumava.cz](http://sumava.cz) [online]. Dostupné z: <https://www.sumava.cz/rozcestnik/kultura-a-pamatky/politika/navsteva-adolfa-hitlera-vyssi-brod/>.

⁵⁶⁵ Viz více VESELÝ, Martin. *Sudetská župa jako protiletecký kryt říše? (1939-1945)*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011.

Ovšem nastávaly také momenty, kdy se i Sulzerových válka dotýkala daleko více – například když museli část jídla a obilí posílat zřejmě pro vojsko. „*My jsme neměli sami nic a máma zavřela, zamkla chleba, abysme si nikdo neukrojili kousek. Nebylo! Byla hlad, byla.*“ A především tedy museli němečtí muži a chlapci narukovat do německé armády. Povolávací rozkaz dostali všichni Idini starší bratři. Nejstarší z nich se vrátil zmrzačený – bez ruky – a z Československa vysídlen nebyl. „*Ten taky musel zůstat, protože byl Maschinenführer v továrně. Tak takový lidi pak zase zdržovali, protože potřebovali ty lidi.*“ Druhý bratr František byl zajat a po propuštění se oženil v Německu, kde zůstal. V té době byla totiž většina Němců z Československa již vysídlena, a tak se už domů nepodíval. Třetí bratr padl. „*Kajetán se jmenoval. Kaiti jsme mu řekli. Ten Kaiti padnul. A naše maminka, se jí zdálo v noci, že viděla, že von padl, že ho zastřelili, že tekla krev jako potokem a že už tohlenc... A ona se probudila a říká: ,Táto, ted' padnul Kaiti.*““ Od Kajetána už nikdy nepřišel žádný dopis, jen informace, že zemřel v bitvě u Stalingradu. Se smrtí Kajetána bylo pochopitelně těžké se smířit a ještě na konci druhé světové války rodina doufala, že se přece jen vrátí. „*Jak přišli Rusáci, končila válka a to vojsko táhlo... a on [ruský voják] byl tak podobný synovi, co padnul, jo, a von přišel bez bot. To byli chudáci ty, co táhli z fronty. A máma mu padla kolem krku: ,Jé, Kaiti, Kaiti!‘ A von chtěl jenom na nohy něco. Tak mu dali boty a dali mu najíst a pak táhli dál.*“

Vojákem byl také Josefův otec Karl Blessberger a Mariin otec Josef Loschek. Oba bojovali, stejně jako Kajetán, na ruské frontě. Mariin otec později říkal: „*V životě se ničeho než Ruska nebudete bát.*“ Josef přitakává: „*To říkal táta to samý.*“

Karl Blessberger byl dokonce v roce 1945 uvězněn, ale zřejmě jen na krátký čas⁵⁶⁶. Kvůli čemu to bylo, Josef neví, nemluví se o tom. „*Nikdo o tom nechtěl mluvit! Vůbec nic, to, co bylo dřív, nic... tam byla prostě vyjetá koleje a po té koleji se jelo,*“ vysvětluje Josef. Poválečné události byly v rodině zkrátka tabu.

Ve vězení skončil také Idin bratr Otta. Byl totiž označen za příslušníka SS. Ale dezertoval a přes Guglwald a Kapličky přešel hranice ilegálně zpět do Československa.

„*Můj bratr ten s jedním ještě se vrátili zpátky a šel přes hranice. Šli přes hranice a museli se hlásit u policie, nebo jak se to říkalo, v Loučovicích, a když se tam hlásil, tak už ho zavřeli. Už ho domů nepustili a byl na 18 měsíců zatčen. Že je Němec. Že přešel hranice. To byl Čech, se jmenoval Janda ten hlavní šéf, nebo jak se řekne... komisař. No, a toho hned zavřeli, s tátou jsme tam byli, tak to ho jako hodně... zmlátili ho. To byl hodně, krev jenom*

⁵⁶⁶ Ihned po osvobození byli zatýkáni členové nacistické strany a od června 1945 také členové Freikorpsu. V Kaplici byli umístěni do bezpečnostního tábora, který se nacházel ve staré Kindermannově škole, odkud bylo údajně slyšet těžké týrání vězňů. Mnozí byli opět propuštěni, jiní posláni do pracovních táborů. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 217.

Je pravděpodobné, že obdobná praxe probíhala nejen v Kaplici, ale také v Meziríčí, resp. Malontech. O tom mj. vyprávěl pamětník Josef Schicho, který byl po pokusu o převedení dobytka do Rakouska uvězněn a vyslýchán právě v Malontech. Údajně zde probíhaly nejbrutálnější výslechy. MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 51.

Důvody k zatčení mohly být pochopitelně různé, mohlo se často jednat o různé záminky. V případě Karla Blessbergera nemuselo tedy nutně jít o členství ve Freikorpsu.

lítala, jak ho zmlátili. A oni všechny ty děti musely bejt jako SS, to byly osmnáctiletý děti, musely bejt. A v důsledku toho ho tak mučili. No, a pak jsme nevěděli dlouho nic vo něm. Byl někde v Terezíně taky a pak já nevím, kde všude, nic jsme nevěděli asi půl rok, ani nevěděli jsme, že žije, a pak dostala máma zprávu, že von má tyfus, že můžeme ho vidět v Budějčích. Tak jsme tam jeli, my jsme ho nepoznali. A my jsme měli dostat už stěhování. Mezitím už byli všichni Němci pryč. My jsme se měli stěhovat, a že jsme nebyli rodina, tak nás nepustili. Že musíme čekat, až se Otta vrátí z toho. No, pak se vrátil, a pak říkali, že ještě jeden transport půjde pro nemocný, protože táta byl nemocnej, a už žádný transport nešel. A tím jsme museli bejt tady.“

Ačkoli to pro Ottu určitě nebyly lehké chvíle, jen díky jeho uvěznění a nemoci mohla nakonec Idina rodina v Československu zůstat (o tom, jak se cítili viz dále s. 95, 107). Bez Otty zkrátka odejít nesměli, a když byl propuštěn a uzdraven, byl už odsun u konce. Vysídlování dle Idy začalo až roku 1946. Na období „divokého vyhánění“ hned v prvních poválečných měsících si nevzpomíná. K tomu opravdu v místech osvobozených Američany docházelo méně než na území osvobozeném Rudou armádou (viz s. 30).⁵⁶⁷ Americká vojska byla v Kobylnici vítána.

„Všude visely bílý vlajky, protože nikdo nevěděl, co bude. A pak už přišli ty Rusi... Rusové nás převzali. Rusové byli horší teda, ty chodili v noci... nesmělo se zamykat. Přišli v noci a vybírali, co potřebovali, co potřebovali na jídlo, i dobytek si vzali kus a zabili to. To jo, to bylo trochu... Ale jinak nic nám neudělali. No, ženský se schovaly, ty se maskovaly úplně na starý lidi, protože se jich bály, ale Američani nedělali nic. Ty byli takový... ty nám házeli žvejkačky [směje se]. No, pak přišlo to stěhování, to bylo horší.“

Vysídlování vnímala Ida pochopitelně jako smutný čas. „Vždycky z jedný vesnice jednu rodinu a zase jednu rodinu. A takhle postupně odešli lidi, no.“ Odešli také Idini starší sourozenci, kteří měli v té době již své vlastní rodiny, přátelé a další známí.

„To bylo strašně smutný, protože když přišel vystěhování těch... byla vždycky jedna rodina jenom a to bylo loučení. Všechno museli nechat a nesměli si vzít psy taky a pak jsme ji doprovodili až na Lipno, kde se museli sejít. Pak přišly velký auta, naložili a pak se zpívali ještě písnička na to rozloučení, že to trhalo srdce. No, ale to byla taková doba, to se nedá nic dělat. Ale moje ségra měla dvě děti, kočár, v tom měla obě děti a bochník chleba a co měla v ruksaku. S tím odcházela... To byl smutný čas. [...] Každý tejden někdo šel a každý tejden jsme brečeli pro někoho. A nevěděli jsme kam. První rodina, co odešla z Kobylnic, o těch celej život nikdo nic nevěděl. Ty šli do Ruska prej. To říkali lidi, ale to nevím, jestli je pravda. Ale celý život je nikdo nenašel. Tak museli zmizet nějak. Ty Nodesů.“

Nakonec byli v Kobylnici Sulzerovi mezi posledními Němci a starali se o dobytek, který zde zůstal. Prý v každé vesnici zůstala alespoň jedna německá rodina.⁵⁶⁸ „Všichni byli pryč. Všechno

⁵⁶⁷ Historie.cs: Divoký odsun [online]. TV, ČT24, 9. srpna 2020, 18.00.

⁵⁶⁸ Ida vzpomíná, že mnoho z nich údajně emigrovalo v 70. letech.

už bylo pryč. [...] Velkým autem je odvezli do Kaplice do lágru a z Kaplice z lágru za nějaký měsíc, aby bylo už hodně vagónů, tak třeba vagonama z dobytka, dobytčkové vagony, tam potom šli do Fürth im Wald a tam ocaď byli pak rozdělený do Německa. “

Do Německa byla odsunuta také velká část rodiny Josefa Blessbergera. Kromě jeho rodičů a prarodičů z otcovy strany museli všichni příbuzní Československo opustit. Zatímco Blessbergerovi⁵⁶⁹ se usadili na několika různých místech od rakouského Linze až po německý Düsseldorf, Czotscherovi (příbuzní z matčiny strany) žili, resp. žijí v okolí Weißlingu nedaleko Mnichova. Někteří museli své domovy opustit již v letních měsících během roku 1945. „*Někdo asi z těch Malont, mám pocit, že ty šli v pětáctýřicátým. Někdo šel mezi třeba prvníma,*“ vzpomíná Josef. V obci Malonty bylo vysídlování skutečně zahájeno již v prvních poválečných měsících a zřejmě s velkou vervou. Jak se píše v malontské kronice, místní správní komise byla mezi prvními v politickém okrese, jež odsun začala provádět. První komisař MSK Karel Šíma byl záhy vyměněn, protože odsun německého obyvatelstva zpomaloval a s Němci se „paktoval“. Další komisaři už tento úkol plnili, zdá se, svědomitěji, neboť již během prvních tří měsíců bylo odsunuto na 300 německých obyvatel. Transporty byly po 90 lidech a každý si mohl vzít 70 kg.⁵⁷⁰ Ačkoli čeští Němci někdy odcházeli i dobrovolně, protože tušili, co je čeká, a měli například v Rakousku příbuzné⁵⁷¹, u Josefovy rodiny tomu tak rozhodně nebylo. „*Nikdo nešel sám! Nikdo dobrovolně, ne! Ne. Násilím, všechno bylo násilím.*“ Jen fakt, že zde často zanechávali celý svůj život a téměř vše, co během něj vybudovali, byl jistě bolavý. Navíc ale ani cesta z ČSR nemusela být vždy bezproblémová. Josef vypráví o strastech, které potkaly jeho rodinu:

„Nikdo jakoby nechtěl. Oni byli donuceni. A měli těžkej život, než prošli Rakousko, než vopravdu našli místo, kde se usídlí, kde budou mít nějaký domov. Taky když se člověk bavil s třeba bratrancema, co zůstali v Rakousku nebo tak nějak, tak říkali, že to bylo todle jo strašný jo [...] Některý pokračovali dál do Německa a teďka se mi zdá, jestli to byla teta nebo strejda, že byl nemocný, že umřel někde u Linze nebo tam někde, tak ho tam museli pohřbít. Neměli to lehký, neměli... “

Vysídlení se nevyhnulo ani příbuzenstvu Marie Blessbergerové. Z matčina nejbližšího rodinného kruhu se to sice nikoho nedotklo (kromě její sestřenice a rodiny prvního manžela), z otcova však ano. Také sourozenci Josefa Loscheka museli z Československa odejít.

„Táta tady měl jednu sestru, která byla teda v Loučovicích. Jestli ten její muž měl nějaký tydlety... ale vod bratra manželka, ty děti, druhá sestra, všichni odešli. [...] Někdo vyprávěl, že se někdo vracel z té rodiny, jako sestra asi tatínkovo, pro botičky dětský a oni

⁵⁶⁹ Pro srozumitelnost, že se jedná o rodinu z otcovy strany, zde používáme označení „Blessbergerovi“, nicméně Josefův otec neměl jen bratry, a tak rodiny měly v době odchodu z pohraničí také jiná příjmení, např. Pöltzovi.

⁵⁷⁰ SOKA Český Krumlov, fond Místní národní výbor Malonty, 1945-1990 (2015), *Kronika obce Malonty (1945) 1957-1976*, s. 10-11. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/1590/1>.

⁵⁷¹ Z okresu Kaplice to byl případ např. pamětnice Elfriede Weismann či Marie Schartmüller. MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 39-42; 52-61.

že jim to ani nedali, ale to jestli je... [...] A von se s tou jednou sestrou vlastně se v životě neviděli už. Psali si, ale nikdy se neviděli. Dost těžko to nes. Její muž pocházel tady někde od Železný Rudy, taky co byl vysídlený, a byl tam někde u policie, takže oni sem nikdy nemohli. A táta neměl občanku, nemoh ani nikam cestovat.“

Odsun po druhé světové válce násilně zpretrhal mnoho rodinných vazeb. „Ty rodiny se rozdělily hrozně moc, a hodně těžko... oni hodně dlouho neměli s tou rodinou [kontakt]...“ vysvětluje Marie pocity nejen své rodiny, ale také rodiny svého manžela. Ani Ida některé své sourozence, kteří byli vysídleni, dlouhá léta neviděla. „*Třiatřicet let jsme se neviděly se sestra, nic. Pak už jsme věděli, kde ty lidi bydlí, až Červený kříž dal zase dohromady ty rodiny, aby se našly, protože nikdo nevěděl, kam přišel, a nikdo nevěděl, že my tu zůstali.*“

Červený kříž mezi rozdělenými rodinami zprostředkovával kontakt. Poskytoval jim adresy, čímž jim umožnil si alespoň telefonovat, posílat dopisy nebo dokonce věci – Ida vzpomíná, že jí v 50. letech, když už měla sama děti, poslala pro ně její sestra oblečení. „*Mysleli, že nemáme co oblíkat,*“ směje se. Blessbergerovi udržovali s rodinou telefonický kontakt, ale v 50. letech bylo dokonce Josefově matce umožněno navštívit své rodiče v Německu a malého Josefa vzít s sebou. Na tyto sporadické návštěvy mohl vždy jet pouze jeden z rodičů a s sebou směl vzít jen jedno dítě, čímž se úřady evidentně snažily zabránit emigraci, a pojistili si tak, že daná osoba měla dostatečně dobré důvody (např. děti a manžela) se do Československa opět vrátit⁵⁷². Návštěvy se možná mohly konat častěji, pokud by Josefův otec přistoupil na spolupráci s StB.

„Vím, že za tátou jezdili, jak se tomu říká, tajní nějaký. Pan Pavlík a ještě někdo. A vždycky prostě pokecali, táta jim nalil, protože... aby měl pokoj nebo tak nějak. A vždycky na něj: ‚Karle! Hele víš co, hele, jestli chceš, nepotřebuješ nic, my ti zařídíme výjezd do Rakouska nebo do Německa, jo, za bratrancema...‘ Nebo tak něco. A táta povídá: ‚Ne, jestli tam nemůžu jet legálně, tak nejedu.‘ Nakonec z toho vyšlo, že chtěli, kdyby na to kejvnul, [...] že by musel dělat takovou malou špionáž, kde jsou ty děti těch... toho příbuzenstva zaměstnaný, ať je to v Rakousku nebo v Německu. Takovou malou špionáž. Na to táta nikdy nepřistoupil.“

Když nejeli Blessbergerovi za nimi do zahraničí, přijeli jejich vysídlení příbuzní do Československa. Byli zde třeba na křtinách Josefově a Mariiny dcery Andrey. To bylo počátkem 70. let, v době tuhé normalizace, a Josef s Marií vzpomínají, že je prý během celé návštěvy příslušníci StB sledovali. Marie také vzpomíná, jak mohl její tchán jet do Rakouska na pohřeb. „*Když mu někdo zemřel v Linzi tenkrát, tak mohl ject na pohřeb jen děda sám, a to jsme ho museli ještě vyhodit před*

⁵⁷² Úřady výjezd za hranice různými způsoby komplikovaly. Například Idina dcera Renata se koncem 70. let provdala do Německa. „*Stěžovali návštěvy, a když jsme tam chtěli jet, to byly všechno doložit o všech příbuznejch, kde žijou, co dělají, ty už byli starý, a my jsme v každé, v jakýkoli výjezdni doložce, to byly štosy...*“ vysvětluje Idina dcera Helena. „*Když se Renátka vdala do Německa, tak když jsme, no, mohli jsme ji potom navštívit, ale za takových okolností, drezírovaný, protože furt nám propadali papíry, furt chtěli něco vědět, my to nevěděli, tak zase ty papíry za 3 měsíce propadli a to stálo peníze. To každé podpis stál peníze.*“

hranicema, a on musel s kyticí, ať kulhal a měl hůlku, tak musel přes ty hranice pěšky. Měli to tady takový těžký jako jo. Byla ta doba...“

Sama se do Německa s manželem podívala poprvé v roce 1984⁵⁷³, ale Josef tam byl, jak již bylo zmíněno, už jako malé dítě. „Když jsme tam tenkrát byli s mámou, tak jako bratránec bydleli jako u nějakýho sedláka, dvě místnosti, prostě katastrofa, než si něco vybudovali.“ Později už měli vlastní dům a žili si zřejmě poměrně dobře⁵⁷⁴. „To jsme jeli vlakem, jo, byli jsme u bratrance, teda u tety, s babičkou ne, a bylo to dobrý. Byli jsme tam nějak týden a pak jsme jeli domů. No, já s bratrance, on je tak starej jako já, tak jsme do sebe štengrovali, ne... jak to tak bejvá.“ Nakonec Josef s úsměvem dodává: „Ende gut, alles gut.“⁵⁷⁵

Ida by s tímto rčením ohledně života vysídlených Němců nejspíše souhlasila. Říká totiž: „Vní-mali jsme to, že nás trestaj jako Češi, že nás trestaj, že musíme opustit domovy, a každý myslel, že se vrátí za měsíc, tak si schovali jídlo nebo něco, no, ale... nikdo nevěděl, že už se nevrátí nikdo. No, ale celkem to vyhráli, že mohli tam. A ty si postavili barák a my neměli nic.“ Svým náhledem potvrzuje vlastně to, co o zůstavších Němcích píše Tomáš Dvořák – pro zůstavší Němce se stal jejich domov do jisté míry „vězením“ (viz s. 32 a dále). Ačkoli byly pro vysídlené Němce Čechy skutečně „uloupeným domovem“, „tam žili jinak,“ vysvětluje Ida. „Co my jsme měli? Tam v Pří-sahově... no řekni.“

Není žádným překvapením, že všichni tři pamětníci se shodují na tom, že vysídlení Němců a zabavování jejich majetků byla velká a nespravedlivá křivda. Zatímco Josef a Marie se na to mohou dívat s určitým odstupem, neboť jim chybí zkušenost odstoupeného pohraničí, nacistické oku-pace a vůbec česko-německého soužití, jsou k celému procesu vysídlování možná dokonce kritič-tější než Ida, která to všechno prožila – a to právě díky odstupu, který mají. Oba jednoznačně od-suzují uplatnění kolektivní viny. Marie by hledala dokonce smířlivější řešení: „Já si myslím, že se měli domluvit. Bylo to za něco, asi tak nějak, ale... vždýcky je to křivda takovýdle. My jsme malí na to, abysme to rozhodli, ale určitě bych nikomu nic nebrala.“ Otázka, na kterou zřejmě nikdy nena-jdeme jednoznačnou odpověď, ovšem je, zda poválečné soužití Čechů a Němců bylo vůbec možné tak, aby už k žádným konfliktům mezi oběma národy nedocházelo. Tohoto otazníku si je Ida, jež právě onu bezprostřední zkušenost s poválečnými měsíci a tím, co jim předcházelo, má, nejspíše vědoma. Ačkoli i ona vnímá poválečné proměny jako nespravedlivý trest, nedokáže si jako Němka odmyslet vinu, kterou nesl člověk, jenž byl za vše zodpovědný a byl vlastně téže národnosti. „Ale cí to byla vina? Hitlera! [...] Nikdo neměl... nějaký problémy nebo odjakživa, ty prarodiče tu

⁵⁷³ V 80. letech byly česko-rakouské hranice díky uvolnění politického napětí mezi Východem a Zápa-dem poměrně propustné. Viz více VNOUČKOVÁ, Kateřina. *Okno příležitosti. Přeshraniční výměna v oblasti životního prostředí na jihomoravsko-dolnorakouské hranici v letech 1984–1995*. Praha, 2022. Disertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií.

⁵⁷⁴ Josef vzpomíná také na pozdější návštěvy svého bratrance Franziho v 80. letech. Ten tehdy Josefa a jeho ženu Marii lákal, aby v Německu zůstali a emigrovali. Josef s Marií to odmítl; s sebou mohli vzít totiž jen jednu jejich dceru a druhá musela zůstat v ČSR. Riskovat, za jak dlouho by ji Červený kříž dopravil za nimi, nechtěli. Josefův bratránec Franzi pomáhal v Německu jiným českým emigrantům. Kvůli takové cestě za hranice čekaly na Josefa nejen důkladné kontroly na hranicích (jak se později dozvěděli, byly prováděny kvůli udání), ale také výslechy, kde byl, s kým se setkal a zda Franzi přijede za ním do Československa.

⁵⁷⁵ V českém překladu: „Konec dobrý, všechno dobré.“

bydleli, to byl náš majetek všechno. No jo, ale no, náš majetek. Bylo to zklamání, že to takhle jsme dopadli, no tak. A pak jsme říkali: ‚Kdo to zavinil?‘ Vždycky jsme si řekli: ‚Je to naše. Náš vůdce. Náš vůdce to dělal.‘“ Ptám se Idy, zda tedy cítí, že jen tím, že Hitler byl německé národnosti, padá vina i na všechny ostatní Němce. „Ne. Já nevím. Že... Nemělo to být tam ten... to neměl být... to cítíme, že to je nevinný, ale že nás vyhnali ocaď, to nebylo správný.“

Každá rodina se s traumatem vyhnání, rozdělení rodiny a ztráty majetku vyrovnávala po svém. Pro Blessbergerovy to bylo období, o kterém se zkrátka raději mlčelo. „Ani prostě jsme se, ještě když byli rodiče naživu, nebavili jsme se o tom, proč tady zůstali... Prostě kdyby člověk, ať to byly sestry, nebo já, začal, tak si myslím, že by to prostě potom v tom jádru ty rodiny začaly nějak skřípat. Ani člověk... prostě... [přemýšlí] Ani mi to nezajímalo, nic, tak... že jo... hlavně že jsme na světě, že máme rodiče...“

Byť Ida říká, že po válce žádnou nenávist nepociťovali, její rodiče se nově utvářející se společnosti stranili. Nepochybně na tom měl svůj podíl také fakt, že neuměli příliš dobře česky (viz s. 85), nicméně i přesto byli mezi ostatními obyvateli poměrně oblíbení. Idin otec na tom ale nebyl zdravotně nejlépe, a tak společenská setkávání příliš nevyhledával. Scházel se pouze s ostatními zůstavšími Němci, především v kostele, kde si každou neděli rádi povídali. Ida se dokonce s ostatními zůstavšími Němci schází dodnes; stále prý drží hodně při sobě a společně hovoří stále německy. „No, my máme svoje řeč. To je česko-německy,“ směje se. S ostatními Němci – a nejen s těmi, kteří zde zůstali, ale také s těmi vysídlenými⁵⁷⁶ – se setkává i Josef a Marie. Jak totiž Marie vysvětluje,

„tady těch Němců bylo víc, který tu zůstali⁵⁷⁷, co já pamatuju. Oni se docela i scházeli, oni chodili v neděli po mši do hospody, a tam se scházeli. Jako byli... oni třeba byli už mimo to pásmo, Perhausů třeba, ty sice vysídlili asi z Rožnova, ty asi tam byli vysídlený, ale měli ve Slovanu (pozn. autorky: dříve hostinec U Zeleného stromu) svůj stůl. Dneska ‚Stammtisch‘ je moderní, ne, chodíme na něj tady. Ale ty chlapi ho vopravdu tenkrát drželi, jo, já si to jako dítě pamatuju, chodili jsme s tátou, jo.“

Tzv. „Stammtisch“ označoval tradiční setkání přátel a známých. „Ve Slovanu, ‚Stammtisch‘ se říkalo, to byl stálý stůl. Tam měli stůl, v neděli po mši přišli, a tam vždycky si dali pivo, chlapi popovídali a šli domů. A pak, když už ty chlapi nebyli, tak to držely, tak si chodily sednout ty ženský. To bylo dobrý, to jsem se vždycky musela smát, že ty ženský převzaly tu, že nikdy nechodily, a pak, když už nebyli ty chlapi, tak že si šly sednout... Jako taková ta vzpomínka na ty... na to, že to bylo.“ A tuto vzpomínku tedy Josef a Marie zachovávají nadále. Jak je možné, že místním Němcům zůstal stůl v hostinci zachován, se Marie pokouší vysvětlit: „Ale tady těm lidem nějak asi nevadili. Je pravda, že bylo pár... Který táta jako měl, že jako s nim nejednali třeba na těch úřadech někdy

⁵⁷⁶ Jedná se o skupinu sdruženou okolo již zmíněné Elfriede Weismann (roz. Reich), jejíž rodina byla vysídlena z Kaplice. Viz MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 39-42.

⁵⁷⁷ Marie si vybavuje např. rodinu Wolfschlägerových, Dreilingových, Hauserových či Smolíkových.

v rukavičkách, že to bylo takový, když něco potřebovali... Ale jako asi prožil tím svým, že makal a nikoho neobtěžoval, že nic jiného nedělal než chodil do práce, že jo, tak mu dali pokoj, no.“

Josef Loschek pracoval jako zedník pro stavební podnik v Kaplici. Po druhé světové válce se velmi uzavřel. *„Než tu práci a nic jiného, nějaký kontakty moc neměl. On znal fakt... Přišel domů z práce a kolem toho hospodářství a do lesa dřevo... Je pravda, že třeba z toho podniku ti kolegové třeba za ním někdy přišli, ale... nějak to nevyhledával, nikam moc nechodil. [...] On prostě tu dobu hodně těžko nes a jeho držel stavební podnik, kde on dřel jako mezek. On prožil tu dobu jako Němec, špatně mluvil česky, že jo. Ale dřel a stavební podnik ho držel nad vodou.“* Marie při těchto vzpomínkách na otce ztrácí hlas.

„To vám řeknu, on tady žil bez občanského průkazu. On ho od nich nechtěl. On si ho od komunistů nevzal. Protože jim vzali barák, to bylo napsané na babičku, na dědu ještě, nestačili ani udělat převod v tom 45. nebo 46., kdy je osídlili třeba Papouškovejma, a toho žijícího dědu nechali dožít u těch Řihů. Takže oni tu dožili, ale on žil bez té občanky. Do 70. roku asi. Vždycky jsem říkala: ‚No, tati, neměl bys to lehčí s občankou?‘ A on teda, ač nechtěl, tu občanku si teda asi v 73. roce vyřídil a rok na to zemřel. Tak já jsem říkala, on ji nikdy nepřijmul a nikdy ji nechtěl prostě, tak to nemělo ani být.“

Právě pracovitost však Josefovi Loschekovi zřejmě zajistila poměrně poklidný život. *„Ono to asi bylo složité. Ten táta, kdyby nedřel... ty lidi obstáli, že byli dřiči, že uměli makat. Takže tím si je asi udrželi, to svoje, že jim dali pokoj.“* Mariin manžel Josef dodává, že její otec byl součástí vyhlášeného tria. *„Ženy táta, Kovařík a Černík, to byli vyhlášená v Kaplici zednická trojka. Ty, když se do něčeho pustili, tak za nima byla vidět práce. Vždycky: ‚Ne, my chceme Loscheka, Černíka a Kovaříka!‘“* Sám navíc potvrzuje, že pracovitost byla u Němců skutečně oceňovanou vlastností. *„Paní Kostková, to byla Češka, říkala: ‚Škoda, že ty Němce vysídlili, to byli pracovití lidi, já bych si to přála, aby tady byli, já bych na ně koukala z okna, oni by makali, to by se mi líbilo.““*

Také pro Blessbergerovy byla práce rovněž na prvním místě.

„Táta byl takovej typ člověka, jo, i s mámou, že žádný vyznamenání, to jim nic neřeklo, oni prostě jenom, aby to klapalo, práce, práce, práce... Takže my, když jsme byli ještě malý děti, to jsme ještě chodili do školy, tenkrát nebyly žádný kombajny na obilí, nebylo nic, tak se dělávaly panáky, ne, a snoply a pak panáky. V sobotu přišel, ráno vzbudil a šli jsme na pole, dělali jsme snoply a pak panáky jako malý děti. No, museli jsme dělat. Byli jsme, dá se říci, odmalička vedený k práci.“

Ida poválečné postoje Čechů vnímala spíše jako nepřátelské a první setkání nebyla zrovna příjemná. Češi začali do Kobylnice přicházet hned po osvobození. Ida tak reflektuje zkušenosti přímo po válce, zatímco Josef a Marie hovoří spíše o pozdějších letech. Nicméně je možné, že v případě rodiny Blessbergerových a Loschekových dokázali místní starousedlí Češi skutečně

rozlišovat, kdo byl opravdu nacistou a kdo nikoli. V okolí Kaplice a Malont jich totiž žilo přece jen více než v okolí Kobylnice, kam po válce přicházeli Češi především jako novoosídlenci.⁵⁷⁸

„U nás ve Slupečném to byla správec dole v tom velkém statku a ty museli z baráku pryč ty lidi. A tam bylo potom gestapo, gestapo to nebylo, ale my jsme je tak jmenovali, protože to vládlo potom. A počkej, jak jsme říkali těm klukům, na koni jezdili... praktikant jsme jim říkali. Praktikanty... jestli se to tak říkalo, to nevím. A ty potom to řídili, pomalu to šlo na vystěhování a na ten odsun, ty to připravovali, ale to nikdo nevěděl, kdo jde [...]“

Němci čekající na odsun jim často museli uvolnit místo ve svém domově a žít zde společně s nimi. Někdy jim bylo zakázáno obědvat v hlavní světnici u stolu. Ida sloužila v té době na hájovně u fořta Brzáka na Nových Domkách, kde to ani ona neměla jednoduché.

„Jsem nesměla jíst u stolu, že jsem byla Němka, spala jsem dole vedle maštalky, ale byl to pokojíček hezkej, nebylo to škaredý. Tam jsem byla osm měsíců nebo devět. Ale jinak mi neublížili. Do té školy jsem nesměla a ani jsem nesměla domů. Já jsem slyšela mámu, to bylo přes Vltavu, jsem slyšela z kopce na kopec, když máma křičela na sousedku: ‚Tenhle dobytek uklid!‘ A já brečela. Já nesměla domů. A ten [fořt] měl psa, německýho, takovýho velkýho psa a ten uměl jenom německy. Když fořt něco mu říkal, ten neposlouchal, ale mě poslouchal. Tak to byla moje ochrana, že jsem tam měla někoho německýho.“

Ida se musela na hájovně cítit velmi osaměle. Na fořtovy děti nesměla vůbec mluvit. *„Tam jako... ty byli jako přísnější. A on byl trochu drsnej, jo, von mě uhodil, nebo tohle, protože on mě chtěl učit pracovat, on mě chtěl učit síct kosou a von to neuměl, on sekal furt šticem dolů, a já jsem furt... a už jsem dostala facku. A pak koukal, že já seču, že já umím lepší než on. To neuměl nic ten člověk! Byl študovanej, ale nebyl na práci.“*

Mimo výše zmíněné zákazy pro ni platila i celostátně zavedená opatření vůči osobám německé národnosti. *„Prvně jsme museli nosit ty pásy, že jsme Němci, nesměli jsme si nějak jako zapojit mezi... Co ještě... v obchodě jsme nedostali nic, to jsme byli odstrčený, to se muselo čekat až, estli něco zbyde. Moje maminka šla do [Vyššího] Brodu z Přísahova 6 kilometrů dolů a šla a přišla plačící, že nedostala chleba, že nedostala nic, že už nic nezbylo. No, takhle to bylo, no. Ale... bylo.“*

Němci žijící v Československu ztratili po druhé světové válce státní občanství. *„No, my jsme neměli. Pak jsme byli bezdomovci. My jsme dlouho nebyli nic. A v kterým roce jsme to dostali? Třiapadesát? To bylo nucený.“* Výměr o vrácení československého státního občanství získala Ida roku 1951. K vidění je v Příloze 7. Byť bylo opětovně uděleno nakonec všem zůstavším Němcům (viz s. 30), zdá se, že Idě bylo navraceno spíše v souvislosti se sňatkem – toho roku se Ida totiž provdala za Čecha Jana Menzingera.⁵⁷⁹ Byl to osídlenec z Kamenného Újezdu a jeho rodině byla

⁵⁷⁸ Zatímco Kobylnice byla roku 1930 celá německá, v Malontech nedaleko Meziříčí (jež bylo také celé německé) žila alespoň 2 % Čechů, v Kaplici to bylo dokonce 25 % a v Blansku 17 %. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 140-145.

⁵⁷⁹ Menzinger je sice německy znějící příjmení, ale o manželových rodinných kořenech věděla Ida jen málo. Měl příjmení po matce, protože její měla za svobodna. Později se rodina jmenovala Havlíčkova.

přidělena velká usedlost v Blansku nedaleko Kaplice. S Idou se seznámil při stavbě kravínů v Přízeři v roce 1950. Ke sňatku potřebovali povolení (viz Příloha 8), protože v té době nebylo zcela akceptovatelné uzavírat sňatky s lidmi německé národnosti (viz s. 49, 80). „*Trvalo to trochu, protože musel bejt furt překladatel u toho, no.*“ Idin manžel byl voják z povolání a nakonec musel z armády odejít, protože její matka si psala s ostatními dětmi, které v té době žily již v Německu. Poté pracoval u Československých státních lesů. S manželem mluvila Ida jen česky a ani své děti německy už neučili – nejspíše ze stejného důvodu jako Loschekovi záměrně neučili německy Marii.

Matka Marie Blessbergerové se rovněž setkala, zřejmě kvůli svému česko-německému původu, s diskriminací.

„Vím, že když chodila mamka na nějakou brigádu, tak taky třeba na někoho, že se zlobila, že s nima zachází hůř než s jinýma ženskejma, chodila do JZD třeba to, to říkala taky, taky to pocítila, že jí nezaplatil tolik jako a tak. To bylo ještě v 60. letech. To spíš ta starší generace to měla horší. Tihle [noví osídlenci] sem přišli a měli pocit, že mají moc. Já vím, že na toho nějakýho předsedu hodně hubovala. Že jí nezaplatil nikdy tak. Naše máma byla takovej generál, ta si dokázala to uhájit.“

Většině Němců byl také konfiskován jejich majetek. Výměr mohl být zrušen v případě, že se jednalo o antifašisty, ale někdy ani toto označení nezabránilo jeho ztrátě. U Idy a její rodiny se předpokládal odsun, a majetek jim byl proto zabaven. Příkaz k vysídlení přišel roku 1946, ale kvůli uvězněnému bratru Ottovi (viz s. 91) museli Sulzerovi čekat. Do té doby byl však odsun ukončen. Přestože nakonec tedy z ČSR odejít nemuseli, svou usedlost museli stejně předat do českých rukou a opustit ji.

„A my jsme neměli skoro nic. Žádný nábytek, nic. A já měla kočár. Děda mi udělal jako kolečka z vozíku, obyčejný kočár ze dřeva. No, a já jsem... maminka dělala takový jako záclonky na to, no, a já měla dřevěný panenky. Z polínek děda udělal panenku a vlasy a tak. A měla jsem to hezky udělaný. A ten [národní správce] měl holku a ta holka... a já ten kočár chtěla si vzít s sebou na památku, a ta holka chtěla ten kočár a já musela jí ho dát. A já ji proklínala. Jsem říkala, ať nemáš štěstí, ať nemáš lásku. A ona za rok umřela. A celý život si na to myslím, že jsem jí nějak ubližovala s tím, že jsem jí nepřála ten kočár. Ona prej slepý střevo měla.“

O svůj majetek přišli také Mariini prarodiče Loschekovi. Marie má dodnes schovaný konfiskační soupis z října 1946 (viz Příloha 9). Zajímavé je, že ke konfiskaci došlo i přesto, že je v soupise Mariin dědeček František Loschek označen jako „antifašista“. Rovněž se předpokládal jeho odchod do Německa. Je možné, že jeho antifašistické smýšlení bylo znevaženo proněmeckým smýšlením Mariiny babičky, která se v roce 1938 údajně hlásila k Německé říši jako Němka. To bylo také důvodem, proč jim ze zkonfiskovaného majetku nevrátili nic ani později. „*Když se pak (pozn. autorky: po roce 1989) jednalo o restituce, nebo když jsme se na to ptali, tak řekli, že se v osmatřicátým hlásili k Německé říši babička, takže vlastně nemají na nic nárok...*“ Dle vyprávění

Mariiných rodičů byl odsun v Kaplici již u konce, ale dům byl Loschekovým konfiskován zřejmě dodatečně kvůli očekávanému příchodu volyňských Čechů, jimž museli své domovy uvolnit i ti Němci, kteří zde směli zůstat. Loschekovým bylo umožněno zůstat nejspíše kvůli dědečkově špatnému zdravotnímu stavu. Po zbytek svého života žili v jedné místnosti u sousedů v Dlouhé ulici. „*A vzali si šicí stroj, nějakou deku, hrozně málo věcí...*“

Šťastněji to dopadlo v případě rodičů Mariiny matky. Marie se domnívá, že jim majetek ani konfiskován být nesměl, protože jejich dům už nebyl na území odstoupeného pohraničí. Není to však pravda, konfiskační dekrety totiž platily na celém území ČSR a také Exelovým byl původně konfiskační výměr doručen. Dědeček František Exel se proti němu ale odvolal. Dokázal, že byl během druhé světové války nacisty pronásledován (viz s. 79, 87 a Příloha 10), dostal rovněž označení „antifašista“⁵⁸⁰ a majetek mu zůstal.

Ani Blessbergerovi, tedy Josefovi rodiče a jeho prarodiče z otcovy strany, kteří u nich žili „na vejminku“, o svůj majetek nepřišli. Konfiskace se na ně z neznámých důvodů nevztahovaly a na své usedlosti žili a hospodařili i nadále. Jak již bylo zmíněno, majetek jim byl zabaven až roku 1948, kdy se stal součástí státních statků (viz s. 83). Stejně jako není jasné, proč zde směli Blessbergerovi zůstat, Josef neví, proč jim nebyl majetek hned po druhé světové válce konfiskován. Možnost, že byl Karl Blessberger také antifašistou, se nejeví jako pravděpodobná; během druhé světové války byl vojákem a byl dokonce krátce uvězněn (viz s. 91). „*Pátral jsem po tom tak nějak, žejo, no, a tenkrát bratranec povídá ‚Hele, až bude vhodná příležitost...‘, že mi to řekne, proč tady naši zůstali nebo tak nějak, jenže von umřel. Takže jsem se nedozvěděl vůbec nic.*“ Je možné, že důvodem byl jednoduše charakter osídlování. Zatímco nedaleké Malonty byly osídlovány poměrně úspěšně již během léta 1945 a „*čeští novousedlíci velmi rychle se přičinili o to, aby obec byla česká,*“⁵⁸¹ Meziříčí bylo osídleno údajně hlavně slovenskými reemigranty z Rumunska. Ti přicházeli do pohraničí později (od r. 1947) a usazovali se hlavně v místech, o které nebyl mezi Čechy z vnitrozemí takový zájem (viz s. 41). Průběh osídlování zde tedy nemusel být tak rychlý jako jinde, a Blessbergerovi mohli na své usedlosti setrvat proto, aby se měl o zdejší hospodářství kdo postarat.

Právě s rumunskými Slováky navazovali Blessbergerovi vztahy vůbec nejvíce. Na rozdíl od rodiny Sulzerovy či Loschekovy ani jinou možnost neměli – v Meziříčí totiž kromě nich zůstala už jen jedna další německá rodina, a sice Glaserovi. Pan Glaser ovšem po druhé světové válce „převlékl kabát“ a stal se komunistou, což byla pro Josefova otce jen těžko akceptovatelná proměna. Když jim stát vzal dům a zahrádku, jel prý Josefův otec do Malont na ředitelství, aby se odvolal. „*Tak šel na to ředitelství a ředitel mu odpověděl tím způsobem, že je malej pán, že tady vládne*

⁵⁸⁰ SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1E/2, k. 207, *Spisy k vynětí Františka Exela z konfiskačního řízení*, listopad 1945–leden 1946.

⁵⁸¹ SOKA Český Krumlov, Fond MNV-65 Místní národní výbor Malonty, *Kronika města Malonty (1945) 1957-1976*, s. 11. Dále se v kronice píše: „*Na památku přechodu obce do českých rukou je vybudován pomník, který stojí na náměstí u kašny. Dne 19. května 1946 byl odhalen, aby na věčné časy hlásal: ‚Bílá hora odčiněna!‘*“ Pomník stojí v Malontech dodnes a další podobné najdeme i v jiných obcích, např. v Omlenici (viz Příloha 11). Pomník je důkazem, že zdejší úředníci a osídlenci skutečně věřili tehdy propagovanému mýtu o potřebě odčinit nejen porážku českých stavů během bitvy na Bílé hoře, ale především to, co po ní následovalo – totiž „třistaletá poroba“ a „období temna“ (viz s. 18).

komunista pan Glaser, ne. Takže žádný odvolání prostě nebylo, nic.“ Také v nedalekém Velíšku (něm. Welschko) zůstali ještě další Němci, Opelkovi, ale jinak byli ostatní německy mluvící obyvatelé – příbuzní, přátelé a sousedé – vysídleni. „Ty odešli všichni, všichni odešli. Celý ty rodiny odešly a oni tu zůstali úplně sami. [...] Potom právě babička s dědou, když zůstali doma, tak ty neměli lehký život, neměli,“ popisuje nastalé změny Josef.

Jak zprvu nahlíželi na nové osídlence, Josef neví. „Tak když byli ty lidi pracovitý a pomáhali si, tak vycházeli mezi sebou,“ vybavuje si Marie matně, jak na to Josefovi rodiče později vzpomínali. A Josef k tomu dodává: „Když táta něco potřeboval, nějakou fyzickou práci nebo tak nějak, tak jakoby vyšli vsříc. Ať to bylo něco přivést... Když jim dal lokýka...“

Společná práce a sousedská výpomoc pochopitelně umožnily navázat nové vztahy. Jak víme z vyprávění Ondřeje Bandíka, jehož rodina patřila k rumunským Slovákům v Meziříčí, Karl Blessberger navíc o dobré vztahy stál (viz s. 119). Sbližujícím faktorem byl kostel, neboť jak rumunští Slováci, tak Němci byli tehdy velmi nábožensky založení⁵⁸² (viz Příloha 17). „Většinou teda táta byl křesťan, chodil do kostela a vždycky takový ty ve věku táty hned do hospody, žejo, pivko, no a povídali, povídali. Nebo když byla v Malontech pouť, hned pod kaštiny a hned ještě ty starí lidé v jeho věku...“

Zajímavé přitom je, že přímé návštěvy sousedů se nekonalý – alespoň ne mezi dospělými. „Když byla zabíjačka, tak mě pozvali, jo, to bylo fajn. Jako ne že dospělí, ale děti zvali.“ Dospělí se začali osobně navštěvovat až ve stáří. Důvodem mohl být odstup, který si němečtí starousedlíci a noví osídlenci od sebe možná záměrně udržovali, ale také třeba jen každodenní život: „Tak naši žili jenom prací, ne... Prostě ráno v pět hodin vstávali, v osm devět hodin končili, ne.“ Ani dle Josefa totiž jeho rodiče nijak zvláště uzavření nebyli a s ostatními obyvateli se dle možností stýkali.

Josef neměl nikdy pocit, že by se na ně někdo díval „skrže prsty“ jen proto, že byli Němci. „Řek bych, že vůbec ne... Oni věděli, že prostě moji rodiče jsou německé národnosti, a to nikdo prostě nedělal žádný rozdíl. [...] Já jsem byl jedinec Němec tam (pozn. autorky: mezi dětmi), jo, jinak to bylo všechno tehdy rumunský tohlencto... řek bych, že vůbec nic, že mě brali nebo já je, nebo naši je brali, jakoby prostě, že tam patřili. Že by někdo vyčítal, hele, ty jsi Rumun a ty jsi Němec, to jsem neslyšel. [...] Tam byla ještě ta výhoda, že jsme si, dá se říci, jakoby navzájem skoro pomáhali, když někomu tekla voda do bot, tak takhle navzájem se dost pomáhalo.“ Zdá se tedy, že soužití v Meziříčí bylo poklidné a že se místní obyvatelé naučili mezi sebou vycházet.

Především pro Josefa bylo daleko snazší, ba vlastně zcela přirozené s rumunskými Slováky vztahy navazovat. Sám totiž ani jiné prostředí a společnost nepoznal. Zda to bylo stejně jednoduché i pro Josefovy rodiče, zůstává otázkou. Lze ale předpokládat, že minimálně zpočátku bránil v navázání vztahů nejen jazyk (viz s. 119), ale také určité psychické bariéry vycházející jednoduše z poválečného vývoje.

⁵⁸² Ke katolictví se v té době ale hlásila naprostá většina obyvatel. Roku 1930 zde žilo 49 626 katolíků (z celkového počtu 50 284 obyvatel). Ostatní náboženská vyznání byla zastoupena v řádu stovek – k protestantům se hlásilo 120 lidí, k československé církvi patřilo 214 osob a k judaismu 111 osob. Dalších 34 osob se hlásilo k jinému či neznámému náboženství a 179 osob bylo bez vyznání. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 21.

S rumunskými Slováky se spřátelila i Ida. Z Kobylnice se její rodina přestěhovala do Horního Příсахova.

„S koňma nás tam odvezli, a v našem baráku, kam jsme se my měli stěhovat, tam bydleli cikány, a tak jsme museli... v noci jsme přijeli do Hořipný, ta už taky neexistuje, a tam jsme přespali a druhý den nás dovedli do Příсахova na ten barák, tady budete bydlet a tam cikány. Tak ty cikány museli pryč. Ty se stěhovali, to jich bylo 30, ty se stěhovali do Šumperka zase. No, a my jsme byli sami v té vesnici. No, a žili jsme tam a byli jsme spokojení.“

Dům nebyl ve zcela dobrém stavu. Sulzerovi si proto sehnali v ostatních prázdných domech nábytek. Pracovat začali na statku v Přízeři, kde měli na starost 80 kusů dobytka.

„Seznámili jsme se s Rumunama [rumunští Slováci], byly tam všechny národnosti... to byli Rumuni, na Přízeři zase bylo tam gestapo, jsme taky říkali [směje se], tam byl zase správce od statku, a tam jsme se museli dostavit do práce všichni. Rodiče dostali dobytek a my mladý museli jsme pole udělat. A když jsme přišli do práce, tak říkal správce, to byl Čech: ‚Ksindl sem!‘ Ksindl se tam postavil. ‚Tak vy jdete tam, vy jdete tam.‘ A my jsme se porozuměli. Slováci, Rumuni, Němci, cikány, Maďaři.“

Ačkoli tedy byli všichni z nich pro českého správce „ksindlem“, spojila je společná práce a vzájemné dobré vztahy. *„A rozuměli jsme si. My jsme si zpívali, my jsme z každý řeči něco uměli. Uměli jsme si pobavit, cikáni nám hráli, my na každý půdě tancovali a bylo hezky... [směje se] A tým Čechům to vadilo, že si rozumíme, tak furt píchali do nás, že se nesmíme bavit, že se nesmíme scházet. A takhle to bylo... Nedovedli nás rozdělit.“*

Ida nedokáže popsat, jak z pozice starousedlíků vnímali nově příchozí obyvatelé. Ona nad tím jako dospívající dívka příliš neuvažovala. *„Rodiče ty si nerozuměli. A my děti byly rády, že máme zase noví lidi k sobě. [...] A neodsuzovali jsme nikoho, nikdy. Jak ten osud přišel, tak jsme ho vzali.“* Tím, že si rodiče nerozuměli, má Ida na mysli spíše to, že Sulzerovi mluvili odlišným jazykem a česky vůbec neuměli (viz s. 85). Je ovšem pochopitelné, že s rumunskými Slováky navazovali vztahy snáze a vycházeli s nimi lépe než s Čechy – jejich vzájemné soužití totiž nebylo poznamenáno válkou a událostmi s ní související tak hluboce. Zůstavší Němci se navíc ocitli na okraji společnosti, takže pak byli jistě rádi za každého, kdo k nim nebyl apriori podezřívavý. Chlapci z Rumunska dokonce drželi nad Idou ochrannou ruku. *„Rvačky byly. My jsme tam měli v Příсахově... to byli ovčáci, ty nás chránili, jako když patříme pod jejich ruku, nesměl nám nikdo nic říct. [...] A policajti všichni se jich báli, protože to byli rváči ty kluci. Ten jeden byl potom na Slovensku, ten někoho zabil, pak utek do Ameriky. Ten Fera. A Joža tu zůstal s tátou a pak zmizeli taky. I s ovcema někam odešli.“* Přestože ke konfliktům docházelo, nezdá se, že by vycházely z odlišné národnosti a etnicity. Spory propukaly především mezi samotnými rumunskými Slováky, *„protože vařili kořalku. Oni dělali lavornici, ne. A to se chlastalo, to je jasný, pak se rvali, byli zlí. Oni neuměli číst a psát některý. Ale dobrý lidi, jó.“*

V místech, kde se rumunští Slováci usadili ve větších počtech, což bylo jak v okolí Horního Příсахova, resp. Vyššího Brodu, tak v okolí Meziříčí, resp. Malont, mohli starousedlíci poznávat mj. jejich tradice a zvyky, které byli reemigranti schopni si přenést i do nového prostředí. „*To měli taky svoje [zvyky], ale... to my jsme se nepřipojili k nim, to ne. Oni měli vždycky nějaký ty křtiny, to byly strašně velký slavnosti a pak měli ten čardáš. Ten umím taky. Čardáš to bylo... Jsem vozila svatbu na [Dolní] Drkolnou a tam tři dny trvala svatba. Já měla koně, ne, já jezdila s koňma, cikáni měli hudbu, tři dny jsem tam byla ve mlýnci.*“ V letech 1948-1949 se Ida stala v podstatě kočím, neboť všichni němečtí muži, kteří zůstali v Československu, byli nasazeni do jáchymovských dolů⁵⁸³ a ženy musely převzít jejich práci.

Josef Blessberger se na rozdíl od Idy součástí tradic rumunských Slováků stal. V Meziříčí totiž žilo údajně pět rodin reemigrantů z Rumunska, dvě rodiny z Volyně a dvě rodiny zůstavších Němců (viz s. 119). Reemigranti tvořili tedy většinu místního obyvatelstva, a jejich kultura tak měla větší šance se prosadit. Josef účinkoval v tradiční vánoční zpěvohře o svaté Dorotě (viz Příloha 15).

„A vždycky jsme chodili prostě... začli jsme v Malontech a tenkrát jsme jeli Meziříčí, Pohoří [na Šumavě], potom ta vesnice... až Pohorská Ves jsme skončili. No, samo sebou pod parou [...] Tak tam [lidem domů] vtrhneme a já jako čert jsem prošmejdil celej barák [...] Tam měl každej prostě nějaký proslov. Dostali jsme napít, něco k snědku a šli jsme dál. Chodili jsme pěšky a potom, konečná byla v Pohorský Vsi, tak autem. [...] Bylo to hezký, bylo to hezký. Jednou jsme se potkali v Malontech s druhou partou, žejo, ne, tam málem došlo k nějaký potyčce, nakonec jsme to vyřešili...“

Bylo mu tehdy mezi 15-17 lety a tradice se zúčastnil i několik let po sobě. „*Asi dva, tři nebo čtyři roky. Pak už říkám ne, já nechci dostat někde na budku,*“ směje se a vypráví ještě o společném stavění máje. Namísto tradiční česko-německé kultury však znal spíše zvyky rumunské, dodává jeho žena Marie.

Ida Menzingerová místní německé tradice a zvyky znala. Byla také svědkem toho, jak postupně jejich kultura zanikala, protože zůstavší Němci si ji udržet nedokázali. Některé zvyky údajně zmizely již během druhé světové války, a když válka skončila, s takovým úbytkem jejich příslušníků to už zkrátka ani příliš možné nebylo. Ida vzpomínala na masopust, květnou neděli či první máj. „*To se stavělo a tancovalo se kolem celou noc, my děti... a první máj se chodil s koňma, s volama se jelo do Frymburka, my voblečený, naše kroje, jak jsme měly ty vesnice, to bylo hezký.*“ Veselou událostí byl rovněž letní slunovrat. „*Na každým kopci měli haldy veliký, pak ten voheň a pak se vidělo a jódlovalo se, aby se ty vesnice slyšely k sobě a skákali přes to. A vždycky harmonika u toho. My děti mohly bejt taky a dostali jsme zmrzlinu, limonádu. To bylo taky vzácný,*“ směje

⁵⁸³ Do Jáchymova byl nasazen také Idin bratr Otto. Nemusel tam její otec, protože byl už starý, a nebyl tam povolán ani její bratr, který se vrátil z války bez ruky. Nasazení českých Němců v jáchymovských dolech se více věnuje např. DVOŘÁK, Tomáš. Těžba uranu versus „očista“ pohraničí. Německé pracovní síly v Jáchymovských dolech na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století. *Soudobé dějiny*. 2005, 12(3-4), 626-671. Dostupné z: https://sd.usd.cas.cz/artkey/sod-200503-0006_uranium-mining-versus-the-purging-of-the-borderlands-german-labour-in-the-jachymov-mines-in-the-late-1940s-a.php.

se. Společenské události se odvíjely od ročního období – vesničané společně mlátili obilí, drali peří či předli vlnu. Tehdy byli téměř všichni věřící, proto byla významná také půlnoční mše na Vánoce. Do kostela ve Frymburku šla celá vesnice v jednom společném průvodu a na cestu si svítila lucernami.

Rumunským Slovákům se podařilo si své tradice udržet a lze předpokládat, že se i díky tomu s novým prostředím sžívali dobře. Také Ida se domnívá, „*že ty se cítili moc dobře, protože ty přišli z těch hor [rumunské Rudohoří] a měli tady majetky, všechno, dostali to... Některý úplně zadarmo. Tak ty se cítili dobře. Ale... tak my jsme pak měli taky, tam jsme žili, jak jsme žili.*“ Určitou ránu pro ně však představovalo nastolení komunistické diktatury a s ní související kolektivizace. „*To zase nařikali... nás se netýkalo, nám nic nesebrali, protože my jsme už byli stejně to... A pak to sebrali zase těm Rumunům a byly zase státní statky z toho. Tak to hodně pak vodešlo taky těch lidí.*“ Z Idina vyprávění se tedy zdá, že vznik státních statků a JZD, často zřizovaných pod záminkou, že to lidem usnadní práci, vítán nebyl, neboť znamenal ztrátu půdy, která byla pro Slováky z Rumunska významnou hodnotou (viz s. 109). „*Oni měli bohatství, ne, když sem přišli. Až potom... ale zase nemuseli dělat tolik, když měli JZD. To asi, to nevím, jak to vnímali, ale říkali, že přišli o všechno potom. Ale nic jim nepatřilo, když to vezmete,*“ přemýšlí Ida. Kolektivizace tak zřejmě přispěla mimo jiné k tomu, že mnozí osídlenci své přidělené usedlosti opustili (např. v Hořipné, Machnatici či Hrudkově). „*A to dnes ani nestojí, kde ty Slováci bydleli. Ty už zbourali kolem dokola. Ty tam taky nechtěli být na těch samotách, tak se pak stáhli taky někam jako Malšín, Vyšší Brod. To byly takový vlastně samoty.*“ Jednak chtěli rumunští Slováci žít poblíž ostatních příslušníků svého etnika (viz s. 121-122) a zároveň nechtěli být tolik vzdáleni od statků, kde pracovali. To byl podle Idy vůbec nejčastější důvod, proč dané místo zůstalo opět prázdné.

Osídlence, kteří se neusadili natrvalo, vnímali starousedlíci jednoznačně negativně. „*Odcházel taky hodně. Hodně jich. Se stěhovali zase zpátky některý a cikáni nevím. Protože se jim nelíbila ta práce a tady se bouralo a poslali si na Slovensko materiál, tak si tam postavili. Takhle to holt nějak fungovalo, no,*“ vysvětluje Ida další důvody k odchodům. Ostatní osídlenci rozebrali i Idin rodný dům v Kobylnici, tudíž byl nakonec zbourán. V 60. letech byl zdemolován také dům Sulzerových v Horním Přísahově.

„*A sotva byli z baráku, máma ještě šla s mojim synem Přísahov vydrhat, aby, jo, nebyla špína, a druhý den kluk tam přijel a zbourali. No! [spráskne ruce] A když začali bourat ty baráky, tak... to byla nějaká četa, já tomu nerozumím už, z Prahy jako vojsko to bylo, a on říkal tomu oficirovi, ten uměl německy, a táta mu říkal: ‚Není vám to líto ty krásný statky bourat?‘ A on mu řekl: ‚Zalez, nebo vystřelíme i vás do povětří.‘ Tak táta zalez, měl strach, aby nic neudělali. [...] To přišli, trhavin, to takhle podpálili a pak to srovnali s nějakýma... tanky... ne... pásák. To potom srovnali. Dřevo potom předali na vagony, kameny všechno zůstalo. Zůstaly ležet a srovnali to.*“

Kobylnice zanikla, spolu s údajně dalšími 36 vesnicemi, kvůli výstavbě Lipenské přehrady. Další vesnice a osady byly bourány kvůli zřízení hraničního a zakázaného pásma. Nad tím pociťuje

Ida velkou lítost. Zvláště smutné to bylo s ohledem na vysídlené Němce, kteří se mohli do ČSR opět podívat; hledali své pozemky, své domy, ale na jejich místech už nic nebylo. „Každý si našel svůj kámen. Každý si nes domů něco. Věděli, že tady měli zahrádku... Babička ne... hrstku těch sazeniček. A tam doma to nasadila. Ten domov je tady furt, i když jsou tam bohatý. Jsou, ale domov je tady.“

Ani Josefovým a Mariiným rodičům se nelíbilo, když museli přihlížet, jak jednotlivé domy a usedlosti chátrají. „Dřív to šlo všechno. Přivandroval, přišel, dostal barák přidělený, že jo, na něj napsaný, ten zruinoval, dostal další barák a takhle to šlo třeba až na tři, čtyři baráky. A teďka po pádu železné opony to dostali zase všechno zpátky,“ vysvětluje Josef tehdejší poměry. „Co zpátky... A děda z toho měl v Meziříčí smrt. Ten když to viděl, ten si to prostě tak bral, že on si barák musel koupit nebo já nevím co, a tadykety prostě jak tu přišli, vybili dobytek, vybydleli barák...“ dodává k tomu Marie. Karl Blessberger si svou usedlost mohl od státních statků odkoupit prý v 60. letech. Když se po roce 1989 navracely majetky v restitucích, vracely se i těm, kteří se o ně v minulosti příliš dobře nestarali.

„Byly tam určité rodiny, co vopravdu zničily ty baráky, což děda těžce nes. To potom, když po té revoluci začali jim to vracet, a on věděl, jak to vlastně bylo, že oni přišli, že to vybrakovali, že to zničili a že s nim dělali takový tance, tak ten si to strašně bral, až ho trefilo. Ten z toho měl vopravdu smrt. To jsme říkali, to ho zabilo. Oni se tam taky začali stěhovat z baráku na barák... [...] V dřívější době, já nevím, v těch 70. nebo 80. letech byly ty baráky zdevastované, oni moc si toho nevážili asi taky, ten přístup byl trochu jinej, ta kultura byla jiná, a to vim, že na to se ty rodiče těžko dívali. Když viděli, že tam měli někoho příbuzného, věděli, jak to byl krásnej barák, co tam všechno bylo a jak je to teď zničený...“

Ani Mariin otec nebyl z nových vlastníků jejich domu nadšený. Dům jeho rodičů v Kaplici byl přidělen rodině Papouškových z Volyně. „Táta vo tom ani nechtěl mluvit, prostě to nikdy nepřijmul a nikdy se s tím nesmířil, že je z toho baráku takhle vyhnali, no. Protože dobře hospodařili, nehledě na to, že ten barák, když to zničili, tak to nakonec úplně padlo, že jo, úplně to museli zbourat. Úplně to zhuntovali.“ Dům Loschekových v Široké ulici byl jedním z mála domů, které byly v Kaplici zdemolovány. Kaplice byla spolu s Blanskem, odkud pocházela Mariina matka, osídlena poměrně dobře, neboť osídlence přilákala dobrá občanská vybavenost a možná přece jen pro zemědělství příhodnější podmínky v údolích podél řek Malše a Černé než ve výše položených oblastech, jakými bylo právě Vyšebrodsko a Malontsko. Zdejší usedlosti byly proto obsazeny již během roku 1945 (viz s. 66) a většinou Čechy z vnitrozemí (viz s. 156), což Marie potvrzuje i svou zkušeností: „Ne-pamatuju rumunský Slováký žádný. Tady bylo vesměs všechno český obyvatelstvo. Většinou z těch okolních, já vim, že někdo třeba ze Soběnova přišel, že spíš bych řekla, že z okolních vsí, někdo možná že byl z dál.“ K jinému etniku patřila v Blansku pouze rodina Machkova a Šnídlova. „To říkali, že jsou Rusáci, jestli to byli přímo volyňští Češi, to nevím. Taky ty baráky podle toho vypadaly.“ Zajímavé je, že pokud se skutečně jednalo o volyňské Čechy, boří tato Mariina zkušenost představu volyňských Čechů coby elity. Když si ovšem Marie uvědomí, jak vypadalo například

Meziříčí, kde vyrůstal její manžel a které bylo vesměs osídlené především Slováky z Rumunska, dodává: „*Jako to Blansko určitě vypadalo líp než třeba to Meziříčí, ta kultura byla trošku jiná.*“ To ovšem začala vnímat spíše až v dospělosti, a to právě díky svému manželovi, který pocházel z oblasti, u níž bylo osídlení náročnější. V okolí Meziříčí totiž zaniklo několik různých vesnic. Josef si vybavuje Malé Kuří (něm. Hermannschlag), Hodonice (něm. Hodenitz) anebo již zmíněné Velíško a Radčice, z nichž je dnes také, stejně jako z Kobylnice, spíše rekreační oblast⁵⁸⁴. Kdy přesně tato místa zanikla, si Josef nepamatuje, ale odhaduje, že to bylo zhruba počátkem 60. let. Později pochopil, proč k jejich zániku došlo, líto mu to je ale stále: „*Nikdo tu nechtěl bydlet, protože přístup to... už žádný a pro všechno jezdit... Tak to pomaloučku zlikvidovali. Kdyby aspoň třetina, čtvrtina... ale tady ty vesnice, co byly, se měly zachovat pro naši generaci, aby věděli, jak to bylo. Když člověk jde s dětma, řekne, tady bylo Velíško, tady bylo tolik a tolik baráků, to si pamatuju, když sem jezdili Opelky, to byla opravdu krásná vesnice.*“ Marie pak vzpomíná: „*Jsem tam chodila na narcisky. Ještě základy domů jsou vidět, tam kvetou v zahradce... To byly takové zbořeniny větší, lidi na těch samotách nechtěli bydlet. To byl ten trend takovej. Je to škoda, že vybudovaný vesnice se zničily, to, co bylo funkční, že jo. Já nevím, když vezmu to Pohoří [na Šumavě], jak to bylo velké, kolik tam bylo hostinců, všechno... lékař, škola...*“⁵⁸⁵ Marie pociťuje nad zánikem těchto míst lítost, ale je jiná než ta, kterou cítí Josef či Ida, kteří zmíněná místa znali i předtím. Nad ztrátou některých míst či proměnou jejich charakteru nostalgicky nelamentuje a spíše uznává, že dnes už člověk na těch vesnicích, jež byly nakonec – byť třeba i rumunskými Slováky – trvale osídleny, tuto násilnou proměnu nepozná. „*No, ale je pravda, zase na druhou stranu, že teda zase to, co vychovali, byli lidi docela dřiči, jo. Ono už to taky dneska vypadá jinak. [...] Oni dneska ty domy jsou vybudovaný, oni to vybudovali po té revoluci [...] hodně opravili, takže dneska to všechno vypadá jinak.*“ Novým trendem, který zde naopak můžeme pozorovat, je, že po válce vylidněné pohraničí znovu ožívá a stává se lákavým pro spoustu dalších lidí, kteří chtějí žít blízko přírody. Již zmíněné Pohoří na Šumavě (dříve Puchér, něm. Buchers) či Hodonice se tak znovu rozrůstají.

Pro Marii a Josefa nebyly poválečné změny nikdy tak bolavou zkušeností jako pro jejich rodiče, prarodiče či pro samotnou Idu. Narodili se v pohraničí, které bylo již výrazně počeštěné, a navzdory svým německým kořenům byli už jako Češi vychovávaní. Naopak Ida si musela zvyknout na zcela odlišnou společnost, ve které měla zpočátku obtížnou pozici. Ačkoli to sama vyloženě nezmínila, svým vyprávěním potvrdila, že mnoho Čechů k nim zpočátku opravdu zaujímal nepřátelské postoje. Řada lidí ztotožňovala po válce všechny Němce s nacisty⁵⁸⁶, a proto není divu, že poté, co zde také nezanedbatelné počty Němců zůstaly, se rozvíjely snahy, jak dokázat, že mnozí z nich žádnými podporovateli Hitlera nebyli, a tím napomoci jejich asimilaci. Ida má ještě dodnes schovaná potvrzení ostatních členů rodiny o účasti na kampani za světový mír a o tom, že válku

⁵⁸⁴ Velíško je zcela zaniklou vesnicí. Radčice byly z velké části vylidněné už roku 1950 – původně (r. 1930) se zde nacházelo 40 domů, při sčítání lidu 1950 však už pouhých 11. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 146; *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955*, s. 57.

⁵⁸⁵ Proměnu Pohoří na Šumavě je možné vidět v Příloze 19.

⁵⁸⁶ BRANDES, Detlef. *Deutsche Propaganda und Stimmung*, s. 150; BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám*, s. 160.

a nacistické zločiny odsuzují. Potvrzení bylo vydané *Československým výborem obránců míru*⁵⁸⁷ (viz Příloha 12). Navzdory dobrému soužití s rumunskými Slováky a Romy se Sulzerovi dlouho necítili v Čechách jako doma. „*No, špatný. Protože všichni byli pryč, tak jsme si mysleli, že patříme taky tam. [...] Že tady nemáme být, no, ale... jsme mysleli, že nemáme být. Když jsme byli tady, tak jsme byli s nima. My jsme žili spokojení potom. Hlavně my děti. Rodiče ne, ale my jo.*“ Ida dnes sice odpoví, že Čechy jsou jejím domovem – koneckonců, provdala se za Čecha a vychovala zde čtyři děti, ale říká, že i po všech těch letech je její srdce stále německé.

3.2 Reemigranti z Rumunska

Ačkoli byla řada míst v bývalém politickém okrese Kaplice osídlena již během roku 1945, obecně platilo, že okres kvůli svým vyšším polohám a hospodářské zaostalosti nepatřil k příliš atraktivním částem pohraničí. Zájemců mezi Čechy nebylo mnoho a až na několik rodin z Volyně tvořili početnější skupiny osídlenců reemigranti přicházející od poloviny roku 1947 z Rumunska (viz s. 38, 74).

O tom, jak tamní život vypadal, proč se rozhodli „navrátit do staré vlasti“ a jak se jim v prvních poválečných letech v pohraničí žilo, vzhledem k jejich odlišnému sociálnímu postavení a kultuře (viz s. 40-41), vypovídají příběhy tří Slováků pocházejících z rumunského Rudohoří (rum. Munții Metaliferi), ležícího u hranic s Maďarskem.

Ondřej Bandík (*1943) a *Štefan Čajan* (*1944) se znají. Oba několikrát navštívili Rumunsko a byli tam dokonce společně. Spojuje je také velký zájem o historii rumunských Slováků. Do českého pohraničí přišli jako malé děti (4-5 let), přesto jejich vyprávění poskytují hluboký vhled do zkušeností a prožitků rumunských Slováků. *Marie Danielová* (*1937), rozená *Sekáčová*, se na rozdíl od nich do Rumunska už nikdy nepodívala. Ačkoli by po tom velice toužila, dnes jí to už nedovolí podlomené zdraví. Krátce po příchodu do kaplického pohraničí oslavila 12. narozeniny.

Marie a Štefan pocházejí ze vsi Gemelčička či také Maďarpotok (rum. Valea Ungurului, dnes Făgetu) v župě Sălaj. Ondřej se narodil v sousední župě Bihor ve vsi Termezov (rum. Termezeu), ležící přibližně 30 km od Valea Ungurului.

Termezov byla roku 1929 poslední osada založena Slováky a patřila k vůbec nejchudším. Nebyla zde ani škola, tudíž lidé často neuměli ani číst a psát.⁵⁸⁸ „*Byla to nejchudší vesnice, kam přišli zrovna tak blbě, mohli si postavit na tej Huti...*“ lamentuje Ondřej. Jeho rodiče, resp. rodina z matčiny strany, se zde usadila poté, co se vrátila z Brazílie, kam byla před druhou světovou válkou nalákána židovskými náboráři k obdělávání kakaových plantáží. Původně však přišli Ondřejovi předci do Rudohoří okolo roku 1820 z Oravy, regionu na severu Slovenska, a žili v Nové Huti

⁵⁸⁷ Československý národní výbor obránců míru (dále jen ČSVOM) vznikl v roce 1949. Svou pozornost mj. soustředil i na znovuvyzbrojování západního Německa, vedoucí představitelé ČSR pak kritizovali opětovný přístup bývalých nacistů k moci (např. získávali významné posty v armádě). V rámci své kampaně tedy ČSVOM vychvaloval NDR jako spojence a západní Německo vykresloval jako imperialistický stát, který se s USA a dalšími zeměmi západního bloku připravuje na další válku. Tato kampaň představovala pro ČSVOM možnost, jak získat nové „bojovníky za mír“ z řad Němců, kteří z ČSR nebyli odsunuti, a poukázat na rozdíl mezi demokratickými a fašistickými Němci. ŠTĚR, Roman. *Československý výbor obránců míru a jeho místo v politickém systému Československa v letech 1949-1956*, s. 29, 59-61.

⁵⁸⁸ OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 104, 139.

(rum. Șinteu). Valea Ungurului, odkud pochází Štefan a Marie, patřila k největším slovenským obcím v Rumunsku, žilo zde asi 3000 Slováků.⁵⁸⁹

Zatímco Bandíkovi žili v malém dřevěném domku s jednou obytnou místností, a jak říká Ondřej, v „doslova těžkých podmínkách k životu“, Čajanovi a Sekáčovi na tom byli podstatně lépe.

Štefanova rodina přišla do Rudohoří okolo roku 1838 ze slovenského okresu Poltár. Patřila k dřevorubcům, kteří se tam stěhovali za prací, aby káceli ohromné bukové lesy patřící majetným Maďarům.⁵⁹⁰ Také Štefanův otec Jano Čajan se prvně živil jako dřevorubec.

„Chodil rubat dřevo pro ty mocipány. Oni jim slíbili, že když si vyrubou kus lesa, tak si tam z toho dřeva můžou postavit barák. Takže oni vyrubali kus lesa a postavili si dům, no, postavili si boudu, co si mohli postavit tenkrát... Postavili nějakou jednu místnost zastřešenou, nebo dvě, podle toho, kdo a jak byl šikovnej, a prostě tam tu rodinu měl a sám zase rubal dřevo pro tydlety, kdo ho najali. Oni jim dávali jídlo, ten mocipán je nějak zásobil, ale vždycky na tejden jim přivezl kus špeku, a jak to bylo s chlebem, ten jim taky nějak vozili, ale oni bydleli v lese, když šli na ty práce, tak šla parta, bylo jich dejme tomu osm deset chlapů a udělali si v lese prostě z větví nějakou kolibu, aby mohli spát, a tam spávali a domů se nevraceli, třeba až za dva měsíce. Oni nepracovali za chalupou, oni chodili pracovat daleko, nevím, jak daleko, ale autobus nejezdil, vlak nejezdil, auta nebyly a chodit pořád pěšky byl nesmysl.“

Později začal zpracovávat kůže. „*Tatka byl šikovnej, dělával kůže a šil kožichy, boty... [...] Ale špatně jsme na tom nebyli, vystačili jsme si s tím, co jsme měli, a peníze táta dokázal sehnat. [...] Koupil si šicí stroj a dělal živnost. Nebyl vyučeněj samozřejmě, no, a tak měl kupce na to svoje zboží, takže jsme si až tak špatně nežili.“*

Vůbec nejlépe na tom byli Sekáčovi, kteří bydleli dokonce v cihlovém domě. Uvnitř se nacházela kuchyně, komora, pokoj a místnost na spaní. „*No, každý žil, co měl, co si postavil,*“ vysvětluje Marie. Živili se vlastním hospodářstvím. „*No, kolik jsme tak mohli mít, asi šest kusů dobytka, telata k tomu, ovce, prasata, slepice, husy, kachny, to všechno na tom hospodářství bylo. Určitě bylo velký, ti říkám, fajn to bylo.*“ Bydleli nedaleko Mariiny babičky, která měla také koně a za domem velkou zahradu, kde se pěstovalo plno ovoce. Na poli seli obilí, brambory a kukuřici. „*Já si na to vzpomínám velice ráda, my jsme se měli dobře, žádnou újmu jsme netrpěli.*“ Dle počtu dobytka patřili Sekáčovi zřejmě k místní elitě. „*Bratranec tam dělal pana učitele, no, tak taky ho nechtěli ty lidi pustit, aby šel, protože tam bylo taky těžko dostat třeba Slováka nebo tak.*“

Jaké důvody tedy mohli Sekáčovi mít k přesídlení do Československa, není jasné. „*Tam byly takový náборы, jo. Jakože prostě je lákali sem, že tohle je naše Slovensko, že tady nás volá vlast. To jsem slyšela od rodičů. Někdo, kdo chtěl, jel, a kdo nechtěl, nejel. [...] Zvali nás do naší vlasti, no, tak to každý jako prostě byl rád, ne...*“ Letáky hlásající „Vlast vás volá!“ či „Pojďte domů!“ byly

⁵⁸⁹ OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 87.

⁵⁹⁰ Rudohoří začalo být osídlováno od roku 1800. V té době byl majitelem ohromných lesů gróf Batthyány, který povolal Slováky a usadil je v okolí dnešní Staré Huti. Židárna a Maďarpotok byli kolonizováni díky baronovi Bánffyemu okolo roku 1830. Tamtéž, s. 8-9, 102.

velmi účinnou propagandou, neboť v mnoha rumunských Slovácích dokázaly vzbudit touhu po „návratu do vlasti“, v níž nikdy předtím nebyli. Obzvláště Marie klade silný důraz na to, že nebyli žádní „rumunští Slováci“, ale „prostě Slováci“. Vymezuje se právě vůči přívlastku „rumunští“, což jí evokuje nevídané spříznění s rumunským národem. Sekáčovi byli nejspíše opravdu vlastenecky uvědomělými krajany. Také Čajanovi a Bandíkovi se do ČSR vydali díky náborům, které jim, jak již bylo zmíněno, slibovaly osídlení úrodného jižního Slovenska podél hranic s Maďarskem, odkud měli být Němci a Maďaři také vysídleni. „*Ale pak se to nějak zvrtilo. To byl taky podraz určitým způsobem,*“ popisuje Ondřej rozčarování, jež nakonec nejen jeho rodina po příchodu do českého pohraničí, kde je československá vláda potřebovala nejvíce, pociťovala. „*Protože jak byli ti náboráři z Čech, tak tam bylo nějakých 50 tisíc lidí, možná ještě víc, které chtěli náborovat. A říkali, jak tady se budeme mít dobře, krásně, jaké je tu podnebí a všechno tu roste. No... Věšeli lidem bulíky na nos doslova. A lidé jim věřili, že tady budou mít dobytek.*“ Pro rodinu Bandíkových byla motivace jasná – jít za lepším. V Rumunsku je příliš šťastná budoucnost zřejmě nečekala. V tamějším svahovitém terénu půda obecně příliš úrodná nebyla; byla slídovitá a nedostatečně zvětralá, protože před 100-150 lety (tj. v době příchodu Slováků), na ní stál jen les, který byl postupně vykácen a proměněn v malé osady s malými poličky. Ornice byla hluboká jen 15-20 cm, místy i méně.⁵⁹¹ Půda tak v Rudohoří představovala obrovský problém. Otec musel vždy svým synům oddělit kus půdy vlastní, ale pokud jich měl hodně, obvykle mu množství půdy nedostačovalo tak, aby byli i oni schopni uživit své rodiny. „*Tam byl přetlak lidí na malý množství obživy, oni byli rádi, že vůbec jdou pryč. [...] A když zjistili, že tady dostanou 15 hektarů, tak my jsme v Rumunsku 15 hektarů neměli. [...] Protože čím víc půdy, tím víc obživy,*“ vysvětluje Štefan fenomén tzv. agrárního přelidnění⁵⁹², s nímž se Rumunsko potýkalo. „*Taková jako touha, co je hnalo, bylo půda.*“

Z rodiny Čajanovy se do ČSR vydal jako první Štefanův nejstarší bratr Jano se svou manželkou. Rozhodli se k tomu poté, co jim v Rumunsku jejich prvorozené dítě zemřelo. Do ČSR přijeli jedním z prvních transportů v létě 1947. O rok později je následoval zbytek rodiny. Protože se Rudohoří stalo po druhé světové válce definitivně součástí Rumunska⁵⁹³, začalo se vymáhat dodržování zákonů. „*A přišlo se na to, že táta nemá živnost a že je z toho [zpracovávání kůží] živ, no, a tak ho zavřeli. Zavřeli ho a byl, já nevím, říkal táta deset dní, že byl v nějaké vyšetřovací vazbě, a pak ho pustili. A táta se rozhod, že tam nebude, když je to takhle, že jde za tím synem do Československa.*“ Čajanovi dorazili do ČSR na Hod boží vánoční. Přijeli 23. transportem (z celkem 32)⁵⁹⁴ jako

⁵⁹¹ OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 104.

⁵⁹² S fenoménem agrárního přelidnění se setkáváme v chudých zemích, které nemají průmysl a služby, jež by vytvořily nové pracovní příležitosti i mimo zemědělství. Zemědělství, jehož produkce je ztížena přírodními či klimatickými podmínkami, pak nedokáže rostoucí populaci uživit a jediným řešením se stává emigrace. SÁVOIU, Gheorghe, MANEA, Camelia a Constantin MANEA. *The Romanian Rural Economy – a Resource of Growth and Regional Cooperation, or a Source of Conflicts and Insecurity?*, s. 188-189.

⁵⁹³ V minulosti se o Rudohoří, resp. Transylvánii, Rumunsko přelo s Maďarskem, pod nějž Rudohoří spadalo i během druhé světové války. OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 142.

Ke sporům o dnešní rumunské území např. CASE, Holly. *Between States: The Transylvanian Question and the European Idea during World War II*. O tom, jak druhá světová válka ovlivnila Rumunsko, viz Příloha 13.

⁵⁹⁴ Byl to transport z 6. prosince 1948 a do ČSR jím přijelo 957 osob, z toho 428 dětí do 14 let a 35 práce neschopných osob. OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 144.

desetičlenná rodina – otec, matka, její rodiče, pět synů a teprve roční dcera Anežka. V Rumunsku zůstal pouze otec a sestra Štefanova otce. I oni zprvu o přesídlení uvažovali, ale nakonec to vzdali; ze Šaran (rum. Serani) se přestěhovali do rovinatého Siplaku (rum. Suplacu de Barcău), kde mohli pěstovat kromě kukuřice také vinnou révu.

Jako devítičlenná skupina přijela do Československa i rodina Bandíkova – Ondřejovi rodiče, šest dětí a Ondřejova teta, která se jim v Českých Budějovicích ztratila a dostala se až na Sokolovsko, kde nakonec zůstala. Bandíkovi přijeli do ČSR, stejně jako Čajanovi, v roce 1948 – a dost možná se jednalo i o stejný transport. Ondřej si totiž vzpomíná, že kolem 20. prosince stavěl jejich vlak v Košicích, kde poprvé viděl vánoční stromeček. Ani Bandíkovi nebyli ze své rodiny první, kteří se vydali do ČSR. Na Kaplicku žil již se svou rodinou Ondřejův strýc Josef Bandík⁵⁹⁵, jenž sem přesídlil ještě před oficiálními nábory roku 1946⁵⁹⁶.

Marie Danielová dorazila do Československa jedním z vůbec posledních transportů z Rumunsku v létě 1949.⁵⁹⁷ Velká část její rodiny v Rumunsku zůstala; babička, ale také další strýcové a jejich děti. Jak již bylo zmíněno, například Mariina bratrance ani nechtěli pustit, neboť byl učitel. Sekáčovi tak přijeli jen se svými pěti dětmi a strýcem, který se usadil kdesi na Moravě. Rumunsko opouštěli s pláčem. „*I ted' by se mi chtělo brečet. [...] Taky se tam dobře žilo, no...*“ posteskně si.

Se svým někdejší domovem se těžko loučili také Štefanovi rodiče. „*Tak když jsme odcházeli, tak sousedka, která tam zůstala, nějaká Frnková, tak mamka plakala, jo... A ona ji utěšovala. To si pamatuju jako dneska. Ona se [maminka] jmenovala Rozálie a [sousedka] říkala: „Rozka, neplač! Ved' aj tam žijú ľudia.“*“

Cesta do Československa byla dlouhá a ne vždy zcela pohodlná. Když byl transport naplněn (což kontrolovali jednak zástupci československé vlády, ale také tamější učitelé a faráři, kteří jako jediní disponovali vůbec nějakou evidencí osob), přijelo pro Čajanovy a Sekáčovy nákladní auto⁵⁹⁸, do něhož naložili všechny věci, které si brali s sebou. „*No, tak brali oblečení, jídlo, aby bylo na cestu, no, tak co měl každý doma, co si myslel, že to bude potřebovat,*“ popisuje Marie jejich situaci. Žádný nábytek si s sebou nevezli. „*To víš, to by bylo asi těžko, tak tam vždýcky zbyli nějaký příbuzný, nebo do baráku se nastěhovali.*“ Také Štefanův otec předal víceméně vše těm, kteří v Rumunsku zůstávali, anebo to prodal. „*A v tom čtyřicátým osmým přišlo, že už můžeme jít, no, tak táta*

⁵⁹⁵ V listopadu 1947 se v hostinci Toninger v Malontech konala beseda s reemigranty, během které jim byly zástupcem ministerstva soc. péče představeny různé formy sociální podpory, o něž se mohou ucházet. Poté byla projednávána přání a stížnosti reemigrantů. Mezi nimi byl i Josef Bandík z Meziříčí, který žádal o dobytek, stroje, krmivo, pivo a mléko pro děti. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/b, k. 149, *Doučovací kurzy pro reemigranty*, srpen–říjen 1948, *Záznam o průběhu besedy s reemigranty v Malontech*, 29. listopadu 1947.

⁵⁹⁶ Načerno přesídlilo do Československa asi 3-4 tisíce rumunských Slováků. OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 100.

⁵⁹⁷ Během jarních a letních měsíců odjelo transportů celkem sedm, z toho se jich pět vypravilo z Velkého Varadínu (rum. Oradea), odkud musela odjíždět také Marie – jen tudy totiž vedla nejbližší železnice. V pořadí se jednalo o 25.-27. či 30.-31. transport. Tyto transporty odjížděly 17. dubna, 21. června, 13. července, 15. srpna a 26. srpna. Marie mohla přijet kterýmkoli z nich. K prosinci 1949 bylo přesídlování ukončeno. Tamtéž, s. 144.

⁵⁹⁸ Reemigranty do shromažďovacího střediska, kde se čekalo na přesídlení, skutečně odvážely nákladní vozy patřící ČsPK (Československá přesídlovací komise). Tamtéž, s. 147.

to sbalil, co měl připravený, že vezme s sebou, a šli na shromaždiště, to bylo od nás tak 3-4 kilometry u hlavní silnice [...] A na tom prvním shromaždišti jsme čekali asi tři noci s celou rodinou. Starší brácha říkal, že šel ještě spát domů!“ směje se Štefan. „A tak se tam dočkali, přijel náklad'ák, naložil je, tam bylo čtyři pět rodin v tom prvním shromaždišti. Odvezli je do Oradea, odtad' měl vyjíždět ten vlakový transport. Tam je umístili do nějakýho kláštera [...] Tam jsme spali na slámě [...] kabátama přikrytý, nějaký deky nám Rumuni dali, nebo ti, co to obsluhovali a starali se o ty transporty...“ Na jakémśi shromažďovacím místě čekali na transport také Bandíkovi. „V tom táboře jsme byli dva měsíce, protože nebyly vlaky. Oni chodili ti, co nás náborevali sem, takže než obešli ty vesnice a sehnali lidi, tak... Tam byly jeden barák tady a druhý v Malontech⁵⁹⁹“, vysvětluje Ondřej. Ale po dvou měsících se tedy vlak konečně vypravil.

„Bylo to 92 vagónů, nedohlédlo se na konec vlaku. Jeli jsme přes Košice do Českých Budějovic. No, bylo to hrozný. Ženský vařily jídla pro děti venku na ohních. Mně bylo třebas 5 let, ale byli tam lidé s batolatama, a jeli jsme skoro tejden sem přes Košice. To zastavil vlak, ženský vyběhly a vařily, to byly dobytčí vagony. Některý ženy s malejma dětma byly v lepších vagonech, ale jinak ostatní byly v dobytčákách. Byla zima, takže ti zkoušeli jako psi.“

Právě v lepších, osobních vagonech, přicestovali Čajanovi a Sekáčovi. „Oni určili, kdo kam. Já nevím, jakým způsobem, ale nakonec jsme prej skončili [...] v tom osobním vlaku. Nevím, kdo se tam uvolnil, nebo jak se to tam stalo,“ říká Štefan. „Jelo se strašně dlouho. Celníci už existovali a hledali, aby se nevozili šperky, aby nikdo nic neměl.“ Jeden transport čítal zhruba 900-1000 lidí.

„A ted' to všechno museli žít [...] Jelo se s parníma, jelo to pomalu, vlak dlouhej, těžkej, bylo potřeba uhlí, vodu... Co jsem slyšel vyprávět, tak se každou chvíli stavělo a na každěj druhej stanici se čekalo, než nás pustí dál [...] A ještě do Košic se přijelo, tam se dlouho stálo. Nevím, jak dlouho [...] To bych řekl, že týden jsme stáli jenom v Košicích, než to všechno zaevidovali, protože tam byl nějakej Osídleneckej úřad, kterej vydával peníze. To bych řekl, že to trvalo dobře měsíc.“

V případě Čajanových cesta trvala přesně necelé tři týdny (od 6. do 25. prosince, viz s. 109). V Košicích se vlak mohl skutečně zdržet delší dobu, neboť zde měla zastoupení československá vláda, která musela všechny reemigranty zaevidovat jako občany ČSR. Reemigranti dostali tzv. reemigrační průkaz (viz Příloha 14) a nějaký finanční příspěvek⁶⁰⁰. „Odpočívali jsme někde taky, jako

⁵⁹⁹ Jednotlivé domy v Rumunsku byly od sebe poměrně vzdálené, nejbližší sousedi mohli žít i o několik kilometrů dále. To Ondřej ilustruje na příkladu vzdálenosti mezi Jaroměří, kde dnes žije, a Malonty – jsou to necelé 4 km. Také Štefan vzpomínal, jak jeho matka chodila pomáhat k porodům: „Mamka kolikrát letěla, říkala – přišli v noci, hodila na sebe něco, a šla ne 300 metrů, ale 3 kilometry ve sněhu, aby ji honem honem pomohly.“

⁶⁰⁰ Štefan si vzpomíná, že jeho otec dostal 300 Kčs. Ondřej však vypráví: „Oni dostali, jako táta, protože nás bylo šest, dostal tehdy 5000 Kčs od československý vlády, který mu ještě ukradli, když byl v tom vlaku. Tak pro nás pak lidi sháněli peníze a něco nám přišlo.“

vykoupat se a tak, ve vlaku to nešlo, to je samozřejmý. Ale rychle to bylo,“ vzpomíná optimističtější Marie. Podle ní cesta trvala asi týden.

Bandíkovi si podobně jako Sekáčovi vezli jen to nejnnutnější, co potřebovali. Vzhledem k tomu, že byli chudou rodinou, toho ale pravděpodobně ani víc neměli. „No, táta si vzal nějaký peřiny akorát, měl takovej kufárek, kde měl svoje věci, oblečení, a to bylo všechno. Pro nás děti měli maličký množství,“ vzpomíná Ondřej.

Nejvíce si toho přestěhovali Čajanovi:

„Oni si mohli vzít nábytek, obilí, táta říkal, že si přivez i včely! Oni nevěděli, co je tu čeká. No, a táta měl včely... [...] Nevím, jak to udělal, ale prej bylo v zimě a prej je měl zapakovaný někde v obilí v truhle a měla víko. A nevím, já si to nepamatuju, ale takhle jsem to slyšel, já tomu sice moc nevěřím, jsem zemědělec a je mi jasné, že včela by s tím měla problém, ale ona když je zima, tak spí, tak teoreticky by to možná mohlo bejt... [...] Jinak živý materiál si nevezli, nic. Ale brali, co si mysleli, že se jim tu hodí, tak někdo vezl i nějaký skříně, nějaký hadry, oblečení... [...] Já nevím, v čem to měli, takový truhly měli... tak z té jedné truhly mám ještě kus prkna, kde bylo napsáno Čajan Jano.“

Vlakem dorazili všichni tři pamětníci na nádraží v Suchém Vrbném v Českých Budějovicích. Ondřej si vzpomíná, že jim tam bylo přiděleno další oblečení. „To nás potom v Budějovicích vybavovali, jak dospělí, tak děti, tak tam byly nějaké sběrné... jak se teď sbírá na Ukrajině oblečení, tak po té válce se sbírali tyhle věci a potom nám dávali třeba boty, oblečení.“ Štefan říká, že o jeho rodinu se po příjezdu nikdo příliš nezajímal. „Oni vlastně ti distributoři byli rádi, že nemusí tej rodině najít zázemí nějaký, protože všem museli najít nějaký barák, střechu nad hlavou [...] Ale tím, že si pro nás přijel brácha, to bylo jasné – tady rodina je zajištěná, že brácha nás umřít nenechá, a nedostali jsme vůbec nic.“ Štefan se domnívá, že to bylo proto, že si pro ně na nádraží přijel vyzvednout bratr Jano.

„Tam už nás čekal brácha, protože věděl... jak si dali echo, to já nevím, ale psalo se, dopisy chodily, sice trvalo měsíc, než došel, ale... Tak on nás tam už čekal. Přijeli z Benešova [nad Černou], nějaký pan Opelka, to prostě měl auto, nákladák, Opelka jako německý národnosti, ale zůstal tady po válce a měl nějakou dopravu (pozn. autorky: zřejmě se jedná o pana Opelku z Veliška, viz s. 101, 106, 119), tak pro nás přijeli autem a zimu jsme strávili u toho bráchy všichni v takovém malém baráčku na Svatém Vítě u Benešova nad Černou.“

Ale také na Bandíkovi zde čekal bratr Ondřejova otce Josef. Společně přijeli na kaplické vlakové nádraží a odtud se vydali pěšky do Meziříčí, což je necelých 20 km. Zpočátku neměli vlastní bydlení a až do jara, stejně jako Čajanovi, žili u svých příbuzných. „Tam se mačkalo 15 lidí, než jsme dostali vlastní usedlost, kde jsme mohli bydlet samostatně.“

Ani Sekáčovi nebydleli okamžitě po svém příjezdu ve vlastním. V Českých Budějovicích nasedli na vlak do Kaplice a odtud zamířili autobusem do Benešova nad Černou. „A to bylo ráno, to jel z Kaplice ten autobus, čtvrt na osm, a to si pamatuju, i sluníčko vidím, jak vycházelo, bylo to

krásný ráno,“ vzpomíná Marie zasněně na příjezd do nového domova. První týden, možná 14 dní, žili Sekáčovi u svých známých v Kuří, ležícího 2 km od Benešova nad Černou (který byl skutečně do velké míry osídlován právě rumunskými Slováky, viz s. 73). „*A tam, kam my jsme se nastěhovali vlastně, tam bydlí brácha do dneška... [...] To bylo číslo 7 a to po dnešní dobu tam bydlí ještě [...] My jsme se nikam jinam nestěhovali.*“⁶⁰¹

Také Čajanovým byla přidělena usedlost čp. 7. Nacházela se v Chlupaté Vsi, tedy asi 12 km od Benešova nad Černou, a hospodařili na ní dlouhá léta. „*Tak prostě chtěl [táta] svoji rodinu zase živit, tak nám našli... kdo jak přidělil, nevím, ale dostali jsme dům v Chlupatý Vsi.*“ Na usedlosti hospodařili až do roku 1968, kdy Štefanův otec zemřel (viz dále s. 125).

Obrázek 2: Rodina Čajanova v roce 1955

Zdroj: Soukromý archiv Štefana Čajana.

Nejkratší dobu vydrželi na přidělené usedlosti Bandíkovi. Hospodařili na ní pouze 2 roky. Nacházela se v Meziříčí a stála nedaleko té, jež patřila Ondřejovu strýcovi. Když zemřel, rozhodli se do ní Ondřejovi rodiče přestěhovat. Jím původně přidělená usedlost pak chátrala, a proto byla také nakonec v 50. letech zbourána. „*Přišlo vojsko a buldozera srovnali vesnice se zemí. Ten dům chátral, tak aby to na nikoho nespadlo,*“ říká Ondřej.

Důvodem, proč Bandíkovi svou usedlost tak rychle vyměnili, byl zřejmě její špatný stav. Ondřejův strýc přišel do Meziříčí přece jen o rok dříve, a je tedy možné, že jeho usedlost byla lépe vybavena. V té, kterou získala Ondřejova rodina, toho totiž prý mnoho nezbylo.

⁶⁰¹ Usedlost dnes vlastní a hospodaří na ní Mariin nejmladší bratr, který se narodil již v Československu. Třebaže si Marie vybavuje, že ostatní obyvatelé Kuří později vzpomínali na případy zlatokopectví a rabování domů, jejich usedlost byla kupodivu v pěkném stavu a byl na ní i víceméně veškerý dobytek. Prý předtím nepatřila Němcům, ale Čechům, kteří se přestěhovali do vnitrozemí. Je sice vysoce nepravděpodobné, že by – vzhledem k počtu českých a německých obyvatel v Kuří r. 1930 (viz s. 119) – původními majiteli nebyli Němci, nicméně před Sekáčovými zde skutečně mohli žít Češi coby dosídlenci, jež se nakonec rozhodli navrátit do svého původního domova.

„Byl tam jen starej nábytek, nějakej tam zbyl, no. Ti zlatokopové tu byli, třeba sundali střechu. Byli tu takoví dosídlenci z Moravy, rozebrali střechu a odvezli si to domů. V Meziříčí takhle padlo asi pět baráků. A pak se to dosídlovalo... [...] Když jsme sem přišli, tady nebyly žádný záchody, koupelny, tady nebylo nic! A teď si představ, kolik nás bylo dětí, a když jsme se měly v sobotu koupat, to byla obyčejná vanička, a v tom jsme se myly všichni. Dodnes je mi to záhadou [směje se] Víš, ne... teplá voda, nic.“

K usedlosti patřilo asi 12 ha půdy. Ondřej si vzpomíná, že více než 13 ha ani nebylo možné získat, což byla sice pravda, ale v pastvinářských oblastech (mezi něž Meziříčí bezpochyby patřilo) se výjimečně povolovalo i 20 ha (viz s. 22). Bandíkovi přišli do kaplického okresu s příslibem lepšího života a vidinou snadného pěstování různých plodin. Jenže ve zdejším podhorském a horském kraji narazili na náročné podmínky.

„Byli zvyklí na jinej život, než byl tady. [...] No, bylo to dost tragický, abych ti řekl pravdu. Ty pole se neobdělávaly vůbec tady a vlastně každý začal soukromničit, takže se musely půjčit peníze od Živnostenský banky, aby si mohli koupit aspoň nějakou tu krávu a začali hospodařit na těch pozemkách. Ale to bylo tak zadělaný, že rok dva čistili pozemky, a než to vyčistili, tak přišlo JZD. Takže další podraz na ty naše lidi... Co oni chudáci se tu nadřeli na těch polích, tak šlo vniveč. Tvrdý to bylo... My jsme měli taky usedlost, táta si pořídil dva voly, musel si na to půjčit. On to neměl splacený. Já jsem to ještě doplácel, asi 25 tisíc, když jsme požádali o restituce v 90. letech... Tak jsem musel ještě doplatit tátův dluh. Měli jsme pole, krávu, slepice, kachny, to si zas obhospodařovaly ženský. Na poli se hospodařilo těžko. Nepočítaje to, že všechny tyhle usedlosti byly – to je zajímavý – že to mělo dvě místnosti na život. Byla to jedna velká místnost na spaní, 5 krát 5 metrů a kuchyňka s kachlovými kamny, a to bylo všechno. Nějaká půda tam byla na obilí, sklady, jinak všechno byla hospodářská budova na složení slámy a pro dobytek.“

Ondřejovi rodiče se tedy svému hospodářství prvně věnovali samostatně, a ačkoli to bylo těžké, z kolektivizace po únoru 1948, nadšení nebyli. Mnozí lidé kvůli tomu pohraničí opět opustili. „Pak vzniklo JZD v Meziříčí a lidi začali utíkat v jednapadesátém. Šest rodin se v noci odstěhovalo do Karlových Varů. Všechno nechali v Meziříčí, tak šli za lepším,“ vzpomíná Ondřej. Jeho rodiče pro místní JZD nějakou dobu pracovali, nakonec však přešli ke státnímu statku Malonty. „A mladý utíkali z toho JZD a chodili pracovat na ten statek, protože tam měli jistěj plat za to, co udělali. V tom JZD to bylo, že co si JZD vydělalo, to se rozdělilo⁶⁰². A něco se muselo koupit. Třeba táta

⁶⁰² Přechod osídlenců z JZD k Československým státním statkům byl poměrně častým jevem. Státní statky byly pro dosídlence nejlákavější díky pracovním a sociálním vymoženostem, které v té době (v 50. letech) v JZD neexistovaly – pevná pracovní doba, příspěvky na děti, nárok na placenou dovolenou, zdravotní pojištění, důchodové zabezpečení atd. Ačkoli nebyly výdělky státních statků zrovna vysoké, byly přece jen větší a především stabilnější než kolísavé odměny v JZD. SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí na pokračování, s. 392.

měl 25 korun za měsíc. To bylo málo. Máslo stálo 3 koruny... z toho se nedalo vyžít. Proto potom z JZD šli do toho statku a to už bylo lepší, už nás uživil. ⁶⁰³

S kolektivizací se těžko smířovali také Sekáčovi.

„No, a potom jak brali to hospodářství, tak ty nám vzali taky... Ale nevrátili žádný koně... Co vrátili... Vůz rozbitej třeba, mlátičku... Prostě to byla katastrofa, to si pamatuju jako malá, jak ty hospodyňky brečely za tím, když jim to brali, víš. Třeba že měli mlíko doma, to bylo hodně, tak to pak šlo všechno do JZD. No, a pak tam byli zaměstnaní taky. [...] Museli, protože oni jim to sebrali všechno. To jestli si chtěla nebo ne, to se nikdo s tebou nebavil. A tady byli takoví veliký kulaci jako, kerý to nechtěli podepsat, nechtěli se vzdát toho, tý dřiny. A ty měli potíže, ale nakonec to stejně vzdali, no... [...] No, nechtěli! Ale co mohli... [...] Lámali to oni přes koleno. Jeden řek, že né, tak se dali dohromady nějak. Nakonec museli, nemoh sám někde hospodařit.“

Marie kolektivizaci i dnes jednoznačně odsuzuje. *„Nejdřív byli hospodáři, každej hospodařil sám, no, a pak to bylo... že prostě to chtěli to zemědělství dát dohromady, že budou lidi mít míň práce a že nebude taková dřina, a stejně to byla kravina. [...] Bída to byla. Nebylo to nějaký... slavný.“*

Sekáčovi zde tedy byli zřejmě spokojení předtím a hospodaření jim žádné potíže nedělalo. *„Tak pěstovat, když tomu drobet rozumíš a máš zájem, tak to všechno jde. Tam se taky živili zemědělstvím.“* Marie se dokonce domnívá, že v Rumunsku vlastnili hospodářství větší, než jaké pak získali v ČSR. K přidělené usedlosti patřilo 7-10 ha půdy, to si Marie nepamatuje přesně. Říká však, že jim bylo přislíbeno, že dostanou totéž, co v Rumunsku zanechali, ale že tomu tak nebylo. *„Tam jsme toho zanechali víc. No, tak to mohlo bejt hospodářství, co se týkalo hektarů, ale třeba neměli tam koně, my jsme nedostali, tam jsme měli, no, a ty... to hovězí, ten hovězí dobytek, ten moh bejt přibližně tak stejnej, telátka, co byly, a ovečky, co byly, tady jsme je neměli. A tady jsme měli zas ty dva koně, ale ty už koupili rodiče za svoje peníze, abychom měli na hospodářství, aby orali, seno vozili, no, na všechny ty těžký práce.“* Na rozdíl od Bandíkových a Čajanových (viz s. 114, 129) půjčku nepotřebovali. Marie si ani nevzpomíná, že by někdy její rodiče o návratu do Rumunska uvažovali. *„To víš, byl to nezvyk, ale tak dalo se všechno.“* S hospodařením měli přece jen ze svého původního domova poměrně bohaté zkušenosti.

Zkušenými zemědělci byli rovněž Čajanovi. Rodina s šesti chlapci byla zvyklá na jejich výpomoc již z Rumunska, a obdělávání polí tak bylo snadné. *„Naši rodiče měli tu výhodu, že měli samé chlapi, takže takový ty věci, těžký práce, když je mlátička, žně, to všechno se dělalo ručně...“* vysvětluje Štefan. *„To ani táta v tom Rumunsku na polích moc nedělal, ten potřeboval šít a dělat řemeslo, co uměl. Už i tam kluci museli dělat. Mamka s nima. Taťka rozkazoval, zejtra todle, zejtra todle...“* V době příchodu do českého pohraničí byli čtyři synové ve věku 10-19 let. *„Prostě stačili to... Ještě v zimě – to jsme měli polotěžký koně a v zimě chodili do lesa přibližovat dříví.“* Navíc se

⁶⁰³ Přitom Ondřejovy nejstarší sestry se zde krátce po příchodu vdaly. Nejmladší sestra se odstěhovala na Moravu. Jedna sestra pracovala pro papírny v Loučovicích.

zde Štefanův otec svému řemeslu už nevěnoval a s pracemi na poli pomáhal i on. A třebaže Rumunsko neopouštěl snadno⁶⁰⁴, z Čech byli Čajanovi nakonec zřejmě nadšení, neb kopce v okolí Chlupaté Vsi v lecčems ty rudohorské připomínaly. „*Naši se o tom nikdy nijak nebavili, prostě tady jsme a tady budeme žít. Dostali se, bych řek, do podobného prostředí, jako byli tam, bych řek takový vršky, jako jsou tady, když pojeděš do Benešova, tak to jde nahoru, oni ty kopce, stráně, oni byli ve svém živlu... [...] A hlavně když se dostali k půdě...*“ Štefan vzpomíná, že k usedlosti patřilo původně 15 ha.

„No, tak táta se cejtil, měl tolik síly. Když jsme tam přišli my, tak na tom stavení zvířata nebyla žádná. Taťka si přivez z nějakýho shromaždiště krávu s teletem, to si pamatuju, jsem jí chodil pást. [...] No, a dali nám pŮjčky, tak samozřejmě přikoupil. Bylo potřeba koně, aspoň aby bylo čím obdělávat. Jeden čas jsme měli tři koně, deset kusů dobytka, všechno kolem – prasata, slepice, kachny jsme měli, i kozy jsme jeden čas měli, ale to táta neměl rád, protože koza všude vleze, tak ty moc rád neměl, to jsme měli chvíličku. Měli jsme dvě prasnice.“

Usedlost dostali Čajanovi tak, jak kdysi patřila původnímu německému sedláckovi Hansi Hertelovi, ale chyběly v ní věci, které byly k užtku, např. náradí a nábytek. Dům byl vyrabovaný, okna byla rozbitá. Před Čajanovými se na usedlosti totiž již několik majitelů vystřídalo, poslední z nich byl údajně z Bulharska. Na poli bylo od něj dokonce zaseto obilí, „*ale nechal všeho a šel prostě pryč.*“ Z Čajanových se rovněž stali sedláci.

Čajanovi nikdy nevstoupili do JZD, nepracovali pro státní statky a i nadále soukromničili, ale velikost hospodářství se s ubíhajícími roky zmenšovala. Nakonec jim zůstalo jen 3,5 ha. Důvodem byl právě vznik státních statků, které se staraly o pole, jež patřila k prázdným domům. A protože statek Štefanových rodičů stál uprostřed vsi a jejich pole byla rozsáhlá, státní statky přes ně nemohly jezdit. Proto jim bylo přiděleno jiné pole na konci vsi, ale bylo tak daleko, že jej využívali jen pro pastvu. V té době hospodařili na 7 ha. „*Když už byl [tatínek] starší a chlapci se poženili, tak i z těch 7 hektarů nás vytlačili, bylo to potom už jenom 3,5 hektaru, abysme i těmahle nepřekáželi, tak nás zase posunuli někam jinam, ale to nebylo daleko. A tam jsme zůstali až do té doby, než jsme to úplně položili. My jsme, teda jako naši rodiče, nikdy nebyli v JZD ani ve statku, táta nebyl nikdy zaměstnaněj, živil se jen tím, co vypěstoval a prodal. [...] Taťka byl jako soukromej zemědělec, živil se jak můžeš.*“

Nikdy prý na ně nebyl vyvíjen tlak, aby do JZD vstoupili, a ani jim to nezpůsobovalo žádné problémy. „*Jediná potíž byla to, pokud se nestačilo splnit kontingent, tak potom byl tlak, proč a jak a tak. [...] Ale taťka byl prostě takovej, ktorej s nima nechtěl nic mít. My nepamatujem, že by nás bylo nějak tlačeno z hlediska totality.*“

⁶⁰⁴ Jak se ohledně přesídlení cítila Štefanova matka, Štefan neví. „*Tam to bylo tak, že táta rozhodoval o všem vždycky. [...] Mezi těma Slovákama panovala tvrdá ruka otce, tam to nelze, aby manželka měla nějaký názor jinej... Prostě bezmyšlenkovitě musela jít za tím, koho si vzala.*“

Kontingenty představovaly přesně stanovené dávky zemědělských produktů, které musel každý zemědělec, v době řízeného hospodářství, odvádět státu.⁶⁰⁵ „První, co přišli z místní správní komise, tak určili podle počtu hektarů, kolik musí odevzdat vajíček, mléka a já nevím všechno možný, obilí, brambory, to všechno muselo jít. [...] To byl povinný příděl státu, aby stát měl pro města, protože žádnéj dovoz odnikad nebyl, tak se stát musel snažit uživit doma svoje obyvatelstvo. Tím byli zatíženi všichni, co měli možnost si nějakou obživu udělat doma,“ vysvětluje Štefan.

Kontingenty tak odevzdávali i Sekáčovi a Bandíkovi. Marie dodává, že ne všechno patřilo automaticky JZD či statkům. „A pak takový jako třeba si chtěla svoje brambory vypěstovat jinak než strojevě, tak nějaká ta záhumenka⁶⁰⁶ byla, to jako... ale tam když si měla jako víc, tak si musela dávat kontingent, když se zabíjelo, tak se musel z prasete dávat kupon takovej... z hřbetu. No, určitý díl, mlíko se muselo odevzdávat, to se muselo ráno brzy podojit, a v šest hodin aby to už bylo u mlíárny.“ Mléko se odevzdávalo každý den, jestliže kráva nebyla březí a dojila. „Zbytek úrody jednou do roka, po sklizni, z jara se to selo, zasadilo a na podzim, když se zkrátka urodilo, tak se to muselo odevzdat.“ Zabíjačky se konaly jednou ročně na podzim a bylo k tomu potřeba povolení, na zvíře se přišel podívat zvěrolékař. Dále je popisuje také Ondřej:

„A když si dostala prase, to byl taky komunistickéj výmysl, tak si z toho musela odevzdat sádlo, třebas 10 kilo sádla odvést pro stát, nebo kůže z prasete... [...] Přišel ten kuponář⁶⁰⁷ a ten si vzal tu kůži. A to kolikrát měl ještě dvě tři kila sádla na tom kuponu, a když udělal deset patnáct prasat, tak nevěděl, co s tím. A potom jsme to dělali sami doma, abychom nedávali tolik sádla [...] Tehdy, ať to byl Čech nebo Slovák, tak zabíjel načerno. To se třebas v noci zabilo a po tmě se to všechno udělalo, aby to nikdo neviděl.“

Hospodaření často usnadňovala i sousedská výpomoc, a to ještě předtím, než bylo zemědělství kolektivizované. „Ještě dřív tam byla půjčená mlátička a to tam lidi šli jeden po druhém, tenhle domlátil, se to posunulo k dalšímu, teď šli aj ty ostatní, kdo moh pomoci... Náhodou si lidi pomáhali a drželi při sobě,“ popisuje své zkušenosti z Kuří Marie. Mlátičku a další podobné stroje k hospodaření tehdy nevlastnil každý. Na polích se pracovalo ručně, anebo po druhé světové válce vznikala tzv. strojní družstva, z nichž si mohli zemědělci stroj za poplatek vypůjčit.⁶⁰⁸ Štefan však vzpomíná, že jim je zapůjčovali starousedlíci – zůstavší Němci – Pascherovi.

„Když se mlátilo, tak oni měli stabilák, motor, kterej poháněl mlátičku, ale oni to dělali furt sami, oni měli jediný ve vsi, kterým zůstal žentour a který měli mlátičku. Tak nám ty

⁶⁰⁵ Co je kontingent. *Slovník cizích slov*. Dostupné z: <https://www.infoz.cz/kontingent/>.

Kontingenty byly často stanovovány v nesplnitelných množstvích nebo byla přijímána určitá opatření, která jejich splnění měla ztížit. GAJDOVÁ, Pavla. *Kolektivizace venkova v 50. letech 20. století*, s. 22; RYCHLÍK, Jan. *Kolektivizace ve střední a východní Evropě*, s. 21-22.

⁶⁰⁶ Záhumenek byl menší pozemek v osobním užívání člena zemědělského družstva. Záhumenek. *Inter-netová jazyková příručka – Ústav pro jazyk český* [online]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=z%C3%A1humenek>.

⁶⁰⁷ Kuponář byl člověk, který měl úřední oprávnění k tzv. kuponování. Kupon označuje staženou hřbetní kůži, která musela být odevzdána na jatka anebo ji kuponář musel správně nasolit a ošetřit. ŠŮLA, Jaroslav. *Zabíjačka na dnešní vesnici (Jasenná u Jaroměře)*, s. 42.

⁶⁰⁸ ZICH, Leoš. *Vznik jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení*, s. 23.

první léta tu mlátičku půjčili, nevím za kolik nebo jak, to nevím jak tatka, a i ten stabilák [...] Na to byl potřeba houf lidí, když se mlátilo, tak to byla akce pro celou ves, ti sedláci si dokázali takhle, i s těma Němcema, no, on [Pascher] byl Rakušák, tak i s těma jsme se v tomhle shodli. Oni nás nepotřebovali, oni si to nějak uměli sami, ale my jsme je potřebovali, my neměli to zařízení. Ale byl hodnej, pučil nám to.“

Právě s Pascherovými vycházeli Čajanovi dobře a k zásadním konfliktům mezi nimi nedocházelo. Štefan dokonce pochytil některá slova z němčiny:

„Ten Pascher, on česky neuměl, uměl německy, no, mluvil rakousky tou jejich hantýrkou (pozn. autorky: hornorakouským dialektem), místo ‚jdu domů‘ říkal ‚koham‘ a my jsme se to naučili taky tak. Já nevěděl, co říkám, ale on to tak říkal, no, tak když jsem šel domů, tak jsem říkal ‚koham‘. A pásli jsme krávy vedle sebe, on starej Pascher chodil pást a já jsem chodil pást, on měl jenom jednoho syna a nás bylo dětí hodně... To víš, že jsme občas jemu na hrušky chodili, tak byl vzteklej a tak, ale jinak jsme s nima vycházeli dobře. Ale jak to bylo jejich vlastní a my jsme k tomu až takovej vztah neměli, tak tam si nemohla šlápnout na jejich, to bůh chraň, kdyby tam prošel kůň a nechal tam koblihy. Oni byli hodně nábožensky založení, každou neděli do kostela, na Dobrou Vodu se chodilo, ale přišli z kostela, shodili kabáty, najedli se a zase na pole. Oni byli imrvére v práci a dělali od nevidim do nevidim. Měli syna, byl starý jako moji starší bráchové a my děti jsme k nim chodily a hrály jsme žolíky. A měli od pani Pascherový na službu nějakýho synovce nebo co, takže jsme byli čtyři, já s bráchou a oni dva.“

Zajímavé je, že si Štefan zřejmě již jako dítě všiml, že měli starousedlí Němci trochu odlišný přístup nejen k práci⁶⁰⁹, ale také ke svému hospodářství, ačkoli také pro Čajanovy byla půda důležitou hodnotou (viz s. 109). V Chlupaté Vsi zůstali kromě Pascherů ještě Seidelovi – ona byla Češka a on Němec. Vztahy s nimi byly chladnější. *„To byli starí lidi a s těma jsme kontakt neměli. Pani byla taková nevrlá, on měl něco s nohama z války, měl jednu kravku, tu měl na řetízku, neměli žádný pole a chodil ji pást po mezích [...] A z toho žili. A pani byla taky nemocná, tak byla nervózní. Ona ale byla Češka, tak uměla česky, občas nám vynadala, když jsme něco provedli.“*

Dobré vztahy se zůstavšími Němci se podařilo navázat také Sekáčovým a Bandíkovým. Marie znala údajně pět německých rodin. *„Byli hodný, žádný potíže jsme s nima neměli,“* popisuje krátce. Na rozdíl od Štefana však od nich z němčiny nic nepochytila. Vzpomíná, že mluvili česky. Pokud se jednalo o děti v Mariině věku (tj. okolo 12 let), nebylo by nikterak překvapivé, že si po čtyřech letech, co započala poválečná „očista pohraničí“, český jazyk již dostatečně osvojili. Mohly zde ale

⁶⁰⁹ Pracovitost je považována za typicky německou vlastnost. Rumunští Slováci navíc měli, resp. mají odlišnou mentalitu, což dokládá například zkušenost Ondřeje Bandíka, který před lety v Rumunsku navštívil své příbuzné: *„Oni tam žijou takovej život jako... co bude dneska, ono aj zejtra bude. Žijou v klidu, víš, že si to nepřipouští nějaký starosti. Ono tam pršelo, tak jsme těm našim příbuzným chtěli posekat louku, ručně, jo... Ať nám připraví kosy. A on mi povídá: ‚Ondro... vždyť aj zejtra je den...‘ Úplně ho to nijak netlačilo, že by se nad tím měl zamyslet, kolik práce mu ubyde, ne... No tak takhle oni to tam berou, žijou takovej volnej život.“*

zůstat také rodiny česko-německé, které dokázaly většinou i dříve hovořit oběma jazyky⁶¹⁰. Avšak Marie důvody k jejich setrvání vysvětluje následovně: „*No, tak když neměli žádné škraloup, tak zůstali normálně, to oni sami říkali, že je nikdo nevyhazoval odtad*...“

Bandíkovi se přestěhovali do Meziříčí roku 1948; toho roku se zde narodil také další pamětník Josef Blessberger (viz s. 83). Ondřej vzpomíná právě na Josefova otce.

„Jako s tím Blessbergerem byly starý dobrý... No, jako se chtěl skamarádit s našejma lidma. Víš, dělal třeba s tátou zedničinu, nebo dělali v praseáčku, když se tu udělali statky, takže tam byli ve styku. Ale Glaser, ten byl dole ve mlejně, a ten se jako stranil. Ten moc nebyl kamarádskej s náma. Když byly svatby, tak se třeba zval starej Opelka z Veliška, jo, a ten Blessberger zas zval na svatby a křtiny. A vždycky svatby nebo křtiny byly ve velkém, to bylo třicet, sto lidí na svatbě. Nevím, jak to bylo jinde, ale v tom Meziříčí ty vztahy s Blessbergerem byly dobrý, ale s Glaserem už ne. On byl takovej skrblik, víš, takže si jako nenechal... byl uzavřenej, pro sebe byl vlastně, tam vlastně nikoho neměl. Blessbergerovo Pepa chodil s bráchou do školy a k nám. A mluvili česky. Jejich maminka míň, starej Pepa (pozn. autorky: Karl) se naučil česky, sice lámanou češtinu, ale taky časem... My jsme mluvili slovensky, on německy, nám nerozuměl, ty první roky byly takový...“

V Meziříčí žila kromě rodiny Josefa Blessbergera ještě rodina Glaserova a ukazuje se, že to, jak se jejich vzájemné vztahy vyvíjely, se odvíjelo zejména od toho, jak jim byli všichni otevření. Usadily se zde také dvě rodiny Čechů z Volyně (Kozlovovi a Městečtí⁶¹¹), ale jinak bylo Meziříčí osídleno jen rumunskými Slováky⁶¹².

„V Rumunsku mezi vesnicema nebyly dobrý vztahy, třeba jinak se oblikali, a takže oni se prali mezi sebou. A tady to bylo v pohodě, no, už ty zvyky byly stejný, byli denodenně ve styku spolu, do kostela se chodilo. Kostel byl v Malontech plnej vždycky, protože v těch 50. letech lidi chodili. Oni říkají, že církev jako chtěli zrušit komunisti, no, ale když jsem já chodil v těch padesátých do kostela, a dneska, když přijdu, tak když jsem byl v pětapadesátém u prvního přijímání, tak to byl plnej kostel, nabítej úplně. Dneska tam jsou čtyři lidi.“

⁶¹⁰ Přestože v Kuří žilo roku 1930 celkem 299 Němců a pouze 6 Čechů, mohla Marie znát česko-německé rodiny z Benešova nad Černou, kde tehdy žilo 1477 Němců a 155 Čechů. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 141-142.

⁶¹¹ Potomci z obou rodin dodnes na Kaplicku žijí.

⁶¹² Dle Ondřeje se jednalo o 6-7 rodin rumunských Slováků.

Malonty, o nichž Ondřej hovoří, jsou od Meziříčí vzdáleny asi 3 km. Po druhé světové válce byly osídleny především Čechy z vnitrozemí (viz s. 100 a Příloha 11), a jak bylo již zmíněno v kapitole s německými starousedlíky, kostel mohl skutečně společnost stmelovat. Ondřej vzpomíná, že byla uzavírána také exogamní manželství. „*Vdávalo se to mezi sebou. To bylo automaticky – dělali spolu, táta dělal zedníka, pracoval s Čechem, i ta společnost byla v Malontech, tam byla jediná hospoda a to bylo všechno. Všichni moji sourozenci už si vzali Čechy a Češky.*“ Z celkem jedenácti dětí⁶¹³ se Ondřej jako jediný oženil s dcerou rumunských Slováků.

Obrázek 3: Svatba v Benešově nad Černou

Zdroj: Soukromý archiv Štefana Čajana.

Stejně jako Ondřej to měla ovšem i Marie, Štefan a jeho dva bratři, jeden si pak vzal Češku. „*Ono se to, si představ, bralo i tady. Brácha měl za manželku Slovenku, tu Brisurovou, ty měli zas samý holky, my samý kluci. I tak se to udržovalo. Když bylo nějaký sezení, tak se zvali k sobě, na zabíjačku, na křtiny, ty Brisurovi byli mladší než tatka, tak právě měli křtiny, narozeniny, slavilo se všechno, hráli jsme...*“ vzpomíná Štefan, jak rumunští Slováci udržovali své vlastní společenství. „*Svatby, to bylo vůbec velký. To se zval širší okruh těch známejch, sto lidí na svatbě nebyl problém,*“ dodává.

Svatby rumunských Slováků trvaly několik dní. „*To už začalo v sobotu večer, jo, tomu se říkalo kulhatanec, to byla zkrátka muzika, takhle se to nazývalo, že to bylo před tou svatbou ještě. No, a v neděli pak šli do toho kostela. Dopoledne oběd byl u nevěsty a pak se šlo k ženichovi anebo obráceně, to už jako oni si udělali mezi sebou, ale bylo veselo, to trvalo až do rána, ještě v pondělí to kolikrát slavili [...]* To si lidi uměli užít,“ popisuje tradiční svatbu Marie. Kulhatanec (či také kulatanec) byl vlastně loučením se svobodou. Trval zpravidla od večera do půlnoci a poté se ženich i se svou družinou odebral od svých rodičů k nevěstě.⁶¹⁴ Tento zvyk se podařilo rumunským osídlencům nejen v Kuří, ale zřejmě také v Chlupaté Vsi zachovat.

K udržení vlastní kultury⁶¹⁵ jim pomohlo, že se jak v Kuří a v Chlupaté Vsi, tak v Meziříčí usadilo vícero rodin z Rumunska. V Kuří sice ostatní tradice (např. vánoční) zanikly po pár letech,

⁶¹³ Ondřej měl čtyři starší sestry z otcova prvního manželství, z druhého manželství byl z šesti dětí nejstarším. Pět sourozenců se narodilo již v Československu.

⁶¹⁴ MORAVCOVÁ, Dana. Svatební družina rudohorských Slováků v Jindřichovicích 1948-1988 k otázce proměny a závaznosti tradice, s. 143, 148.

⁶¹⁵ Například kuchyni, pochopitelně ovlivněnou Rumunskem, si některé rodiny zachovávají dodnes. „*Dělala se zakrúcaná kapusta, Češi tomu říkali zelený list. Káťa se to taky naučila dělat,*“ říká Ondřej. Káťa je Ondřejova 25letá vnučka. Podobné to je i u Čajanů: „*No, dodnes se drží zakrúcaná kapusta... Pak kapusta s fazolů, to je zelnice a fazole v tom, uzený žebro v tom, aby to dostalo chuť, ty opekance... A jinak víc těch jídel mě ani tak nenapadá. My jsme neznali řízky, knedlíky, to se mamka naučila až tady, a až když udělala*

ve Štefanově a Ondřejově domově (resp. na Benešovsku) je však místní rumunští Slováci dodržovali dlouhé roky – až do 60., resp. 70. let⁶¹⁶. Jednalo se o vánoční zpěvohry a koledy, tzv. betlehemce a dorotu⁶¹⁷ (viz s. 103 a Příloha 15), s nimiž obcházeli jednotlivé domy v několika vesnicích (např. z Meziříčí se chodilo až na Pohorskou Ves). Teprve v ČSR se rumunští Slováci setkali s klasickým vánočním stromečkem. V Rumunsku je totiž obklopovaly, jak Marie vzpomíná, rozsáhlé bukové a dubové lesy, a proto měli pouze slaměný stromeček zavěšený ze stropu. Mimo to dodržovali rumunští Slováci řadu tradic spojených s Velikonocemi. Po 60 dnech, co Velikonoce skončily, pak i oni drželi, stejně jako Češi či Němci⁶¹⁸, Boží tělo na ochranu úrody.⁶¹⁹

Pro rumunské Slováky bylo obzvláště důležité si udržovat vztahy v rámci své etnické skupiny. Když byli náhodou po přicestování do ČSR rozděleni a měli se usadit v jiných oblastech, většinou se pak stejně stěhovali blíže k sobě. Dle Štefana se nejčastěji stěhovali ti, kterým nebyla přidělena půda a kteří pracovali pro vojenské újezdy, státní statky či lesy jako námezdní dělníci.

Mnozí z těch, kteří se usadili na Kaplicku, pocházeli právě z oněch dvou rumunských okresů Bihor a Sălaj, odkud se často znali, a vztahy proto udržovaly i nadále v ČSR. „*Naši jezdili s koňmi z Chlupatý Vsi až do Veliška, do Jaroměře, měli jsme bryčku a koně, a taťka s mamkou sedli na kozlík a přijeli až druhý den, přespali tam. Hodně jezdili do Dluhoště, to je nějakých 12, 14 kilometrů. To trvalo s koňma. To nemůžeš všude, to musíš po starejch cestách, asfaltky nebyly, nebo byly, ale koně s podkovama po asfaltu moc nejdu,*“ vypravuje Štefan. Také Marie se svými rodiči navštěvovala známé, kteří se usadili v Radčicích nedaleko Meziříčí, odkud mj. pocházel otec pamětníka Josefa Blessbergera (viz s. 84).

Rumunští Slováci si velká společenská setkání užívali. Veselými událostmi byly především již zmíněné křtiny, svatby či zabíjačky, které probíhaly někdy načerno.⁶²⁰ Na ně vzpomíná Marie, Ondřej i Štefan. „*A když se pilo, tak se zpívalo, hrálo. Všichni znali takový písničky [...] ještě z těch*

třetí svatbu. Tak ty první dvě svatby, to si bráchové vzali Slovenky, třetí si vzal Česku a až ta naučila mamku knedlíky.“ Opekance byly těsto ve tvaru čtverce opečené na másle. Kuchyně Sekáčových se ale zásadně od té české nelišila. Knedlíky prý matky uměly již v Rumunsku. Dle Ondřeje Bandíka se lišila výrazně. „*My jsme to neznali a slovenský jídla byly úplně jiný. Hodně se jedly halušky, kukuřičná kaše, to je dodnes národní jídlo Rumunů, mámáligá jsme tomu říkali. No, a polívky se hodně vařily, to bylo levný jídlo... To nebylo, asi i u Čechů, že bylo maso jen jednou za týden, ani oni neměli nějak extra a nijak nevyvařovali, protože dělali na poli, a tak se uvařila jen polívka. No, polívky byly různý, třeba kopřivová, ze salátu, ze šťovíku... Tak většinou tyhle takový hutnější polívky, k tomu chleba...*“

⁶¹⁶ Právě do 70. let chodili dorotu chlapci z Dluhoště, která leží 12 km od Chlupaté Vsi. „*Ted' už se to vůbec nedrží, on už v podstatě nemá kdo. Jak došlo k tomu stěhování sem, tak došlo k asimilaci, čiže začali se brát český a slovenský páry dohromady a postupem času to zaniklo,*“ říká Štefan. Marie dodává, že to chlapci zapomněli hned po vojně.

⁶¹⁷ Hry o svaté Dorotě byly známy i v Čechách, a to jak v profesionálním divadelním prostředí, tak jako lidový zvyk. V okolí Milevska se dorota chodila po novém roce do konce února, nikoli na Štědrý den; Dorota má totiž 6. února svátek. Populární byla zejména v době pobělohorské. MIKYŠKOVÁ, Anna. Z anglické renesance do německého baroka: cesta hry o sv. Dorotě z Anglie přes Český Krumlov do Švýcarska, s. 108; DVOŘÁK, Štěpán. Hra o sv. Dorotě, s. 190; SIROVÁTKA, Oldřich. „Komédie o svaté panně Dorotě“ a lidové dorotské hry, s. 129; KOPECKÝ, Milan. Geneze hry o svaté Dorotě od E. F. Buriana, s. 86.

⁶¹⁸ O této tradici rovněž hovořila Marie Blessbergerová.

⁶¹⁹ Vánoční a velikonoční zvyky jsou blíže popsány v Příloze 16.

⁶²⁰ Před zabíjačkou měl každý hospodář dostat porážku, tedy list, že prase může zabít, jestliže splnil kontingent. „*A pokud si to neměla [...], tak se zabíjelo načerno. A kolem toho se zažívala spousta legrace, ale někdy i průšvihů,*“ směje se Štefan.

končin, ale postupem... Už slyšeli dechovku tady odtad', [...] takže se pomalu přecházelo na český písničky, lidovky český. A tanec, tancoval se čardáš zásadně. Ještě teď, když se sejdem, tak i ty mladší, co jsme z té komunity, tak když už je veselá nálada, tak se zkrátka tancuje čardáš,“ vysvětluje Štefan, jak se uměli bavit. V Chlupaté Vsi se kromě nich natrvalo usadily ještě dvě rodiny z Valea Ungurului. Albertovi rovněž vlastnili hospodářství a Brisurovi, s jejichž dcerou se právě oženil jeden ze Štefanových bratrů, pracovali jako námezdní dělníci v lese. Jako lesní povozce se živil také pan Honzilek z moravského Kyjova, jenž vlastnil pouze 2,5 ha půdy, a žili zde také Češi Tesařovi (viz dále s. 125).

Na křtiny se často zvaly celé vesnice – včetně starousedlíků. Ale lidé se scházeli často i bez zvláštních příležitostí. *„Dřív drželi lidi víc u sebe. A bylo to moc hezký. Ty soboty měli, i hospodáři, takový klidnější, to se ti sešli ty sousedi u jednoho nebo u druhýho, seděli na zahrádce... A drželi u sebe. No, to bylo jejich. Když bylo horší, tak seděli vevnitř, a když bylo hezky, tak na zápraží. A j tři čtyři se tam sešli z těch chalup... To bylo jejich, takovádle zábava,*“ říká Marie. Mimo jiné se potkávali na nákupech (do Kuří totiž přijížděla jen pojiždná prodejna) anebo si pomáhali na poli.

Zdá se, že rumunští Slováci a místní starousedlíci spolu vycházeli velmi dobře. Národnostní konflikty mezi nimi nevznikaly a také Marie pamatuje, že sňatky byly brzy uzavírány mezi příslušníky různých etnických skupin. *„Čech – Slovenka, Slovák – Češka a i Němci náhodou. Němka a Čech anebo Němec a Češku nebo Slovenku si vzal. To byla motanice, jedna radost,*“ směje se. *„A měli se dobře spolu náhodou.“*

Exogamní manželství pochopitelně usnadňovala začlenění rumunských Slováků do české společnosti, neboť se od ní poměrně odlišovali. Pocházeli z chudého kraje a patřili k sociálně nejslabším osídlencům, což mj. dokládá již zmíněná nutnost sociální výpomoci a výpůjček u rodiny Bandíkovy a Čajanovy a také fakt, že rodině Bandíkových bylo po příjezdu do ČSR poskytnuto erární oblečení. Čajanovi jej sice nedostali, ale když šel Štefan jako jediný studovat střední školu (SVVŠ Trhové Sviny⁶²¹), dostával sociální stipendium. Skupina slovenských reemigrantů z Rumunska navíc trpěla poměrně vysokou negramotností – dle Štefana to bylo až 80 %. Například Mariin otec číst a psát uměl, ale matka to zvládala pouze částečně. Také Štefanovi rodiče uměli číst, ale psát nikoli. *„Prvňák by napsal líp,*“ hodnotí Štefan. *„Taťka, no... [směje se] Já jsem si podepisoval úkoly sám, protože taťka říkal: ‚Já ti to psát nebudu.‘ Protože on napsal Čajan a udělal to ze dvou slabik, oni neuměli to jaksi napojit, neuměl to napsat v kuse jedním tahem, tak napsal to, co se mu povedlo napsat a pak hned přidal a nenapojoval to [...] Takže se nám stalo, že přišel dopis a bylo tam: Jan Ča Jan, protože on to tak napsal a oni nevěděli, jak to patří,*“ směje se. Velmi podobně na tom byli i Ondřejovi rodiče. *„Táta uměl ještě z Rumunska, protože chodil do školy, ne že by souvisle četl, uměl si něco přečíst a něco spočítat. Máma byla úplně negramotná. Ta se tady naučila jenom podepsat. To jsem jí naučil, šlo jí ‚Bandík‘, ale to ‚ová‘ ne. Asi půl roku jsme to cvičili.“*

⁶²¹ Byla to jedenáctiletá střední škola. Byla zřízena roku 1955 a v roce 1961 dostala název střední všeobecně vzdělávací škola. Od roku 1969 se jedná o gymnázium. Srov. Historie školy. Gymnázium Trhové Sviny [online]. Dostupné z: <https://www.gymtrhovesviny.cz/historie-skoly.html>.

Ondřejově matce bylo 27 let, když přišli do Československa, a otci bylo, podobně jako Štefanovým a Mariiným rodičům, už více než 40 let. Číst a psát ovšem neuměly někdy ani mladší ročníky.

Například jeden ze Štefanových bratrů totiž v Rumunsku vůbec nechodil do školy. „*Ani jeden rok. Přijel sem, to mu bylo 16, a nebyl ani den ve škole! Nedostal se do školy. A naučil se číst a psát až tady, zase od dětí.*“ Velmi podobnou zkušenost měla také Ondřejova sestra:

„Třeba ségra byla jednatřicátéj ročník a ta se učila s dětma, jak šly do první třídy. Pak měli takový doučování. My jako děti, co jsme chodily do školy, jsme šly a učily jsme naše rodiče psát a číst. Ségra ta vzala slabikář a učila se číst a psát, bylo jí nějakých třicet let, a naučila se, no. [...] Nebo to dělal starej Majer, to byl ředitel školy v Malontech. To bylo v 50. letech, pozval ty rodiče a tam je učil A, B, C... jako malý děcka. No, když někomu bylo padesát, no, některý to pochytili...“

Pro reemigranty se v době jejich příchodu (tj. již r. 1948) pořádaly různé doučovací kurzy – kromě základního trivia se zde mohli například muži učit jezdit traktorem (viz s. 77), čehož mj. využil také Ondřejův bratranec Jan Bandík. Do kurzu měl být přijat, protože byl pracovitý a předpokládalo se, že po vyškolení bude velmi dobrým pracovníkem.⁶²² V Chlupaté Vsi nikdo doučovacích kurzů, které měly probíhat zřejmě v nedaleké Horní Stropnici, nevyužil. Prý to nikoho ani nenapadlo. Zájem o doučovací kurzy byl ze strany reemigrantů skutečně malý a na ONV Kaplice přicházely většinou zprávy negativní.⁶²³

Negramotnost byla tak vysoká, protože v Rumunsku nebyla škola povinná. Stav slovenského školství v Rumunsku nebyl zrovna uspokojující.⁶²⁴ Tamější učitelé a faráři tak byli většinou jediní z celé vesnice, kteří čtení a psaní skutečně ovládali. „*Učilo se jenom v zimě. Tam se neříkalo ‚já jsem chodil rok do školy‘, ale ‚já jsem chodil jednu zimu do školy‘. Kdo chodil dvě zimy do školy, to už byl spisovatel,*“ směje se Štefan. „*Fungovalo to tak, že prostě ty rodiče, co chtěli mít děti ve škole, tak museli sehnat dřevo, zajistit peníze na učitele, aby on nějaký plat od státu dostal, ale nevím, jestli to bylo od rumunského státu, ale bych řekl, že Čechoslováci tam spíš platili ty učitele.*“ Vzdělání nebylo v Rumunsku takovou prioritou a navíc na něj děti neměly ani čas. Ondřej to blíže vysvětluje: „*Škola byla jenom zimní období a v létě už ne, možná jednou dvakrát za týden a konec, protože to všechno dělalo na těch pozemcích, pomáhaly těm rodičům. [...] Moje ségra vždycky říká, že má taky střední školu: ‚Já jsem chodila jenom ve středu do školy,‘*“ směje se Ondřej. Docházelo tedy i k situacím, kdy se rumunské děti, kterým bylo v době příchodu do ČSR již třeba 13 let, dostaly teprve prvně do školy. Nastoupily do 1. třídy, a jakmile jim bylo 15 let, ze školy vyšly – vyšly tedy někdy i ze 3. či 4. třídy. Tuto zkušenost měl jak Ondřej, tak Štefan. Oba také přiznávají, že vzorná docházka do školy nebyla ani zde. „*Tady byla škola povinná, tak jsme jako chodili. Ale*

⁶²² SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/2/29, k. 149, *Seznam uchazečů-reemigrantů do traktorového kurzu*, 9. prosince 1948.

⁶²³ Jednou z mála výjimek byl např. Malšín na Vyšebrodsku, kde se do kurzů přihlásilo 42 reemigrantů. SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. VIII/R/32, k. 149, *Doučovací kurzy pro reemigranty*, srpen–říjen 1948.

⁶²⁴ Viz více OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*.

přišly brambory, tak nás všechny nahnaly, dělaly se sady, my jsme kopaly jamky a sázely stromy, jo. Přišly brambory, museli jsme vybrat mandelinku bramborovou, všechno jo, ze školy to všechno nahnali a chodili jsme sbírat mandelinku bramborovou,“ vypráví Ondřej. Štefan vzpomíná, že jednou měl na vysvědčení zameškaných 300 hodin. Musel totiž také sázet brambory, pomáhat na poli anebo pást dobytek, když byl jeho otec nemocný. Marie, která chodila do školy již „tři zimy“ v Rumunsku⁶²⁵, zvládala výpomoc rodičům spolu se svými šesti sourozenci⁶²⁶ ráno před odchodem do školy a pak odpoledne.

„Práce bylo dost. Jako malý jsme taky pomáhali, co jsme mohli, a bavilo nás to. [...] Chodili jsme každý den normálně, no, to jsme ráno vstali dřív, od osmi byla škola, tak to jsme ještě pomohli napást, pak jsme šli, v poledne jsme šli na oběd a pak jsme šli ještě do školy. Odpoledne jsme zase museli úkol udělat a pak jsme zase museli na pastvu kravičky odvést. S bráchou, on byl o dva roky, o rok a půl starší než já, jsme se střídali. Odpoledne pak, když už bylo sklizeno, jo, z polí a to... tak jsme se všichni ty vesnice to vyhnaly ten dobytek, co jsme pásli, to bylo sklizeno, tak to mohli jít, kam chtěli, a my jsme byli všichni pohromadě. Kolikrát my jsme měli jednu takovou potvůrku kravičku, ta vždycky přišla první domů, a my až potom [směje se], to víš... někde vlezla do zeli ještě, to byl průůůšvih [směje se]. Kde jsme zase byli, na co jsme koukali, když se nám jedna ztratila, když nevíme, že nám schází nějaký kousek dobytka, no, to víš, nás to taky nezajímalo...“

Příčinou rozdílné docházky může být to, že Marie měla školu přímo v Kuří a poté docházela necelé 2 km do Benešova nad Černou, zatímco Ondřej a Štefan chodili každý den do školy pěšky asi 3 km a později do školy museli dojíždět⁶²⁷.

Když Marie dokončila školu, očekávalo se, že stejně jako všichni její sourozenci půjde i ona pracovat do zemědělství. Po tom však netoužila, a protože ráda vařila, dostala se nakonec do Rožmberka nad Vltavou, kde pracovala v kuchyni. *„Prostě tam měli předsedu [JZD], kterej to uměl vypočítat, že kdo chce zůstat na zemědělství, kdo ne, tak já osobně jsem nechtěla, ani ségra... Někakej Brabec, kterej prostě tak jako zavřel jedno oko, jak se říká. Třeba kluci ty chtěli do zemědělství, na traktory a tak, ale my jsme se z toho nějak vyhrabaly, šikovně...“*

Čajanovi si přáli, aby se jejich dětem dařilo lépe. Když tedy přišel pokyn, že všechny děti sedláků ze Stropnice musí chodit do zemědělské školy v Nových Hradech, Štefanův otec s tím nesusouhlasil. *„A tatka řekl ne, tak já jsem dělal střední školu ve Svinech [Trhové Sviny], jedinej ze Stropnice z těch sedláků, protože táta řekl ne, šel tam a dělal tam nějaký rambajs, to nevím už co, ale prostě nakonec hlavně že jdu na střední.“*

⁶²⁵ Zprvu prý měla rumunského učitele, takže uměla dokonce rumunsky napočítat do 10, později tam byl však přiřazen slovenský učitel, z něhož byli všichni nadšení.

⁶²⁶ Marie byla druhá nejstarší. Její starší bratr se narodil také v Rumunsku a pět mladších sourozenců až zde v Československu.

⁶²⁷ Ondřej dojížděl do měšťanské školy do Kaplice vzdálené 11 km a Štefan pak jezdil na střední školu do Trhových Svinů ležících 17 km od Chlupaté Vsi.

Pro rumunské Slováky bylo často těžké vyřizovat různé úřední záležitosti. Čajanovým proto pomáhala již zmíněná sousedka Tesařová, která byla původně knihovnicí na Hojně Vodě. Její manžel tam dělal před druhou světovou válkou finančního strážníka, ale po válce musel služební byt opustit, zřejmě proto, že šel už do důchodu. „*Ona byla úžasná ženská. Na ni já vzpomínám dobře, u nich jsem se naučil hrát šachy, dámu... A knihy, co já jsem měl od nich... Ona si tu knihovnu z Hojný Vody... Ona ji měla doma. Měla skříně podél zdi, regály plné knih. Tam byly vernerovky... To bylo pro nás něco! Nejradši bych k nim utekl,*“ vzpomíná Štefan. Paní Tesařová byla velmi vzdělaná a pomáhala jim také s léčením. Na rozdíl od rumunských Slováků totiž už věděla, že se otevřená rána musí vydesinfikovat. „*Tihleti Slováci... v tomhle se léčili podle sebe. Když jsem si rozbil koleno, to tatka mi řekl, ať si to počůrá, ale ono to pomohlo,*“ popisuje Štefan úroveň jejich znalostí. Z Rumunska navíc na lékařskou péči nebyli zvyklí. Vyhledávali ji spíše jen v opravdu nejnutnějších případech a mnohdy později, než bylo potřeba. Štefanův otec měl kvůli tomu již do konce svého života zmrzačený prst.

„On [kůň] byl trochu rapl a neměl rád alkohol. A samozřejmě tatka, když měl alkohol... Pro tatku dobytek byl především. Možná, že mu křivdím, ale i manželka byla na druhej koleji. Prostě, koně, to bylo svatý pro něj. A to se stalo o Vánocích, takovej vánoční zvyk byl, že než se šlo večeřet, tak se muselo dát něco dobytku [...], jakože maj taky Vánoce. A už byl připitej. A tenhle to neměl rád, tak po něm šáhnul, on ho vzal za rameno ten kůň, ale nekousl ho, jen ho vzal za kabát [...] A táta se po něm ohnal, že ho pleskne, a on se mu zakousl do ruky, rozdrtil mu tenhle ten kloub [ukazuje na prostředníček] [...] Mamka, když viděla tolik krve, tak sháněla sousedku [p. Tesařovou] a pomoc, no, a zavázali mu to a druhej den ráno ho vezli s koňma k doktorovi. Vzali ho do Budějce do nemocnice [...] Oni mu to dali do sádry, otevřenou ránu, jo, strašný. Za tři dny to začalo hnisat, pilkou na železo se to snažili rozřezat, on teda vydržel dost, ale říkal strašný [...] Tak ho po Vánocích vzali zase k doktorovi, tam mu tu sádku strhli, říkal i s tím masem, hnisu z toho bylo... že si ho tam nechají a že přijde o ruku. A on jim utekl! Utekl z nemocnice, to už jezdily autobusy do Stropnice, tak utekl, přijel domů... A sousedka, ta byla docela taková šikovná, uměla léčit, tak dvakrát třikrát denně mu to chodila koupat v heřmánku, a tím ho vyléčila. Ale prst už pak nikdy nemohl ohnout.“

Kvůli přesvědčení, že zdravotní péče není potřebná, nakonec Štefanův otec také zemřel. Příčinou byl zánět pobřišnice.

„Kopl ho kůň, kopl ho do břicha, ránu mu neudělal, ale tím nárazem se protrhlo střevo a on cejtíl bolest, ale nevěděl, že se mu obsah střev vysypal do pobřišnice a dostal zánět... Alkohol no, byl všude. Už od toho Rumunska. [...] V každým domě se dělala kořalka a tatka to dělal i tady, co si budem povídat. Samozřejmě, že se to nesmělo, ale vždycky se to nějak udělalo. Dočista tatka opil esenbáka a ten u nás nechal čepici i flintu, opasek i s pistolí, a táta mu to na druhej den vez do Stropnice, že si to tam zapomněl [směje se]. To byla snad jediná potíž, že prostě tohleto se nesmělo a oni čas od času... prostě chodili štáry a občas

se našel někdo, kdo řekl ,hele, ten dělá‘, tak kriminálka udělala štáru. U nás byli asi dvakrát, ale tatka to měl vždycky nějak pojištěný. Kořalka, to byl hlavní lék, když mu bylo blbě, tak vzal a prostě tím, že trošku otupil mozek, tak překonal no. [...] Odvezli ho až pátej den po úraze, když mu bylo už hodně blbě. Zavolali doktora a ten řekl – on už asi věděl, co se stalo – tak mu řekl, že mu bude držet palce. A za pět dní, ani ne, jsme dostali telegram, že je po smrti. A to byl konec hospodaření.“

Lékařská péče nebyla přitom až tak vzdálená. V Chlupaté Vsi či v Horní Stropnici sice žádný doktor neordinoval, ale nejbližší lékař a zubař byl v 10 km vzdálených Nových Hradech. „*V podstatě taková ta nejnutnější zdravotní péče byla ve školách. Tam jsme dostali všechny [očkování]... záškrt, tuberkulózu, já nevím, co všechno se píchalo [...] Každý půl roku přišla zubařka a celá třída postupně k zubařce anebo zubaři na Hrady [...], kdo měl kazy,*“ popisuje preventivní prohlídky Štefan. Stejně to měla ve škole také Marie. „*My jsme nebyli nějak nemocný, když jsme měli rýmu nebo kašel, tak nám maminka uvařila lipový čaj s medem a bylo po nemoci.*“ Ani Sekáčovi tedy lékařskou péči příliš nepotřebovali, ale když už to nutné bylo, měli ji skutečně blízko – v Benešově nad Černou. „*V Benešově byl jenom lékař pro dospělé, zubařku jsme tam taky měli, [...] paní doktorka tam jezdila každé tejden, každou středu, no, a očař, ten byl v Kaplici.*“ Do Benešova nad Černou to měli z Meziříčí poměrně blízko také Bandíkovi. Například rodina Blessbergerova dojížděla k lékaři právě tam, ale pro Ondřejovu rodinu byl „jediný lékař široko daleko“ v Kaplici. „*Nějakej Vápeník se jmenoval, ale to bylo opravdu, když bylo těžko. Třebas soused, toho kopla kráva do přirození, a než ho dovezli do nemocnice, tak umřel. Rodilo se všechno doma. Žádné fundované sestry, rodily starý babky. Všichni sourozenci se narodili doma. I moje děti se narodily doma, asistovala moje máma a sousedka.*“

„*Jediná prevence byla štamprle,*“ vzpomíná ještě Štefan. Alkoholismus byl často spojovaným problémem právě s rumunskými Slováky, protože často pili nejen na svých sešlostech, ale evidentně také doma. Zatímco Štefanův otec se zřejmě domácí kořalky rád napil – právě v rámci prevence, Mariin otec to měl naopak: „*V rodině ne, to já si nepamatuju [...] Tatínek tomu nijak neholdoval. Když byly nějaký křtiny, svatba nebo něco, tak tam se něco vypilo, ale vždycky člověk musel vědět kolik, ale někdo to holt měl rád, no, bohužel.*“ Marie pamatuje i na některé Čechy, kteří alkohol pili v daleko větší míře.

Přesto se na reemigranty z Rumunska obecně koukalo „skrže prsty“. Dokládá to například i osídlenec z českého vnitrozemí Stanislav Študlar (viz s. 163-164). Nebylo to však jen kvůli alkoholu – dalším důvodem byla i jejich již zmíněná nižší gramotnost. „*Taky jsem to slyšela, že říkaly známý holky třeba, že byli na ně škaredý, i ty Češky, i ty německý... No, že neznali toho tolik. Tam nebyla taková možnost, tam bylo zase se učit rumunsky a to nikdo nechtěl ze Slováků,*“ rozpomíná se Marie. Štefan vypráví:

„Někdy přišel tatka, když se stavil někdy v hospodě... On do hospody nechodil, ale když šel prodat něco do Stropnice, tomu říkali hospodářský družstvo, kam se dával ten kontingent, tak tam šel... [...] Tam si dal štamprli a potkal se zase s těma... [...] Občas přišel

s tím, že mu tam řekli, že jsme pitomí Slováci, ale to bylo výjimečně. Nikdy jsem neslyšel, že by se tam popral... [...] Jenom tak někdy přišel s tím, že mu tam někdo nametenej pod parou takhle něco řekl, ale jinak jsme neměli problém. Řeknu, oni nás brali jako takový... nebrali nás jako sobě rovný, jako že jsme trochu pozadu s takovou všeobecnou znalostí.“

Nikdy se ovšem ani jednomu z pamětníků nestalo, že by jim kvůli jejich původu někdo ubližoval nebo jim ho vyčítal. Sami se ale mezi ostatními obyvateli necítili příliš dobře, neboť si svou odlišnost uvědomovali. Štefan vzpomíná:

„Řeknu, že mi to i dost vadilo, nebo scházelo, protože jsem ve škole, i když nás bylo víc těch Slováků v tej Stropnici, tak možná i polovina z těch dětí byla, že jim to učení moc nešlo. Ale mně to vadilo, že jsem některý výrazy těžko chápal. Oni se spolužáci třeba bavili o něčem a než já jsem na to, o čem je řeč, tak... Navíc já jsem měl vadu řeči (pozn. autorky: koktavost), a s tím jsem měl obrovský trauma. [...] Ještě na začátku mně táta ušil rajtky, jsem chodil do školy v rajtkách, táta nosil vysoký boty a rajtky jako hodně... No, to víš, že jsem se styděl, protože všichni ty český děti byly jinak oblečený než my, a my jsme mluvili slovensky, oni česky, nebylo to zrovna...“

Rodná slovenština komplikovala školní docházku zejména Štefanovi a Ondřejovi⁶²⁸, ale Marie s tím, byť byla v době příchodu do ČSR starší než oni, prý problém neměla.

Čím se rumunští Slováci skutečně od ostatních osídlenců výrazně odlišovali, byl jejich způsob oblékání a nošení tradičních krojů. V Rumunsku měla každá ves vlastní kroj a především ženy je nosily i v Československu. „Některý ženy tak chodily ještě v 70. letech. Mají zástěru, květovanou sukni, výšivku, šátek... Pod šátkem vždycky čepec. Svobodné se oblékaly jinak než vdané. A v těch krojích chodily pořád, i děti měly šátky,“ popisuje Štefan. V Meziříčí se kroje udržely do 60. let. „Pak se to ztratilo, ženský to nechtěly nosit, protože viděly ty český ženský, jak se oblíkají, a měly k tomu určitej odpor,“ vzpomíná Ondřej. Zdejší módu typickou pro 50. léta začaly však poměrně

Obrázek 4: Tradiční kroje rumunských Slováků, Benešov nad Černou

Zdroj: Historická expozice Benešova nad Černou 2. část: Benešov nad Černou v letech 1944-49, s. 27, 35.

⁶²⁸ Ondřej přemítá: „Nám vzali rodnou řeč, by se dalo říct. Bylo to pro nás těžký při psaní diktátů, to jsem byl vedle. Mohli nám sem dát slovenského učitele. Když to šlo v Rumunsku, proč ne tady?“

brzy přejímat především mladé a svobodné dívky. „*Jestli tak rok... Některý to držely důkladně... Ty starší maminky, ty vdané paničky, ty si to tak asi nemohly asi kvůli chlapům sundat, já jsem se jich neptala...*“ [směje se] *Já jsem byla ráda, že se to povedlo mně,*“ líčí Marie, jak se jí podařilo vyměnit tradiční кроj za moderní oblečení. Ženy v Rumunsku nosily pod čepcem dlouhé vlasy spletené do copů a drdolu. Marie svůj účes s nadšením změnila a byla to pro ni významná událost. Své dlouhé vlasy si nechala ostříhat a dala si trvalou. Potom se dokonce bála výprasku. „*Vynadali mi, že co jsem si pomohla, když jsem si dala ustrihnout vlasy...*“ Zdá se, že změna účesu měla pro Marii téměř symbolický význam – účes pro ni mohl představovat úplné začlenění se do nové společnosti.

Navzdory odlišnostem s tím však výrazné problémy rumunští Slováci neměli. „*To jako kdyby se znali od dřívější, prostě zapadli dohromady. Ty lidi se fakt navštěvovali, opravdu, nebyla žádná mezi nimi nějaká zloba,*“ hodnotí soužití Marie. V době příchodu všech tří pamětníků (tj. 1948-1949) zřejmě již poválečné „revoluční“ nálady vyprchaly. Od konce druhé světové války uplynuly již tři, resp. čtyři roky a během té doby se začínalo pohraničí pomalu konsolidovat. Ti, kteří se sem vydali hned po osvobození, zde již několik let prožili a už nějakým způsobem znali nejen místní starousedlíky, ale také prostředí, v němž žili. Tím mohli pozdějším osídlením příchod do pohraničí částečně usnadňovat. Život se zabíhal ve staronových kolejích, sousedské vztahy byly navázány a reemigranti ani nepřicházeli v takových počtech, aby byli ostatním obyvatelům „trnem v oku“. A především v pohraničí, které se nedařilo dosídlit dle plánů a mnoho lidí z něj opětovně odcházelo, byl pravděpodobně každý vítán – hlavně aby půda neležela ladem.

Ačkoli v té době ještě nemůžeme hovořit o tom, že zde žilo stabilní obyvatelstvo, migrační pohyby slábly (viz s. 21). Jak již bylo zmíněno, většinou odcházeli ti, jimž žádná půda přidělena nebyla. V Chlupaté Vsi se tak vyměnilo mnoho námezdních dělníků pracujících pro státní statek včetně ovčáků, kteří měli na starost dva zdejší ovčiny. Štefan pamatuje na ovčáka Kyselu z Popradu, jenž byl během druhé světové války partyzánem. S ovceci to skutečně uměl – dojel je a vyráběl sýr. Štefan se kamarádil s jeho třemi syny, ale nakonec se vrátili zpět na Slovensko. Potom ovce pásli další rumunští Slováci, ale i oni nakonec odešli. Jeden ovčín musel být pak, zřejmě tedy kvůli nedostatku pracovníků, zrušen. Zbýlý ovčín měl nakonec na starost jakýsi Maďar, který ovce už nedojil a choval je jen na porážku. „*A hlavně to opouštěli ti, že on každé dostal pole, a ne každé na tom uměl na takovejhle velké hospodařit. Oni tam [v Rumunsku] měli poličko, kde obdělávali motykou všechno, a tady najednou měli 5 hektarů a co s tím,*“ vysvětluje další příčiny odlivu osídlených Štefan.

Obrázek 5: Matka Ondřeje Bandíka v tradičním kroji, rok 1952/1953

Zdroj: Soukromý archiv Ondřeje Bandíka.

Dle Ondřeje zprvu nebylo vůbec jasné, že se kaplický okres nedaří dosídlit:

„Ne, tady to bylo dosídlený, až přesídlený, by se dalo říct. Ty vesnice byly vlastně, který dneska už zanikly, byly vlastně všechny dosídlený. Třebas Hodonice, Veliško... to byly vesničky malý, po 20 obyvatelích, popisných číslech... Hodonice byly velký, tam bylo nějakých 50 čísel. Desky taky byly dosídlený. Časem právě, jak šla doba, tak zjistili, že na Slovensku se žije lepší jak tady, nebo na Moravě, nebo vnitrozemí, že si tam můžou vypěstovat nějakou lepší zeleninu, počasí bylo o 50 % horší než dneska jo, ty sněhy a mrazy tady... [...] Takže lidi pak odcházeli za lepším a vesnice se vyliďňovaly. Veliško skončilo v šedesátým pátým, to ho zlikvidovali úplně se zemí. Hodonice taky, tam byla škola, ale pak chodily děti do Desek a větších vesnic. Začaly se stavět nové byty, tak lidi v těch vesnicích nezůstávali... No, něco zůstalo, ale kolem hranic vůbec, to zas kvůli železnej oponě, to udělali ty dráty první... Ještě v šedesátým pátým bydleli lidi na Pohorí [na Šumavě] A potom to chátralo, bouralo... Při tom dosídlování ani nebyly prázdný byty a domy, sem přišlo tolik lidí najednou, že to ani neměli kam dát, no...“

Popis „přesídlený“ je nejspíše nadnesený, z dobových pramenů je totiž patrné, že jihočeské pohraničí se opravdu dlouhodobě dosídlit nedařilo a skutečně velká část usedlostí zde zůstávala prázdných (viz s. 22). A nakonec se časem vyliďnila i ta původně dosídlená místa. V Meziříčí, které se v 50. letech stalo součástí obce Malonty (a nebylo již tedy obcí samostatnou, jako tomu bylo ještě roku 1945), klesl celkový počet domů z 67 na 23 a počet obyvatelstva se rovněž proměnil – namísto původních 234 obyvatel jich tam nyní žilo jen 115.⁶²⁹

Ale Bandíkovi, Čajanovi a Sekáčovi se usadili v kaplickém okrese natrvalo. Všem z nich byla přidělena hospodářská usedlost, resp. „ty baráky jim prodali. [...] Dostali od státu nějakou půjčku a mohli si to kupovat. A ten barák spláceli. Oni ho dostali sice způldarma proti hodnotě, co měl, ale museli ho splácet dočista⁶³⁰,“ vysvětluje Štefan.

V každém případě získali přidělením (či částečnou koupí) usedlosti vlastní vytouženou půdu, díky níž nebyly jejich rodiny zcela závislé na poválečném přidělovém systému⁶³¹. „No, [mouka] se nechala semlít, táta chodil do Benešova, vzal pytel pšenice a jel do Benešova, tam to nechal semlít a přines to domu, kde byla truhla v suchu, tam tu mouku vysypal. No, mouční červi to bylo automaticky, ale ta mouka se semlela a byla doma. A ne, že si koupíš kilo mouky v obchodě jako dneska,“ říká Ondřej. Z vlastní mouky tak zřejmě jak Ondřejova, tak Štefanova matka pekla domácí chléb. „Ten se pekl doma vždycky na 14 dní. Byly doma pece a to se upeklo 4-5 chlebů a vydržely, byly vláčný,“ vzpomíná Ondřej. Štefan to popisuje detailněji.

⁶²⁹ Statistický lexikon obcí v zemi České, s. 145; Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955, s. 57. Zaniklo tedy přesně 40 % domů, což je stejné číslo, s jakým se setkáváme v údajích, kolik usedlostí zůstávalo na Kaplicku po odsunu prázdných (viz s. 22).

⁶³⁰ O splácení dluhů hovořil již Ondřej Bandík (viz s. 114). Pokud jej osídlenci úspěšně nesplatili, byl dluh, jak Štefan vysvětluje, evidován finančním úřadem i po roce 1989. Chtěli-li pak žádat o restituce pozemků, které jim byly zabaveny v průběhu kolektivizace, bylo potřeba jej doplatit.

⁶³¹ Byl zrušen roku 1953. Přídělový systém. TOTALITA [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pridel.php.

„My jsme měli doma ještě pec, když jsme přišli sem, tak mamka pekla chleba. To byla pec velká a moje mamka byla slabá, takový tintítko, tak vypracovat těsto, to dělal táta. Ona mu to zadělala, a až to nabylo kvásek, tak prostě to vymáčkat, vyhnát, to dělal táta, ten to připravil, mamka potom nadělala ty bochníky. Měli takový ošatky, takový jako ze slámy pletený taliře, měla takovou lopatu, nastrkala to do toho, táta vytopil pec [...] Pak to nějakou vodou nebo čím po povrchu potřela, nebo jestli do toho něco dávala, nevím, aby se to lesklo. Pekaři byli sice ve Stropnici, ale my jsme si dělali doma svůj chleba, to byl chleba takhle vysoký [ukazuje cca 15 cm], a dělali jsme si vlastní máslo, to se stloukalo...“

Také Sekáčovi byli díky již zmíněnému záhumenku soběstační. Ale i přidělový systém dokázal dle Marie uspokojit jejich potřeby. *„Kolik bylo členů, tak všechno bylo vypočítané, maso, cukr, prostě všechno [...] Když si to neprobendila, neprodala nikomu, tak si měla všechno, no.“*

Marie a Štefan popisují, že v prvních letech měli dokonce jejich rodiče a ostatní osídlenci velké obavy z návratu vysídlených Němců. *„Říkali nám třeba, že jsou tu blízko Němci, že si budou chodit a brát ten svůj dobytek, co tu nechali. A já když jsem to slyšela jako dítě, já jsem se tak bála toho, jo, že nás přepadnou v noci, ale nikdy nic takového se nestalo, opravdu ne. To víš, tady na Žofíně⁶³² byli zase vojáci, to bylo prostě obšlápnuto,“* líčí Marie. *„Několikrát jsem slyšel, když si ti starší povídali, že se neví, co nás ještě čeká, že tady jsme a nejsme na svém, nejsme tu úplně doma. Oni tu prostě nikdo z nich dlouho nebyl [...], tak co když přijdou a budou se nám chtít pomstít. A když tu měly rodiny osm devět dětí, tak utíkej někam s nima, toho se [lidi] báli.“* Štefan zde naráží ještě na další pocit, jenž je v prvních letech doprovázel – rumunští Slováci si byli vědomi, že jejich dům patřil někomu, kdo jej byl násilně zbaven. To možná vytvářelo určitou psychickou bariéru k jeho přijetí. Ondřej v podobném duchu hovoří také o zkušenostech vůbec prvních osídlenců: *„A ještě ty první, co sem přišli, ty naši, tak dosazovali baráky a ještě tady bydleli Němci! Jeden den se Němec vystěhoval a druhý den se tam stěhoval ten rumunskéj Slovák, víš... Takže to bylo taky na psychiku... když si představíš, že žena vařila na kamnech a byla vyhozena, že tam bude vařit někdo jiný. Bylo to těžký na psychiku jak naši, tak jejich.“* A velmi podobně to reflektuje také Marie. *„Kolikrát jsem se nabřečela, když jsem četla někde, že zkrátka ty Němci pekli třeba chleba, a když tam přišel někdo jinej, tak to tak předával [...] To muselo bejt hrozný. [...] Bylo to kruté, no, ale bůh ví, jak to bylo předtím, že sem nastěhovali, nebo... Ne, já doufám, že my za to nemohli, že my jsme... Je fakt, že my jsme museli dosídlit to, co tu bylo prázdný. [...] Vina to určitě nebyla naše, ale přijde ti to tak.“*

Přestože pro ně všechny, resp. jejich rodiče, bylo jihočeské pohraničí kvůli očekávanému přesídlení na Slovensko prvně možná určitým rozčarováním, nakonec jej jako domov přijali. *„No, tak co nám zbylo... Museli jsme. Nemohla si se nad tím nějak trápit nebo přemejšlet. Zapadneš do toho a je to,“* konstatuje Marie. Přestože to nějaký čas trvalo (a byť se třeba Marii po Rumunsku stýská),

⁶³² Žofinský prales se rozkládá v centrální části Novohradských hor a jedná se o nejstarší chráněné území v ČR a ve střední Evropě. Spolu s pralesem Hojná Voda byl hrabětem Jiřím Františkem Augustem Buquoyem vyčleněn z hospodářských lesů a chráněn již roku 1838. MAČÁT, Zdeněk. Žofinský prales – národní přírodní rezervace. *Natura Bohemica – příroda České republiky* [online]. Dostupné z: <http://www.naturabohe-mica.cz/zofinsky-prales/>.

k novému místu si nakonec nejen ona, ale také Ondřej a Štefan vybudovali vztah a podoba nového domova jim začala ležet na srdci. Když později v 60. letech, vlivem odchodu ostatních osídlenců, začaly zanikat okolní vsi, bylo to líto už i jim. „*To mně bylo hrozně líto. [...] Si říkám, tolik vesniček zahynulo nebo prostě jsou zbourány, které člověk ani nikdy neviděl, to nevím, to nemuselo taky takhle bejt, ale bohužel tak to je... Jako třeba Velkej Jindřichov, to byl Malej Jindřichov a Velkej, ten jsem viděla vždycky jenom z dálky, ale tam jsem nebyla se podívat, tak taky nás nepouštěli takhle daleko třeba děcka samy. A taky jsou úplně prázdné, už dávno, už zanikly úplně.*“ Malý Jindřichov skutečně zanikl celý, Velký Jindřichov pouze částečně. Marie si vybavuje také Polžov nedaleko Radčic, který znala díky cestám za známými velmi dobře. Štefanovi rodiče si proměny krajiny všimli rovněž díky navštěvování ostatních rodin z Rumunska. „*Vnímali, že třeba Veliško se opustilo, víc takových těch usedlostí malejch. Tu a tam chalupa...*“

Sžívání se s novým domovem bylo pochopitelně o mnoho snazší pro pamětníky, kteří zde prožili dětství a posléze vlastně i celý život. Jejich rodiče však přicházeli do zcela nového prostředí a ve věku, kdy je už těžší si na takové změny přivyknout. Mariině otci bylo 42 let a matka byla zřejmě (vzhledem k tomu, že zde porodila ještě pět dětí) o několik let mladší. Štefanově matce bylo 44 let a otci, kterému se sem původně příliš nechtělo, 47 let. Stejně starý byl Ondřejův otec, jenž přesídlení snášel asi nejhůře – dokonce zvažoval návrat do Rumunska. „*Táta tomu moc nefandil. Furt říkal, že by šel nejradši zpátky. Matka ne, ta byla mladší o 20 let a brala to úplně jinak [...] Pro nás to domovina nebyla, pro nás bylo doma v Rumunsku. Přicházeli jsme do nového. Výhoda byla ta, že na vesnicích jsme tam byli všichni ti lidi z Rumunska.*“

Ondřej, Marie a Štefan jsou ale rádi, že život prožili v Československu. „*Já to беру tak, že jako nemám ani vazbu na to Rumunsko. Mám tam nějaký příbuzný, jo, ale to už je pro mě jinej svět, já jsem se tam dostal v roce 2005, jsme se tam šli podívat a tam to bylo strašně zaostalý. [...] Když jsem to tam viděl, jak tam ty lidi žijou, tak jsem rád, že jsme tady,*“ říká Ondřej. Velmi podobně na to nahlíží také Štefan: „*No, a tak určitě jsme rádi, že jsme tady, já už bych tam zpátky nešel ani náhodou. Je to dost velký rozdíl, ale bych řek ten rozdíl byl půl století.*“

Díky osídlení českého pohraničí se Marii podařilo dostat ze zemědělství, v němž by v Rumunsku musela s největší pravděpodobností pracovat. Štefan sice pracoval pro státní statky v Hartunkově, ale roku 1978 ukončil dálkové vysokoškolské studium na Zemědělské fakultě v Českých Budějovicích coby provozní ekonom a v 90. letech se stal místostarostou a krátce dokonce starostou Benešova nad Černou.

Nenjen Štefanův příběh, ale také Mariiny a Ondřejovy zkušenosti poměrně dobře ilustrují, že přesídlení z chudého rumunského Rudohoří do českého pohraničí pro ně nakonec znamenalo zlepšení jejich sociální pozice. Zisk vlastní poměrně velké usedlosti, povinná školní docházka a zdravotní péče, která byla – porovnáme-li ji s tehdejšími poměry v Rumunsku⁶³³ – na dobré úrovni, jim zajistily daleko lepší podmínky pro život.

⁶³³ Viz více OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená.*

3.3 Starousedlí a novousedlí Češi

Po druhé světové válce tvořili Češi v kaplickém pohraničí nejspíše nejvíce heterogenní skupinu; sestávala jednak ze starousedlíků, ale také z novousedlíků, kteří bývalé německé pohraničí osídlovali jak z nejbližšího okolí, tak ze vzdálenějšího vnitrozemí a pocházeli z různých sociálních prostředí.

Protože byl kaplický okres z velké části německý (téměř z 90 %, viz s. 55), není nikterak překvapivé, že najít ryze českého starousedlíka, jenž by neměl smíšené kořeny (a současně by byl ochotný o svých prožitcích vypravovat), bylo poměrně náročné. Proto nakonec české starousedlíky zastupuje Karel Mrzena (*1931), který vyrůstal v česko-německé rodině – matka byla Němka (Karel však toto označení odmítá⁶³⁴) a otec Čech. Vzhledem k tomu, že tehdy byly rodiny co do národnosti vnímány podle hlavy rodiny, tj. otce (viz s. 31), byla i rodina Mrzenova považována za českou a Karel, byť vyrůstal v německé Kaplici (něm. Kaplitz)⁶³⁵, se už jako dítě cítil být rozhodně spíše Čechem než Němcem.

Když druhá světová válka skončila, začali do pohraničí přicházet čeští osídlenci, aby jej „očistili“ a počestili. Již během roku 1945 přišla na Kaplicko také rodina Stanislava Študlara (*1931) a Jitky Čampulové, rozené Pivcové (*1926). Oba byli tedy mezi prvními osídlenci. Zajímavé je, že obě rodiny znaly Kaplicko již z předválečných let a obě se tedy po válce usadily právě tam, kde to znaly nejlépe. Stanislav měl příbuzné v Horním Dvořišti (něm. Oberhaid), za nimiž jezdili na návštěvu. Shodou okolností zde Študlarovi byli i během osudného září 1938, a s příbuznými nakonec z odstoupených „Sudet“ prchali do českého vnitrozemí. Jitka ten rok dokonce prožila přímo v Kaplici, než s jejími rodiči a mladším bratrem Jiřím – jako poslední česká rodina – také utekli.⁶³⁶

Její příběh je nesmírně poutavý, neboť se do jejího života promítla řada událostí 20. století. Jitka se narodila ve Starém Městě pod Landštejnem (něm. Altstadt) ležícím na hranicích s Rakouskem a které bylo tehdy, podobně jako Kaplice, převážně německé.⁶³⁷ Jitka se narodila jako dcera bývalého legionáře⁶³⁸, který mj. pracoval pro Matici školskou⁶³⁹ a počátkem 30. let se podílel na

⁶³⁴ Karel však označení „Němka“ odmítá, neboť se její rodina cítila být spíše Rakušany. Jedná se o tzv. Altösterreicher. Pojem označuje občany ČSR mluvící německy, kteří se ovšem více než s Československem či Německem identifikovali s rozpadlým Rakouskem-Uherskem. Na Kaplicku jich zřejmě nebylo málo (viz s. 54-55).

⁶³⁵ Roku 1930 zde žilo 1643 Němců a 562 Čechů. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 145.

Karel si vzpomíná, že se později v dospělosti dočetl, že roku 1938 žilo v Kaplici asi 200 Čechů, 1800 Němců a 300 vojáků.

⁶³⁶ Nabízí se možnost považovat Jitku za starousedlíka, neboť starousedlíky byli všichni, kteří museli své domovy v pohraničí roku 1938 opustit (viz s. 28). Z Jitčina vyprávění je však patrné, že pro ni byla po druhé světové válce domovem Soběslav, kam se tehdy přestěhovali, proto se roku 1945 o návrat domů – ve smyslu starousedlickém – nejednalo a je třeba ji chápat spíše jako novousedlíka.

⁶³⁷ Roku 1930 zde žilo 419 Němců a 130 Čechů. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 79.

⁶³⁸ Z ruského Vladivostoku se do Československa vrátil na americké lodi, která roku 1920 připlula do italského Terstu. Jitka má dodnes doma schovanou pohlednici, kterou si její otec přivezl z Cejlonu (dnešní Srí Lanka). „*Kluk z vesnice se dostal takovýmle způsobem div ne okolo celého světa*“, usmívá se Jitka.

⁶³⁹ Matice školské byly místní školské spolky, které vznikaly v národnostně smíšených oblastech, kde se zasazovaly o zřizování českých menšinových škol. Zpočátku působily na Moravě, v Čechách vznikla první školská matice roku 1873 v Českých Budějovicích. Srov. *1880-1930, padesát let Ústřední matice školské: Pamětní list vydaný na oslavu půlstoleté činnosti Ústřední matice školské v Praze*, s. 35.

založení tamější české školy. „*Kde moh, tak tam prostě se zřizovala česká škola. Ještě ji chtěl postavit, aby ji ministerstvo postavilo v Košťálově, to bylo kousek od Starýho Města. Jenže tam musel bejt určitej počet českých dětí,*“ vzpomíná Jitka. Matka byla vyučená švadlena, ale po Jitčině narození zůstala v domácnosti. Za první republiky ale pracoval Jitčin otec především jako vrchní resipient finanční stráže. Sloužil ve Fuchsově Huti, v Prášilech, a když už byla na světě i Jitka, tak v Lesné (něm. Schönwald poblíž Tachova), v Aši a nakonec právě v Kaplici. Když se po druhé světové válce Pivcovi rozhodli do Kaplice znovu přestěhovat, nebyla jejich motivací snaha získat konfiskovaný německý majetek, a dostat se tak do lepších životních poměrů – po sociálně-ekonomické stránce byli totiž dobře zabezpečeni – ale spíše matčino podlomené zdraví. „*Protože mamince v Soběslavi nedělaly ty blata dobře, tam je vlhko, tam je taková voda zvláštní, tady je úplně jiná voda než v tej Soběslavi. Tam je tvrdá voda taková a ty vlhy, jak tam byly věčně, tak maminka měla věčně kašel. Ona říkala: ‚Mně to dělá dobře v Kaplici, půjdeme do Kaplice.‘ Tak že se jí tady krásně dejchalo, že tady bylo hezky, prostě sem chtěla,*“ vysvětluje Jitka.

Naopak pro Stanislava Študlara a jeho rodiče bylo právě vylepšení sociální pozice hlavní pohnutkou, proč se do pohraničí vydat. Stanislav se narodil v osadě Žitná (obec Hracholusky) ležící nedaleko Netolic. V kraji, který náležel do schwarzenberského panství, sloužili Študlarovi u sedláka či přímo u Schwarzenbergů za jídlo. „*Říkali tomu podruh. Taková jedna místnost to byla za první republiky, my jsme byly čtyři děti a maminka dělala u sedláka za jídlo. A tatínek, ten dělával u Schwarzenberských takovýho jako hajnýho. [...] Tak ten tam dělal takovýho jako pohůnka, jako práci pro všechno. Dohromady za nic, plat neměl, nic, jenom dostal od nich vždycky, že si moh zastřelit třeba zajíce nebo něco.*“ V domě měli jen jednu obytnou místnost, v ní pec a kachlová kamna, chodbu a komoru, kde byly uschované brambory. Nad nimi měl Stanislav a jeho starší bratr Václav ručně vyrobenou postel z několika kusů dřeva. Dvě starší sestry musely ihned, jak dokončily školu, jít rovněž sloužit k sedlákově. Ale na poli vypomáhali všichni čtyři už jako děti. Období první republiky tedy nebylo pro Študlarovy příliš šťastné. „*Jak oni říkali, ‚náš tatíček Masaryček‘, ale ono to ve skutečnosti bylo jinak pro ty chudý lidi. Byla bída, nezaměstnanost, byli lidi rádi, že zas kus chleba mohli něco dělat, aby neumřeli. A na těch vesnicích – město neznám – ale ty vesnice znám, a to byla bída nad bídu, jenom se dělalo zadarmo, aby se mohli najíst.*“ Do obecné školy chodil Stanislav v Lhenicích a měšťanskou školu navštěvoval v Netolicích. Do školy chodil bos anebo v zimě dřevákách, do nichž si dával namísto punčoch onuce a do nich slámu, aby ho nohy nezábly.

„*No jo, nebylo to dobrý. Byl to čas pro skutečně poctivý lidi, kerý pracovali, až do nebe volající, jak se říká. Nebylo dobře. To byl režim pro prány, četníky, starosty, velkostatkáře. To byli páni. Ten se naobědval. Pamatuju si toho sedláka, jak tam maminka dělala, když se napapal, tak seděl za stolem v kuchyni, kde měl lavici takovou, polštář, natáh se, zapálil cigaretu... A když mu manželka jeho dala tu... měl lepší jídlo než ta chasa, tak jim říkala: ‚Žrali byste maso, co, žrali? Jen papejte, nevydělali jste si na to.‘ No, takhle. Nelidský podmínky! Když jsem si kolikrát sebral spadlý jabko pod stromem, před zahradou jeho, my jsme tam bydleli vedle, tak jsem byl bit jak žito. Bičem mi dal. Jak bylo na koně.*“

Mi nechal takový šmahejly modrý na těle. A když jsem to řek tátovi, já mu to radši ani potom neříkal už, tak jsem byl bit znova, proč jsem to sbíral. Že to nesmím dělat. I když je spadlý to jabko, to není moje..“

Stanislav vzpomíná, že lidé, jako byli jeho rodiče, neměli tehdy „režim Masaryka“ – a snad ani jeho samotného – příliš rádi. Životní situace Študlarových se částečně zlepšila během druhé světové války. Přestěhovali se totiž na hájovnu, kde mohli mít krávu, prasata a za ní kus pole. „Za války už jsme žili jako páni. Protože jsme krmili prasata. To se zabilo jako načerno, se říkalo, nebo když se otelila kráva, měla bejčka, tak se nechalo vyrost, tak do 200 kilo, pak se zabil. Takže já se nejlíp měl za války...“ směje se. Ačkoli tehdy měli Študlarovi daleko větší životní jistoty, prožitek nouze jim v mysli zůstal. Proto v roce 1945 využili „dějinné příležitosti“ (viz s. 14-18), díky níž nemuseli jen hospodařit na cizím, ale mohli konečně také kus půdy vlastnit. „Protože táta říkal, *pudeme tam, i když je tam kousek pole, a budeme mít dvě krávy, tak nás uživí, kdyby přišla bída, jako byla za Masaryka. Proto jsme šli pryč, abysme měli kousek pole, abysme se uživili,*“ říká Stanislav.

Takovými starostmi se nikdy nemuseli zaobírat Mrzenovi. Karel, který je ve stejném věku jako Stanislav, se narodil v Kaplici v Pohorské ulici na čp. 146. K domu, který stojí nedaleko kostela sv. Petra a Pavla, patřilo také 1,5 ha polí, což sice nebylo moc, ale k zajištění rodiny s pěti dětmi to stačilo. Navíc v době Karlova narození (byl nejmladší) bylo jeho nejstarší sestře už 17 let⁶⁴⁰. Karel říká, že jeho rodiče byli tzv. kovozezemědělci. Matka se starala o hospodářství a o domácnost anebo šila pro děti. Otec zastával na hospodářství všechny těžké práce, ale byl vyučeným kamnářem a po okolních vesnicích stavěl kamna. Chodil až přes hraniční přechod na Šancích (něm. Schanz) dokonce také do Rakouska. „A to šel normálně ruksak, tam si dal nářadí, sedlák s těma vajntrokama tam přivez tu zadělanou hlínu, kterou si tady v Kaplici připravil, no, a on tam měl tři čtyři dny na to, aby tam vybudoval ty kamna.“ Živil se tím až do roku 1946. Malé hospodářství bylo pro Mrzenovy oporou, která je v Kaplici udržela i přes komplikovaný politický vývoj v září 1938. „Nechtěli opustit tu chalupu, nechtěli opustit tu životní jistotu, že měli doma nějaký dobytek. Táta byl svým

Obrázek 6: Město Kaplice před druhou světovou válkou

Zdroj: Soukromý archiv Vladimíra Fuchse, 2. fotografie František Seidel.

⁶⁴⁰ Všichni Karlovi sourozenci se narodili po 3 letech, jediný on byl mladší dokonce o 8 let. Bratr Jan se narodil roku 1917, bratr Josef 1920 a bratr Rudolf 1923.

způsobem svůj, rázně, že se nehne, že neuteče. Předvídal, že se to přežene. Měl tu práci, chalupu, hospodářství. Měli živobytí. Tenkrát jako – vo co šlo...“ vysvětluje Karel. V Kaplici zůstali po celou dobu druhé světové války spolu s dalšími 16 českými rodinami.⁶⁴¹

Karlův otec Jan Mrzena (*1888) se narodil v Dobronicích u Bechyně. „A když se vyučil v těch 18, tak tenkrát za toho císaře pána byly vandrovní hospody, a tím ten císař jako prakticky kultivoval a zdokonaloval to učení, protože vyloženě žádná učňovská škola neexistovala. No, tak šel na vandr, došel až na Černou Horu a potom se vracel zpátky [...] A přes Innsbruck se vrátil zpátky a v Kaplici tady u firmy Greibig dostal práci. A tady skončil v roce 1909, jo, no, a 1914 se oženil s mojí maminkou.“ Karlova matka, rozená Kirbis, se narodila roku 1889 nedaleko Kaplice na Schreinerově mlýně.⁶⁴² Mlýn patřil už jejímu pradědečkovi (příženil se na něj z Pozderavského mlýna u Kameného Újezdu); roku 1845 je jako jeho vlastník doložen Mathias Kirbis.⁶⁴³ Kirbisovi byli německé národnosti. Karel tedy vyrůstal v bilingvním prostředí a jako dítě ovládal jak češtinu, tak němčinu. „S maminkou jsem mluvil německy a s tátou jsem mluvil česky jako jo, to bylo normální oba jazyky. A to jsem prakticky skoro zapomněl.“

Až na pár měsíců prožil Karel v Kaplici celé své dětství. „Já bych řek, že [dětství] bylo dobrý jako, protože jsem jako... at' před válkou nebo za války, tak prakticky v tom úzkém kruhu těch sousedů jsem žádný problémy s dětma neměl.“ Září 1938 však poklidný život rodiny Mrzenovy narušilo. Aby byl 7letý Karel v bezpečí, poslali ho tehdy rodiče se starším bratrem Rudolfem do Bohnic k otcově sestře, kde zůstali do začátku prosince téhož roku. Karel se nakonec vrátil zpět k rodičům, ale bratr Rudolf musel zůstat v Českých Budějovicích u strýce, kde byli i jeho starší bratři. „Zaprvé nejstarší [Jan] byl aktivní, protože byl voják, jo, a bratr Josef, tomu bylo 18, ten zase byl aktivní v Sokole. A to bylo všechno jako... Němci na to měli spadýno.“ Jan se dobrovolně přihlásil do květnové mobilizace. Josef byl vyučeným tiskařem. „A v roce 42 byl jako tiskař totálně nasazený a dělal v Linzi pro Hermanna Göringa. A tam až do roku 45 pracoval a kolem poloviny dubna odtad utekl, jak to tam rozbombardovali, ještě s nějakým Frantou Šmatů... A oni, ty měli dvě cimry, ten náš baráček, tak se schovali v tej zadní místnosti, protože ještě pořád byla válka a pořád je hledali, tak tam je dokázali ukrýt [...] Tam se jako dožili prakticky těch květnovejch dnů.“ Také Karlův otec se musel v září 1938 ukrýt. Schoval se na Blábolilově mlýně (dříve Jonasově) stojícím rovněž na řece Malši pod Suchým vrchem.

„To byl mlejn dost na úrovni, jako velké, ne... No a protože Němci [...] protože začali hledat všechny mužský z naší rodiny, tak otec utek k tomu Blábolilovi a tam byl asi 14 dní schovanej. On ten Blábolil byl Čech. A protože byl vyloženě mlynář a o nějakou politiku se nestaral, tak jako... po něm nějak nešli. A když se to potom uklidnilo, tak otec se vrátil

⁶⁴¹ SOKA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 7. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/331705/7>.

⁶⁴² Mlýn stál na řece Malši. Dnes je jeho připomínkou pouze Nový rybník. Výlet kolem Kaplice – Blansko, Mostky, Louzek. *HoryCesko.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.horycesko.cz/t358/vylet-kolem-kaplice-blansko-mostky-louzek>.

⁶⁴³ Schreinerův mlýn. *Vodnimlyny.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/8639-schreineruv-mlyn>.

zpátky na chalupu. Ale kluci už domů nesměli chodit. Všichni tři zůstali v těch Budějovicích.“

Nacisté prý hledali rodinné členy úplně všude. „Na začátku toho října [...] přišli ti oldneři, takoví ti zfanatizovaní sudetský Rakušáci, já jim jinak říct nemůžu [...] rozlišuju mezi sudetskejma Němcema a sudetskejma Rakušákama, on ten název neexistuje, ale... A ty hledali na půdě, protože jsme měli krávu, dvě kozy, prase, slepice a vidlema... přišli s vidlema a hledali v tom seně, v tej slámě, co vždycky se dělá přes zimu řezanka pro krávu.“

Dramatické chvíle prožil i sám Karel, když se roku 1939 dláždilo Farské náměstí.

„Tam byly dlažební kostky naskládány. A téma dlažebníma kostkama, asi šesti nebo osmi, nám rozbili v sedm večer ty vokna úplně. A já měl kliku, že jsem... to bylo kolem sedmý večer a máma vždycky chodila dojit krávu, ráno a večer. A vždycky, když přišla s tím krajáčem, tak vždycky z toho krajáče jsem přímo pil. To byl asi třílitrový krajáč. Tak jsem to pil [...] a kousek, asi nějakých 40 centimetrů, byla tátova postel a tam přistála ta kostka. Tak jsem měl štěstí, že mě netrefila. Rozbili nám vokna a druhý den chodili okolo a dívali se na nás.“

Kdo to spáchal, se Mrzenovi nikdy nedozvěděli. „Z těch sousedů... Sudetů, z těch to nebylo,“ je ale Karel přesvědčen. „Naši kluci potom pátrali a nikdy nezjistili, kterej to byli. By se bejvali po nich svezli, ale nikdo se potom nepřiznal, ani z těch, co to udělali, ty se s tím nijak nechlubili. Tak to potom odeznělo.“

Také Jitce se počátkem 30. let ve Starém Městě málem přihodilo něco podobného.

„Tam už to bylo takový vyostřený jeden čas, i když maminka říkávala, že s těma Němcema chodili do Slavonic na bály, na plesy večerní... že tam bylo jako... normálně, žili spolu, mluvili spolu, všechno. Ale muselo se tam něco stát, protože jednou mi maminka řekla: ‚Jitko, tady spát-‘, protože já jsem spávala v kuchyni a můj brácha, protože byl malej, spával s rodičema v ložnici. A maminka řekla: ‚Hele, dneska tady spát nebudeš.‘ A já byla strašně ráda, protože já jsem tomu bráchovi záviděla, že může spát s rodičema a já sama v tej kuchyni, že jo, nikde nikdo. No, takže jsem tam tu noc nespala a tu noc nám rozbili všechny, roztrískali všechny okna Němci. A v tej postýlce, ve kterej jsem měla spát, údajně ráno našli na polštáři, kde bych byla bejvala měla asi hlavičku, takovej dle kamen. A zřejmě asi šlo tatínkovi vo život, já nevím, protože nás přestěhovali. Takže jsme se z toho Starýho Města přes celý Čechy stěhovali do Aše.“

Rozbírání oken bylo v té době samozřejmě rozšířené, ale lidová fantazie může zkušenosti dále upravovat. Není to pravděpodobně náhoda, že totožný příběh vyprávěli dva pamětníci, ale je třeba na obě zkušenosti nahlížet kriticky.

Pivcovi se do Aše přestěhovali pravděpodobně roku 1934. Jejich příjezd je dokonce zvěčněn na fotografii (viz Obrázek 7⁶⁴⁴). Jitčiny zkušenosti s česko-německým soužitím byly ale i nadále spíše negativní, protože v severozápadních Čechách se vzájemné vztahy vlivem henleinovců vyostřovaly daleko rychleji než např. na jihu Čech, kde byli spíše nevýbojní zemědělci (viz s. 80-81). „Daleko dřív, protože vedle je Cheb a tam byl Henlein, ten tam měl vilu⁶⁴⁵. Vím, že v tom šestatřicátém roce mi říkala maminka, jak už se to v tom Německu vařilo, tak že už tam na náměstí v Aši, že už se střílelo.“ Ačkoli měla Jitka mezi německými dětmi nějaké kamarády, nemá na toto období příliš dobré vzpomínky:

„Dodneška ty Němoury nemám ráda. Protože když jsme chodili do školy v tej Aši, tak my jsme bydleli v posledním domě, to byla celnice. A byl tam postavenej za první republiky krásnej, novej, moderní dům. Bylo nás tam asi šestatřicet rodin. Čili museli jsme chodit až skoro do města do školy a to trvalo tak... to jsme šli tak půl hodiny. Chodili jsme v hloučku, protože jsme se jako jednotlivci báli, protože jsme chodili přes čtvrt', která byla, řekla bych, čistě německá. Tam bydlelo... jestli tam bydlelo pár Čechů. Měla jsem tam kamarádku Češku, to je pravda, no, ale byla to čtvrt' nezaměstnanějch, jo. Takže přes tu čtvrt' jsme chodili a tam jsme se tak báli, protože já vám nevím, ale já si myslím, že už ty rodiče očkovali nenávistí vůči nám. Protože ty děti přeci by v sobě tu nenávist neměly, aby, když jdeme každej den, my český děti, těch pár dětí, co tam bydlelo, do školy... tak oni nás hnali, nadávali nám, hnali nás před sebou, kameny po nás házeli, jo, samý nadávky. Jmenovalo se to Wild West, divoký západ. Takže my jsme museli přes ten Wild West honem utíkat, aby nás ty německý děti nedohonily. To už v nich museli ty rodiče pěstovat, protože jinak to není možný. Za každým rohem stál nějaký, nebo stála horda těchle dětí a honily nás, házely po nás kameny a nadávaly. A přitom odpoledne si s námi hrály. Odpoledne jsme byli kamarádi a dopoledne nás takhle honili. Nadávali nám, že jsme opice, že jsme Češi a kdesi cosi.“

Obrázek 7: Pivcovi po přestěhování se do Aše, asi 1934

Zdroj: Soukromý archiv Jitky Čampulové.

⁶⁴⁴ Jitka k tomu vypráví: „Do tý Aše jsme přijeli na podzim, vím, že byla zima, že maminka má tadyhle okolo límec kožešinovej a my jsme měli zimní kabáty a botky... na takovej cestě za lesem nás fotografoval fotograf teda, kterej tam byl najatej, aby tam jako tu cestu, jo, že jsme tam přijeli, aby nám to zvěčnil. Takže my s bráchou, my jsme chodili stejně oblíkaný, takže jsme si ještě v tej zimě, v tom listopadu, museli rozepnout kabáty, protože tadyhle jsme měli veliký mašle a to maminka chtěla, aby bylo vidět, jo, že jsme pěkně oblečený.“

⁶⁴⁵ Mezi Chebem a Mariánskými Lázněmi zakoupil Konrad Henlein velkostatek Manský dvůr. Srov. Osudy a tváře Chebu: Konrad Henlein. *Encyklopedie města Cheb* [online]. Dostupné z: <http://encyklopedie.cheb.cz/cz/biograficky-slovník/konrad-henlein-16758>.

Jednalo se zřejmě o nouzovou kolonii, kde se národnostní nenávist mísila se sociální – české děti byly totiž z rodin státních zaměstnanců.

Jitka chodila v Aši do české malotřídní školy⁶⁴⁶. Německé děti měly naopak v Aši krásnou velkou školu. „*My jsme měli školku ma-... Oni měli krásné školy, Němouři, a my jsme měli tu jednotřídku. To byl rodinný domek, tam bydlel pan řídící Kučera, tam měl byt, tam byly dvě třídy.*“ Nejpravděpodobnějším důvodem bylo, že v Aši ani mnoho Čechů nežilo.⁶⁴⁷ Mnoho rodin se proto znalo a společně chodilo na výlety (viz Obrázek 8).

Obrázek 8: Rodina Pivcova s dalšími Čechy v Aši, 30. léta

Zdroj: Soukromý archiv Jitky Čampulové.

Na podzim 1937 či počátkem roku 1938 byl Jitčin otec přeložen do Kaplice. Od Karla Mrzeny bydleli jen pár metrů. Pohorská ulice totiž sousedí s Kostelní, kde měli Pivcovi na čp. 126 byt.⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ Vzpomíná: „*A mě strašně bavilo poslouchat to, co paní učitelka říká těm větším dětem než to, co jsme měli my zadáný, abysme se učili. Tam nás učila paní učitelka a to byla výjimka, protože za první republiky nesměly učitelky učit. Vdaný učitelky nesměly učit. A tam byla, protože to bylo pohraničí a nikdo jinej tam nebyl, tak ta měla výjimku. A byla to žena přednosty železniční stanice. A chodívala v takovém černém pracovním plášti.*“ Pro učitelky skutečně platil do roku 1919 celibát, takže si nakonec tyto ženy volily mezi profesí a rodinným životem. Ovšem i po jeho zrušení se potýkaly s různými překážkami – v obtížných situacích se nacházely, pokud byl také jejich manžel učitelem (nechtělo se, aby pracovali ve stejné oblasti) anebo pracoval ve státních službách. V období hospodářské krize pak zesílily snahy propouštět vdané učitelky, resp. vdané ženy ve státních službách obecně. NOVOTNÁ, Šárka. Byly vzdělané, nezávislé – a musely učinit těžkou volbu. *Tiscali.cz* [online]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/byly-vzdelane-nezavisle-a-musely-ucinit-tezkou-volbu-322572>; ZORMANOVÁ, Lucie. Profese učitelky z historického pohledu. *Metodický portál RVP.CZ – Materiály a inspirace pro pedagogy* [online]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21401/profese-ucitelky-z-historickeho-pohledu.html>.

Dokonce nařízení o tom, že ženy učitelky se smí vdát až poté, co vykonají „počáteční službu“, platí dle iure dodnes. ŠENKÝŘ, Miloš. Učitelky se nesmějí vdát jen tak. Říká to zákon. *Lidovky.cz* [online]. https://www.lidovky.cz/domov/ucitelky-se-nesmeji-vdat-jen-tak-rika-to-zakon.A100101_110131_ln_domov_tej.

⁶⁴⁷ Roku 1930 žilo v Aši 20 885 Němců a 290 Čechů. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 1.

⁶⁴⁸ Pivcovi žili v nájmu u pana Eichingera, který byl německé národnosti. Pivcovi uměli dobře německy a s Eichingerovými vycházeli dobře. „*Ty byli hodný, ty byli skutečně hodný. Ta paní domácí, on teda byl staříček, měl dospělou dceru a dospělýho syna, on ještě prodával v tom krámě, to měl vedle školy, takže tam se nakupovalo všechno. A já vim, že tenkrát jednou maminka řekla, chtěla vařit oběd a neměla vajíčko a neměla peníze na něj, tak říkala: „Jitko, dojdí k paní Eichingerové.“ A jestli by mi dala jedno vajíčko. Tak jsem šla dolů, k tej paní domácí, a prosila jsem ji německy, že teda maminka by chtěla jedno vajíčko, že bude dělat knedlíky. Takže od těch jsme dostali jedno vajíčko, aby maminka mohla dělat knedlíky. Jako zlí nebyli. Ti staří zlí nebyli.*“ Jejich děti však byly už dospělé a obě se staly fanatickými příznivci nacismu. Jitka se po válce dozvěděla, že po Hitlerově prohře oba spáchali sebevraždu. K další sebevraždě viz více s. 78, pozn. pod čarou 522.

Sebevraždy bývalých nacistů jsou zajímavým fenoménem. Lidé je páchali z mnoha důvodů; neunesli prohru a ztrátu nadějí na – dle jejich představ – lepší budoucnost, pro vysoce postavené nacisty to byla otázka cti (možností bylo jen vítězství či smrt) a u ostatních lidí hrála roli vina, ztráta majetku, ale také strach

Právě na rohu těchto dvou ulic (jen o dům vedle od Pivcových) stála česká škola (viz Obrázek 9). V budově se nacházela jak obecná, tak měšťanská škola⁶⁴⁹, ale protože byla vybudována už v 18. století díky faráři a učiteli Ferdinandu Kindermannovi, byla poměrně stará a kapacitou již počtu českých dětí nepostačovala.⁶⁵⁰ „*To byla taky jednotřídka, tam nás bylo nasekanejch... já nevím, třicet, padesát? To byla velikánská místnost na pětatřicet metrů, tam byly dlouhý lavice a to jsme seděli jako kukačky jedna vedle druhýho,*“ popisuje Jitka, která v té době chodila už do „měšťanky“. Právě kvůli nedostačujícím prostorám byla roku 1937 zahájena stavba nové a větší české školy v Omlenické ulici. Škola byla slavnostně otevřena 11. září 1938. „*Zdála se mi taková krásná, ty široký... Protože já jsem byla pořád zvyklá na ty jednotřídky malý, jo, kde jsme byli stěsnaný. A já jsem tam chodila nějaký tejden do školy, čtrnáct dní,*“ vzpomíná. A zatímco Karlovi starší sourozenci chodili stejně jako Jitka do školy v Kostelní ulici, Karel začal rovnou navštěvovat nově otevřenou školu. Toho roku totiž nastoupil do 1. třídy. „*Začal jsem chodit do školy 11. září 1938 na Omlenické, ono se to zpozdlilo to slavnostní otevření. A chodil jsem tam 14 dní a kolem toho 30. září mě Ruda vez, už to tady začalo bejt špatný, tak mě odlifrovali do těch Bohnic,*“ vypráví. Ani on tedy ve škole příliš dlouho nepobyl.⁶⁵¹

Obrázek 9: Česká škola v Kostelní ulici (1928), německá škola v Linecké ulici (asi 1910-1930) a česká škola v Omlenické ulici po její výstavbě (1938)

Zdroj: Soukromý archiv Vladimíra Fuchse.

Jitka, které v té době bylo už 12 let, na tu dobu dobře pamatuje. „*No, a tady to začalo bejt taky drsný takový,*“ shoduje se její zkušenost s Karlovou. V září 1938 „*tady chodili Němci s těma bílejšma podkolenkama, jo, ty krátký kalhoty, a měli rozsvícený, měli ty lucerničky rozsvícený, a hledali českou Kaplici. A chodili takhle Pohorskou, Kostelní a hledali českou Kaplici. Tady bylo skutečně jenom pár českých rodin, skutečně českých. Hledali, kde je vlastně česká Kaplice, protože*

z vojáků Rudé armády, které nacistická propaganda vykreslovala jako monstra. Viz více GOESCHEL, Christian. Suicide at the End of the Third Reich. *The Journal of Contemporary History*. 2006, **41**(1), 153-173. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30036375>.

K několika sebevraždám došlo i v nedalekých Českých Budějovicích. Často se jednalo o rodinné sebevraždy. Ve městě a v okolí spáchalo sebevraždu 216 Němců, kteří byli pohřbíváni do hromadných hrobů. Viz více CIGLBAUER, Jan. Krvavé Budějovice. *Časopis Barbar* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.casopisbarbar.cz/historie/krvave-budejovice>.

⁶⁴⁹ Česká obecná škola zde začala fungovat již roku 1919 a měšťanská škola v polovině 20. let. Srov. Kaplické školství v proměnách věků. *SOS a SOU Kaplice* [online]. Dostupné z: <https://www.geukaplice.cz/areal-a-historie-skoly>.

⁶⁵⁰ Tamtéž.

⁶⁵¹ Škola se přesunula do Besednice a nová budova sloužila jako vojenský lazaret. Tamtéž.

tady byli sami Němci anebo smíšený manželství, jako byli ty Mrzenů. “ K „hledání české Kaplice“ došlo právě v souvislosti se slavnostním otevřením české školy, jehož se účastnilo 6000 lidí a někteří dorazili až z daleké Prahy. Společně pak procházeli městem s heslem „Naše česká Kaplice“. Česko-německé vztahy byly v té době již skutečně napjaté, ale místní Němci se údajně nenechali vyprovokovat a ke konfliktům nedošlo. Jen večer „táhlo přes náměstí několik hochů s rozsvícenými stájovými svítilnami. Když je strážník zastavil a ptal se, co to má znamenat, sborem mu odpověděli: „Hledáme českou Kaplici. ‘ Pak byli posláni domů.“⁶⁵²

O dva dny později, 13. září 1938, byl na kaplické radnici vyvěšen hákový kříž⁶⁵³. Na konci září byla podepsána mnichovská dohoda. Kaplice byla 8. října 1938 přičleněna ke Třetí říši⁶⁵⁴ a 10. října 1938 napochodovali do města němečtí vojáci a členové Freikorpsu. „Česká armáda, četnictvo, úředníci a učitelé a také malá místní Židovská komunita opustili Kaplici ještě předtím. Jenom starousedlí Češi tady zůstali.“⁶⁵⁵

Mrzenovi v Kaplici tedy zůstali a do bezpečí poslali jen své děti. Naopak Pivcovi odešli už před podepsáním mnichovské dohody. „Museli jsme utéct. My jsme sami od sebe tu nemohli být. Ne, že nelíbilo, my jsme se báli o život, protože Češi prostě mezi Němcema nemohli být.“⁶⁵⁶ A zvláště státní zaměstnanec, že jo, když byl [tatínek]. My jsme museli utéct, my jsme museli jít,“ vysvětluje Jitka. Její otec by zde už ani neměl zaměstnání. Stěhovací auto jim pomohl zajistit budoucí generál Fanta, který tehdy sloužil v Českých Budějovicích. Jitčin otec se s ním znal z legií.

„Takže se naložil nábytek, ložnice, dvě skříně, dvě postele, nebo tři, kuchyň, kredenc, čtyři židle, stůl a jelo se. Ostatní tu všechno zůstalo. Hračky... My jsme s bráchou popadli housličky, protože jsme s bráchou oba dva hráli na housle, popadli jsme housličky pod paži a na zádech tašku a šlo se v tom, co jste měla na sobě. Měli jsme nádherný oleandry, kytky, nádherně nám kvetly. To tady všechno zůstalo. Plnej špajz tu zůstal. Uhlí a dříví nakoupený na zimu. To nešlo odstěhovat. Nic. [...] A odstěhovali jsme se k tetě, protože jsme neměli kam, a maminka ani nevybalila tady ty bedny, který jsme měli, protože maminka tušila, že bude něco horšího než jenom tenhle útěk z toho pohraničí.“

⁶⁵² SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 194.

⁶⁵³ Hákové kříže ale zdobily už předtím i domácnosti některých Němců. Jitka vzpomíná, že v protějším domě v Kostelní ulici žil cukrář Luschtinec, který jej měl na polštáři na pohovce, nad nímž ke všemu visel velký obraz Hitlera.

Na radnici byl hákový kříž vyvěšen v souvislosti s projevem, který pronesl Adolf Hitler na Norimberském sněmu o den dříve. V něm žádal právo na sebeurčení pro všechny Němce žijící v Čechách a jeho projev poslouchalo i mnoho lidí v Kaplici. Ten večer se shromáždili na náměstí v Kaplici, zpívali zakázané německé národní písně a šli směrem k domu starosty Guschlbauera. Státní policie byla proti davu bezmocná. Následujícího dne však vyhlásila československá vláda stanné právo ve 13 okresech. V Kaplici musely být odevzdány rozhlasové přijímače a německé noviny byly zabaveny. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 195.

⁶⁵⁴ Kaplické školství v proměnách věků. *SOŠ a SOU Kaplice* [online]. Dostupné z: <https://www.geuka-plice.cz/areal-a-historie-skoly>.

⁶⁵⁵ SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 197.

⁶⁵⁶ Než česko-německá situace natolik vygradovala, Jitčina rodina, resp. její matka, se rozhodně nebála dát najevo, že patří k Čechům. „Oni tenkrát měli Němci nějaký svátek, takže tam dali tyhle girlandy, jo, a naše – to byla vlastně hlavní ulice ta Kostelní – tak naše maminka do toho nastrkala československý praporky. Taky provokovala,“ směje se Jitka.

Velké kusy nábytku měli Pivcovi uschované v Českých Budějovicích a sami se asi na 2 měsíce nastěhovali k příbuzným žijícím poblíž Jindřichova Hradce. Z jeho okolí oba Jitčini rodiče pocházeli.⁶⁵⁷ „Když jsme přijeli do tý Deštný, tak tam strejda nadával, tam zrovna byla mobilizace. Nadával, co ta česká vláda dělá, že voni musej na vojnu. A já jsem seděla, večer to bylo, když jsme se to dozvěděli, že je ta mobilizace, já jsem seděla u tý jedny bedny a strašně jsem se bála. Vim, že prostě strejda nadával, chodil tam v podvlíkačkách a že má jít na vojnu. No, a potom se to zrušilo,“ vzpomíná Jitka. Jedná se o mobilizaci nařízenou 23. září 1938.⁶⁵⁸

Jitčině otci se pak podařilo sehnat byt v Soběslavi, kde prožili celou druhou světovou válku. Tam dokončila Jitka měšťanskou školu a poté začala chodit na obchodní školu v Táboře. Několik jejích profesorů bylo popraveno během heydrichiády a spolu s dalšími profesory byl dokonce zastřelen také ředitel Antonín Červenka, kterého nahradil Jaroslav Ryneš.⁶⁵⁹ Jitka vzpomíná, že gestapo si údajně přišlo i pro její spolužačku Irenu Hešovou, jejíž jméno se za války psalo německy Hessová.

⁶⁵⁷ Do Starého Města, kde žili během 30. let, se vrátit nemohli, protože i to bylo nyní součástí Říše.

⁶⁵⁸ SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 196; KHÁS, Petr. Československá branná moc v západních Čechách během mobilizace v září 1938, s.43-58.

⁶⁵⁹ Ředitel Červenka byl v červnu 1942 spolu s profesorem Janem Kramperou, Hubertem Königsmarkem a Jaroslavem Novákem zastřelen pro schvalování atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. Byli mezi 156 osobami popravenými v Táboře, 18 z nich byli učitelé. Z tábořské obchodní akademie byli ovšem jen 4 (ředitel a tři profesori), další učitelé byli z tábořského gymnázia (v té době sloučeného s obchodní akademií) a ze škol v Benešově, Českých Budějovicích a v Písku. EISENHAMMER, Miroslav. *Nucené nasazení studentů středních škol v období okupace*, s. 102-103; Popravy v Táboře – 3. 6. 1942 – 80 let. *Druhá světová válka – Fronta.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/kalendar/poprawy-v-tabore>.

Jitka si vybavuje červené plakáty s vytištěnými jmény lidí, které visely na sloupech s elektrickým vedením, na pouličním osvětlení či ve výlohách obchodů a informovaly o tom, kdo bude kdy popraven. „To jste všude viděla, kdo kdy bude zastřelen, kdo kdy byl chycen, všechno... Fuj... [třese se] Ryneš... Ryneš... Hajzl jeden! [velmi našťavaně a nenávisťně] Dodneška ho vidim, ty jeho vodový oči.“

Jitka se domnívá, že ředitel Červenka byl stejně jako její otec (viz s. 143) členem partyzánské skupiny Za Prahu. „Nějak se to tam provalilo v tej škole, že je tam několik učitelů, který patří do týhle partyzánské skupiny, tak toho ředitele nám zavřeli. Osm profesorů nám zastřelili. Jednoho, ten nás měl na tělocvik, to byl hadí muž, toho jsme měli rádi, ten krásně cvičil, to si pamatuju. Měl dvě malinký děti, asi roční, nebo dvouletý. Osm profesorů z té jedny školy. Ten ředitel byl zastřelen. Celá jeho rodina, i děti, i holka, i kluk, i manželka, prostě všechno postříleli. Protože tam nějaký ten ředitel se dozvěděl... Protože tam nějaký ten... chtěl být ředitelem, dozvěděl se, že tam nějaká ta skupina je, nebo to tam někdo prozradil. No, a tak ten se stal, ten udavač se stal tím ředitelem. Nechal zastřelit těch osm profesorů. [...] Ted' sedíme takhle v lavicích, pokračovalo vyučování a měli jsme němčinu. A měli jsme na ni němčinářku, profesorku, a ted' ona nám vykládá, když přijde teda ředitel, tak musíme pozdravit [ukazuje zvednutou pravou rukou – hajlování]. Takhle jsme museli pozdravit. Heil Hitler. A my že ne, že nebudem. A ona stála na stupínku, to ji vidim taky jako dneska. Takhle udělala rukama [spíná ruce jako při modlení], říkala: ‚Děti, prosím vás.‘ V tom se odevřely dveře, ten ředitel tam k nám vlít, pane, to letěly ruce nahoru. Takhle měla ruce sepnutý, protože věděla, že my nebudeme zdravít. Tu vidim jako dneska. Jak má ty ruce sepnutý a prosí nás. A my jsme pozdravili. Vešel. On byl takovej... takový modrý vodový voči měl, takový zlý, tvrdý... Jéžíš, nám vylitly ruce nahoru. Všem. To bylo něco. Na to když si vzpomenu, tak to... to se vždycky celá roztřesu... [...] Ryneš. Ryneš. A pak víte, co se s ním stalo? To byl skutečně udavač, no. Po válce ho pověsili v Táboře, v Táboře bylo popraviště na náměstí, a tak ho tam veřejně popravili. Veřejně tam visel, modrej jazýk z pusy. Tak tam visel pacholek jeden.“ Ryneš byl skutečně odsouzen lidovým soudem a na základě rozsudku vyhlášeného nikoli jménem republiky, ale revolučního národního výboru 18. května 1945 popraven. DRCHAL, Václav. Hra na spravedlnost. *HROT – Týdeník pro ekonomiku, politiku a byznys* [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/hra-na-spravedlnost>. Proces trval jen pár hodin. Za to mohli být často rádi i další kolaboranti a konfidenti. Popravení už nemohli nic dalšího prozradit.

„Jednou se odevřely dveře, my jsme seděly hned u dveří takhle, odevřely se dveře, ta Irena seděla přede mnou. Přišli tam tři gestapáci, z těch šla taky hrůza z těch jejich naleštěnejch holinek, z těch pohledů tvrdejch, z těch čepic, z toho chování. No... hrůza. A kde je Hessová. No, tak Hessová vstala. ‚Mit uns. Gehen Sie mit uns.‘ Pojď s námi. Tak Irena si to musela zabalit všechno a odešla ze třídy... [odmlčí se] Víte, jak nám bylo? Ten profesor to... [znovu se odmlčí] Ten nemoh vůbec nic. To bylo strašný.“

Irena Hešová byla poslána do internačního tábora Svatobořice na Kyjovsku. Byla tam poslána jako dítě odbojářů pomáhajících parašutistům, kteří provedli atentát na Heydricha. Její rodiče byli popraveni v Mauthausenu, ona druhou světovou válku přežila.⁶⁶⁰

Ze života mizeli Jitce ale také židovští spoluobčané, kteří byli posíláni do koncentračních táborů a stejně jako Ireniny rodiče se už nevrátili.⁶⁶¹ Jitka však zná i příběhy se šťastnějším koncem.

„A pak jsem měla ještě jednu kamarádku, to byla taky židovka. Nějaká Eva Hamperlová. Bydleli u nádraží, a protože byli položidi, tak je Němci taky sebrali. Jak maminku, tak tátu. Měli dvě děti, holky, Evu a Jarku. A ty děti nechali bejt, dělejte si, co chcete, jo, o ty se nikdo nestaral. A ty rodiče sebrali do pracovního tábora do Benešova u Prahy. Tam byli. A tu Evu my jsme podporovali, ta k nám chodila na obědy. A jdeme po náměstí, jo, Eva se u nás najedla, tak já že ji doprovodím domů, a v tom jde jeden známej kluk z nádraží, že přijel vlak od Prahy... a křičí: ‚Evo, jdi domů, přijeli ti rodiče!‘ A ona: ‚Jitko! Pojď se mnou, pojď se mnou!‘ Celá se třásla. Tak jsme utíkaly, oni bydleli u nádraží. No. Tam už... v tom průjezdě už je všichni objímali. Ty rodiče se jí vrátili.“

⁶⁶⁰ Irenin otec byl zatčen na konci školního roku v červnu 1942, ona s matkou až v srpnu. Je možné, že pro ni gestapo přišlo právě v souvislosti se zatčením otce – pro Jitku je totiž příchod gestapa silnou vzpomínkou. Irena se v táboře ve Svatobořicích jako patnáctiletá snažila pomáhat menším dětem a nahrazovat jim matku, za což dostala v roce 2015 cenu Český patriot. Její výpověď ke studiu na obchodní akademii v Táboře a popravám zdejších profesorů se víceméně shoduje s tou Jitčinou. I ona vzpomíná na mladého tělocvikáře (viz s. 141). Koncem války byla ze Svatobořic s ostatními dětmi evakuována před osvobozenou armádou do tábora v Plané nad Lužnicí, kam ji Jitka dokonce chtěla jít navštívit, ale nešlo to. O Irenině příběhu blíže viz Nacisté jí zabili rodiče a ona v lágru nahrazovala malým dětem matku. ČT24 [online]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelivize.cz/domaci/1502686-naciste-ji-zabili-rodice-a-ona-v-lagru-nahrazovala-malym-detem-matku>; Irena Hešová. *Paměť národa* [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/hesova-irena-20161003-0>.

⁶⁶¹ Jitka vzpomíná: „Naproti nám v Soběslavi bydleli židi, měli tam... byl to statek a byl tam muž, žena, jejich teta a dvě děti. Ta holka se jmenovala Marta. Krááásný děti. A ten kluk se jmenoval Viktor. Rádi by si byli s námi hráli, jenže nesměli. Ty nesměli vyjít. Měli tam jabloň na tej zahradě a lavičku u toho a jenom tam seděli a koukali na nás. My jsme hráli kuličky třeba, nebo vybíjenou. Oni tam nesměli. Potom si pro ně přišli Němčouři. Tak jsme čekali po válce, že přijdou domů. Ani jeden. Ani jeden.“ Také pamatuje na majitele tiskárny, který byl rovněž židovského původu, a Jitčině otci nabízel prsten. „Aby si ho vzal, že Němci ho stejně seberou, že, tak aby si ho vzal. A tatínek si ho nevezal... [odmlčí se] Člověk neví. Bylo to dobře, nebo... stejně to ty Němci ukradli. Stejně jim to vzali. Takhle mohl mít památku na toho člověka.“

Gestapo si jednou přišlo také pro Jitčina otce. Jeho protinacistické smýšlení totiž nekončilo jen u poslouchání rozhlasového vysílání čsl. exilové vlády *Volá Londýn*⁶⁶², ale byl rovněž členem partyzánské skupiny *Za Prahu*⁶⁶³. Jitka nosila se svou matkou některým partyzánům, ukrývajícím se na hřbitově, jídlo a dokonce předávala i nějaké zprávy.

„A našeho tatínka, protože jak byl tím partyzánem, tak dělal... měli různé akce, že jo, vyhazovali třeba koleje nebo něco takovýho, tak ho taky chytlo gestapo a odvezli ho do Budějovic. V Budějovicích byl v cele, kde si nemoh ani sednout, ani lehnout, tři dny, celej tejden tam stál, nemoh si ani odpočinout ani nějak, protože ho taky někdo udal, že je u těch partyzánů, což on byl. Tatínek se odvolal na čtyry Němce z Aše, to byli sociální demokrati, aby mu šli svědčit, jakej byl, jo, v tej Aši. Tak ty Němci přijeli do Budějovic a svědčili pro tatínka, takže to gestapo tátu potom pustilo. Díky těmhletěm Němčourům ho teda potom pustili, protože ty mu dali takový jako dobrozdání, jako že nebyl proti Němcům a tak.“

Sám Jitčin otec některé lidi před gestapem varoval. Během války totiž pracoval jako tajemník v Želeči u Tábora.⁶⁶⁴

V únoru 1943 byla vyhlášena totální válka a studenti středních škol mohli být pracovně nasazeni ještě před ukončením studia.⁶⁶⁵ Stejně jako Karlův bratr Josef byla nakonec totálně nasazena také 17letá Jitka. *„To nás Hitler vyhodil, myslel si, že nás, sedmnáctiletý děti, že mu to zachrání tu válku. Nás vyhodil v březnu, ani jsme ji nemohli do června dochodit, dali nám vysvědčení pro letní, že ji máme ukončenou tu školu.“* Pracovala pak v Ladě, jež dříve vyráběla šicí stroje a za války díly k tankům. Lada se nacházela blízko

Obrázek 10: Jitka Pivcová, asi 1943-1944

Zdroj: Soukromý archiv Jitky Čampulové.

⁶⁶² Vysílání poslouchali snad všichni Češi. Karel Mrzena vzpomínal, že jeho bratr Josef jej chodil poslouchat k jejich strýci, matčině bratrovi. Jitka si pamatuje, že ona musela vždy ven. Ulice byly liduprázdné. *„Mě vždycky poslali ven, abych si hrála s míčem a bouchala na naši stěnu, aby to... Tam to bylo liduprázdné. Všude... Jak byl Londýn v sedm hodin nebo v kolik, tak to bylo všude liduprázdné. Jitko, jdi ven, jdi si hrát s míčem. Tak jsem si musela hrát s míčem nebo hrát školku nebo něco takovýho. Sama, jo, dítě v tej ulici.“*

⁶⁶³ Úkolem partyzánských oddílů *Za Prahu* bylo v květnu 1945 odzbrojovat menší německé posádky mezi Tábořem, Pelhřimovem a Jindřichovým Hradcem. ŠÍR, Vojtěch. *Výsadek Za Prahu – Mnich 1945. Druhá světová válka – Fronta.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dotaz/vysadek-za-prahu-mnich-1945>.

⁶⁶⁴ Vydával přidělové listky a znal počty hospodářského zvířectva. Jitka vypravuje: *„Některý sedláci teda měli, tatínek to věděl, že jo, že měli třeba dvě prasata. Jedno načerno a jedno přihlášený. No, a podle toho, jaký jste měla sousedy, to taky tak vypadalo. A todleň byla rodina, která měla ty dva pašíky, jednoho černýho, jednoho normálního, a toho jednoho chtěla zabít. Jenže ten soused byl takovej hajzl, že to oznámil a udal je, a udal to někde na okrese. A protože tatínek zase, jak zrušili ten finanční úřad a berní správu, tak tyhle lidi šli zase na úřad na okres anebo takhle do těch obcí, tak ty kamarádi z Tábora mu volali: ‚Hele, jede tam gestapo k těm a těm, protože tady je na ně udání, že tam budou zabíjet prase.‘ Oni už měli všechno připravený. Tak tatínek – sám tam jít nemohl – tak tam poslal nějakýho kluka. No, tak ty lidi museli to prase hodit do senkrůvny, to je záchodovej odpad, do tý jímky od záchodu. Museli ho tam hodit, honem nádoby uklidit, honem necky uklidit. Když tam gestapo přijelo, tak nenašlo nic a prase bylo pryč.“*

⁶⁶⁵ EISENHAMMER, Miroslav. *Nucené nasazení studentů středních škol v období okupace*, s. 103, 127.

nádraží, kam se šla Jitka podívat, když tudy na konci druhé světové války projížděl transport smrti.⁶⁶⁶

Když po osvobození táhli Soběslaví němečtí vojáci (utečenci před frontou) a odpočívali na náměstí, hlídal je Jitčin bratr Jiří. Jitce jim jich bylo na chvíli líto. „*Na druhou stranu jsem si říkala: „Dobře vám tak, pacholci!“*“ dodává vzápětí. Všechny její zkušenosti z předválečného pohraničí a z válečných let pochopitelně zformovaly, jak osoby německé národnosti, které dodnes označuje jako „Němoury“ a „Němkyně“⁶⁶⁷, vnímá a jak nahlíží na poválečný odsun. „*Já jsem ráda, že jsou pryč. To vám řeknu rovnou. [...] Protože ty by tady dělali brikule teda. Ty jsou dominantní, těm by patřilo všechno a my bysme se museli zase uskrovnovat. Já jsem ráda, že jsou pryč.*“ Přestože zároveň uznává, že vysídlení naprosté většiny z nich bylo uplatněním kolektivní viny, odmyslet si ji nedokáže: „*Maminka mi vyprávěla, když chodívali v tom Starym Městě na bály, tak chodili Češi, Němci, všechno dohromady, a pak už ne. Ta politika je vlastně rozdělila. A ty všichni... nebo v tej Kaplici. Tak když si vezmete, že v Kaplici pak byly volby*⁶⁶⁸, *když tady byla 100% účast. Za Německa, jak byly ty volby pro toho Hitlera, no, a tady byla stoprocentní účast pro ty volby. I ty Češi, co tady zůstali, museli volit ty Němoury.*“

Karel, který prožil druhou světovou válku v pohraničí spolu s Němci, se na to dívá podobně. Když se v prosinci 1938 vrátil z Bohnic do Kaplice, musel začít chodit do německé školy, která se nacházela v moderní budově postavené roku 1910 v Linecké ulici (viz Obrázek 9, s. 139).⁶⁶⁹

⁶⁶⁶ Zdá se, že Jitka tuto zkušenost vnímá jako své selhání, přitom je její reakce skutečně pochopitelná, protože málokdo by jistě v situaci tváří v tvář zlu (resp. německým vojákům) našel sílu vzdorovat. „*Já jsem honem letěla domů, sebrala jsem tam rohlík a jednu limonádu. Myslela jsem si, že jim to dám. To byl pohled... To byl pohled. Z těch zamřížovaných okýnek. Spuštěnej provázek a na tom plechovka od konzervy, prázdná, abysme jim něco dali. Okolo korzovali ti vojáci s těma nabíječkama kvérama. Já jsem se tam bála jít k tomu. Ne! Prostě jsem nemohla. K tomu vagonu se nemohlo jít, i když jste si myslela, voják je tamhle, já to přeběhnu, ne, on šel druhý hned proti takhle, takže tu... vím, že ty rohlíky a tu limonádu jsem nesla zase zpátky. No. Takže... to bylo... a ty obličej, který vystrčily, to bylo hrozný. Mrtvolý. Úplně mrtvolý.*“

⁶⁶⁷ Označení vyvolává podobně negativní konotace jako např. označení „Rusáci“.

⁶⁶⁸ Jitka tím má na mysli zřejmě doplňovací volby do Říšského sněmu, které se konaly 4. prosince 1938. Sudetští Němci a česká menšina se měli přihlásit k jednotné kandidátce NSDAP. Na volebních lístcích byla sugestivní otázka: „Hlásáš se k našemu vůdci Adolfu Hitlerovi, osvoboditeli Sudet, a dáváš svůj hlas volebnímu návrhu NSDAP?“ Z 2 532 863 voličů odevzdalo hlasy 2 497 604 a dle úřední zprávy jich kladně hlasovalo 98,9 %. Německým obyvatelům stačilo nacionální nadšení, na českou menšinu cílila kampaň pomocí sociálních výhod, osvobození od vojenské povinnosti a příslibu hospodářského růstu. Na území odstoupeného pohraničí tehdy žilo stále přibližně půl milionu Čechů, řada z nich však volební právo v důsledku protičeských opatření ani neměla. Srov. Agitační leták k účasti na doplňovacích volbách do Říšského sněmu, 1938. Vojenský historický ústav Praha [online]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/exhibit/agitacni-letak-k-ucasti-na-doplnovacich-volbach-do-riskeho-snemu-1938/>.

Ještě předtím, 12. června 1938, se konaly obecní volby. Volilo se mezi třemi stranami (SdP, DSAP a české strany). Drtivě zvítězila SdP s 90 % hlasy. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 192. Tím se ale Kaplice neodlišovala od většiny jiných sudetských obcí.

⁶⁶⁹ Až do roku 1918 nesla škola název *Měšťanská a jubilejní škola císaře Františka Josefa I.* Poté zde byla krátce umístěna vojenská kasárna pro čsl. armádu a za druhé světové války zde pobývali vojáci wehrmachtu. JANEČEK, Vít. *Uliční názvosloví v městě Kaplice*, s. 92; Kaplické školství v proměnách věků. *SOŠ a SOU Kaplice* [online]. Dostupné z: <https://www.geukaplice.cz/areal-a-historie-skoly>; SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 146.

Škola se v té době jmenovala *Alfred Rosenberg Schule*.⁶⁷⁰ Karel má ze začátku školní docházky do této německé školy bolavou vzpomínku – jako Čech byl zpočátku ostrakizován.

„Když jsem na Vánoce prakticky kolem 5. nebo 10. prosince začal chodit do té 1. třídy, a to mi nemuseli vyprávět, to si pamatuju já, a to se mě tenkrát dost dotklo, tak oni udělali vánoční besídku [...] a mně řekli, že tam nesmím, že tam nemám co dělat. A já přišel domů s brekem, že oni dostali nějaký dárky a já jsem prakticky... a to jsem nechápal, proč mě z toho vyloučili. Dost mě to jako vzalo. Jako že mě odstranili jako nějakou... oni byli Němci, já byl jedinej Čech. Takže jsem tam prostě nemoh.“

Do německé školy chodil až do roku 1944, poté tam byl umístění uprchlí Němci z bombardovaného Německa. Byť uměl německy dobře, říká: *„S těma dětma jsme se nemohli dorozumět, protože mluvili úplně jiným nářečím, tady bylo to pošumavský nářečí, takže chvíli jim to trvalo...“*

V témže roce se celá rodina Mrzenova opět konečně shledala. *„To už byli Němci naměkko. Tak to je u nás, tam je stodola, z druhý strany je Pohorská ulice,“* ukazuje Karel rodinnou fotografii (viz Obrázek 11). Vlevo vpředu sedí Karlův otec, za ním stojí nejstarší bratr Jan. Uprostřed sedí bratr Josef (měl zrovna z Linze propustku) a za ním je bratr Rudolf. Karel je na fotografii úplně vpravo a po své pravici má matku a sestru.

Obrázek 11: Rodina Mrzenova v Kaplici v září 1944

Zdroj: Soukromý archiv Karla Mrzeny.

Rozdělení rodiny bylo vlastně to jediné, co Mrzenovi během války poznamenávalo. Naštěstí styk mezi občany protektorátu a odstoupeného pohraničí nebyl nemožný.

Setkávali se na protektorátní hranici. Ta prvně ležela mezi Ravní a kaplickým nádražím (kde dnes najdeme dům U Masáka), ale protože chtěli Němci železnici, hranici posunuli až na druhý konec Kaplice-nádraží. *„No a tam prakticky, jednou za čtrnáct dní, jsme tam chodili na hranice a máma jim, protože bylo prase doma, tak bylo uzený, tak se vozily ty potraviny. [...] Máma vždycky*

⁶⁷⁰ Alfred Rosenberg byl spolu s Josefem Goebbelsem hlavním propagandistou NSDAP. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 200.

napekla bochník chleba, takovej ten veľkej v ošatce, a chodili jsme pěšky, protože žádný autobusy tenkrát nejezdily,“ vypráví Karel. Jeho bratři tam většinou jezdili na kole. „A když byla hodně velká zima, tak jsme museli pěšky až do Výhně, tam kluci přijeli vlakem, tam si to zase převzali. A my jsme šli do té hospody, tam byl nějaký Bedlivej, hospodskéj, a protože já byl malej kluk, tak jsem byl jako dost utahaný, no, v těch šesti, sedmi letech, tak mi vždycky slíbili, že u toho Bedlivýho mi koupí nějakou tu čokoládovou limonádu. To byla pro mě odměna.“⁶⁷¹

Pro chlapce Mrzenovy bylo zřejmě snazší zůstat v pro ně bezpečnějším protektorátu, nicméně ostatní Češi, kteří Kaplici podobně jako oni roku 1938 opustili, mohli do Kaplice nadále dojíždět za prací. „Na náměstí byl starej Novák, ten zase byl ve Velešíně a dojížděl sem do Kaplice k tomu hodináři, tam, kde má dneska Mocek zlatnictví. Nebo jeden z těch Jedličků, to byl zase prodavač, tak ten zase jezdil na náměstí, na rohu tam bylo smíšený zboží a on sem jezdil z Budějovic do práce.“ Ale tuto možnost všichni neměli. „Třeba Toncarů, to byl krejčí. Ten šel do Horšova u Budějovic, protože oni by mu Němci práci nedali. Nebo Jedlička (pozn. autorky: v Kaplici jich žilo několik), ten zase bydlel dole u pivovaru, a to byl pošťák, ten zase přišel o práci. Nebo Čoučera, to byl finanční úředník, ten byl v Dlouhé ulici, tam měli svůj domek, tak to tu nechali.“

Během druhé světové války (ale i před ní) se proto kamarádil s německými dětmi. „Před válkou... Schicho, Lausecker, Munz... To byli kluci v mém věku, normálně jsme si hráli. Mluvili česky nebo německy, podle potřeby. Mezi dětma žádná zášť nebyla,“ říká Karel, ale je vidět, že o tom více hovořit nechce. Josef Schicho, který žil také v Pohorské ulici (čp. 150), přitom kdysi vzpomínal, že společně s Karlem Witzanym, Ottou Andraschkem a Peperlem Lauseckerem přísahali na jejich přátelství a zažili spolu spoustu veselých příhod a lumpáren.⁶⁷²

Dětské přísahy nakonec vždy ztratí svůj význam, nicméně z Karlova vyprávění je evidentní, že toto období pro něj tak důležité nebylo. Může to být tím, že přátelství s německými dětmi skutečně nebyla tak významná jako ta, která později navázal s českými osídlenci (přece jen je rozdíl mezi 7letým a 13letým chlapcem, jímž Karel na konci války byl), anebo zde svou roli hraje i to, že vzpomínání, resp. přijetí tohoto životního narativu může být pro Karla obtížné právě proto, jak přátelství nakonec skončilo. Všichni tři výše zmínění kamarádi byli nakonec vysídlení⁶⁷³, s čímž se musel Karel pravděpodobně vyrovnat. Takové nucené přerušování kamarádství v člověku nutně vyvolá řadu různých pocitů. Karel musel také porozumět důvodům, proč k odsunu došlo, a zaujmout stanovisko. Na to měl už tehdy jasný názor: „Já to bral tak jako... jak to šlo, no. Protože jsem na svojem dětském těle poznal, že je to muselo potkat. Prohráli válku a chtěli všechno a nakonec nedostali nic, museli, co se dá dělat. Zavínili si to oni. Oni křičeli ‚ein Volk, ein Reich‘ a ‚ein Führer‘.

⁶⁷¹ Vlakové nádraží je od Kaplice vzdáleno přibližně 5 km, Výheň leží ještě o 2,5 km dál.

⁶⁷² Josef Schicho byl pamětníkem v autorčině bakalářské práci týkající se vysídlení německého obyvatelstva z Kaplicka. O přátelství s Karlem Mrzenou vyprávěl 17. srpna. 2019 v Galgenau. MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 45-52.

⁶⁷³ Tamtéž.

*A byli tady všichni, z 90 %... Jako dneska říkají, že nebyli, ale oni tady Hitlera volali a vítali ho.*⁶⁷⁴ Karel se s Josefem Schichem znovu setkal po roce 1989. Před válkou patřili Schichovi k bohatým sedlákům. „*Tak on přišel tady o majetek, všechno, tak my se bavíme, ale tohohle tématu se vyvarujeme,*“ vysvětluje Karel jejich rozdílné pohledy na poválečný vývoj. Zatímco pro Josefa Schicha to byla ohromná křivda, pro Karla bylo uplatnění kolektivní viny oprávněné – a to i přesto, že z Kaplicka byla odsunuta také část jeho rodiny z matčiny strany: „*Prakticky můj bratranec. On jako v tom čtyřiačtyřicátým nějak narukoval a uměl částečně česky, převlékl se do civilu, ale našli ho Rusové a do 50. roku byl jako zajatec...*“ Zvláštní je, že Karel svou matku za Němku nepovažuje a proti označení se vymezuje. Již jako dítě si tím zřejmě zjednodušil vnímání složitého období – matka zkrátka Němkou být nemohla, protože jinak by se musela provinit jako ostatní.

Obrázek 12: Kaplice po druhé světové válce

Zdroj: Soukromý archiv Vladimíra Fuchse.

Daleko smířlivěji a soucitněji se na vysídlované Němce dívá Stanislav Študlar. Jeho zkušenosti však byly česko-německým soužitím a druhou světovou válkou ovlivněny nejméně. Třebaže v září 1938 vyhnání Čechů z kaplického pohraničí prožil – sám utíkal spolu s nimi do Velešína⁶⁷⁵, to, co následovalo, příliš nevnímal. Životní poměry Študlarových se tehdy do značné míry zlepšily (viz s. 134), což bylo ovšem jediné, čím Stanislava druhá světová válka zásadně ovlivnila. Se zájmem však sledoval spojenecká letadla a mezní zkušenost prožil teprve s blížícím se koncem války – učil

⁶⁷⁴ Podobné vzpomínky má i kaplický rodák Herbert Sailer. Ve své knize mapující dějiny Kaplice píše, že když sem v říjnu 1938 napochodovalo německé vojsko a členové Freikorpsu, vítali je kapličtí jásotem, „*protože napětí, které vládlo poslední měsíce, bylo pryč a téměř všichni doufali ve šťastnější, mírovou budoucnost ve velké německé vlasti, ke které nyní patřil také náš domov.*“ SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 197.

⁶⁷⁵ V případě Stanislava je tomu věnována menší pozornost než u Karla Mrzeny a Jitky Čampulové, protože zde – v Horním Dvořišti – byl v té době pouze na návštěvě, a o vyhnání z domova se tedy nejednalo. Nicméně Stanislav vzpomíná: „*Ty, který tam bydleli trvale, museli všichni pryč, Češi. My jsme tam byli taky, tak jsme museli taky pochodovat. Nás vyhnali. Kdo nepude, zastřelíme. Víím, že to bylo v noci, a po těch prasných, mezi těma kolejem, jsme sypali, bylo nás víc... Šejhlů, my, Honza, ten bydlel ve Svatomírově, to je nad Dvořištěm, Novotnej se jmenoval. Z Horního Dvořiště po trati pěšky do Velešína.*“ Velešín je od Horního Dvořiště vzdálen necelých 24 km a byl prvním větším městem, jež leželo mimo odstoupené pohraničí. „*Někteří šli do Výchně, někerý do Velešína, různě. Markvartice... Po sedlákách. My jsme odešli zase k Netolicům tam. Jak jsme se tam dostali, to já už si nepamatuju. Zkrátka byl to Sudeten Reich, no, a tím pádem tam budou Němci.*“

se zámečníkem v Českých Budějovicích, které byly bombardovány.⁶⁷⁶ K náletům došlo koncem března 1945 a cílem byly strategicky významné železniční tratě.⁶⁷⁷

Předválečné česko-německé soužití Stanislav neznal příliš dobře. Netolice, resp. Hracholusky, byly víceméně české.⁶⁷⁸ Stanislav však – stejně jako Jitka – dobře ovládal němčinu, neboť dospíval v protektorátu a němčina byla vyžadována téměř ve všech předmětech ve škole. To mu nakonec přišlo vhod, když po osídlení Horního Dvořiště žil několik prvních poválečných měsíců na usedlosti spolu s jejím původním majitelem Němcem, kterého vysídlení teprve čekalo.

Jak se o možnosti osídlit pohraničí Študlarovi dozvěděli, Stanislav neví. „*Vedle Jakubec přišel k tátovi tenkrát, jenže my jsme museli ven, takže nevíme, o co se jednalo. A táta začal dělat nějaký bedny a na slepice ty klece a takový to, a že se budu stěhovat do [Horního] Dvořiště. Před námi se nemluvílo o ničem, takže nic nevím.*“ Jeho otec se do Horního Dvořiště vydal krátce po osvobození a prvně sám, aby našel nebo získal domek, kde se bude moci s celou rodinou usadit. „*To tam jel sem tenkrát, byl tu tejden, tak mu asi nabízeli... já vám nevím! Jestli mu něco nabízeli, nebo řek, já si... von nechtěl nic velkého. On chtěl, aby to bylo málo pole, abysme to zvládli,*“ říká Stanislav. Nakonec měli dům čp. 45.

„*Nevím, jak to kdy táta s kým vyjednával, že tam jel s nima se podívat dřív, jak ten baráček vypadá ještě. No, byl v hrozném stavu, střecha na spadnutí. Bydlel tam nějaký děda. Já jsem jel za tátou první, táta tam jel, byl tam sám, s tím dědou, s tím Němcem. On tam ještě bydlel ten Němec! Než na něj přišla řada na odsun, tak tam ještě bydlel. Němec to byl. Tak s tím jsme tam bydleli. Děda byl starej skutečně, pracovitej. Vím, že jsme vařili brambory pro prase. On tam měl prase takový veliký, tak jsme vařili brambory s tím dědou. [...] A von tam měl tři krávy taky v tom baráčku, koně taky měl. Na co měl koně, já nevím. Max se jmenoval. Koně... No, tak jsme je krmili. Pak šel asi... já nevím, tak půl roku jsme tam s ním byli. A pak šel na ten... dostal papíry, že musí na odsun. Jak k tomu odsunu došlo, to vám nevím.*“

⁶⁷⁶ Stanislav vypráví: „*Učil jsem se v lokomotivním depu v Budějovicích, abych mohl jezdit jako strojvedoucí nebo tak. Když to bombardovali, tak s nějakým Pepíkem Hřebíkům jsme táhli za sebou provaz nějaký [směje se], až na zastávku Jižní, to bylo asi 3 kilometry, no, a to zplanýrovali. Tu topírnu i ty mosty, to spadlo. My jsme vždycky zajeli do trávy. Že prej si to spletli, že vyházeli bomby jinde. Od Budějovic do Plzně, bombardovali celej ten pás, plzeňskou Škodovku, všechny ty fabriky zničili. No jo. Velenice, taky to byla velká fabrika na výrobu lokomotiv.*“

⁶⁷⁷ Českobudějovické nádraží bylo bombardováno 23. března 1945 v půl druhé odpoledne. Zničeny byly skutečně dva železniční mosty směrem na České Velenice a Horní Dvořiště, obě výtopy (čili topírny anebo také lokomotivní depa), skladištní budovy a prostor u nákladových ramp. Následující den krátce před polednem došlo k ještě ničivějšímu náletu. Cílem bylo opět vlakové nádraží, ale kvůli silnému bočnímu větru dopadly bomby na různé části města. Zasažen byl např. Koh-i-noor, Měšťanský pivovar, Lannova třída a ulice Karla IV., Suché Vrbné nebo Havlíčkova kolonie. Zahynulo asi 220 lidí. Srov. Druhá světová válka. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/druha-svetova-valka>.

⁶⁷⁸ Roku 1930 žilo v obci Hracholusky 422 obyvatel české národnosti a jen 5 osob národnosti německé. V Netolicích žilo 2249 Čech a pouze 16 Němců. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 278.

Mohlo být pro pana Maxe vědomí, kdo v jeho domě bude žít a na jeho polích hospodařit, alespoň malou útěchou? Během druhé světové války ztratil manželku, syna a nakonec i vlastní domov. Opustit ho určitě nebylo snadné. Také 14letý Stanislav pociťoval náročnost situace.

„To víte, bylo vám ho líto. Těch starejch lidí, pracovitých. Ty vlastně nic nezavinili, ani s politikou asi nic neměli, si myslím, ty žili jenom pro práci. A byli to lidi šikovný, co uměli... ty uměli všechno...[...] Jako to osídlení podle mého názoru nebylo dobře udělaný. Tam zůstaly ty německý rodiny, to byli staří, ženský všeho věku samo sebou, ale muži jenom staří. Ty mladý byli všichni na frontě, ty tam zůstali, padli. Tam byli jenom dědouškové a to byli, podle mě... Tyhle lidi byli skutečně pracovitý. Ty by byli i pro republiku dělali.“

Organizovaný odsun začal roku 1946.⁶⁷⁹ Někteří Němci však odcházeli z vlastního rozhodnutí, protože podle poválečné atmosféry odtušili, že něco podobného bude zřejmě nevyhnutelné. „No, to víte, byli tam taky lidi, že převáděli v noci dobytek z Horního Dvořiště, to je kousíček přes hranice do Zulissen, no...“⁶⁸⁰ Podél celých hranic nebylo ojedinělé, že se odsunutí Němci ilegálně vraceli do Československa, aby si vzali majetek, který zde zanechali.⁶⁸¹ Obavy z jejich návratu pociťovali například rumunští Slováci v Kuří či Chlupaté Vsi, jež si uvědomovali, že na majetek, na němž nyní hospodaří, nemají ve skutečnosti téměř žádné nároky (viz s. 130). Zajímavé je, že Stanislav, který žil na někdejší německé usedlosti daleko dříve než oni, tento pocit vůbec nereфлекtuje.

Sám se na odsunu Němců dokonce aktivně podílel. Když už měl řidičský průkaz, svázel Němce z okolí Lipenska, odkud pochází pamětnice Ida Menzingerová (viz s. 84), do sběrného tábora v Kaplici.

„Ty odsuny jsem vozil. Reiterschlag (pozn. autorky: česky Pasečná), to je za Lipnem nahoře, Loučovice... A tam vždy kolem z těch vesnic ty Němce do Kaplice. Ty se vodávzeli na přesun do Německa. Tam byly nákladní vozy, ne osobní, takový ty, jak říkali ‚zetky‘, tak do toho to šlo. A každej si moh vzít jen určitý kila. Jako my, přesně. To nejnmutnější a s tím odjeli. Což myslím, nebylo ani lidský, ale to, co Hitler jako dělal, když si pamatuju, když jsem v roce 45 na podzim jel jako kluk s tátou do Mauthausenu se podívat do

⁶⁷⁹ Kronika obce Horní Dvořiště 1945-1995. *Horní Dvořiště* [online]. Dostupné z: <https://www.hor-nidvoriste.cz/file.php?id=996&oid=161700>.

⁶⁸⁰ K dobrovolnému odchodu se rozhodla např. rodina již zmíněné pamětnice Elfriede Weismann, Marie Schartmüller či Josefa Schicha, který se dokonce ve svých 15 letech právě snažil s kamarádem Ottou a dalšími Němci převést dobytek do Rakouska. Pokusili se o to v říjnu 1945. Tehdy to bylo naposledy, kdy byl doma v Kaplici. Tentýž den byli údajně všichni Němci z Kaplice vyhnáni. Josef převáděl zvířectvo z Jaroměře ne-daleko Malont do rakouského Leopoldschlagu. Vedli je dva zkušené převaděči, ale v Rakousku už na ně čekali čeští vojáci a chytily je. Josef byl uvězněn v Malontech, kde podstoupil i brutální výslechy. Viz MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 39-61.

⁶⁸¹ JIRÁK, Jan. *Na stezkách krále Šumavy*, s. 55. cit. dle PALIVODOVÁ, Eva. *Ochrana hranic a vytváření vnějšího nepřítele v Československu v letech 1948-1956*, s. 42.

koncentračního tábora⁶⁸², jak tam zacházeli s lidma... [...] Byl to trest za válku. Co udělali, tomu se nevyrovná žádný osídlení nebo vystěhování. Protože tu hrůzu, co dokázala druhá světová válka... Hm... to se nedá, ani když... Já když to viděl v tom Mauthausenu, ta krev tam byla všady ještě. To se zdá, že nemohli ani dělat lidi.“⁶⁸³

Stanislav tábor navštívil spolu s dalšími 35 lidmi z Horního Dvořiště.⁶⁸⁴ Vzal je tam pan Kro-páček, autodopravce, který za války pracoval jako šofér v Linzi. „*Tak ten nás tam vzal, bylo nás plný auto nákladní, seděli jsme v tom autě, v tej korbě, a jeli jsme se tam podívat jako občané Dvo-řiště. To nemuselo být žádná propustka, ani výměna peněz, protože naše koruna měla větší hodnotu jak šilink rakouskej. Tak jsme tam jeli, jak to ve skutečnosti vypadalo. Když někdo vyprávěl, že tam byl vězněnej, tak měl skutečně pravdu. Hrůza a děs. Byl tam nějaký Zelenda, ten potom dělal ná-městka v Horním Dvořišti na dráze, ten byl v Mauthausenu taky. Vyprávěl o tom tak, co my jsme viděli, co tam dělali, tak to měl pravdu.*“

Návštěva Mauthausenu je ještě dnes zážitkem, který většinou lidí otřese. Jaké dojmy musely zůstat v člověku, jenž místo navštívil krátce poté, co tábor přestal fungovat? Musely být zřejmě daleko silnější, než máme my dnes. Je tedy pravděpodobné, že taková zkušenost mu vysídlení Němců částečně ospravedlňovala, nicméně Stanislav se jí nenechal zcela ovládnout. Ačkoli byli i v Horním Dvořišti nacističtí příznivci, Stanislav si byl vědom toho, že ne všichni Němci byli

⁶⁸² Mauthausen je v obecném povědomí spíše pracovním táborem, protože vyhlazovacím táborem, jakým byla např. Osvětim-Treblinka, skutečně nebyl. Ale i sem byli umisťováni židé a především političtí vězni (např. odbojáři). Roku 1942 zde bylo zavražděno 294 osob včetně např. pana Moravce a jeho syna, přezdívaného Aťa, za pomoci parašutistům, kteří spáchali atentát na Reinharda Heydricha. Ze stejného důvodu zde byli popraveni i rodiče Jitčiny spolužačky Ireny Hešové (viz s. 142). Tábor byl zařazen do kategorie III. stupně, tudíž zde panovaly vůbec nejtvrďší podmínky v rámci všech koncentračních táborů vybudovaných nacisty, a Mauthausen byl tedy jedním z nejhorších táborů, kam se člověk mohl dostat. Úmrtnost zde byla jedna z nejvyšších a šance, že se odtud člověk dostane živý, byla 1:1 (zemřela zde téměř polovina všech vězňů). Vězni byli ubiti, zastřeleni, zavražděni injekcemi, usmrceni zmrznutím anebo zplynování (nacisté v Mauthausenu usmrcovali plynem ve voze pendlujícím mezi táborem a Gusenem, ale také ve vybudované plynové komoře, která pojmulu přes 100 lidí). Viz více Koncentrační tábor. KZ-Gedenkstätte Mauthausen / Mathausen Memorial [online]. Dostupné z: <https://www.mauthausen-memorial.org/cs>. ČVANČARA, Josef. Mauthausen – tábor ztracených duší, s. 96-109.

⁶⁸³ Stanislav detailně popisuje, co se při návštěvě Mauthausenu dozvěděl a co tam ještě na vlastní oči spatřil. „*Dětem přibíjeli jazyky na prkna, dávali je na slunce, až tam umřeli, lidi tam přivazovali rukama dozadu a takhle, takový kruhy tam měli, jako krávy se přivazují... Pak tam byl ten lom, schody smrti, ne, tak vynášeli takový balvany nahoru na zádech ty věžňové a stavělo se, pořád dostavovali ten koncentrák. No, a když pad, bylo to asi 80 metrů schody vysoko, tak se zabil, druhý ho musel vzít na ramena a mrtvého odnést a tam je pálili v krematoriu. Tam byla taková velická místnost, ta měla takový, jako když se zalejvá kropáčem, tak takový cedítka, to bylo ve stropě, a když je tam nahnali ty lidi, tak jim řekli, že se budou sprchovat a pustili tam plyn. No, pochopitelně, ty tam popadali, zemřeli. A vedle byly dvě kremační pece, takovej plech to byl jenom obyčejnej, tam ty těla házeli, spalovali, jenom to vohořelo, dávali to na hromadu. Tam byly ještě lebky, ruce, nohy, to, co neshořelo, to tam bylo. No, ohromná kopice toho byla. Před tím Mauthausenem bylo... Bazén, to bylo pro paničky, říkal ten Rakušák, a tam se ty paničky koupaly zkrátka. A kabelky měly z lidskejch kůží! To jim stahovali zažíva a šili jim z toho kabelky. Ne, takhle to tam vyprávěl ten Rakušák, jak nás tam uváděl. Tam bylo ještě všechno od krve, no hrozný, hrozný. To nepřeju nikomu ani vidět. Tam byla akorát díra, jak to hrazení prorazil tank ruskej a vniknul tam a osvobodil je.*“ Dodáme jen faktické upřesnění: Mauthausen nebyl osvobozen ruskými, ale americkými vojáky, a o kabelkách z lidských kůží se sice hovořilo, ale jedná se o fámu a něčeho takového se nacisté, jakkoli brutální byli, nedopouštěli.

⁶⁸⁴ Je poměrně zarážející, že Stanislava, který byl tehdy (ač 14letý) ještě dítě, vzali na místo, kde ještě před malou chvilí probíhalo mučení a masové vraždění. Dnes je věk 14 let hranicí pro vstup do koncentračního tábora Osvětim.

takoví a že ne všichni zločiny proti lidskosti páchali. „*Já jsem tam nepoznal z těch Němců špatný lidi, co tam byli. Ne. Toho starostu. On tomu Hitlerovi fandil, to byl Rakušák původně. Štircl se jmenoval. Po válce nebyl už starostou, to jsme měli my našeho. On tam má hrob na hřbitově. Ten potom jako říkali i ty Němci, že byl jako dost v tej německej straně, v gestapu a tak dále. Ale... já bych řek, nepoznal jsem tam špatnýho. Převážně pracovitý, poctiví lidi to byli.*“

Vysídlování Němců byla přítomna také Jitka. Po přestěhování do Kaplice si totiž z pěti volných pracovních pozic, mezi nimiž byla třeba i pozice účetní v koželužně Gabriel, vybrala práci na místním národním výboru, kam nastoupila 5. prosince 1945. V průběhu organizovaných odsunů pak několikrát přihlížela kontrole zavazadel, které si Němci brali s sebou. „*No, já jsem byla u toho, když se... když Němci museli jít pryč. Mohli si vzít 50 kilo nebo kolik, to se jim nevážilo. Nakonec je to i v těch filmech, vozili to na žebříňákách, ale mohli si vzít jenom 50 kilo... no... Na ten žebříňák se 50 kilo vejde kolikrát.*“

Přestože vysídlení Němců na Kaplicku skutečně probíhalo poklidněji než v ostatních částech pohraničí (viz s. 56) a Němci si opravdu mohli brát v některých případech i větší množství⁶⁸⁵, to, že neprobíhaly osobní prohlídky zavazadel, nakonec Jitka sama vyvrací:

„Tak to sběrný místo bylo, jak je dneska, jak byla Komerční banka na náměstí, tak dole. Ale kdo jako... kdo to určoval, kdo pude, proč, to já nevím. Já jsem tam byla jenom jako úřednice, abych koukala, co si berou s sebou. Oni si všechno vzít nesměli, že jo, něco tady museli nechat, zvlášť, když se přišlo na nějaký cennosti, že mají někde skrytý, tak to se jim vzalo. A to jsem u toho byla. A vedoucí tam byl Lád'a Lahodnej a Greidner, ale to byl Němec. Uměl výborně česky. Byl zaměstnaný na národním výboru jako Němec taky. Ale šel taky do odsunu. Potom mu ten Lád'a Lahodnej řekl: ‚Hele, ty si taky napsanej.‘ Kdo ten seznam dělal nebo kdo vybíral tyhle ty lidi, co odcházeli pryč, to já nevím. Když Lád'a Lahodnej řekl ‚tohle tady zůstane, tohle slečete,‘ tak to tam muselo zůstat. Někdo tam měl třeba, si vez, alpakový vidličky, ne, nebo přístroje. Tak to si nesměl vzít s sebou. Tak to se kontrolovalo. A vim, že v tej místnosti i ošacení, že v tej místnosti byla hromada textilu, no, prostě šatstva, co si nesměli vzít s sebou. Bud' kožichy nebo něco takovýho, tak to musel tady nechat. Ale nic se nepsalo, neevidovalo, ne. No, ale kdo to potom jako sebral, protože tady byly sklady... sklady nábytku, sklady skla, sklady toho ošacení, odtad' si mohli lidi kupovat, co potřebovali. Když potom se vysídlovali ty baráky a zůstaly prázdný, tak aby to tam nezůstávalo, tak se to sváželo do téhle těch skladů a odtad' jste si to mohla koupit.“⁶⁸⁶

⁶⁸⁵ V Malontech bylo dokonce údajně povoleno 70 kg (viz s. 93). Vysídlení Němci z Kaplicka uvádějí 50 kg, což prý prosadili Američané. MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 39-64.

⁶⁸⁶ Jitka vzpomíná, že sklo se prodávalo na náměstí a nábytek v budově bývalé knihovny, kde se dnes chystá chráněné bydlení.

Práci sehnal Jitce její otec, který sem, podobně jako Stanislavův otec, jel dříve než ostatní členové rodiny. Kromě práce však hledal také bydlení a Jitka, která otce stejně jako Stanislav následovala jako první, mu s jeho výběrem pomohla. „*To víte, v prosinci to už bylo dávno všechno zabraný. Ty vilky pěkný a ty nejlepší byty, to už bylo pryč. Akorát volnej byt byl v Nových Domovech, v těch zelených, jak je teď u školky, tam byl jeden byt. Ani jsme nebyli ve vnitř, já jsem je viděla zvenčí, říkám: ,Tati, sem ti maminka nepude. Do bytu po Němcích ti ne-*

Obrázek 13: Jitka Pivcová na MNV Kaplice, 1947

Zdroj: Soukromý archiv Jitky Čampulové.

pude. Protože to stavěli, ty Nový Domovy, stavěli Němci.“ Městskou část Nové Domovy vybudovali v době okupace.⁶⁸⁷ Pivcovi se ale nakonec stejně v domě, který také dříve patřil Němcům, usadili. Jednalo se o dům čp. 176 v Dlouhé ulici, který od r. 1924 vlastnil výrobce limonád Wenzel Quas (v českém přepisu Václav Kvas)⁶⁸⁸. „*To byla zemědělská usedlost a dělali tam limonády. Pak si to vzal nějaký Marchal. Marchalovina.*“ Josef Marchal pocházel z Netřebic ležících 7 km od Kaplice a v sodovkárně pracoval již během druhé světové války.⁶⁸⁹

„A v tej Marchalovině byl ještě jeden byt volnej. Tak jsme se tam šli podívat. No, byly to tři místnosti, kuchyň, ložnice, obejvák a ještě jeden... takže čtyři. Ale nikde nic. Vodovod na chodbě, společná chodba, naproti špajz, záchod byl takhle na pavlači, ten dřevěnej, jo, ale já jsem uviděla tu velkou zahradu a říkám: ,Tati, tak sem pudem.‘ A oni tam bejvali dřív, jako to měli ty čtyři místnosti zabraný Rusáci, jo, takže to taky po nich tak vypadalo. Hřebíky na dveřích, tam měli pověšený ty jejich kvádra... No, takže tam jsme šli, do té Marchaloviny.“⁶⁹⁰

⁶⁸⁷ SOkA Český Krumlov, fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*, s. 7. Dostupné z: <https://digi.ceskearchivy.cz/331705/7>.

⁶⁸⁸ SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 105. V knize Herberta Sailera se setkáváme s německým přepisem příjmení, avšak v archivních pramenech, které už psali Češi, s českým.

⁶⁸⁹ Netřebice se za války nacházely hned za hranicí oddělující „Sudety“ od protektorátu (viz Příloha 6). Poté, co druhá světová válka skončila, bylo nasnadě, že se právě on stane národním správcem. Do Kaplice se přestěhoval se svou manželkou a třemi dětmi. Josef Marchal mj. vypovídal ku prospěchu kaplických Němců a Čechů žijících ve smíšených manželstvích o jejich spolehlivosti, konkrétně v případě Felixe Mayera, který byl německé národnosti a jeho manželka byla Češka původem z Českých Budějovic, a v případě Anny Syrovátkové jejíž odvolání se řešilo velice dlouho (viz s. 79). V jejich prospěch svědčili také mlynář Karel Blábolil a otec pamětníka Karla Mrzeny, Jan. SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1M/37, k. 210, *Spisy k případu konfiskace majetku Felixe Mayera a jeho manželky Cecílie*, červen 1945-1947; SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1S/61, k. 210, *Spisy k případu konfiskace majetku Anny Syrovátkové*, 1945-1952.

⁶⁹⁰ V domě kromě nich žil ještě starý mládenec Kadlec, který byl stejně jako Josef Marchal z Netřebic, a rodina Hauptmannova z Bechyně.

V bytě, kde bydleli Pivcovi, byl nájemníkem předtím jakýsi Říha⁶⁹¹. Nakonec na fakt, že dům patřil Němcům, moc nepomýšleli. „*Byli jsme rádi, že jsme bydleli*,“ říká Jitka. Její otec našel místo u berní správy a matka kvůli svému zdravotnímu stavu pracovat nemohla, takže byla i nadále v domácnosti.

První dojmy z nového domova se v případě Jitky a Stanislava zásadně lišily. Študlarovi pocházeli z velice chudých poměrů a usadili se v Horním Dvořišti. Po válce se tam nacházelo 6 hostinců, 4 obchody smíšeného zboží, 2 pekaři, 2 řezníci, 2 krejčí, 1 truhlář, 1 kovář, 1 holič a 1 kolář.⁶⁹² Také lékařská péče zde byla zajištěna, dojížděl sem např. zubař Václav Kahovec z Dolního Třebonína. „*No, pěkný, pěkný. Tak objevoval jsem nový věci. To bylo úplně něco, zase bydlet na samotě v lese [na hájovně] a přijít, kde je víc baráků, lidí... Byly tam [v Horním Dvořišti] zábavy, kino tam bylo. Tak jsem se z toho těšil. Hlavně když už tam byla celá rodina potom, tak to bylo supr*,“ shrnuje své dojmy Stanislav. Přesídlení do Horního Dvořiště přirovnává k cestě do Nového světa⁶⁹³, což není zřejmě přehnané, uvážíme-li, z jakých poměrů pocházel; na hájovně neměli ani elektřinu a svítili si petrolejovou lampou. Stanislav se najednou ocitl v poměrně hustě osídlené oblasti (na poměry kaplického okresu)⁶⁹⁴, která neměla o občanskou vybavenost nouzi. Pro Študlarovy tak osídlení pohraničí představovalo sociální vzestup.

Pro Jitku znamenalo přesídlení do Kaplice (pocitově, nikoli fakticky) spíše sociální sestup. Její rodiče zde byli spokojeni od samého začátku; matce se tu líbilo, chtěla sem a otec si jako finanční stráž musel zvyknout všude, kam byl přeložen, takže změny prostředí snášel asi snadno. Jen Jitce trvalo, než nový domov přijala. Šla sem kvůli rodičům a po přestěhování do Kaplice prožila kulturní šok. Jitka byla ze Soběslavi zvyklá na městské prostředí a městský způsob života plný kulturního vyžití v podobě divadel a kina. Jenže nic takového jí Kaplice zpočátku nabídnout nedokázala. „*Hrozný... hrozný... My když jsme šli z tý Soběslavi, já tu byla nešťastná. Já tu byla tak nešťastná. To víte, Soběslav je pěkný město, šestitisícový, a my jsme sem přišli, tady bylo 1200 lidí*⁶⁹⁵. A ty Němci, a ty sedláci a to okolí... Tady ten Soběnov, to bylo něco strašného. A teď ty dosídlenci a ty Séběňáci. Něco strašného,“ vzpomíná na své první dojmy.

Oněmi „Séběňáky“ má Jitka na mysli osídlence přicházející do Kaplice z 6 km vzdáleného Soběnova. De facto to byli (stejně jako osídlenci z Netřebic) místní obyvatelé, kteří však druhou světovou válku neprožili v odstoupeném pohraničí, ale v protektorátu, neboť Soběnov byl již českou vesnicí a ležel těsně za hranicí, jež tato dvě území oddělovala (viz Příloha 6). Jitce na těchto

⁶⁹¹ Říhovi byli národností zřejmě Češi, nebo žili ve smíšeném manželství. Mimo jiné bydleli i v domě naproti (zřejmě čp. 179) a ve svém příběhu je zmiňuje Marie Blessbergerová (viz s. 97). Jitka vysvětluje, že rodin s tímto příjmením bylo v Kaplici plno. Žili totiž také v domě, ve kterém dnes Jitka bydlí a který osídlila rodina jejího manžela.

⁶⁹² Kronika obce Horní Dvořiště 1945–1995. *Horní Dvořiště* [online]. Dostupné z: <https://www.hornidvoriste.cz/file.php?nid=996&oid=161700>.

⁶⁹³ Nový svět je označení, které se používá v souvislosti s objevením Ameriky v 15. století.

⁶⁹⁴ V roce 1930 žilo v obci Horní Dvořiště 1400 obyvatel (944 Němců a 402 Čechů). Oproti tomu Kaplice, která byla nejlidnatější obcí a žilo v ní 2267 obyvatel (1643 Němců a 562 Čechů), to už nebyl takový rozdíl. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 138, 145. Obojí je rovněž patrné na Mapě 2.

⁶⁹⁵ Karel Mrzena hovoří o 1500 obyvatelích. Údaje se pravděpodobně liší tím, že pochází z odlišné doby – Jitčiny údaje mohou být z roku 1945/1946, zatímco Karlovy se blíží spíše údajům z roku 1949 (viz s. 158). *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955*, s. 56.

lidech nejvíce vadila mluva. „*Oni mluvili úplně jinak, než se mluvilo v Soběslavi*,“ říká ještě dnes s podivem. Na Soběnovsku se skutečně mluvilo nářečím, které spadá do skupiny jihočeského okrajového typu doudlebského, resp. jihozápadočeského nářečí.⁶⁹⁶

„Jaký oni to měli slova... takový... jsem to v životě neslyšela a bylo mi to tak protivný. A chováním a vzezřením. No, já byla nešťastná, vám řeknu rovnou. Já byla tak nešťastná. Nikoho, žádnou kamarádku, že jo, nikdo tady. Tam přeci jsme byli 6 let, bylo to kulturní město, byl tam biograf, tady nic! Hrozný... hrozný... To bylo takový sedlácký, takový vesnický, to se mi nelíbilo. A chování... v Soběslavi bylo plno... možná čtyři pět továren, takže tam byli taková i jako kultivovaná lidi. Tady byli lidi takový opravdu... takový vesnický, tak strašně zaostalý, jsem si myslela, zaostalý. No, já tady byla nešťastná.“

Pro Jitku zůstávala nějaký čas domovem Soběslav. Měla tam dvě nejlepší kamarádky, které jezdila navštěvovat. „*I švadlena mi šila v Soběslavi*,“ vzpomíná. Ale netrvalo to dlouho a také Jitka vzala Kaplici na milost. Jako domov ji začala vnímat, když se ve svých 20 letech seznámila se svým budoucím manželem⁶⁹⁷ a zamilovala se do něj.

⁶⁹⁶ Soběnov patří k nejjihnější položené lokalitě, kde se tento typ nářečí vyskytuje. Zdejší nářečí mělo jednak společné rysy s českým nářečím v užším slova smyslu (např. úzení *é* na *í*, např. *dlouhé* – *dlouhí*), ale také znaky typické pro jihozápadočeské dialekty – např. tvary slovesa *muset* se *š*, realizace skupiny souhlásek *kd-* jako *hd-* (např. *nehdo*, zde s depalatalizací v předponě *ně* – *ne*, *hdo* namísto *kdo*), znělostní asimilace před *v* (např. *zaz vikinout*), krátké kořenné samohlásky (např. *pect*, *nest*, *vest*, *sect*). Objevovaly se také znaky jihočeského nářečního úseku, např. disimilace sykavek (*dij se* – *když se*). V přičestí minulém se mění samohláska *ú* na *ou* (např. *vihrnoulo* – *vyhroulo*, *kinoulo* – *kynulo*), též bez koncového *-l* (např. *virhnou* – *vihrnul*). Nadměrné *ej*, *ou* se objevuje dále jen u určitých slov, např. *roužnout* (rozsvítit). V rozkazovacím způsobu se v případě sloves *prosit*, *vozt*, *pustit*, *jezdit* mění – podobně jako u slovesa *muset* – hláska *s* na *š/ž* (např. *proš*, *noš*, *vož*, *ježdi*, *prošte*, *vošte*, *neježděte*). Skupina *-mě* není vyslovována jako *mň*, ale *mj* (např. *mjesíc*, *mjesto*, *námjestí*, *zemjeditství*, *mje*, *mjeli*) a v případě místních názvů se skupina *-ovi* vyslovuje jako *-oj/ej* (např. *Budějce*). BALHAR, Jan a kolektiv. *Český jazykový atlas*, s. 365-366; BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*, s. 224-230; DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, s. 193-199.

Ze Soběnova *mj*. pocházeli moji prarodiče. V prababiččině mluvě (nar. 1911) se vyskytovala většina výše zmíněných jevů, dále používala např. slova *čekuláda*, *esli*, *jdeme na jertel* (jetel), *zatkypený děvče* (zatracený děvče), *vajntroky* (necky), *ryna* (okap), *pokrvátka* (poklička), *klubátka* (kolíky). Pradědeček byl po druhé světové válce coby krejčí také národním správcem v Kaplici.

⁶⁹⁷ S manželem se seznámili poměrně neobvykle. „*My jsme se seznámili tenkrát v šestačtyřicátém roce, byly volby a my na tom národním výboru jsme dostali každý jeden list a každý kus Kaplice. A já jsem dostala Bělídlo. No, tak po práci jsme museli vyrazit a jít počítat lidi, kteří bydleli na tom Bělídle. A došla jsem až sem, a to už měl děda Čampulů. Říkám: ‚Ježiš, to je fajn, oni mají dva kluky, a my o nich nic nevíme!‘ Jako holky v Sokole. ‚Já jim holkám aspoň budu moct říct, co je to zač a tohle.‘ No, tak jsem počítala. Přišla jsem sem, sečetla jsem Jedličkovi, ty mě pustili tadyhle tou chodbou dozadu, tak jsem k nim [k Čampulům] přišla. Babička Čampulová seděla na židli, měla mezi nohama kýbl a krájela brambory, protože měli ovce. Děda dostal 4 ovce, tak jim krájela brambory. A ty slova její si pamatuju: ‚Kluci, uklízejte!‘ Když jsem přišla, tak povídala: ‚Kluci, uklízejte!‘ [směje se] No, a Záboj stál takhle mezi oknem, to okno vede na pavlač, a tou kredencí, Slavoj stál tady u těch dveří, který jdou potom do těch pokojíků dětských, no, děda Čampulů ten měl hrnek čaje v ruce, protože měl pořád... z toho Ruska pil pořád čaj. On si strčil cukr do pusy, jako v Rusku, a přes to pil ten čaj. No, tak holt jsem začala počítat. Říkám: ‚Tohohle [Záboje] si nechám až nakonec.‘ Tak jsem počítala babičku a dědu, Slavoj a teď ten Záboj tady ale přihlášený nebyl, protože studoval v Praze, on studoval ty práva. Tak jsem k němu přišla a říkám: ‚Já vás musím taky sečíst.‘ – ‚Mě ne, já tu nebydlím!‘ Já*

Jmenoval se Záboj Čampula. Jeho otec odešel za první republiky do Užhorodu v Podkarpatské Rusi, kde se oženil. Před druhou světovou válkou byl s manželkou a dvěma syny vyhnán Maďary. Odešli na Slovensko, ale ani tam jako „Čehúni“ vítání nebyli. Válku prožili v Suchomastech u Berouna a odtud se kolem roku 1945-1946 přestěhovali do Kaplice. *„Ty přišli do Kaplice, protože děda, jak byl entomolog, tak se strašně zajímal, jeho zajímala ta příroda. Šel na tu Podkarpatskou Rus, protože byl na školském odboru, tak z tohohle důvodu, že tam byla ta překrásná příroda. No, a do Kaplice šel proto, že zase tady byla krásná příroda. Tak kvůli tej přírodě on šel z toho Berouna na okres sem do Kaplice a tady zas dělal tu přírodovědeckou práci.“*

Obrázek 14: Svatba Jitky a Záboje, 1950

Jitčin tchán, též bývalý legionář, byl v Kaplici rovněž o něco dříve než zbytek rodiny a sháněl bydlení. Jitka tehdy pracovala na MNV na bytovém oddělení.

„Děda Čampulů chodil asi rok na ten národní výbor a pořád hledal byt, protože ty bydleli v tom Berouně, v těch Suchomastech. Takže děda potom, já říkám: ‚Pane Čampula, jedinej volnej dům, kterej je tady, je tenhle ten (pozn. autorky: dům, ve kterém dodnes Jitka žije).‘ A to byla geodézie. Tady vzadu, jak jsme my teďko, tady byla geodézie. A vpředu byli Jedličkovi. Já říkám: ‚Tak půlka toho domu je volná, jestli chcete, tak...‘ No jo, tak se sem přijela podívat ta jeho manželka, řekla: ‚Tak tu...‘ Jak ona tomu říkala... haciendu... [směje se], ‚Tak tu haciendu bereme.‘ Tak se sem přestěhovali.“

Jitka si Záboje vzala 9. prosince 1950 v československém kostele v Kaplici. Oba byli u československé církve husitské, k níž jejich otcové coby legionáři přestoupili po návratu z Ruska. *„A mně se nechťelo. To víte, já jsem byla svobodná, já jsem tady tancovala a mně bylo dobře,“* směje se. Po svatbě bydleli prvně u Jitčiných rodičů. Pak se přestěhovali do oné „haciendy“ k Zábojovým

jsem řekla: ‚Ty víš... cucáku... neznáš, jak je... já ti řeknu...‘ [směje se] Tak jsem mu řekla [směje se]: ‚Heleďte, zákon zní tak, že kdo tady bude spát z jednatřicátýho na prvního, tak toho já musím sčíst.‘ I když to nebyla třeba pravda, že jo. Tak jsem se dozvěděla co a jak, říkám fajn, holky ze Sokola ty budou koukat, já už vim všechno o nich, o klukách. No, tak jsem je sečetla a jdu zpátky a tadyhle pod kopečkem mě došli oba kluci. Protože tomu Slavojovi, tomu mladšímu, jsem se líbila. Vedle mě šel Slavoj a vedle Slavoj šel Záboj. Říkám, kdyby byl ten velikej šel takhle vedle mě [směje se]. Ten starší se mi líbil, jo.“ Jitka se však musela s bratry rozloučit, protože ji čekalo ještě jedno sčítání. *„A v sobotu byl ples národních socialistů. Tady v tom... kulturáku... na náměstí, ve Slovanu. To se říkalo Zelenej dům, Staliňák a Slovan. No, tak my jako holky, jako sokolky, jsme vždycky všechny plesy vymetaly a teď jsme s tou Marunou Leišů seděly, tam byl takovej sál a šlo se k výčepu takovou uličkou, a tady byl stůl a lavice, a na tom jsme seděly jako kukačky, jedna vedle druhý. No, všechny holky už tancovaly, jenom my dvě ne. Tak jsme tam seděly, jestli pro nás nějaký voják přijde nebo ne, a teď já vidim, že se blíží tenhle ten velkej. Tak jsem jako sklopila oči. Říkám ‚Jéžíš marja.‘ On se uklonil, já nic. On se uklonil podruhý, já jsem dělala jakože nic. Maruna do mě: ‚Jitko, to je pro tebe.‘ Tak jsem se na něj podívala, tak se uklonil potřetí. Tak jsme šli spolu tancovat. A bylo to [směje se]. A hezky tancoval. Ještě že hezky tancoval!“*

rodičům.⁶⁹⁸ Tam nakonec následovali Jitku i její rodiče, kteří si vyměnili byt s rodinou Jedličkovou, jež tam žila spolu s Čampulovými a tísnila se v bytě 1+1. „Potom přišel pan Marchal a povídal: ‚Vy jste nám tam poslali pěknou rodinu! Ježíš marja!‘ Ona [paní Jedličková] byla z těch národních hostů, no, to bylo,“ vzpomíná Jitka. „Národní hosté“ byli uprchlíci z východního Pruska a Slezska, kteří prchali před postupující Rudou armádou.

V Kaplici žily různé skupiny obyvatel. Největší skupinu tvořili, jak uvidíme, po druhé světové válce Češi. Byli to jednak místní starousedlíci, ale také nově příchozí obyvatelé z nejbližších vesnic (jako byly např. zmíněné Netřebice či Soběnov). Byli to také státní úředníci. „Ty většinou zabrali ty vilky v tej ulici plukovníka Fanty (pozn. autorky: dnes Gen. Fanty),“ říká Jitka a vzpomíná na osidlence ze vzdálenějších míst českého vnitrozemí, které považuje za primitivní.

„Ježíš marja! [směje se] Jaký obyvatelé? Většinou, jak bych to řekla... To byli nejvíc Zliváci, jak je Zliv u Budějovic, těch tady bylo jako čmelíků. Ty obydlovali zemědělský usedlosti, protože ten, kdo měl zemědělskou usedlost, tak ten domek dostal zadarmo, a k tomu... potom bylo na náměstí veliký shromáždění a tam dostávali dekrety na půdu. Tak to byla Zliv. A většinou... abych vám řekla, většinou to byla spodina. Chudý. Já jsem mamince říkala: ‚Mami, kde se to bralo? Kde se to tady vzalo?‘ Já tu byla tak nešťastná. Takový obyčejný lidi. Ty Zliváci, co měli pět dětí, anebo byli nekulturní. Jako ten Šiponský nebo Borovka. No různý. Ten Šiponský, ten teda... vynikal... protože tenkrát byl ples národních socialistů a on tam přišel v dřevákách, slámu měl za sebou, jo, prostě v tom pracovním, co byl ve hnoji někde, tak v tom přišel na ten ples. Tak tím chtěl jako nějak provokovat, nevím.“

Předávání vlastnických dekretů, o nichž se Jitka zmiňuje, byla vždy prý velká sláva. „No, pak to všichni dali do JZD, protože hospodařit neuměli, protože oni zemědělci nebyli, ty, co sem přišli, většinou, mysleli si, bůh ví jak to neporoste samo, bez práce, kor ty Zliváci. Tak ty to potom dali do JZD.“ Karel nabyl stejného dojmu: „Ona spousta těch dosídlenců byla třeba ze Zlivi a v životě neviděli dobytek a teďkon, najednou prostě zabrali, dostali... Měli krávy, pole a nevěděli, co s tím. Tím to prakticky se uspíšilo tady, to je můj názor s odstupem, že se udělala JZD a všichni utíkají do JZD, protože se zbavili zodpovědnosti.“

S tím, že se realita v zemědělství rozcházela s očekáváními, má zkušenosti také sám Stanislav. Študlarovi netoužili po ničem velkém. Stačilo jim jen něco, co by je uchránilo před případnou bídou

⁶⁹⁸ Jitčiným rodičům počátkem 50. let však přišel dopis, aby uvolnili byt v Dlouhé ulici příslušníkům SNB a StB. Zachránilo je nakonec to, že Jitčin manžel byl důstojníkem čsl. armády. Jitčini rodiče si navíc chtěli koupit dům v ulici gen. Fanty. Ale protože Jitčin otec nevstoupil do KSČ, byl jako kupec upřednostněn pan Eliáš, četník ve výslužbě, který, ač byl taktéž původně národní socialista jako Jitčin otec, do strany vstoupil. „Rozhodně tady byla protekce těchletých lidí, co vstoupili do KSČ. Ty druhý jako byli tady trpěný, to je fakt, no, ale jako vám říkám, můj... i když náš táta taky nedržel pusu, to je vono. Ten v tej hospodě, on chodíval do hospody, a nedržel pusu. To se zase doneslo někam takhle... Ale kdo byl jako i jinýho smýšlení, tak se mu tady nic zlého nedělo, to ne,“ vzpomíná Jitka na politický vývoj po druhé světové válce. V Kaplici byly čtyři politické strany a každá z nich sídlila na jednom rohu kaplického náměstí. Národní socialisté měli sekretariát, kde je dnes PC servis, KSČ měla sídlo v budově Komerční banky, sociální demokracie byla v podloubí vedle galanterie U Světých, kde se dnes prodávají chovatelské potřeby a lidovci měli kanceláře tam, kde je dnes Klenotnictví a Šperky u Mocků. Komunisté se později přesunuli do větší budovy vedle fary. Ve volbách v květnu 1946 vyhráli komunisté s více než 50 % (viz s. 56).

a co by zvládli obhospodařovat. „No, nezvládli, jsme to nešli dělat s bráchou,“ konstatuje Stanislav. Jeho otci bylo v době příchodu do pohraničí 45 let a byl již těžce nemocný, prodělal několikrát zápal plic. „Měl pľlku plic mrtvou a von to nemoh udeřchat.“ Sám na to tedy nestačil a Stanislav s bratrem Václavem si nakonec raději vybrali práci mimo zemědělství. „Dělal jsem první rok, nějaký čas v tom zemědělství. Ty první žně. A to zaseli ještě Němci! A my už jsme to sklízeli. Žito jsem síkl, to si pamatuju, namoh jsem se tak, že musel ke mně doktor. To víte, byl jsem kluk, slabej no,“ vzpomíná Stanislav. Otec mu nakonec pomohl sehnat práci na dráze, kde zůstal až do důchodu.

Někteří Češi se o své přidělené hospodářství od počátku nestarali. Stanislav vzpomíná:

„Na to osídlení já se díval tak v mejch letech, že tam šli lidi ukrást, co se dalo. Kteří neměli vo práci na poli, v zemědělství vůbec představu, co znamená dělat. Jenom krást, chlastat. Pili, pili, krávy, co tam byly po Němcích, rozprodali, vodehnali je do Vyššího Brodu, když už je tam normálně řezník nechtěl na maso, tak to dávali na nucený výsek. To byl takovej ten výsek masa, kdy byly ty zvířata poraněný, ale tohle bylo zdravý, dobrý, za pár korun. A tam seděli, hospoda Primátor ve Vyšším Brodě, tak dlouho chlastali, až to prochlastali, co vydělali. To byla převážná část Čechů. Ale to zas časem se to nějak... pamatuji, že byla taková jako prověrka vod komunistický strany a že ty nespolehliví museli pryč.“

Stanislav má na mysli prověrku národních správců (viz s. 25-26). Jak probíhala, si však nepamatuje. „Já myslím, že to určovala obec tenkrát. Asi ten starosta to znal, co tam byl, ty lidi dobře... tak tomu dával podnět asi. Asi určitě. Nějaký Nosek tam byl starostou.“ Po této prověrce byl tedy nespolehlivým osobám přidělený majetek odebrán (mj. také Stanislavovu švagrovi)⁶⁹⁹ a očekávalo se, že pohraničí opustí. Mnozí odcházeli „s dluhem! S dluhem! Protože to, co osídlili, ty statky, kde byl dobytek a všechno, to prodali, všechno prodali, všechno prohospodařili. A nějaký Mrkáček, ten měl hospodu, pětadvacet kusů hovězího dobytka, 2 páry koní tam bylo k tej hospodě a pole 20 hektarů. No, tak ten si vysloužil Jáchymov, 20 let basy, no, splácet dluh za ten dobytek, co prodal samo sebou.“

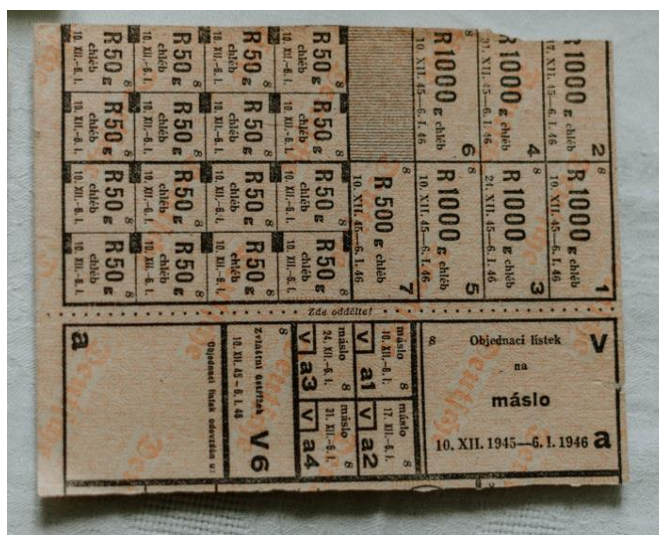
Také Jitka a Karel si vzpomínají, že osídlování neprobíhalo vždy ideálně. „To v tom pětačtyřicátým roce... Třeba to železářství v Kostelní ulici, tam je dnes elektro... On byl odněkad z Besednic, tak o tom si rodiče tenkrát povídali. Tak ten přišel, neměl nic, tady si sehnal vlek, traktor a začal

⁶⁹⁹ Stanislavův švagr se narodil ve Vídni, ale vyrůstal za Netolici, kde ho vychovávala teta. Žili v pastoušce, v domě určeném nejhudším lidem a sirotkům. Později sloužil jako kočí u stejného sedláka jako Stanislavova sestra Božena, která otěhotněla, a tak se vzali. Během druhé světové války ji údajně fyzicky napadl, protože si našel milenkou, a polil ji kyselinou solnou, aby oslepla. Toto napadení nijak neřešili, protože prý údajně vykřikoval, že je u SS – věřili by jemu. Když se usadili v Horním Dvořišti, začal pracovat u SNB. Odtud byl však brzy vyhozen a pracoval v JZD s koňmi. Božena s ním neměla jednoduchý život. Měli spolu čtyři děti, a protože velkou část svého výdělku propil, chodila si pro peníze či pro jídlo ke svým rodičům. Když jim byla usedlost nakonec odebrána, protože špatně hospodařili, mohli se nastěhovat do původní usedlosti osídlené Stanislavovým a Boženiným otcem. Jestliže je pravda, že Boženin manžel spolupracoval před válkou s nacisty, je zvláštní, že se mu podařilo získat usedlost v pohraničí, v němž byly vyžadovány jen státně a národnostně spolehlivé osoby. „Už vo tom režimu si můžete udělat úsudek, jak je možný, že z jedné strany přišel na Hitlera, ne, a z druhý strany, jestli byl komunista, já vám ani nevím. [...] No, někdo mu musel dát posudek, no,“ říká Stanislav.

rabovat. To byl opravdu zlatokop...“ vypravuje Karel. „Vedle jak byl Jihostroj, dneska z toho udělali ubytovnu, tak v tom baráku, tam jako prej byl obrovskej sklad, to byla firma Simon za války a ty byli dole v Dlouhěj ulici, a tam jako ten Němec v roce 41 si postavil velkoobchod od chlastu počínaje, mouku všechno, a tam někdo dělal národního správce v pětáctýřicátým, když toho Němce vystěhovali, takže tam se říkalo, že se tam leccos... jak se říká, pod rukou prodávalo, kšeftovalo...“ Jitka vzpomíná: „Já když jsem byla na tom národním výboru, tak vím, že třeba měl jeden dům a potom měl druhěj dům a pak zmizel. Brali si tam něco a pak zmizel. Nebo nezapltil něco a zmizel. Takoví tu byli, to jo. Co já vim, tak pár... To se nechávalo bejt.“ Také dle Karla se jednalo spíše o ojedinělé případy.

Kaplice byla víceméně úspěšně osídlena – osídlenci dokázali početně nahradit vysídlené Němce a většina lidí se zde usadila natrvalo.⁷⁰⁰ Kaplice patřila vůbec k nejméně atraktivním částem celého okresu. Jednalo se o okresní město, které leželo nejbližší vnitrozemí a skýtalo možnost získat kromě zemědělských usedlostí také řadu podniků (viz s. 65-66). Lidé zde měli vše, co k životu potřebovali. Byly zde obchody, hospody a školy. „Prakticky po válce bylo všechno na potravinový lístky. Naši měli tu výhodu, že si vyráběli ty potraviny sami, takže já jsem nikdy žádnou újmu nepoznával. Tak se chodilo na ty lístky, a když si chtěl někdo koupit boty, tak na to musel mít peníze,“ vzpomíná Karel.

Obrázek 15: Potravinové lístky na máslo a chléb

Přídělový systém fungoval až do roku 1953, ale ani Jitka nepamatuje, že by lidé trpěli nedostatkem. „Stály se fronty, to je pravda, ale to množství, který jste měla, tak jste dostala. Ty potravinový lístky byly na všechno. Na vajíčko, na

Zdroj: Soukromý archiv Jitky Čampulové.

cukr, na mouku, na nitě, na boty, na šaty... Prostě na všechno, na všechno. Uhlí jste dostala na přiděl, dříví jste dostala na přiděl. No, moc toho... Bylo to akorát tak, že jste neumřela.“ Jitka, která má ještě dnes doma potravinové lístky uschované (viz Obrázek 15), vzpomíná, že v důsledku malého množství kvalitních potravin, které lidské tělo potřebuje, trpělo hodně lidí např. tuberkulózou.

⁷⁰⁰ Ač došlo k úbytku obyvatelstva (asi o 25 %), početně nahradili čeští osídlenci téměř všechny Němce. Roku 1930 žilo v Kaplici celkem 2216 obyvatel čsl. státní příslušnosti (562 Čechů, 1643 Němců a 11 osob jiné národnosti). Roku 1949 žilo ve městě Kaplice 1655 obyvatel, z nichž 1591 bylo české národnosti, 7 osob slovenské národnosti, 1 osoba bulharské národnosti a 2 osoby byli lužickosrbské národnosti. SOKA Český Krumlov, fond MNV-108 Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. II/1b-1, k. 12, *Soupis obyvatelstva v Kaplici; rozdělení podle věku a pohlaví*, 14. prosince 1949.

Obrázek 16: Stanislav na vojně, 1951

Zdroj: Soukromý archiv Stanislava Študlara.

Ale lékařská péče byla v Kaplici na svou dobu výborně zajištěna a lékařů zde byl dostatek. Ordinoval zde např. zubař Václav Kahovec, kterého zmiňoval již Stanislav, a jako osídlenec sem přišel doktor Bíca z Českých Budějovic.⁷⁰¹

Ač také Horní Dvořiště nabízelo osídlencům dobré zázemí (viz s. 153), nakonec se potýkalo spíše s odchody osídlenců. Avšak v jeho případě (jedná se o nejjihněji položenou obec v Čechách, kterou od hranic s Rakouskem dělí pouze 1,5 km⁷⁰²) na tom měl podíl také vznik železné opony v podobě zřízení hraničního a zakázaného pásma, a tedy i všudypřítomnost Pohraniční stráže.⁷⁰³ Ze zakázaného pásma se museli všichni lidé vystěhovat a do hraničního pásma bylo potřeba povolení (viz s. 21, 68-69). Ostatní dráty byly v Horním Dvořišti postaveny počátkem 50. let⁷⁰⁴ a důsledkem jejich výstavby zanikaly okolní vesnice, např. Svatomírov. „Zanikaly ty obce, který byly v tom hraničním

⁷⁰¹ „Zabral si tu vilku tamhle nahoře, jo, ten ji měl asi dva roky zabranou a pořád se sem nechystal, tak vím, že jsem ho jednou nějak, protože jsem měla ty byty na starosti, že jsem mu napsala taky, jestli nepřijde, že už tu vilku držet nebudeme pro něj, že se to dá někomu jinýmu. Takže on se sem potom nastěhoval a zůstal tady,“ vzpomíná Jitka a dokládá, jaký zájem byl vlastně o lékaře a jak si je společnost předcházela. Dalším lékařem osídlencem byl doktor Koudelka původem z Prahy. V polovině 50. let sem dojížděli také gynekologové z Trhových Svinů a Českých Budějovic. Již před válkou zde ordinoval doktor Šimůnek a také jeden židovský lékař. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 280.

⁷⁰² Nedaleko leží dva hraniční přechody v Dolním Dvořišti a ve Studánkách a přímo v Horním Dvořišti se nachází železniční přechod do Summerau.

⁷⁰³ Stanislav vzpomíná: „To hraniční pásmo... postavily se dráty, bylo v tom zkraje vysoký napětí. Pět-átřicet tisíc voltů. Tam, když jste se dotkla, tak z vás zbylo jen drobet popela. To se vyrušilo potom. Pak se to přeposouvalo, jako sem do republiky, a pak tam bylo jenom signalizační zařízení. Takže když sem někdo došel, tak brnknul nebo se dotknul nějakého drátu, a vystřelila raketa, no, byl poplach. Péesáci nasedli, jeli, takže neměl šanci utéct, ale kdo utek, tak měl ohromný štěstí.“ Útek se podařil dvěma lidem, ale ještě předtím, než byly hranice střeženy ostatními dráty. Jeden řídil traktor a druhý byl schován v hadrech pod sedačkou. Přes Edelmühle dorazili do Rakouska. Jeden z nich se následující den vrátil. Plno lidí ale štěstí na úspěšný útek nemělo a mnoho z nich na hranicích zemřelo. Zastavili je buď dráty s elektrickým napětím, anebo příslušníci PS, kteří byli rovněž mezi oběťmi – počet usmrcených strážníků a dalších příslušníků ozbrojených sborů se odhaduje na 300-400. Celkový počet osob usmrcených v letech 1948-1989, ať usilovaly o překročení hranic či nikoli, se pohybuje okolo tří set (a pravděpodobně nejsou všechny případy evidovány). MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu*, s. 79.

Například v roce 1960 došlo v Cetvinách k jedné z nejtragičtějších událostí. Hranice se zde pokusili přejít tři bratři, Josef (18 let), Helmut (17 let) a František (15 let). Při svém pokusu o útek však spustili signalizační řízení. Když na místo přiběhli pohraničníci, Helmut udělal osudnou chybu – vykročil směrem k nim. Velitel zřejmě situaci špatně vyhodnotil a zahájil palbu ze samopalů. Helmut i Josef zemřeli. František byl zatčen, ale nakonec byl propuštěn a obvinění proti němu staženo. Jak vysvětluje Jan Ciglbauer, „soudit patnáctiletého kluka, který přihlížel smrti dvou svých bratrů, bylo asi i na tuhle dobu silné kafe.“ Ještě po roce 1989 se případ znovu otevřel u soudu. ZAJÍČEK, Zdeněk a Andrea POLÁKOVÁ. Na hranicích zastřelili bratry ve věku 17 a 18 let, pak zmanipulovali důkazy. Případ řešil soud až po revoluci. *Český rozhlas – České Budějovice* [online]. 2020. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/na-hranicich-zastreli-bratry-ve-veku-17-a-18-let-pak-zmanipulovali-dukazy-7459709>.

⁷⁰⁴ Drátěné zátarasy s elektrickým napětím vznikaly po zřízení zakázaného pásma od roku 1951. MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu*, s. 89; KREISSLOVÁ, Sandra. Každodennost v blízkosti „ostatných drátů“ ve vzpomínkách obyvatel česko-rakouského pohraničí, s. 59.

pásmu. Ty obce byly bez elektriky, tak to žádnéj neosídlil. To zůstalo prázdný, no. A tam se různý lidi schovávali, že jo, tak se to takhle řešilo.“

Stanislav zde naráží na představu, že se v prázdných domech po Němcích ukrývají „nepřátelské živly“, což byla komunistická propaganda. Řešením bylo domy zbourat (viz s. 63).

Demoliční četa sídlila v Kaplici. *„Prakticky když se stavělo Lipno, tak to byli tzv. demoličáci, a tady jak jsou lesy⁷⁰⁵, tak ty demoličáci, to byli vojáci, a tady měli svoje sídlo a odtud prakticky vyráželi a měli za úkol zbourat hlavně na tom Lipensku. Část se toho rozebralo, část se toho rozkradlo, část se toho zlikvidovalo. A kdo to neosídlil, tak hlavně v tom pohraničí tyhle ty demoličáci likvidovali, ale jako... jsem to tak bral... měl jsem je tu naproti,“* vzpomíná Karel, který se do hraničního pásma podíval až po sametové revoluci. Tehdy vůbec poprvé navštívil Pohoří na Šumavě (dříve Puchér, něm. Buchers), kde před válkou stavěl kamna jeho otec.

V Kaplici se domy bouraly zcela minimálně a díky úspěšnému osídlení nezanikaly ani nejbližší okolní vesnice, tudíž Karlově a Jitčině pozornosti tento vývoj víceméně unikal. Navíc Jitka měla ke Kaplicku zpočátku velmi lhostejný vztah. *„Mně to nepřirostlo k srdci, když jsem tu nebyla,“* vysvětluje.⁷⁰⁶

V Horním Dvořišti byl kulturní vývoj přerušen hned dvakrát – jednak vysídlením německého obyvatelstva a pak následným odlivem osídlenců. Symbolickým zničením společenského života bylo zbourání 26 domů v Horním Dvořišti, 7 domů v Českém Heršláku a zničení celé osady Edelmühle a okolních samot, jež byly součástí obce. V prvních poválečných letech (s výjimkou pár prvních měsíců) to zde ale žilo. *„Hrály se... i divadlo pamatuju, kino tam bylo pěkný, zábavy, hasiči existovali dost. Potom to JZD, tam ty babky vždycky něco pořádaly, nějaký ty mejdany nebo bály, dost tam bylo. Různý ty oslavy, první máje a potom dožínky. Ted' tam není nic. Ted' je to tam mrtvý úplně,“* říká Stanislav.

Kultura se pomalu zvedala také v Kaplici, zde ale její vývoj už opětovně přerušen nebyl. Prvně se konaly jen již zmíněné plesy, bály a tzv. čaje (zábavy). *„Ve středu, v pátek, v sobotu, v neděli byly čaje, ty byly prima. To jsme parta těch sokolek, tak to jsme chodívaly na ty čaje odpolední, tak to jsme se vytancovaly dost. Ty sály byly vždycky plný. Ten hlad po tej kultuře a po tom pohybu, ten byl,“* vzpomíná Jitka. Lidé po letech války prahli po kultuře, pohybu a veselí. Ale kino, které se předtím dle Karla nacházelo v kasárnách, bylo zrušeno, a znovu vybudováno až v 60. letech. Ani divadlo, jak již bylo zmíněno, v Kaplici nebylo. Když byla časem zřízena kulturní komise, v jejím čele stála paní Matoušková, která přišla do Kaplice z Českých Budějovic. *„Takže jakýž takýž poněť měla o nějakéj kultuře, tak sem zvala takový ty [směje se] jak bych to řekla... nebyli to herci, byli*

⁷⁰⁵ Karel má na mysli budovy, které stojí kousek za jeho domem, kde dnes sídlí lesní technické služby. V domě žije od roku 1959.

⁷⁰⁶ Jitka si vzpomíná na zničení dvou domů Na Bělidle pod kostelem sv. Petra a Pavla či na zničení Blábolilova mlýna. Mlynář Blábolil byl vůbec prvním poválečným starostou, ale pouze na jeden den. Jitka se kamarádila s jeho dcerou Věrou. *„Ta Věruška byla taková, jednak byla sama, jedináček, a byla bohatá, že jo, takže když jsme chodívali tancovat, tak říkala: 'Já s vámi jít nemůžu, já jsem Věra Blábolilová, já s vámi jít nemůžu tancovat, vy jste jenom voják.' A učila se jezdit na koni, musel ji doprovázet důstojník.“* Věra se nakonec provdala za lékaře Pelecha z Trhových Svinů a společně emigrovali do Ameriky. Později bylo v místech mlýna vybudováno rehabilitační středisko Jihostroj, jež dnes funguje jako ubytovna. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě*, s. 216.

to... *Estráda, jo, byly to estrády*⁷⁰⁷. Ty tady byly pořád,“ vzpomíná Jitka. Dvakrát sem bylo pozváno také Jihočeské divadlo, ale herci sem nechtěli kvůli nevhodným prostorám jezdit. Později se ale začali divadelnictví věnovat místní obyvatelé – kulturní život se snažil mj. oživit i Karlův starší bratr Josef, který se znal s Jitkou. „*Tady bylo JKP, to byl Jednotný klub pracujících, [...] tak tam hrál právě Pepík Mrzenů s Vencou Matrasovým divadlo loutkový. To bylo pro děti vždycky v neděli dopoledne,*“ vzpomíná Jitka. „*Bratr Josef byl starej divadelník. Docela na úrovni bylo divadlo to ochotnický... hráli jako... i moje žena se do toho zapojila, když jsme se nastěhovali do Kaplice. To bylo v roce 56. A učitel Sypal měl zase dětský divadlo,*“ říká Karel.

Divadelní představení se hrála v bývalé německé „Turnhalle“ (viz Obrázek 17), ve které se nacházelo i plátno a na jejímž místě bylo právě později vybudováno kino. „*To byl všestrannej sál, v zimě se tam dělaly šibřinky*⁷⁰⁸, *bály se tam dělaly, hrálo se tam divadlo nebo tělovýchovný akademie, skákali jsme na pódiu přes madla, přes koně...*“ popisuje Karel. Konaly se tam, jak vzpomíná také Jitka, sokolské slavnosti a akademie. Sokol, jehož členy byli Mrzenovi a Pivcovi už od dětství, byl v prvních poválečných letech jediným kulturním zpestřením společenského života. „*Když jsme potom přišli sem do Kaplice a tady se taky udělala ta jednota sokolská, holky všechny byly sokolky, co jsme tady taky měly večer dělat, protože tady nebylo nikde nic, tak jsme chodily do toho Sokola dvakrát tejdně,*“ vzpomíná Jitka.

Právě zde se Jitka nejčastěji setkávala s ostatními osídlenci a místními starousedlíky. Jitka k nim – a zejména tedy k Čechům, kteří z pohraničí před Němci roku 1938 neutekli – chovala značnou nedůvěru. Zнала je před válkou a znala je po ní, ale už se na ně dokázala dívat stejnýma očima. Uvádí to na příkladu pana Mareše, jehož žena byla Němka. „*On byl sokol, v Sokolu výborně cvičil. No, co ten dokázal ještě na hrazdě a na kruhách, na radlech, to bylo úžasný. To byl sokol. A jak moh... já... já zase nechápu tohleto, ten přerod tý mysli, že on moh volit toho Henleina nebo toho Hitlera* (pozn. autorky: je to pouze Jitčina domněnka). *A že jemu se nic nestalo. Když všechny sokoly zavírali, postříleli je. Kdo byl v organizaci Sokol, tak... On byl tady sokol. [...] Nevim. Já těmhletěm lidem nevěřim. Těm jsem nikdy nevěřila.*“

Vypravuje, že po válce s panem Marešem nikdy nemluvila.

Obrázek 17: Turnhalle v Kaplici (dnes na místě kino)

Zdroj: Soukromý archiv Vladimíra Fuchse.

⁷⁰⁷ Estrády byly zábavná představení složená ze scének a hudebních čísel. Srov. Estráda. *Akademický slovník současné češtiny* [online]. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/estr%C3%A1da/0/22229>.

⁷⁰⁸ Šibřinky byly plesy, maškarní bály, masopusty a tancovačky pořádané sokolskými jednotami. Viz více Šibřinky – sokolské plesy, bály, tancovačky. *Česká obec sokolská* [online]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/projekt/sibrinky>.

„Když jsme potom měli třeba... jak byl výbor, tak já jsem byla taky v tom výboru Sokola a měli jsme schůze u toho pana Mareše. Ten se mi nikdy nepodíval do očí. Nikdy ne. Nikdy na mě nepromluvil, nikdy. S ostatními mluvil, ale se mnou ne. Dyť jsem byla malá holka, ne. Jestli se styděl... nebo měl špatný svědomí. Víte... protože jak jsme tady byli, on tady byl, já jsem tady byla (pozn. autorky: před zářím 1938), jo, tydle ostatní [osídlenci] tu nebyli. Ty byli noví. Kdežto já už jsem tady byla před válkou a znala jsem ho, že on byl sokol.“

Karel líčí, že zůstavší Němci to neměli leckdy i několik let po válce jednoduché.⁷⁰⁹ V Kaplici zůstalo 54 osob německé národnosti.⁷¹⁰

„Víte, že ani bych říct nemoh, jestli z důvodu nějaký profese, důležitosti, ale nevím. Já ani nevím, jestli byli před válkou Němci, nebo jestli už byli Češi, nebo to byli smíšený rodiny. Třeba v Novohradské ulici, ten Smolík, to si pamatuju, nebo starej Bittengel, ten byl ve wehrmachtu... jeho rodiče se dali k Němcům a on musel rukovat. Zrovna tak ten Smolík... Jak se dal jeden k Němcům, okamžitě rukoval, jestli uměl německy nebo ne, to nebylo důležité. A ty tady zůstali no, ty smíšený manželství [...] Mně bylo 13, to vyvstávalo na povrch později, když jsem dělal ve fabrice, tak najednou řekli, že starej Bittengel, on přišel teda z Rožmitálu [na Šumavě], tak že prej byl ve wehrmachtu. Některý mu to měli za zlý, já jsem říkal, že on za to nemohl, ne... prostě musel rukovat, jestli chtěl nebo nechtěl.“

Na rodinu Smolíkovu si pamatuje také Jitka. Dle ní byla nejčastějším důvodem, proč směli Němci v Kaplici zůstat, smíšená manželství.

„Jako ten Mareš byl Čech a ona byla Němka. Mrzena byl Čech a ona byla Němka. Naše maminka, ta měla takovou průpovědku: ‚Když si Němec vezme Češku, tak poněmčí celou rodinu. A když si Němka veme Čecha, tak poněmčí celou rodinu.‘ Tak je to. Že to znala ze zkušenosti, z té Šumavy. Tady ty Jaklovi, jak bydleli, ten barák se potom zboural, ted' je tam hospoda u kaštanu (pozn. autorky: Pizzerie Pod Kostelem), tam byli Jaklovi. On byl Čech, ona byla Němka. Ale ona se naučila česky teda. Uměla pěkně česky, opravdu.“

Jitka ani Karel si nepamatují na žádná restriční opatření (viz s. 29-30), která by pro osoby německé národnosti platila. Karlova matka, jejímž rodným jazykem byla také němčina, zřejmě ani nečelila diskriminaci. Z příběhů vysídlených Němců však víme, že i v Kaplici museli kupříkladu nosit pásku s písmenem N.⁷¹¹ Je možné, že v případě smíšených manželství to nebylo aplikováno

⁷⁰⁹ Byli i tací, kteří prohru nacismu neunesli (viz s. 78 a 138).

⁷¹⁰ Roku 1949 žilo ve městě Kaplice 1655 obyvatel, z nichž 1591 bylo české národnosti, 7 osob slovenské národnosti, 1 osoba bulharské národnosti a 2 osoby byli lužickosrbské národnosti. SOkA Český Krumlov, fond MNV-108 Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. II/1b-1, k. 12, *Soupis obyvatelstva v Kaplici; rozdělení podle věku a pohlaví*, 14. prosince 1949.

⁷¹¹ Dokládá to ve svých vzpomínkách pamětník Josef Schicho, který se v dětství kamarádil s Karlem Mrzenou. Viz MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 45-52.

a například u Karlovy matky hrálo roli i to, že Mrzenovi byli opravdu považováni za českou rodinu (děti chodily do české školy a byly jako Češi vychovávány).

Zřejmě i proto vycházeli Mrzenovi s ostatními obyvateli dobře. „Úplně to šlo, s tím nebyl žádný problém. Já, rodiče s tím neměli žádný problém. Tehdáž se na to nekoukalo, jestli je někdo z jiné třídy nebo... po válce měli všichni nahou prdel, jak se říká,“ vzpomíná Karel. Podle Jitky se však někteří zůstavší Němci drželi spíše mimo nově vznikající společnost. „Ty drželi tak spíš, si myslím, ty se moc ne to... No, tak mluvili jako s lidma, ale že by se nějak kamarádili, tak to ne.“

Podobnou zkušenost měl zpočátku také Stanislav. Atmosféru, která po jeho příchodu v Horním Dvořišti panovala, popisuje jako podivně klidnou. „Takový jako zamlklý všechno. Ty Němci nemluví, ty se spíš schovávali, báli se asi násilí nebo něčeho, takový jako nic moc kamarádký, akorát těch pár opilců se scházelo, a jinak ty lidi byli doma.“ Nakonec se mu ale se starousedlými osobami německé národnosti skamarádit podařilo. „Na čísle 4 bydlel děda s bábou, měl dvě dcery, ty byly devatenáctiletý. S těma jsme se chodili koupat do [Českého] Heršláku do rybníka. Ony nás tam pozvaly.“ Společně hovořili německy, protože děvčata moc dobře česky neuměla. „Snažily se. Někteří starší Němci uměli česky, protože to tam žilo pohromadě, tak taky uměli trochu, no.“⁷¹²

Dokonce se zdá, že Študlarovi právě s Němci vycházeli vůbec nejlépe, a zejména si cenili jejich pracovitosti, jež je s nimi často spojována (viz s. 17, 149). Někteří čeští osídlenci neměli o práci příliš velký zájem: „Vávra jak tam byl, ty kluci, ty rostli taky jako prasata. Táta pil, kluci pili, oni chodili po stavbách, nechtěli dělat a furt jenom pít, pít, pít. Proč no?! Nebyli jako nějaký takový společenský.“ Podobný přístup měl mj. i Stanislavův švagr (viz s. 157).

Kromě starousedlých Němců, Čechů a nově příchozích osídlenců z českého vnitrozemí žili v Horním Dvořišti také reemigranti z Rumunska. Ti se zde začali usazovat od roku 1946.

„Protože tam žádný nešel do pohraničí, tam se prokazovalo spolehlivý a nespolehlivý, ne, takže... Tam bylo spoustu baráků prázdných, no, a to víte... Tam se rozbilo okno, tam teklo do střechy, žádný to nespravil, tak vono to vlastně chátralo, padalo, tak bylo třeba něco... Tak vláda nařídila tenkrát dosídlit ty Rumuny tam. No, to dopadlo nešťastně. Ty tam přišli zas kopat, hledat poklady, ne dělat, pít a pít! Jenom takhle. No zoufalý... Od starších lidí po děti, všechno v podnapilém stavu. No, pak ten režim se nějak utah, že jako museli jít dělat, založily se JZD, tak šli dělat do JZD. Těm lidem, co tam zůstali, vadilo to rozkrádání těch prázdných baráků. Okna rozbíjeli, kopali, furt hledali nějaký poklady, ono tam nic nebylo. Ty Rumuni takhle pod oknem ty zdi bourali a pořád hledali. Ty doslova tam přišli rozkrádat. Chodili z baráku do baráku, když to tam rozkopali, rozmlátili, tak šli do druhýho zase. Ten osídlovací komisař Kropáček jim to dával, no. [...] Zkrátka dělali se ty komisaři, ty osídlovací. To byli takoví partyzáni, no, blbý jak necky, blbý doslova! A ty takhle žili, takhle manipulovali se státním majetkem, protože my jsme se komunisti dostali k moci.“

⁷¹² Obec Horní Dvořiště (tj. včetně Českého Heršláku) byla skutečně před druhou světovou válkou téměř z poloviny česká – žilo zde 944 Němců a 402 Čechů. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, s. 143. O zdejším předválečném česko-německém soužití vypovídala např. pamětnice Maria Schartmüller z Českého Heršláku, viz MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 52-61.

Stanislav rumunské Slováky vnímal jako nejhorší možné osídlence. Kromě nich přicházeli do Horního Dvořiště také Romové: „*To je to samý. To je z bláta od louže,*“ říká.

„Nejhorší lidi tam byli ty dosídlenci druhý, ty rumunský Slováci. To bylo... jestli byli dva z nich trochu slušný. No, ty ženský... na-pi-tý! Jěžiši, to bylo. [...] Ten Moka, to byl slušnej poměrně člověk, vedle nás tam byli ty druzí, to byli prasata. To byli lidi, který bydleli, jak říkal ten Moka, že jim na těch rumunsko-slovenskejch hranicích dali kousek lesa, museli to vyporážet, vykopat pařezy a udělali si tam políčko, aby si tam mohli zasadit kukuřici, aby byli živi, jinak že by byli umřeli hladu. Takhle tam žili v těch lesích. To byli voni, co přišli sem na to dosídlení. Tak to víte, kultura žádná, hygiena taky nic moc.“

Ačkoli je pravda, že v Rumunsku žili skutečně v horších hygienických podmínkách, než na jaké byli lidé zvyklí v ČSR, a že jim zejména po zdravotní stránce způsobovaly mnoho komplikací a kupříkladu zvyšovaly porodní či kojeneckou úmrtnost, ve svých domovech se snažili udržovat pořádek a čistotu a rozhodně neplatí, že žili bez kultury – Češi i Slováci si v Rumunsku dokázali po několik generací udržet vlastní jazyk, zvyklosti, tradice a náboženství.⁷¹³

Alkoholismus, o němž Stanislav hovoří, je skutečně s reemigranty často spojovaným problémem (viz s. 50) a – dle Stanislavovy zkušenosti – zřejmě oprávněně.

„Oni si to pálili doma tu kořalku. Jak se vaří cukr, melasa se to jmenuje, takový černý je to, sladký, a voni si to brali domů z tý stáje a vařili z toho tu pálenicu, jak říkali. Nalili to do hrnce s vodou a do toho velkého hrnce dali menší hrnec, tam dali tuhletu... co bude pálit, aby se ta voda vařila, a jak se odpařoval ten líh, tak nahoru dali lavor, umyvadlo, jak bylo to plechový takový ruční, a obalili to hadrem, aby to neucházelo, a tak to tam potom kapalo do toho. Ono to bylo takový tmavý, smradlavý. Fuj.“

Jejich společné vztahy byly přitom bezproblémové. „*Já neměl nikdy s nima nic. Ne, ne, ne. Spíš mě brali tak jako, že kolikrát potřebuje ten něco povopravit nebo tak... ale jinak ne, ne, ne. Jo, pít, jakmile jsem s nima pil, tak ten byl dobrej, ještě lepší. A to já jsem jako... protože já na pít nejsem, mně je strašně potom.“*

Jitka problém s alkoholem spojuje daleko více s Čechy než s rumunskými reemigranty. „*Akorát jsme měli toho předsedu Jiřího Vítka, ten byl z Prahy, ten byl... dělal na ministerstvu někde v podatelně, pak přišel sem do Kaplice, tady byl zvolenej teda tím předsedou. Ten byl ožralej imrvé. Ten byl opilej a marně tam na něj ty lidi, co chtěli třeba tady nějakou živnost, elektro nebo sklo, tak ty se ho někdy ani nedočkali. Že do toho úřadu ani nepřišel, protože byl ožralej jak slíva.“*

Kaplici rumunští reemigranti neosídlovali. „*Těch rumunských reemigrantů tady v Kaplici moc nebylo. Oni byli spíš v tom pohraničí, osídlili Bujanov, ale Kaplici ne,*“ říká Karel. Jitka si však na pár takových osídlenců vzpomíná: „*Ty reemigranti byli Rumuni většinou, z tý Svatý Heleny. Svatá Helena, to tady bylo, každej se narodil v tej Svatej Heleně. A taky takový chudý. Ale ty si tam drželi v tom Rumunsku takovou tu svojí českou enklávu, takovou skupinu, jo, že uměli česky. Sice měli*

⁷¹³ OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 21, 126-127.

přízvuk jako jinej, ale byli to... byli to srdcem Češi.“ Zřejmě se skutečně jednalo o reemigranty národnosti české a nikoli slovenské, jež osídlovali např. Meziříčí, Chlupatou Ves či Kuří (viz s. 107-131). Svata Helena totiž patřila k vůbec nejstarší české osadě v rumunském Banátu. Po druhé světové válce odtud reemigrovalo 580 osob, což byl nejvyšší počet ze všech českých osad. Tamější obyvatelé byli nejspíše ze všech rumunských obcí nejvyspělejší, protože měli dokonce knihovnu.⁷¹⁴

V Kaplici jich bylo málo, protože volné usedlosti a byty pro ně většinou nezbyly, a tak musely směřovat do částí okresu, které naopak zůstávaly vylištěné. Žadányi reemigranty však byli Češi z Volyně, jimž dokonce někteří zůstavší Němci museli své domy dodatečně uvolňovat. Byl to mj. případ prarodičů pamětnice Marie Blessbergerové (viz s. 97), kteří museli přenechat dům v Široké ulici čp. 176, který stál naproti domu, v němž žili Pivcovi, rodině Papouškových. Jitka, která volyňské Čechy za reemigranty nepovažuje – a potvrzuje tak představu, že se jednalo o elitu, si pamatuje ještě na další rodiny z Volyně. Vzpomíná na ně také Karel:

„Tady byli Češi z vnitrozemí a část volyňskejch Čechů. Ty volyňský Češi ty tady jako byli. To byli ti Meruňkovi... Oni byli zase... ty nikdy nemluvili o tom, jak to v tom Rusku vlastně chodí, ty měli strach. A některý z nich, ty byli vyloženě proruský jako jo. Nějakej Žerníkov... když v roce 68 nás okupovali, tak ten Žerník ten jako dělal prakticky... naši jim vobraceli směrníky, oni nevěděli, kde jsou, a on jim aktivně pomáhal se orientovat [...] A nějakej Meruňka, ten bydlel naproti ekonomce, to jsem poznával potom ve fabrice, ty nikdy o tom jako nehodili slovo, jak to tam v tom Rusku chodí, jak v těch 30. letech je Stalin vyhuboval [vyhubil], 30 milionů lidí hladomorem, o tom se nikdy nezmínili. Asi ti jejich rodiče měli nějakou zkušenost... Tak oni si dávali bacha, že by to pro ně mohlo mít dalekosáhlý důsledky.“

Karel a Jitka se nejvíce přátelili s místními Čechy, starousedlíky či novousedlíky z českého vnitrozemí. Jitka vzpomíná kromě Věry Blábolilové například ještě na Dášu Latnerovou, dceru kulturní referentky paní Matouškové, anebo Marii Leišovou, dceru zemědělského referenta ONV Kaplice. Leišovi byli pravděpodobně starousedlíci.⁷¹⁵ Karel navázal vztahy s těmi Čechy, kteří se po druhé světové válce opět vraceli domů. *„Kamarád Jano Jedličků, ten bydlel dole Na Bělidle, ti se vrátili z Nemanic (pozn. autorky: osada Českých Budějovic) zpátky, ale ne už do toho baráku. Nebo Matrasů se vrátili.“* Ale kamarádil se i se zcela novými osídlenci.

Z Jitčinych a Karlových vzpomínek je tedy patrné, že Kaplice byla skutečně osídlena především Čechy z vnitrozemí, případně pak reemigranty české národnosti. Většinová česká společnost neumožnila, aby se v Kaplici ve větší míře prosadila kultura reemigrantů. Jitka si pouze v případě volyňských Čechů vybavuje tradiční ukrajinský pokrm boršč a to, že Vánoce coby pravoslavní slavili později. Navzdory tomu, že v Horním Dvořišti se rumunských Slováků usadilo více, podobně

⁷¹⁴ OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená*, s. 122.

⁷¹⁵ Leišovi žili v Kaplici již na několika místech roku 1910. SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho malého městečka na Šumavě*, s. 343-359.

jako v Meziříčí či Chlupaté Vsi (viz s. 121), ani tam se kvůli poměrně významnému počtu Čechů jejich zvyky neuchytily.

Stanislav a Jitka se na některé skupiny obyvatel dívali s daleko většími předsudky než starousedlík Karel. Stanislav měl výhrady k některým českým osídlencům a především ke Slovákům z Rumunska. Jitka je měla vlastně ke všem skupinám obyvatelstva. S nedůvěrou se stavěla k českým starousedlíkům, její vztah k zůstavším Němcům byl ovlivněn prožitkem druhé světové války a nové osídlenky z nižších společenských vrstev vnímala jako „burany“. Karel nepovažoval sociální původ a ani minulost ostatních obyvatel za důležité. „*Mluvil česky, tak mluvil česky.*“ Jako jediný prožil druhou světovou válku v prostředí, jež se muselo vypořádat s národnostními spory a složitou politickou situací, a proto si nejspíše uvědomoval, že osudy těchto lidí nejsou černobílé.

Vzájemné vztahy však předsudky zřejmě příliš poznamenané nebyly. „*Normálně jsme jednali s nima, oni s námi. Normálně. To jste musela zapadnout do toho života a musela jít dál, no,*“ říká Jitka. „*Nehádali se, nebo že by si dělali nějaké naschvály, ne. Tady se každý staral o to, aby vůbec žil. Akorát tady ten Šipoňák, to byl vedoucí pohřebního ústavu, tak ten rozlišoval ty pohřby tak, když umřel nějaký takovej jako vznešenější nebo bohatější Čech, tak měl dlouhý doutník, a když umřel nějaký vobyčejnej důchodce nebo nějaký obyčejnej sedlák, tak měl jenom cigáro. Takhle on to rozlišoval,*“ směje se. Obecně by ale řekla, že lidé drželi pohromadě a panovala mezi nimi soudržnost. Ovšem jednotlivé etnické skupiny se pochopitelně stýkaly spíše mezi sebou. „*Nebyly tady mezi nima nějaký třenice nebo něco, to nebylo, ale myslím, že se ty skupiny jako držely, že prostě mají k sobě blízko tyhle ty lidi. Blíž než k tomu druhýmu. Ale jinak s tím vycházeli taky. Prodávali... pak jsem byla na zemědělském odboru, tak si prodávali mezi sebou třeba prasata nebo krávy.*“ Sňatky napříč skupinami se zpočátku prý příliš často neuzavíraly, docházelo k tomu až po několika letech. Také dle Karla společně vycházeli místní obyvatelé dobře a konflikty se začaly objevovat až s rokem 1968, což už však mělo s poválečným osídlováním pramálo společného.

Zajímavé je, že se všichni tři pamětníci – anebo alespoň jejich rodinní příslušníci – aktivně podíleli na obnově českého života v obci, v níž žili, a to jak po stránce kulturní, tak politické. Karel i Jitka byli aktivními členy Sokola. Karlův bratr Josef hrál divadlo a už roku 1945 působil jeho nejstarší bratr Jan jako úředník. V téže roce získala na MNV místo také Jitka⁷¹⁶. Jan Mrzena byl navíc v květnu 1946 zvolen za KSČ na ONV v Kaplici. Na ONV v Českém Krumlově pracoval Stanislavův starší bratr Václav, který byl rovněž, stejně jako jejich otec⁷¹⁷, členem KSČ. Stanislav se ve straně příliš neangažoval a vnímal spíše její nedostatky. Podílel se však na odsunu Němců.

⁷¹⁶ Jitka sama nikdy nevstoupila do strany KSČ (sama byla jen členem Československého svazu protifašistických bojovníků), ovšem její muž ano, a to i přesto, že v únoru 1948 se účastnil manifestací na podporu prezidenta Beneše, na jejichž základě byl vyhozen z Právnické fakulty Univerzity Karlovy. ŠMÍD, Michal. Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně. *Paměť národa* [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>.

⁷¹⁷ Stanislav vzpomíná: „*Můj táta byl taky komunista, protože ten zažil tu bídu první republiky tak krutě, že říkal: 'Teď jsme v ráji.' Jak se měl dobře proti dřívějšímu. Tak věřili jsme tomu, že bude líp. Tenkrát! Tenkrát se věřilo, proto vlastně celej národ zvolil komunisty.*“

Proměny, jimiž si pohraničí po druhé světové válce procházelo, si pamětníci, pod vlivem svých dalších životních zkušeností, připouští různou měrou. Karel a Jitka je přijímali víceméně tak, jak přicházely. Zatímco ve vyprávění Němců je rok 1945 časem nenormality, příběh obou pamětníků dokládá, že prožitky související s tehdejším politickým vývojem byly nejen pro ně, ale zřejmě pro mnoho Čechů natolik silné, že poválečné roky – byť plné dalších demografických a politických změn – byly skutečně jen návratem k běžnému životu. Ač si jsou vědomi uplatnění kolektivní viny, vysídlení Němců zkrátka považují za nevyhnutelný důsledek druhé světové války. Například Jitka si ale na někdejší německé obyvatelstvo ve svém domově dodnes uchovává vzpomínku; na chodbě visí kříž, který zde zanechali původní majitelé. Je sice poničený, ale Jitka jej opravit nechce. Má tehdejší dobu připomínat tak, jak je.

Stanislav si také uvědomuje, že se jednalo o trest za válku (viz s. 150), současně se ale na období poválečného osídlování dívá ze všech pamětníků nejkritičtěji a spíše pohledem vlastním starousedlíkům. Ani jednou neřekne, že byl odsun dobrým rozhodnutím – ba naopak. Skoro jako by pocíťoval lítost nad tím, jaká pracovitost s Němci odešla a jací lidé, kteří tak produktivní nebyli, se na jejich místě usadili.

„Proti těm Rumunům... to udělal stát jednu základní chybu, že dovolil dosídlení pohraničí a rozkrást to, rozbit, co se dalo. Mnohokrát, když byly i nějaký schůze veřejný, tak jsem tam i promluvil, že jsme neudělali dobře, když jako komunistická strana všechno pryč, všechno pryč! Když ty lidi by nám přinesli majetek, že by hospodařili, oni tady pěstovali jenom dobytek na žir, no, a takhle... Ty Němci staří, dobrý lidi, bych řek. Poctiví, velice pracovití. Ty byli jako nevinně v tom, bych řek já. To neudělali dobře. Kdyby je byli nechali tam dožít, tak ty baráky nespady. On by je byl stát třeba opravil, nespady by a bylo to. Já si myslím, že by aspoň obdělávali. Pochopitelně by byli tisíckrát lepší než ti rumunský Slováci. To byla parta teda! Vožralů, to jste neviděla v životě.“

Karel a Jitka tyto dojmy nesdílí. Jako obyvatelé města Kaplice ani nikdy nebyli ve velké míře konfrontováni s tím, jak v periferních částech okresu na přidělených usedlostech hospodařili noví osídlenci a jak je nechávali zchátrat, jen aby je zase opustili.

Vysídlení německého obyvatelstva, které Stanislav tak citlivě vnímá nejspíše díky půlročnímu soužití s odsunutým Němcem Maxem (viz s. 148), mu přitom změnilo život. Študlarovi získali vlastní usedlost, soběstačnost, a pohraničí pro ně představovalo cestu z chudoby. Je ale možné, že ze zemědělství by se vlivem dalšího politického vývoje a modernizačních trendů vymanili i ve svém původním domově.

3.4 Poválečné proměny očima pamětníků – shrnutí

Po druhé světové válce žili všichni pamětníci v bývalém politickém okrese Kaplice, který formoval jejich zkušenost svým charakterem. V porovnání s českým vnitrozemím se jednalo o kraj chudší

a zemědělský. Prožitek poválečných let a proměn pohraničí však ještě významněji ovlivnilo to, z jakého kulturního a sociálního prostředí pocházeli a jak staří byli v době, kdy se tyto zásadní změny odehrávaly.

Nejintenzivněji je vnímali novousedlíci *Jitka Čampulová*, *Stanislav Študlar* a starousedlíci *Karel Mrzena* a *Ida Menzingerová* narození koncem 20. a počátkem 30. let. Jako děti a dospívající prožili všechny klíčové momenty, které k nim vedly. Naopak manželé *Josef* a *Marie Blessbergerovi* se narodili až po roce 1945 a vyprávějí rodinné příběhy. Protože nemají bezprostřední zkušenost s dramatickým vývojem, snáze si jej představují jako smířlivější, s větším vzájemným pochopením. Reemigranti *Ondřej Bandík*, *Štefan Čajan* a *Marie Danielová* vyrůstali v poněkud odlišném a zaoštalším prostředí v Rumunsku. Odtud přesídlili v letech 1948-1949, kdy byly nálady „revolučních měsíců“ již umírněny a pohraničí se pomalu konsolidovalo.

Kromě Jitky Čampulové a Karla Mrzeny patřily rodiny pamětníků k rolníkům. Pamětníci vyrůstali na venkově, s hospodařením pomáhali už jako děti a žili v chudých poměrech. U většiny je také patrné, že politika byla ve stínu socioekonomické situace a někdy dokonce existenčních problémů.

Obrat v životě pamětníků nastal s rokem 1938 a druhou světovou válkou. Na jejím konci se česko-německé soužití nejevilo jako možné, a v pohraničí došlo k vysídlení německy mluvících obyvatel.

Tím se vytvořila „dějinná příležitost“, jak získat majetek bez většího úsilí, a vidina vlastní půdy přilákala do pohraničí většinu nových osídlenců – včetně rodiny Stanislava Študlara a rumunských reemigrantů, usadivších se v odlehlých vsích Novohradských hor. Ty sem ovšem přivedla také představa „návratu do staré vlasti“. Na těžkou práci na poli byli sice všichni zvyklí, ale s obděláváním velkého množství půdy (o 10-15 ha) zkušenosti neměli. Proto většinou zemědělství dříve či později, naskytla-li se vhodná příležitost, opustili.

Přesídlení do kaplického pohraničí znamenalo především pro rumunské Slováky výrazné zlepšení životních podmínek; najednou se ocitli v zemi s vyspělejší zdravotní péčí (třebaže ji ani v závažných případech nevyužívali) a s povinnou školní docházkou, která zvýšila jejich obecně vysokou negramotnost. Také pro Študlarovy bylo pohraničí cestou z chudoby, ale na rozdíl od rumunských Slováků nepřicházeli do prostředí, jež by se od jejich původního domova po stránce ekonomické, kulturní a společenské zásadně odlišovalo. Jiný prožitek měla Jitka Čampulová, která do té doby žila v několikatisícovém městě a v Kaplici se musela vyrovnat s prostotou místních obyvatel. Její rodina se ostatně do Kaplice přestěhovala kvůli ovzduší, jež by prospělo zdraví Jitčině matce, a nikoli kvůli konfiskacím německého majetku a budování českého pohraničí. Přijetí nového domova ale Pivcovým a Študlarovým usnadňovalo to, že zdejší prostředí znali již z předválečných let.

Starousedlé Němce ovlivnily důsledky druhé světové války velmi negativně. Trest za ni (odsun, vyhnání) dopadl i na nevinné lidi, kteří s nacistickými zločiny měli jen málo společného – je totiž rozdíl mezi vůdčím představitelem nacismu a řadovým voličem SdP. Vina je odstupňována a dle ní měl následovat trest. Namísto toho byla uplatněna kolektivní vina; majetek byl konfiskován naprosté většině Němců (pravidla bylo evidentně možné ohýbat dle potřeby, protože k tomu

docházelo i v případě uznaných antifašistů) a mnohé čekalo vysídlení. Ztratili československé občanství, občanská práva, domov. Čelili diskriminačním opatřením, jež do značné míry připomínala ta, která uplatňovali nacisté vůči židovskému obyvatelstvu. Jestliže jim bylo umožněno v ČSR zůstat, byli často jedinými z celé své rodiny a s jejím rozdělením se museli smířit. Na čas ztratili kontakt, někdy se – vlivem politického vývoje a utužování nového režimu – už nikdy neviděli. Zkušenosti a prožitky zůstavších Němců byly vysoce individuální a závisely na přístupu ostatních českých obyvatel, jejich schopnosti rozlišovat právě mezi nacisty a Němci a na důvodech, proč nebyli odsunuti. Nelze říci, zda se s nově utvářejícím se společenstvím snáze sžívali osoby žijící ve smíšeném manželství, uznaní antifašisté anebo ti, kteří jen nestihli být odsunuti; to se odvíjelo především od jejich vlastní ochoty stát se jeho součástí. Často sami neměli o bližší kontakty s nově příchozími Čechy zájem, raději se jim stranili a nadále se potkávali jen mezi sebou (např. na tradičním „Stammtisch“, viz s. 96). V případě rodiny Sulzerovy a Blessbergerovy byla první setkání s českými osídlenci poměrně drsná (hrubé zacházení, zatčení), v jiných – česko-německých rodinách – docházelo jen k drobnějším diskriminacím (nižší plat). Podobné zkušenosti však neměli Mrzenovi, kteří – navzdory smíšenému manželství – byli jednoznačně považováni za rodinu českou.

Českých starousedlíků se poválečné změny dotkly nejméně a oni mohli žít svůj život tak jako předtím. Ačkoli vlivem odsunu ztráceli přátele, sousedy, známé a často i některé příbuzné, kvůli zkušenosti s připojením pohraničí k nacistickému Německu jej často chápali jako nezbytný a zasloužený.

Pro české obyvatelstvo nebyla představa dalšího soužití Čechů a Němců skutečně mnohdy reálná. Bylo to zkrátka nejsnazší řešení, které je mohlo po letech války uspokojit. Vědomí, že je vysídlení opodstatněné, oprávněné a vlastně žádoucí, jim spolu s návratem k normálnímu životu bez války, usnadňovalo přijetí všech probíhajících proměn. Nad případným zánikem sídel žádné sentimentální emoce neprožívali. V případě starousedlíků je možné, že jej vnímali přirozeně; že by k němu stejně došlo, protože mezi zaniklými osadami byla často místa, kde už před druhou světovou válkou „dávaly lišky dobrou noc“.

Zajímavé je, že pouze český novousedlík Stanislav Študlar reflektoval, co vysídlení Němců způsobilo; cítil, že s jejich odchodem zmizela z kraje také pracovitost a zájem o něj. Sám pozoroval, že noví osídlenci si přiděleného majetku nevážili a nehospodařili na něm tak svědomitě, jak se očekávalo. Sami novousedlíci přiznávají, že k místu neměly zprvu silné emocionální vazby. Domy byly vyrabované, vybydlené, chátraly. Je pravda, že to nebyla realita, se kterou se setkávali kapličtí obyvatelé – Karel Mrzena a Jitka Čampulová – ale také oni měli vůči ostatním osídlencům výhrady.

Oba vzpomínali na osídlence ze Zlivi, kteří nebyli příliš zkušenými zemědělci a nedokázali své povinnosti dobře plnit. Karel Mrzena se dokonce domnívá, že jejich neschopnost uspišila politický vývoj směrem k novému režimu a kolektivizaci. Dle Stanislava však byli nejhoršími možnými osídlenci rumunští reemigranti. Považoval je za nekulturní alkoholiky. Přestože rumunští Slováci sami přiznávají, že alkohol byl velkou součástí jejich společenských událostí a mj. zdravotní

prevence, jako hlavní hodnotu vnímali svou rodinu, komunitu a půdu, což je zajímavý rozdíl mezi jejich sebepojetím a tím, jak je vnímali druzí.⁷¹⁸

Kromě toho, že Jitka považovala některé místní obyvatele za zaostalé a směšné, chovala značnou nedůvěru i k českým starousedlíkům, kteří zůstali v pohraničí spolu s Němci. Domnívala se totiž, že také oni museli Hitlerovi vyjádřit podporu.

Nejméně předsudků měli zůstavší Němci a reemigranti. Zůstavší Němci sice také znali lidi, pro které bylo hospodaření ve zdejších krajích obtížné, a pracovali s rumunskými Slováky, u nichž vnímali oblibu alkoholu a vyšší ngramotnost, ale stejně jako oni se octli na okraji české většinové společnosti. Jejich vzájemné vztahy nebyly zatíženy týmiž zkušenostmi, jakými si prošli Češi a Němci (Rumunsko bylo až do roku 1944 součástí Osy Berlín-Řím-Tokio, viz Příloha 13), a není tedy divu, že v nově utvářejícím se společenství první přátelské vztahy navazovaly tyto dvě skupiny především mezi sebou.

Třebaže bylo potřeba překlenout jazykovou bariérou a v jejich vztazích se rovněž objevovaly různé třecí plochy, dle vyprávění pamětníků se nezdá, že by docházelo ve velké míře ke konfliktům vyplývajícím z národnostních sporů. Vzpomínky na válku a národnostní a rasovou nenávisť byly zřejmě natolik živé, že lidé byli přece jen především rádi, když se mohli navrátit ke starostem všedního života. Rumunští reemigranti byli poznamenáni svou odlišností, které si byli velmi dobře vědomi, a stejně jako Němci začali brzy usilovat o větší asimilaci do české společnosti; rumunští Slováci odložili tradiční kroje a Němci přestávali užívat svůj vlastní jazyk. Brzy začaly být uzavírány také exogamní sňatky (docházelo k tomu již v prvních poválečných letech, ve větší míře pak od let šedesátých, kdy dospěla generace novousedlíků, kteří sem přišli jako děti).

Národnost a etnicita sice zůstávaly ještě dlouhou dobu v podvědomí jednotlivých skupin, zda však budou skutečně rozhodovat o podobě společného soužití nakonec záleželo jen na nich. Téměř ideální koexistenci starousedlíků a novousedlíků dokládají příběhy německé rodiny Blessbergerovy a rodiny Bandíkovy původem z Rumunska, které si k sobě ale cestu najít chtěly. To koneckonců hrálo v poválečných proměnách české pohraniční společnosti roli největší.

⁷¹⁸ Nutno podotknout, že alkohol v souvislosti s rumunskými Slováky zmínili také ostatní pamětníci, avšak pouze Stanislav jej vnímá jako skutečně problematický. Jitka Čampulová či Marie Danielová naopak ze své zkušenosti vypravují, že byli i Češi, kteří pili v daleko větší míře.

4 Využití pramenů a pamětí ve výuce OV a ZSV

Historie 20. století je nedílnou součástí výuky dějepisu a bezesporu by měla být součástí i občanské výchovy a základů společenských věd.

Smyslem současné výuky moderních dějin je nejen seznámení se s minulostí a vyvarování se jejích chyb, ale také porozumění současnosti, své kultuře a nalezení vlastní (i národní a vlastenecké) identity. Výuka může být proto zkvalitňována zapojením se do různých vzdělávacích iniciativ a projektů na bázi orální historie. Ta jednak přispívá k vyrovnávání se s leckdy komplikovanou minulostí a s pomocí pamětníků se snaží „čelit ztrátě paměti“. ⁷¹⁹ Rozšiřuje faktografickou základnu, spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických událostí a vede k hlubšímu poznání dějinného vývoje. ⁷²⁰

Ve škole pak pomáhá práce s pamětníky stírat rozdíly mezi školou jako institucí a skutečným světem. ⁷²¹ Příběhy vdechují dějinným faktům život a dodávají jim lidský rozměr; díky vyprávěným „malým dějinám“ (osobním příběhům) mohou žáci snáze porozumět dějinám „velkým“, poznat, jak konkrétní lidé vnímali určité události, jak je hodnotili a interpretovali, mohou získat pocit bezprostřední zkušenosti a vytvořit si osobnější vztah k minulosti. Protože autentické příběhy pamětníků často oslovují i méně motivované žáky a umožňují jim si snáze zapamatovat související učivo, není divu, že množství vzdělávacích projektů využívající této badatelské metody k poznávání dějin roste. Jedná se například o *Terezínskou štafetu*, *Dcery 50. let*, *Příběhy bezpráví* od Člověka v tísni, *My jsme to nevzdali* a *Příběhy našich sousedů* od Paměti národa anebo *Velké a malé příběhy moderních dějin* od Ústavu pro studium totalitních režimů. ⁷²²

Žáci se mohou aktivně podílet na získávání svědectví pamětníků, anebo se jen seznamovat s již zpracovanými příběhy – to záleží především na jejich schopnostech a možnostech. Méně zkušení žáci mohou tedy pracovat jen s přepisy rozhovorů či úryvky audiovizuálních záznamů nebo jinak upravených, resp. zpracovaných, vyprávění. V každém případě by aktivity měly rozvíjet jejich hodnotové systémy, badatelské dovednosti a kritické myšlení; právě ústní svědectví by nemělo být kvůli své subjektivitě považováno za zcela spolehlivý zdroj. ⁷²³

Vzpomínky pamětníků se stávají tzv. školním historickým pramenem, který obsahuje specifickou stopu minulosti. Práce s ním má řadu úskalí – často zprostředkovává kontroverzní a citlivá témata, vyžaduje dostatek času a problematika může být i nezkušenost žáků, jak s takovým

⁷¹⁹ HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 27, 49; Příběhy 20. století. *Paměť národa*. [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/pribehy-20-stoleti>.

⁷²⁰ Co je orální historie? *Orální historie – soudobé dějiny*. *Fakulta humanitních studií*. [online]. Dostupné z: <https://ohsd.fhs.cuni.cz/OHSD-42.html>; HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 55. VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, s. 7.

⁷²¹ BONĚK, Jan. Slova vdechují dějinám život: Metoda orální historie – využití ve výuce dějepisu (1. část). *Metodický portál RVP.CZ: Materiály a inspirace pro pedagogy* [online]. 27. března 2008. Dostupné z: <https://bit.ly/3NPYrbR>.

⁷²² HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 27, 50-55.

⁷²³ Tamtéž, s. 25-55.

pramenem vlastně nakládat. Učitelé by se pochopitelně měli držet všech didaktických zásad známých již od Komenského, především pak tedy zásady od jednoduššího ke složitějšímu, a analýzu nacvičovat nejprve na krátkých úryvcích. Žáci mohou pracovat jen se samotným příběhem, nebo mohou vzpomínky porovnávat s filmem, textem v učebnici, s informacemi dostupnými na internetu či informacemi z dobového tisku, kronik a jiných archivních pramenů, anebo s příběhy jiných lidí. K porovnání a analýze však potřebují znát užitečné metody, které je budou učit nad sdělením kriticky uvažovat.⁷²⁴

Základní metodou je *metoda šesti sluhů* aneb hledání odpovědí na otázky kdo, co, kdy, kde, jak a proč. U audiovizuálního záznamu by žáci měli vnímat ještě atmosféru, kontext, ve kterém pamětník vzpomínky vypráví, a přemýšlet o podobě vztahu, jež k sobě tazatel a narátor mají.⁷²⁵

Formy práce, jak na tyto základní otázky hledat odpovědi, mohou být jak individuální, tak skupinové.

Zábavnou formou rozvíjející kooperaci je *skládankové učení*. Při této metodě se žák stává expertem na dílčí část, třídí nejdůležitější informace a dochází ke společným závěrům s ostatními experty, které se pak snaží předat ostatním. Žáci se mohou stát experty na dílčí část příběhu dávající odpověď na jednu ze sluhových otázek (např. kdy), případně na typ pramenu (např. ústní svědectví, dobový tisk, učebnice apod.), v němž rovněž hledají odpovědi na všechny sluhovy otázky, které následně v domovských skupinách porovnávají.⁷²⁶

Pokud chceme, aby žáci hledali odpovědi na tyto základní otázky sami, a přesto si je mezi sebou efektivně sdělili, můžeme využít *metody čtyř rohů* či *zájmových center*. Třída je rozdělena na několik studijních hnízd (ne nutně čtyř), v nichž se žáci po menších skupinách setkávají a soustředují se opět jen na dílčí části.⁷²⁷ Rohy můžeme určit dle sluhových otázek (např. kde) nebo dle tematických celků, které se v příbězích objevují. V případě využití příběhů prezentovaných v této diplomové práci by mohly být jednotlivé rohy rozčleněny následovně: dětství, vysídlení/přesídlení, (staro)nový domov a jeho proměny, obyvatelstvo a kultura. Toto dělení by pochopitelně fungovalo i pro skládankové učení.

Další zajímavou a již náročnější analytickou metodou je *analýza příčin a následků*, která pracuje s problémem, krizí nebo konfliktem. Vzhledem k tomu, že poválečné vysídlení Němců a následné osídlování pohraničí vedlo k řadě proměn, které jsou z dnešního pohledu někdy skutečně problematické (např. zánik vesnic, proměna vztahu ke krajině), můžeme vést žáky ke zpracování *stromu problému* či *diagramu rybí kosti*. Obě zpracování nabídnou žákům odlišnou perspektivu – strom zachycuje problém jako něco, co sice vychází z určitých příčin, ale samo o sobě je hlavní příčinou mnoha následků, jež se větví v korunách stromu. Diagram rybí kosti ztotožňuje problém s následky.⁷²⁸

⁷²⁴ HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 27-30.

⁷²⁵ Tamtéž, s. 30, 33. SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 158.

⁷²⁶ ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*, s. 329.

⁷²⁷ Tamtéž, s. 405-407; SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 231-233.

⁷²⁸ SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 163-166.

Graficky uchopit příběhy (nebo obecně témata, s nimiž souvisí) lze i pomocí *časové osy*. Její vypracování vede žáky k uvědomění si vývoje a posloupnosti jevů – ideálně tedy může analýze příčin a následků předcházet.⁷²⁹ Žáci by každému pamětníkovi vypracovali osobní časovou osu s nejvýznamnějšími událostmi v jeho životě a následně by ji mohli porovnávat s časovou osou „velkých dějin“, což by jim umožnilo přemýšlet nad tím, jak vlastně „velké dějiny“ ovlivňovaly životy jednotlivců a jejich uvažování nejen v době, kdy dané události prožívali, ale také jakým způsobem mohly formovat pamětníkovy názory, postoje a hodnoty, které zastává ještě dnes.

Utřídit nejen myšlenky pamětníků, ale ujasnit si i celé jejich příběhy, můžou žáci s pomocí *myšlenkové mapy*, do které zanesou nejpodstatnější informace.⁷³⁰ Třídit je mohou znovu dle již zmíněných okruhů, kolem nichž se jejich příběhy točí, např. tedy příchod do nového domova či zdejší obyvatelstvo. Metodu bychom ovšem mohli využít také k tomu, aby si žáci uvědomili a refleктоvali své vlastní dojmy, pocity, emoce, které v nich příběh vyvolal, a také otázky, které jim v hlavě vyvstávají.

Umět se ptát je totiž při práci s pamětníky klíčové. Ačkoli zde ilustrujeme možnosti, jak pracovat s již zpracovanými příběhy, neznamená to, že nemůžeme žáky připravovat na situaci, kdy i oni budou v roli tazatelů. V případě, že máme přepis rozhovoru, můžeme zvolit metodu *čtení s dotazováním*, konkrétně tedy *inferenci otázek*, kdy žáci znají odpovědi a otázky, na něž narátor odpovídal, teprve domýšlejí.⁷³¹

Obecně práce s přepsaným rozhovorem či příběhem v podobě souvislého textu žáky vede k rozvoji čtenářské gramotnosti. Porozumění textu může ověřovat již zmíněná metoda *čtení s dotazováním*, kdy žáci čtou text ve dvojicích a navzájem si pokládají otázky. Jedná se o jednu z technik *párového čtení*. Další aktivitou rozvíjející kooperaci mezi žáky je *zrcadlové čtení*, v tomto případě jsou však žáci na sobě zcela závislí a jeden bez druhého nemůže plně pochopit obsah textu. Oba mají ten samý text, ale ve dvou variantách – s odlišnými odstavci. Vynechaná místa musí žáci zaplnit vlastním sdělením. Učí se obsah sdělení shrnout, parafrázovat, rozvíjí svou slovní zásobu a diskutují nad možným obsahem a jeho významy. Podobné diskuse budou probíhat i při aktivitě *čtení s předvídáním*, které rozvíjí i kreativitu žáků. Ti prvně na základě klíčových slov odhadují celý příběh a poté jej čtou po částech (doporučuje se 3-5 částí). Po přečtení každé části následuje diskuse a promýšlení, jak bude příběh pokračovat. K hlubšímu porozumění textu vede také *zpreházení textu*, kdy je příběh rozdělen do několika odstavců na různých kartičkách. Méně zdatní žáci dávají kartičky do správného pořadí, aby utvořili koherentní příběh, u schopnější žáků může být aktivita realizována na obtížnější úrovni, a sice že si žáci jednotlivé odstavce rozdělí, samostatně nastudují, popíšu ostatním členům skupiny a následně o správném pořadí diskutují, aniž by si své kartičky ukázali. Všechny tyto čtenářské metody dle mého názoru směřují spíše k rozvoji

⁷²⁹ ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*, s. 232-233; SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 179-181.

⁷³⁰ Tamtéž, s. 333-334; Tamtéž, s. 155-157.

⁷³¹ SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 135-137.

žakovských kompetencí než k analýze jako takové, nicméně jí můžou předcházet a také usnadnit, neboť žáci nad příběhem stráví více času a poznají jej do hloubky.⁷³²

Pokud chceme u žáků naplňovat afektivní cíle, je jednou z možností vedení *podvojného deníku*, v němž si žáci vedle úryvků textů vypíší také vlastní pocity, komentáře a hodnocení. Druhou variantou jsou *čtenářské dopisy* adresované pamětníkovi či jiné postavě z příběhu. Tuto metodu však můžeme použít i v případě audiovizuálního záznamu.⁷³³

Příběhy je vhodné obohatit o *dobové fotografie*, které nemusí vždy nutně pocházet ze soukromých archivů pamětníků. Fotografie mohou sloužit k evokaci tématu či podnítit v žácích otázky, na které by rádi v příbězích našli odpovědi (nebo na které by se rádi zeptali přímo pamětníka). Žáci je ale mohou také přiřazovat ke čtenému textu anebo na časovou osu. Lze je ale rovněž analyzovat jako samostatný pramen a reflektovat volbu tématu, záběr, světlo, vědomou či nevědomou manipulaci s emocionální reakcí diváků. Protože fotografie často ilustrují dobu, v níž byly pořízeny, můžeme je využít také ke studiu společenských trendů, např. v módě. V našem případě by bylo ovšem vhodné zaměřit se na podobu zdejšího regionu a jeho proměnu a soustředit se na klíčové historické pojmy související s obdobím vysídlování a osídlování – „změna“ a „kontinuita“. Žáci by popisovali a porovnávali fotografie kaplického pohraničí či vlastní obce z různých časových období, např. před druhou světovou válkou a po ní anebo by porovnávali rok 1945 a současnost. Fotografie atraktivně a srozumitelně ilustruje proměnu místa, která je bez znalosti dávné podoby jen těžko představitelná.⁷³⁴ Variantou je sběr fotografií historických míst a pořizování fotografií nových, případně stavby na základě starých fotografií, např. kaplického náměstí, ve hře Minecraft.

Vyprávěné příběhy nakonec ze všeho nejvíc vybízejí k dramatizaci. Využít k tomu můžeme například *hru v roli*, kdy má žák napodobit charakter postavy, osobnostní rysy, motivy jednání, vnitřní pohnutky a pocity, osudy a vztah k okolí. Tato technika stojí na improvizaci a cílem je zprostředkování prožitku. Lze využít ale také různých – a v případě příběhů pamětníků vhodnějších – *inscenačních metod*, které simulují určitou událost, kombinují hraní rolí a řešení problémů a žáci v nich předvádí buď lidské typy či životní situace, případně obojí.⁷³⁵ Náměty k hereckému ztvárnění jsou:

- česko-německé soužití v příběhu Karla Mrzeny a Jitky Čampulové,
- vysídlování v příbězích Karla Mrzeny (spolu s příběhem Josefa Schicha)⁷³⁶ a Idy Menzingerové,
- soužití s Němcem, který čeká na odsun v příběhu Stanislava Študlara,

⁷³² SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 46-47, 132-144.

⁷³³ ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*, s. 300, 310-311; Tamtéž, s. 147-149.

⁷³⁴ HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 81-82. V této publikaci také najdeme ukázky témat a otázek, kterými může učitel vést žáky k analýze a interpretaci fotografií.

⁷³⁵ ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*, s. 183-190; SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 243-244.

⁷³⁶ Viz MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*, s. 45-52.

- zkušenosti a prožitky zůstavších Němců po druhé světové válce v příbězích Idy Menzingerové, Josefa Blessbergera a Marie Blessbergerové,
- příchod do pohraničí a setkávání se s novými osídlenci v příbězích Jitky Čampulové a Stanislava Študlara,
- přesídlení do pohraničí a získání zemědělské usedlosti v příbězích rumunských reemigrantů Ondřeje Bandíka, Štefana Čajana a Marie Danielové,
- soužití starousedlíků a novousedlíků v příbězích Ondřeje Bandíka a Josefa Blessbergera odehrávajících se v Meziříčí a v příbězích Jitky Čampulové, Stanislava Študlara a Idy Menzingerové.

V hodinách občanské výchovy či základů společenských věd se budeme spíše než na faktické informace týkající se historických událostí soustředit právě na jednotlivé příběhy pamětníků a jejich zkušenosti a prožitky. Ty by totiž měly být vhodným prostředkem k rozvoji demokratických, tolerantních a respektujících postojů ke kulturním zvláštěnostem, odlišným názorům, zájmům, způsobům chování a myšlení lidí, a obecně k menšinám. Měly by také žákům objasňovat potřebu tolerance a respektu ve společnosti a naučit je rozpoznávat jejich opak – netoleranci, xenofobii, rasismus a extremismus. Příběhy prezentované v této diplomové práci je možné zařadit jak v RVP ZV, tak RVP G do oblasti týkající se člověka a společnosti, v níž mohou přispět k naplňování očekávaných výstupů.⁷³⁷

Tabulka 2: Možnosti propojení pamětnických příběhů s učivem dle RVP ZV a RVP G

TYP RVP – OBOR	VZDĚLÁVACÍ OBSAH	UČIVO
RVP ZV – Výchova k občanství	Oblast Člověk a společnost	- naše obec, region, kraj - naše vlast - kulturní život - lidská setkání - vztahy mezi lidmi - zásady lidského soužití
RVP G – Občanský a společenskovědní základ	Oblast Člověk ve společnosti	- společenská podstata člověka - sociální struktura společnosti - sociální fenomény a procesy
	Oblast Občan ve státě	- demokracie - lidská práva

Zdroj: Vlastní zpracování dle *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 58; *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 40-41.

⁷³⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 53, 58; *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, s. 39-41.

Pochopitelně je ale také možný přesah i do dalších předmětů – například dějepisu či zeměpisu. Vzpomínky pamětníků mohou totiž žáci konfrontovat s *dobovými prameny*. Řada archivů je dnes již digitalizována, a je tedy pro žáky snadno přístupná. Případně je možné archiv navštívit a bádát přímo v něm. Studium pramenů je ovšem už skutečně náročné a kromě výborné znalosti faktů vyžaduje pokročilejší analytické a kritické dovednosti. V rámci mezipředmětových vztahů se zeměpisem by bylo možné tvořit *interaktivní mapy*.

Příběhy pamětníků prezentované v této diplomové práci mohou dobře posloužit zejména k ilustraci nacionalistických tendencí, soužití menšin a různých etnických skupin (vysídlení a osídlení), narušení přirozené kontinuity vývoje jednoho společenství a proměny krajiny (zánik obcí). Příběhy z okolí státní hranice a příběhy zůstavších Němců se rovněž dotýkají lidskoprávní roviny a demokracie obecně. Vzhledem k tomu, že se jedná někdy o kontroverzní témata a události, je dobré k nim přistupovat citlivě a neopomíjet všechna pro a proti.

To lze velmi dobře realizovat pomocí *diskusních metod*. Poté, co se žáci seznámí s příběhy osob a dalšími potřebnými informacemi, mohou trénovat schopnost vlastní argumentace a obhajovat různá stanoviska týkající se poválečného vývoje. Rozdílné postoje mohou být prezentovány během tzv. *diskusní pavučiny*, jejíž výhoda tkví v jasně stanovených pravidlech diskuse. Učitel může vstoupit také do role *d'áblova advokáta*, který zastává názor značně kontroverzní (v našem případě např. tedy schvalování kolektivní viny, jasný názor pro vysídlení, přesvědčení, že nacionalistické poválečné tendence byly zcela správné a pohraničí je dnes bezproblémové), anebo, jsou-li žáci schopnější, může nechat je, aby zastávali názor protistrany a zkusili jej obhajovat. Aktivita je vhodná zejména k debatě o společenských tématech a měla by jí předcházet vyučovací hodina zaměřená na přípravu všech protichůdných stanovisek, tedy včetně studia jiných pramenů, než jsou pouze vyprávěné dějiny.⁷³⁸

Příběhy jako jediný zdroj poznání mají sice výhodu v tom, že se žáci plně soustředí na jeden určitý pramen, s nímž se postupně učí pracovat, což má své opodstatnění v případě jejich menší schopností či snahy rozvíjet zejména jejich postoje, hodnoty a empatii, ale každý učitel by měl dobře zvážit, zda je chybějící konfrontace s objektivnějšími informacemi vždy zcela účelná. Neměli bychom totiž zapomínat na to, že žáci často multiperspektivu, jakou pamětníci ve svých příbězích nabízejí, nejsou někdy schopni přijmout, a řeší ji většinou příklonem k jednomu z krajních pólů. Mají také tendenci se s názory pamětníků ztotožňovat, jejich svědectví přejímat jako pravdivá bez potřeby je podrobit kritice a třeba i zpochybnit. Prezentovat je tedy zcela samostatně nemusí být z pedagogického hlediska žádoucí.⁷³⁹

⁷³⁸ ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*, s. 47-48, 363, 389; SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy*, s. 225-230.

⁷³⁹ HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, s. 40-45.

Závěr

Kopcovitá krajina šumavského podhůří a Novohradských hor prošla v polovině 20. století velkou proměnou. Tam, kde kdysi stávaly celé vesnice, statky a domy, najdeme dnes jen lesy, pastviny a pole. Běžně se tu mluvilo německy, dne je ale němčina rodnou řečí jen velmi malého počtu obyvatelstva.

Před druhou světovou válkou patřil totiž bývalý politický okres Kaplice, stejně jako zbytek českého pohraničí, k oblastem osídleným převážně německy mluvícími obyvateli. Kvůli dramatickému politickému vývoji a ne vždy lehkému česko-německému soužití byla velká část tohoto území roku 1938 přičleněna k Německé říši a mnoho Čechů jej muselo opustit. Po šesti letech války se situace změnila – starousedlí a koncem 30. let nacisty vyhnání Češi se do svých domovů navrátili a společně s nimi začali přicházet další, kteří si zdejší území, ve snaze zabránit opakování „Mnichova“ a odčinit porážku na Bílé hoře, začali nárokovat jako ryze české. Majetky někdejších německých spoluobčanů byly konfiskovány a následně přidělovány právě nově přichozím osídlen-cům. V pohraničí se vyměnilo přibližně 5 milionů obyvatel.

Na období vysídlování a osídlování bývá kritiky nahlíženo jako na zpřetrhání kontinuity a zničení tradičního společenství, jímž je pohraničí dle některých poznamenáno dodnes. Byť v jeho základu stála ve své době „ušlechtilá“ a po válečných zkušenostech i do jisté míry pochopitelná myšlenka státní a národní spolehlivosti, lidé, pro které byl zdejší kraj domovem, jej museli často i násilím opustit a přenechat těm, kteří k němu v daný moment příliš silné vazby neměli. Poválečná atmosféra panující v pohraničí – mnohdy přirovnávána k divokému západu – vytvářela vhodné příležitosti k beztržnému obohacení se na cizím majetku, s nímž začali už nacisté, když zabavovali český a židovský majetek. Byli ale i tací, kteří měli na budování českého pohraničí skutečný zájem.

Výzvy k osídlování pohraničí a přebírání německých majetků se objevovaly již před koncem druhé světové války, ale jednotlivé části pohraničí nebyly lákavé stejnou měrou. Zatímco průmyslový sever se potýkal spíše s přetlakem zájemců, jihozápadní Čechy patřily k oblastem osídlovaným vůbec nejméně – včetně politického okresu Kaplice. I po ukončení osídlování coby masového fenoménu zde byla téměř polovina usedlostí a polností bez hospodáře. Kaplicko zkrátka představě o pohraničí coby „zaslíbené zemi“ příliš neodpovídalo. Ačkoli to byl stav částečně zamýšlený, nízký zájem osídlenců jej nakonec zařadil k oblastem s nejhorší osídlovací bilancí.

V roce 1930 zde žilo 48 798 občanů ČSR, z nichž se 87,8 % (tj. 42 848) hlásilo k německé národnosti. Po druhé světové válce bylo téměř 70 % z nich (tj. 29 863) oficiálně vysídleno a jistě nezanedbatelné počty opustily Československo ještě před začátkem organizovaných odsunů, jak nám naznačují i zápisy v místních kronikách. Z období „divokého vyhánění“ však přesná čísla nejsou známa. Při dalším sčítání lidu roku 1950 žilo v kaplickém okrese už jen 19 917 obyvatel, roku 1955 pak 21 469, tedy 40 %, resp. 43 % původního stavu. V porovnání s předválečným stavem zde chyběly necelé dvě třetiny obyvatel. Situaci nedokázalo zvrátit ani zamýšlené osídlení penzisty a reemigranty. Snahy o dosídlení se objevovaly ještě v 50. a 60. letech, ale nebyly příliš úspěšné, a proto poměrně velké množství sídel nakonec zaniklo. Svou roli v tom sehrála řada faktorů –

blízkost hranic s Rakouskem a Bavorskem, vznik hraničního a zakázaného pásma (r. 1951), ale především občanská nevybavenost a hospodářská zaostalost zdejšího kraje.

Kaplický okres byl chudou a hustě zalesněnou oblastí s extenzivním zemědělstvím horského rázu a nedostatečně rozvinutým průmyslem. Nejdůležitějšími průmyslovými odvětvími bylo zpracování dřeva a výroba papíru. V převážně zemědělském regionu tak bylo jen málo míst, které by nabízely i jiné možnosti než pouhé přidělení a osídlení zemědělských usedlostí. Byla to spíše větší města (např. okresní město Kaplice, dále Nové Hradky, Benešov nad Černou či Vyšší Brod); např. v Kaplici byla velká část konfiskovaného majetku zabrána již v průběhu roku 1945. Ostatní sídla byla od těchto měst poměrně vzdálena a kvůli svým vyšším polohám také hůře přístupná. Často neměla vlastní školy a lékaře a kvůli nedostatečnému zásobování, nekvalitní infrastruktuře, nedostačujícím, ba dokonce neexistujícím dopravním spojením s městem zůstávala spíše neosídlena. Náročné podmínky pro hospodaření a nezkušenost mnohých osídlenců přispěly k opětovnému vyhlášení zdejšího kraje. Právě schopnost hospodařit na přiděleném majetku byla spolu se státní a národní spolehlivostí krátce po začátku osídlování prověřována. Průběh prověrky národních správců se ovšem odvíjel od průběhu osídlení a v místech, o která nebyl silný zájem, si vlastně nikdo nepřál, aby odešlo i těch pár „nadšenců“; a tak ve snaze ponechat zde většinu z nich ani tato prověrka neprobíhala tak důkladně jako na jiných místech pohraničí, jež naopak sužoval kvůli velkému zájmu sužoval nedostatek volných míst. Kromě toho na Kaplicku ani nenastala atmosféra, jež by bylo možné přirovnat k „divokému západu“.

Samotné vysídlování německých obyvatel zde rovněž nebylo tak dramatické. Přestože museli někteří Kaplicko opustit již v době „divokých odsunů“, území kaplického okresu bylo z větší části osvobozeno Američany, kteří spíše dohlédli na humánnější průběh vysídlení (namísto 30 kg údajně povolili 50-70 kg) a na poklidné převzetí moci československými úřady. Okresní správní komise byla v Kaplici ustavena až po 2 měsících v červenci 1945. A ač někteří Němci setrvali na svých usedlostech až do následujícího roku, kaplické pohraničí začalo být pomalu počesťováno.

První osídlenci přišli do obce Žár v srpnu 1945, čímž počalo *zemědělské osídlování*, které bylo vzhledem k hospodářské charakteristice okresu nejvýznamnější. Do jara 1947 se na Kaplicku usadilo 1342 rolnických rodin, resp. žilo zde asi 15 500 osob. Organizovaný nábor osídlenců již neprobíhal a osídlování jako masový fenomén bylo, stejně jako vysídlování, u konce. Zůstalo zde asi 1400 Němců a během následujících 2 let se zde usazovali ještě reemigranti; roku 1949 jich žilo v kaplickém okrese údajně 3500.

Osídlenci byli z 85 % české národnosti, zbývající procenta pak tvořili příslušníci především národnosti slovenské, ale také maďarské, polské, ruské a ukrajinské a Romové.

Na Kaplicku byli první zájemci o konfiskovaný majetek starousedlí Češi a lidé z nejbližších vesnic a obcí ležících za protektorátní hranicí⁷⁴⁰. Přicházeli např. ze Soběnova, Besednice, Netřebic

⁷⁴⁰ Geodata pro vytvoření vlastní mapy zobrazující, kudy vlastně probíhala během druhé světové války hranice oddělující protektorát a odstoupené pohraničí, nebyla nalezena. Hranici je však možné vidět na dobové mapě, kterou je možné proložit i základní mapou současné ČR, viz Mapa Protektorátu Čech a Moravy. In: *Virtuální mapová sbírka Charta-Antiquae.cz* [online]. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/55831>.

a Trhových Svinů. Většina osídlenců pocházela ze sousedních okresů Český Krumlov a České Budějovice (dle pamětníků především ze Zlivi), resp. z většiny okresů ležících v Českobudějovickém kraji. Mířili sem ale také zájemci ze Středočeského kraje (např. Sedlčany, Říčany, Beroun) a v některých případech z Moravy (Vsetín, Uherské Hradiště) či ze Slovenska. Reemigranti byli většinou Slováci původem z rumunského Rudohoří (především z Valea Ungurului) a v menší míře Češi z Banátu (např. ze Svaté Heleny). Natrvalo se zde usadilo také několik málo rodin volyňských Čechů, ale rumunských Slováků bylo v době příchodu jednou tolik a na rozdíl od Čechů z Volyně na svých usedlostech skutečně zůstali, a vytvořili tak jednu z nejstabilnějších složek místního obyvatelstva.

S výjimkou československých státních úředníků a příslušníků armády se ve většině případů jednalo – nehledě na to, zda pocházeli z českého vnitrozemí či ze zahraničí – spíše o chudé rodiny z nižších sociálních vrstev, s větším počtem dětí (novoosídlenci byli tedy mladou populací) a relativně malými zkušenostmi v zemědělství. Přestože to byli většinou zemědělské dělníky či malozemědělce, s příchodem do pohraničí získali daleko větší množství půdy, na jehož obdělávání nebyli zvyklí. Uvážíme-li ale jejich poměry, z nichž pocházeli, většina z nich si přesídlením do pohraničí výrazně polepšila a navzdory hospodářské zaostalosti a venkovskému charakteru Kaplicka pro ně přesídlení znamenalo sociální vzestup.

Ostatně získání vlastní půdy a s tím související očekávání lepšího a snadnějšího života byla pro většinu osídlenců motivací, proč se v první řadě do pohraničí vůbec vydat. V případě reemigrantů měla význam také představa „návratu do staré vlasti“. Jen ojediněle nad možností získat majetek bez většího úsilí převážily jiné faktory, např. zdejší podhorské a horské klima a tedy i zdravější prostředí či příroda.

Výpovědi pěti pamětníků (dvou Čechů z vnitrozemí a tří rumunských reemigrantů) ukazují, že první dojmy osídlenců a nové začátky byly velmi individuální, ale můžeme v nich nalézt určité podobnosti. Pro osídlence z nejbližšího okolí a z vnitrozemí bylo přesídlení do pohraničí snazší – stěhovacími auty si mohli zajistit odvoz všech věcí, které v novém domově potřebovali. Rumunští reemigranti museli před svou dalekou a dlouhou cestou vlakem pečlivě uvážit, co budou potřebovat a co zanechají příbuzným v Rumunsku. Někdy však ani velkým množstvím majetku nedisponovali. Češi z vnitrozemí také nemuseli zpřetrhávat rodinné a přátelské vazby a do svých domovů se mohli občas navracet. Pro Slováky z Rumunska byl však návrat domů nepředstavitelný a nezbyvalo než se s novým domovem smířit. Vědomí, že se domů jednoduše vrátit nemůžou, jim ale spolu s mentalitou „tady jsme a tady budeme“ možná přijetí nového domova usnadňovalo, zatímco Češi z vnitrozemí si mohli stesk po původním domově, který byl přece jen relativně blízko, spíše připouštět. Míra, s jakou nový domov osídlenci akceptovali, se lišila v závislosti na podobě původního domova a života v něm, zkušenostech, očekáváních a věku osídlenců. Třebaže se pro všechny nové osídlence stalo Kaplicko opravdovým domovem, ve kterém nakonec prožili celý život, zpočátku i oni pocítovali rozčarování a nespokojenost. Usedlosti byly často ve špatném stavu a hospodaření v místních klimatických a přírodních podmínkách nebylo vždy snadné, takže osídlenci práci na něm nezvládali dle svých představ. Kvůli povinnosti odevzdávat naturální dávky (tzv. kontingenty)

spousta osídlenců vítala možnost pracovat pro státní statky či vstupovat do JZD, pro jiné – zejména tedy rumunské Slováky, pro něž byla půda významnou hodnotou – ale kolektivizace představovala problém. Rumunští reemigranti navíc namísto jižních Čech očekávali přesídlení na přece jen úrodnější Slovensko. A zatímco se tedy museli vyrovnávat spíše s místem jako takovým, osídlenci z českého vnitrozemí měli největší potíže s přijetím místních obyvatel. Důvodem byl často odlišný styl života, oblékání, mluva, chování, morálka a také vzdělání.

Dalo by se říci, že víceméně všechny skupiny obyvatel měly k sobě navzájem určité výhrady, ovlivněné jak národností a etnicitou, tak sociální pozicí. V nejhorším světle se – důsledkem druhé světové války – pohlíželo na obyvatelstvo německé národnosti. Spatra se lidé dívali na rumunské Slováky (více než na Čechy) a na Romy. Jen málokdo dokázal tato kritéria ignorovat. Navzdory počátečním (a někdy možná i přetrvávajícím antisympatiím) a často i rozdílnému rodnému jazyku však k zásadním konfliktům nedocházelo. Téměř všichni pamětníci se shodují, že si lidé pomáhali, což sžití s novým domovem a vznik nového společenství zřejmě usnadňovalo. Jejich zkušenosti mnohdy korespondují s tím, co je o jednotlivých skupinách již známé, a ve vzájemných postojích pamětníci reprezentují většinou pro jejich skupinu relativně typická stanoviska.

Starousedlí Češi, kteří vysídlované Němce znali a mnohdy s nimi prožili válku, často balancovali mezi dvěma polohami pro a proti přijetí kolektivní viny, jež byla vůči jejich sousedům uplatněna. Byli ale i tací, kteří probíhající změny svého domova přijímali tak, jak přicházely, neboť je chápali jako nevyhnutelné vyústění předcházejících událostí.

Češi z vnitrozemí k těmto starousedlíkům přistupovali právě kvůli jejich soužití s Němci nedůvěřivě. Ač si sami rovněž uvědomovali, že vysídlení je uplatněním kolektivní viny (a že ne každý Němec byl vinen stejně jako vysoce postavení nacisté), vnímali také pragmatické důvody, které k němu ve snaze zabránit dalším konfliktům vedly. Přestože měli někdy určité pochybnosti, na základě svých zkušeností byli spíše přesvědčeni, že vysídlení se stejně nemůže vyrovnat hrůzným činům, jichž se dopustili nacisté. Teprve po čase si někteří začali všimnout přístupu k půdě a práci, který se u nově příchozích obyvatel a německých starousedlíků čekajících na odsun lišil. Odsun vedl ke ztrátě spojení s okolní přírodou a krajinou, části novousedlíků totiž na dobytku a na obdělávání polí nezáleželo tolik, o majetek se nestarali či jej rozprodávali. Někteří proto dospěli k závěru, že by bylo lepší, kdyby Němci ve svých domovech zůstali.

Zůstavších Němců nebylo v pohraničí mnoho, na vesnicích to byla často jedna či dvě rodiny. Směli zde zůstat antifašisté, specialisté, osoby ve smíšeném manželství či staří a nemohoucí lidé, ale také, kteří nestihli být odsunuti včas. Po poválečných zkušenostech zůstávali mnozí vůči novému společenství uzavření a udržovali si jen zbývající sousedské a příbuzenské vazby. Spíše než s Čechy, kteří se k nim příliš ohleduplně nechovali, navazovali vztahy s příchozími reemigranty; ti nebyli na rozdíl od Čechů zatíženi obdobným prožitkem války.

Rumunští reemigranti se možná i proto hůře vyrovnávali s vědomím, že dům, ve kterém nyní žijí, patřil kdysi někomu jinému. Ale díky odstupu a absenci intenzivních (po)válečných emocí skutečně mohli přispívat ke zboření bariér, jež podobu česko-německých vztahů ovlivňovaly. Spojovala je společná práce, podobný vztah k půdě, kostel a navíc se sami kvůli svým odlišnostem

(nízká míra gramotnosti, sklony k alkoholismu, tradiční kroje, pověrčivost a religiozita) octlí spíše na okraji společnosti a Češi se někdy i k nim chovali s určitým despektem. Byli však ceněnými osídlenci, protože se usadili na místech, o něž jiní Češi zájem neměli, a tak jim byla poskytována sociální výpomoc v podobě finančních prostředků, ošacení a doučovacích kurzů, jež měla usnadnit jejich začlenění.

Ačkoli byly jednotlivé skupiny vůči sobě spíše uzavřené a také manželství byla často (spíše podvědomě než vědomě) endogamní, již krátce po válce docházelo k tomu, že lidé vstupovali do manželství s příslušníkem jiné skupiny. Běžnou záležitostí se to ale stávalo až v 60. letech.

Přestože vztahy nebyly zpočátku zrovna idylické, konflikty se tvořily spíše v souvislosti s každodenním životem, než že by vyloženě pramenily z vědomí jiné národnosti či etnicity. Zdá se totiž, že nakonec většina obyvatel přece jen uvítala možnost navrátit se k všedním starostem běžného života.

Do normálních kolejí se život navracel rychleji ve městě, které bylo rychle dosídleno a především tedy Čechy z vnitrozemí. Charakter a krajinný ráz města se díky tomu příliš nezměnil. Česká a německá kultura se od sebe zásadně nelišila. Díky včasnému osídlení majitelé podniků a zemědělských usedlostí poměrně přirozeně navazovali tam, kde původní majitelé skončili. V odlehlých vesnicích, o něž byl obecně menší zájem a které byly často zcela (nebo z velké části) německé, a tedy i vysídlené, pak půda ležela delší dobu ladem; roku 1947 to bylo 5000 ha, v roce 1951 dokonce 11 000 ha. O neosídlenou půdu se staraly státní statky a nově vznikající horská pastevní družstva a JZD. Běžný chod vesnického společenství se tak s jeho původními tradicemi vytratil.

Kulturní život oživilí až rumunští Slováci, kteří navzdory své jinakosti dokázali v případě skupinového osídlení kulturně dominovat, a do pohraničí přenést své zvyky a vtáhnout do nich i ostatní místní obyvatele. Reemigranti i starousedlí Němci ve svých vyprávěních vzpomínají, jak se dlouhé roky na řadě míst dodržovaly rumunské vánoční tradice (betlehemci a dorota) a jak byly celé vesnice zvány na bujaré oslavy, svatby, křtiny a zabíjačky. Některé své kulturní zvyklosti si rumunští Slováci dokonce v rámci svých komunit zachovali dodnes (např. tanec čardáš).

Zůstavší Němci byli v nejtěžší pozici – na rozdíl od ostatních osídlenců se jim životy obrátily spíše k horšímu. Byly ovlivňovány restriktivními opatřeními a ztrátou československého občanství. Ze všech skupin pro ně muselo být zřejmě vůbec nejnáročnější přijmout proměnu, k níž po válce docházelo, protože hořké ukončení česko-německého soužití v podobě divokých a organizovaných odsunů znamenalo vysídlení většiny jejich příbuzných, přátel a sousedů a konfiskace majetku vedly často ke ztrátě domova a vlastně všeho, co doposud vybudovali. Jak ukazují dobové prameny a zkušenosti pamětníků, pravidla bylo možné v jejich případě (např. v případě konfiskací) různými způsoby ohýbat dle toho, jak bylo zrovna třeba. Otázkou zůstává, zda by bylo bez těchto proměn česko-německé soužití nadále možné. V prožitcích českých pamětníků je ještě dnes někdy cítit zloba a lze tedy předpokládat, že by určitě snadné a bezproblémové nebylo. Navíc máme-li stát, v němž žije menšina obývající území sousedící s její mateřskou zemí, vždy hrozí separatismus a občanská válka, což nám dokládají spory mezi zeměmi na Kavkaze, válka v Jugoslávii či v současné době válka na Ukrajině. Dlouhodobé mírové soužití se zdá být možné jen v případě méně početných

menšin. Ale poválečný vývoj z pochopitelných důvodů zanechal v zůstavších Němcích stopy hluboké a neodčinitelné křivdy. Byli svědky toho, jak jsou jejich původní domy přidělovány cizím lidem, ba dokonce jak jsou demolovány. K jejich ničení docházelo nejen kvůli tomu, že byly ve špatném stavu či že je noví osídlenci opustili (jednalo se často o samoty a osídlenci chtěli žít blíže ostatním a své práci), ale také kvůli proměně pohraničí jako takové. Život se zde totiž změnil i v závislosti na celostátním vývoji.

Již v roce 1946 zvítězili ve sněmovních volbách komunisté a jen dva roky poté došlo k nastolení komunistické diktatury. Jihozápadní hranici s Rakouskem a Německem nyní protínala *železná opona* a od roku 1951 ji střežila Pohraniční stráž. Podél hranic vzniklo hraniční a zakázané pásmo, které vedlo k dalšímu vyliďnění zdejšího kraje a zániku několika dalších obcí. Na Kaplicku muselo kvůli tomu pohraničí opustit asi 1000 obyvatel. Hranice byly uzavřeny a bez povolení, které rozhodně nebylo snadné získat, nesměl v 50. letech republiku nikdo opustit, což bylo zvláště náročné právě pro zůstavší Němce – ti se totiž v některých případech (ač byla setkání za určitých okolností možná) se svými vysídlenými příbuznými či přáteli již nikdy neviděli. Kolektivizací a znárodňováním se opět proměňovala struktura hospodářství, ale v pohraničí k tomu docházelo již od počátku vysídlování a osídlování. Dle některých pamětníků dokonce tyto změny v osídlení celý politický vývoj usměrňovaly. Křivdy z druhé světové války a stále ještě (leč v menší míře) probíhající demografické proměny byly ale najednou zastíněny jinými starostmi a etnická a národní příslušnost – na rozdíl od té třídní – pozbyla významu.

Pohraničí je v dnešní době popisováno jako vykořeněné a plné lidí, kteří o něj a o sebe navzájem nemají zájem a potýkají se s řadou socioekonomických problémů. Demografické proměny poloviny 20. století bývají vnímány jako jedna z možných příčin tohoto stavu. Odlišoval by se přístup zdejších obyvatel a podoba krajiny, kdyby k vysídlení Němců a příchodu novoosídlenců nedošlo? Možná ano. Místní společenství se co do národnostní a etnické struktury zásadně proměnilo a s ním i zdejší kultura. S dalším politickým vývojem se měnila i podoba pohraničí a řada sídel zanikla. Je ale otázkou, zda by k tomu nakonec nedošlo i bez vysídlení Němců, a to kvůli přirozenému úbytku obyvatelstva, jež by jednoduše z chudého zemědělského kraje, jakým Kaplicko tehdy bylo, odcházelo jinam za lepšími podmínkami. Byla to totiž tendence, kterou zde bylo možné pozorovat už před druhou světovou válkou.

Výpovědi pamětníků, kteří se ve zdejším kraji po druhé světové válce usadili, ukazují, že vztah k novému domovu si utvořili poměrně brzy a na podobě nového domova jim nakonec začalo záležet. Vztah to byl možná v základu jiný, než měli starousedlíci, protože se utvářel postupně a chyběly jim zde hluboké rodinné kořeny formující znalost místa, místní historie a vůbec celkový přístup k němu. U dospělých nebo téměř dospělých osídlenců se vazby k novému domovu vyvíjely skutečně pomaleji, zatímco děti si k novému domovu utvářeli vztah obdobně, jako by tomu bylo v jejich rodišti. S novým místem se většinou sžívali snadněji než rodiče a byli to nakonec spíše oni jako děti, kdo z něj utvářel domov. Rodiče si nejspíše uvědomovali, že své děti dostali většinou do obecně lepších životních podmínek, zvláště v případě rumunských reemigrantů k lepšímu vzdělání a zdravotní péči, ale skutečné kořeny zde začali zapouštět až oni – pamětníci – tehdy dospívající

a děti. Jejich budování vztahu ke zdejšímu tradičnímu hospodářství, místu a potažmo celému kraji však bylo ovlivněno ještě jiným faktorem, který nesouvisel ani tak s proměnou společnosti, ale s proměnou společnosti jako takové. Nastolená diktatura vývoj, který by za jiných okolností pravděpodobně vedl k vytvoření vazeb skutečně typických pro starousedlíky, přerušila a lidé, tehdy ještě s vazbami nikterak silnými, se snáze novému režimu přizpůsobili a svých nedávno získaných majetků se možná přece jen s lehčím srdcem vzdávali. Stejně tak tento vývoj ovlivnil a proměnil také přístup starousedlíků, a dnes si jsou proto obě skupiny svými postoji vlastně bližší než tehdy.

Ač bývá dnes na vysídlení německého obyvatelstva, nižší hustotu zalidnění a zánik řady sídel nahlíženo kvůli přerušení kontinuity negativně, spolu s obecným trendem k urbanizaci a industrializaci vedly tyto proměny k tomu, že v šumavském podhůří a Novohradských horách došlo k územnímu rozšíření krajiny, která je lidmi málo dotčená a dnes z turistického hlediska velmi oceňována. Řada míst kaplického pohraničí se proměnila v rekreační oblasti, zejména pak od 70. let oblast kolem Lipenské přehrady rostla pomalu na popularitě. Po roce 1989 se krajina začala opět proměňovat a dříve vysídlené vesnice, které zcela nezanikly, začaly pomalu ožít; některá sídla, jako je např. Pohorí na Šumavě se opět začínají rozrůstat.

Seznam map

Mapa 1: Rodná a osídlená místa z příběhů pamětníků v diplomové práci.....	13
Mapa 2: Politický okres Kaplice	53
Mapa 3: Nedosídlené obce v roce 1948	60
Mapa 4: Zaniklá sídla v zakázaném pásmu.....	70
Mapa 5: Zaniklá sídla v odstoupeném pohraničí.....	206
Mapa 6: Správa za protektorátu – správní členění 1939-1945.....	207
Mapa 7: Okresy po r. 1850.....	208
Mapa 8: Odstoupené pohraničí – výřez mapy s ohledem na Kaplicko	215

Seznam obrázků

Obrázek 1: Usedlost rodiny Sulzerovy.....	84
Obrázek 2: Rodina Čajanova v roce 1955.....	113
Obrázek 3: Svatba v Benešově nad Černou	120
Obrázek 4: Tradiční kroje rumunských Slováků, Benešov nad Černou	127
Obrázek 5: Matka Ondřeje Bandíka v tradičním kroji, rok 1952/1953.....	128
Obrázek 6: Město Kaplice před druhou světovou válkou	134
Obrázek 7: Pivcovi po přestěhování se do Aše, asi 1934.....	137
Obrázek 8: Rodina Pivcova s dalšími Čechy v Aši, 30. léta	138
Obrázek 9: Česká škola v Kostelní ulici (1928), německá škola v Linecké ulici (asi 1910-1930) a česká škola v Omlenické ulici po její výstavbě (1938)	139
Obrázek 10: Jitka Pivcová, asi 1943-1944	143
Obrázek 11: Rodina Mrzenova v Kaplici v září 1944.....	145
Obrázek 12: Kaplice po druhé světové válce	147
Obrázek 13: Jitka Pivcová na MNV Kaplice, 1947	152
Obrázek 14: Svatba Jitky a Záboje, 1950.....	155
Obrázek 15: Potravinové lístky na máslo a chléb	158
Obrázek 16: Stanislav na vojně, 1951	159
Obrázek 17: Turnhalle v Kaplici (dnes na místě kino)	161
Obrázek 18: Výměr o vrácení československého státního občanství Idě Sulzerové.....	216
Obrázek 19: Povolení dispense Idě Menzingerové o předložení vysvědčení o způsobilosti k sňatku	217
Obrázek 20: Vysvědčení zachovalosti Jana Menzingera k uzavření sňatku	218
Obrázek 21: Soupis majetku Františka Loscheka, 1. strana.....	219
Obrázek 22: Soupis konfiskovaného majetku Františka Loscheka, 2. strana	220
Obrázek 23: Dopis Františka Exela k odvolání proti konfiskaci.....	221
Obrázek 24: Zpráva velitele SNB k chování Františka Exela.....	222

Obrázek 25: Vyhláška k vyjmutí Františka Exela z konfiskace	223
Obrázek 26: Pomník novoosídlencům v Malontech a Omlenici	224
Obrázek 27: Pomník novoosídlencům v Omlenici	225
Obrázek 28: Potvrzení o účasti v kampani Československého výboru obránců míru	226
Obrázek 29: Reemigrační průkaz se záznamem o ošacení z roku 1948	229
Obrázek 30: Betlehemec z východního Slovenska, 1958	230
Obrázek 31: Tradiční chození po dorotě na přelomu 50. a 60. let v Meziříčí	231
Obrázek 32: Průvod dětí na první svatý přijímání v Benešově nad Černou	234
Obrázek 33: Odstřel kostela v Kapličkách 4. června 1959	235
Obrázek 34: Pohoří na Šumavě před druhou světovou válkou	236
Obrázek 35: Pohoří na Šumavě dnes	236

Seznam tabulek

Tabulka 1: Původ osídlenců přicházejících do českých zemí, resp. pohraničí	42
Tabulka 2: Možnosti propojení pamětnických příběhů s učivem dle RVP ZV a RVP G.....	175
Tabulka 3: Významné státní orgány a politické instituce osidlovací politiky	209
Tabulka 4: Stav nedosídlených obcí k r. 1948.....	210
Tabulka 5: Seznam uchazečů o přiděl majetku v Kaplici z léta 1945	212

Seznam zkratk

ČSL – Československá strana lidová
čsl. – československý
ČsPK – Československá přesídlovací komise
ČSR – Československá republika
ČSSS – Československé státní statky
ČSÚ – Český statistický úřad
ČSVOM – Československý národní výbor obránců míru
ČÚZ – Československý úřad zahraniční
FNO – Fond národní obnovy
HPD – Horská pastevní družstva
JZD – Jednotná zemědělská družstva
KNV – Krajský národní výbor
KSC – Komunistická strana Československa
MNV – Místní národní výbor
MSK – Místní správní komise
něm. – německy
NPF – Národní pozemkový fond
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)
obyv. – obyvatel
OKMZ – Osídlovací komise ministerstva zemědělství
ONV – Okresní národní výbor
OSK – Okresní správní komise
OSN – Organizace spojených národů
OÚ – Osídlovací úřad
rum. – rumunsky
SA – něm. Sturmabteilung – úderné či útočné oddíly NSDAP
SdP – Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SS – Schutzstaffel, ochranný oddíl NSDAP
SSSR – Sovětský svaz
StB – Státní bezpečnost
SÚS – Státní úřad statistický
ÚOP – Úřad ochrany práce
ÚV KSC – Ústřední výbor KSC
ZNV – Zemský národní výbor
ZVD – Zemědělská výrobní družstva

Citovaná literatura a použité prameny

Sekundární zdroje

25 let socializace vesnice na českokrumlovském okrese. Český Krumlov: Komise regionálních dějin při OV KSČ, 1974.

Agitační leták k účasti na doplňovacích volbách do Říšského sněmu, 1938. Vojenský historický ústav Praha [online]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/exhibit/agitacni-letak-k-ucasti-na-doplnovacich-volbach-do-risskeho-snemu-1938/>.

ALBRECHT, Josef. *Chráněná území ČR: VIII. Českokobudějovicko*. Brno: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2003.

ANDRŠ, Vojtěch. *Zaniklá sídla v povodí Zdikovského potoka jako součást paměti krajiny českého pohraničí*. Praha, 2021. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/151062>.

ANTIKOMPLEX a kol. *Zmizelé Sudety*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2006.

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: Češi a Němci do roku 1945*. Středokluky: SUSA, 2010.

ARBURG, Adrian von. *Die Besiedlung der Grenzgebiete der böhmischen Länder 1945-1950: Forschungsstand, ausgewählte Probleme und Arbeitsbibliographie*. Wien, 2001. Diplomarbeit.

ARBURG, Adrian von. Tak či onak: Nucené přesídlení v komplexním pojetí poválečné sídelní politiky v českých zemích. *Soudobé dějiny*. 2003, 10(3), 253-292. Dostupné z: https://sd.usd.cas.cz/artkey/sod-200303-0001_tak-ci-onak-nucene-presidleni-v-komplexnim-pojeti-povalecne-sidelni-politiky-v-ceskych-zemich.php.

BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou století*. Praha: Lidové noviny, 2005.

BADE, Klaus J. Historische Migrationsforschung. In: BADE, Klaus J. *Migration in der europäischen Geschichte seit dem späten Mittelalter. Vorträge auf dem Deutschen Historikertag in Halle a. d. Saale, 11 September 2002*. Osnabrück: Universität Osnabrück. Institut für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien, 2003, s. 21-44.

BALHAR, Jan a kolektiv. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 2011.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.

BENEŠ, Edvard. *Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947*. Praha: Dita, 2002.

BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír a Jan KUKLÍK et al. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha: Gallery, 2002.

BIMAN, Stanislav a Roman CÍLEK. *Poslední mrtví – první živí*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1989.

BITTNEROVÁ, Dana. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří. In: TOMASZEWSKI, Jerzy, POLÁČKOVÁ, Zuzana, BITTNEROVÁ, Dana a Anna JUROVÁ. *K problémům minorit*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 45-91.

- BLAŽKOVÁ, Tereza a Lukáš BLAŽEK. Lex Schwarzenberg – historicko-právní pohled. *Paměť a dějiny*. 2017, **11**(1), 15-26. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=600066>.
- BONĚK, Jan. Slova vdechují dějinám život: Metoda orální historie – využití ve výuce dějepisu (1. část). *Metodický portál RVP.CZ: Materiály a inspirace pro pedagogy* [online]. 27. března 2008. Dostupné z: <https://bit.ly/3NPYrbR>.
- BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: Plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a Polska*. Praha: Prostor, 2002.
- BRANDES, Detlef. Deutsche Propaganda und Stimmung der tschechischen Bevölkerung im Protektorat Böhmen und Mähren 1939-1945. In: ANDĚL, Michal, BRANDES, Detlef, LABISCH, Alfons, PEŠEK, Jiří a Thomas RUZICKA. *Propaganda, (Selbst-)Zensur, Sensation: Grenzen von Presse- und Wissenschaftsfreiheit in Deutschland und Tschechien seit 1871*. Essen 2005, s. 149–178.
- CASE, Holly. *Between States: The Transylvanian Question and the European Idea during World War II* [online]. Stanford: Stanford University Press, 2009.
- CEJPOVÁ, Irena a Andrea ŠIMÁKOVÁ. Regionální identita a její význam pro zachování hmotného kulturního dědictví v pohraničním prostoru. *Historická sociologie*. 2021, **13**(1), 99-118. Dostupné z: <https://karolinum.cz/en/journal/historicka-sociologie/year-13/issue-1/article-9066>.
- CÍFKA, Stanislav, KRÝDL, Milan a Jindřich PECKA. *K problematice jižních Čech v letech 1945-1948*. České Budějovice: Ideologické oddělení JKV KSČ České Budějovice, 1968.
- CIGLBAUER, Jan. Krvavé Budějovice. *Časopis Barbar* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.casopisbarbar.cz/historie/krvave-budejovice>.
- Co je kontingent. *Slovník cizích slov*. Dostupné z: <https://www.infoz.cz/kontingent/>.
- Co je orální historie? *Orální historie – soudobé dějiny. Fakulta humanitních studií*. [online]. Dostupné z: <https://ohsd.fhs.cuni.cz/OHSD-42.html>.
- ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika*. Praha: Grada, 2015.
- ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a Jaroslav VACULÍK. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005.
- ČVANČARA, Josef. Mauthausen – tábor ztracených duší. *Paměť a dějiny*. 2012, **(6)2**, 96-109. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=53466>.
- DANEŠ, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997.
- DAVIDOVÁ, Eva a Jan KOČNAR. *Frymburk 1945-1985*. Český Krumlov: Místní národní výbor, 1985.
- DAVIDOVÁ, Eva. K problematice osidlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 od začátku 50. let na příkladě jedné novoosídlenec-kého pohraničí, sv. 1: *příchod do pohraničí, první léta života v pohraničí do socializace zemědělství*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, 1981, s. 72-105. Dostupné z: <http://zpravodaj.eu.cas.cz/r1981004o.html>.

DAVIDOVÁ, Eva. Osídlování a proměny českokrumlovského pohraničí po roce 1945. In: BOČKOVÁ, Helena, Eva DAVIDOVÁ, Josef REŽNÝ, et al. *Z jihočeského národopisu*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 1987, s. 13-31.

DAVIDOVÁ, Eva. Proměny etnické skupiny Cikánů – Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovská). In: *Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí: sv. 5: Proměny, kterými procházely jednotlivé skupiny osídlenců*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, 1983, s. 41-73. Dostupné z: <https://zpravodaj.eu.cas.cz/r1983002j.html>.

DRCHAL, Václav. Hra na spravedlnost. *HROT – Týdeník pro ekonomiku, politiku a byznys* [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/hra-na-spravedlnost>.

Druhá světová válka. *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/druha-svetova-valka>.

DVOŘÁK, Jiří. Jižní Čechy v období 1945-1946: Pohraničí, odsun Němců a příchod osídlenců. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1996*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 59-65.

DVOŘÁK, Štěpán. Hra o sv. Dorotě. *Český lid*. 1909, **18**(4), 188-199. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42691917>.

DVOŘÁK, Tomáš. Těžba uranu versus „očista“ pohraničí. Německé pracovní síly v Jáchymovských dolech na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století. *Soudobé dějiny*. 2005, **12**(3-4), 626-671. Dostupné z: https://sd.usd.cas.cz/artkey/sod-200503-0006_uranium-mining-versus-the-purging-of-the-borderlands-german-labour-in-the-jachymov-mines-in-the-late-1940s-a.php.

DVOŘÁK, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze "očisty pohraničí" v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Brno: Matice moravská, 2013.

EISENHAMMER, Miroslav. *Nucené nasazení studentů středních škol v období okupace*. Praha, 2013. Disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav českých dějin. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/53240>.

ERHART, Josef, ERHARTOVÁ, Marie a Jiří ZÁLOHA. *Šumava od A do Z*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1984.

Estráda. *Akademický slovník současné češtiny* [online]. Dostupné z: <https://slovníkcestiny.cz/heslo/estr%C3%A1da/0/22229>.

F. Schusser a Loučovice, díl 1.: Jak se zrodila v Loučovicích papírna; založení celulózky a papírny. *Loučovice-historie.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.loucovice-historie.cz/index.php/historie/loucovice2/386-f-schusser-a-loucovice-dil-1-jak-se-zrodila-v-loucovicich-papirna-zalozeni-celulozky-a-papirny>.

FRNKOVÁ, Veronika. *Osídlení Kaplicka a Českokrumlovská reemigranty ze Slovenska, Rumunska a Maďarska po druhé světové válce*. Liberec, 2008. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta pedagogická. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/53484>.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010.

- GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa, OLEJNÍK, Milan a Štefan ŠUTAJ. *Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1953*. Prešov: Universum, 2005.
- GAJDOVÁ, Pavla. *Kolektivizace venkova v 50. letech 20. století*. Praha: 2022. Bakalářská práce (Bc.). Vysoká škola CERO Institut. Dostupné z: <https://is.vsci.cz/th/wchwy/?lang=cs>.
- GEBHART, Jan. Migrationsbewegungen der tschechischen Bevölkerung in den Jahren 1938-1939. In: BRANDES, Detlef, Edita IVANIČKOVÁ a Jiří PEŠEK. *Erzwungene Trennung: Vertreibungen und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei 1938-1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*. Essen: Klartext, 1999, s. 11-22.
- GLASSHEIM, Eagle. Ethnic Cleansing, Communism, and Environmental Devastation in Czechoslovakia's Borderlands, 1945-1989. *The Journal of Modern History*. 2006, **78**(1), 65-92. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/499795>.
- GLASSHEIM, Eagle. *Očista československého pohraničí: migrace, životní prostředí a zdraví v bývalých Sudetech*. Praha: Academia, 2019.
- GOESCHEL, Christian. Suicide at the End of the Third Reich. *The Journal of Contemporary History*. 2006, **41**(1), 153-173. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30036375>.
- HAIŠMAN, Tomáš, HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Stabilizace, společenská a kulturní integrace obyvatelstva pohraničních obcí v jižních Čechách a na severní Moravě (Benešov nad Černou, o. Český Krumlov, Branná, o. Šumperk). *Český lid*. 1983, **(70)**1. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42701414>.
- HAIŠMAN, Tomáš. Cikánské obyvatelstvo v českém pohraničí v prvních letech osídlování. In: *Etnické procesy v novoosídleném pohraničí. Dělnictvo v etnických procesech: sv. 1*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, 1986, s. 117-132. Dostupné z: <http://zpravodaj.eu.cas.cz/r1986002m.html>.
- HAIŠMAN, Tomáš. Romové v Československu v letech 1945-1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In: Socioklub (ed.). *Romové v České republice (1945-1998)*. Praha, 1999, s. 137-183.
- HANZÁLKOVÁ, Petra. *Právní problémy združstevňování české vesnice v 50. letech*. Diplomová práce. Praha, duben 2012. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/46603>.
- HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kol. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. Dostupné z: <https://www.dejepis21.cz/metodika-projektove-vyuky>.
- HEROLDOVÁ, Iva a Vlasta MATĚJOVÁ. Novoosídlené pohraničí. In: JÍLEK, Tomáš. *Západočeská vlastivěda: Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 263-292.
- HEROLDOVÁ, Iva. K otázce přesídlení kladských Čechů. Problematika jejich etnicity, etnického vědomí a etnické příslušnosti. *Český lid*. 1988, **75**(4), 214-224. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42703605>.
- HEROLDOVÁ, Iva. Novoosídlené vesnice. *Český lid*. 1984, **71**(3), 130-141. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42703103>.

- HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí. *Český lid*. 1986, 73(4), 220-234. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42703374>.
- HEROLDOVÁ, Iva. Slovenští reemigranti z rumunského Rudohoří. *Český lid*. 1983, 70(4), 55-57. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42703374>.
- HEŘMANOVÁ, Eva a Pavel CHROMÝ. *Kulturní regiony a geografie kultury*. Praha: Aspi, 2009. *Historická expozice Benešova nad Černou 1. část: Osobnosti Benešova nad Černou*. Benešov nad Černou: 2019.
- Historická expozice Benešova nad Černou 2. část: Benešov nad Černou v letech 1944-49*, Benešov nad Černou: 2019.
- Historie školy. *Gymnázium Trhové Sviny* [online]. Dostupné z: <https://www.gymtrhove-sviny.cz/historie-skoly.html>.
- HORVÁTHOVÁ, Margaréta. *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesi a odievania*. Komárno – Dunajská Streda: Fórum inštitút pre výskum menšín, Lilium Aurum, 2002. Dostupné z: <http://mek.oszk.hu/02300/02383/02383.pdf>.
- HRABOVEC, Emilia. Neue Aspekte zur ersten Phase der Vertreibung der Deutschen aus Mähren. In: PLASCHKA, Richard G., Horst HASELSTEINER, Arnold SUPPAN a Anna M. DRABKOVÁ. *Nationale Frage und Vertreibung in der Tschechoslowakei und Ungarn*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1997, s. 117-140.
- HRABOVEC, Emilia. Politisches Dogma kontra wirtschaftliches Kalkül. Einige Aspekte der wirtschafts- und sozialgeschichtlichen Entwicklung in den Sudeten-gebieten 1945-1946. In: HEUMOS, Peter. *Heimat und Exil. Emigration und Rückwanderung, Vertreibung und Integration in der Geschichte der Tschechoslowakei*. München: Oldenbourg, 2001, s. 163-185.
- HRABOVEC, Emilia. *Vertreibung und Abschub: Deutsche in Mähren 1945-1947*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1995.
- Irena Hešová. *Paměť národa* [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/hesova-irena-20161003-0>.
- JANČÁK, Vít, CHROMÝ, Pavel, MARADA, Miroslav, HAVLÍČEK, Tomáš a Petra VONDRÁČKOVÁ. Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: Analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*. 2010, 115(2), 207-222. Dostupné z: <https://bit.ly/3NMZQuV>.
- JANČÍK, Drahomír a Tomáš KALINA. Kořistní praxe Rudé armády v Československu v letech 1945-1946. *Historický obzor: Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. 2014, (25)11-12, s. 265-277.
- JANEČEK, Vít. *Uliční názvosloví v městě Kaplice*. České Budějovice, 2014. Bakalářská práce (Bc.) Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Ústav bohemistiky. Dostupné z: <https://theses.cz/id/6z58cx/11758096>.
- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.
- JELINEK, Yeshayahu A. *The Carpathian Diaspora: The Jews of Subcarpathian Rus and Mukachevo*. New York: East European Monographs, 2008.

JERÁBEK, Milan, DOKOUPIL, Jaroslav a Tomáš HAVLÍČEK. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha: Academia, 2004.

JÍLEK, Tomáš. Železná opona na česko-bavorské hranici v letech 1948-1989. In: KUMPERA, Jan (ed.) a Alfred HYNA (ed.). *Dějepis XIX: sborník katedry historie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, Katedra historie, 2003, s. 43-54. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/35647/1/Jilek.pdf>.

JIRÁK, Jan. *Na stezkách krále Šumavy*. Domažlice: Český les, 2005.

KADLEC, Miloš. Z darmo ani Rudá armáda nehrabe aneb jak jsme si zaplatili osvobození. *Manipulátoři: na faktech záleží* [online]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/zadarmo-ani-ruda-armada-nehrabe-aneb-jak-jsme-si-zaplatili-osvobozeni/>.

KAISER, Vladimír a Kristina KAISEROVÁ. *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 1995.

KAISER, Vladimír. Das Kriegsende und die Vertreibung der Deutschen aus dem Aussiger Gebiet. In: BRANDES, Detlef, Edita IVANIČKOVÁ a Jiří PEŠEK. *Erzogene Trennung. Vertreibungen und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei 1938-1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*. Essen: Klartext, 1999, s. 201-217.

KAISER, Vladimír. Die jüdische Gemeinde in Aussig / Ústí nad Labem im 19. und 20. Jahrhundert. In: OTTE, Anton a Petr KRŽÍŽEK. *Židé v Sudetech / Die Juden im Sudetenland*. Praha: Česká křesťanská akademie, 2000, s. 234-254.

KAPLAN, Karel a Alexandra ŠPIRITOVÁ. *ČSR a SSSR 1945-1948: Dokumenty mezinárodních jednání*. Brno: Doplněk, 1996.

KAPLAN, Karel. *Československo v poválečné Evropě*. Praha, Karolinum 2004.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960): Dělnictvo*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

Kaplické školství v proměnách věků. *SOŠ a SOU Kaplice* [online]. Dostupné z: <https://www.geu-kaplice.cz/areal-a-historie-skoly>.

KÁRNÝ, Miroslav. *Konečné řešení: genocida českých Židů v německé protektorátní republice*. Praha: Academia, 1991.

KASTNER, Quido. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999.

KHÁŠ, Petr. Československá branná moc v západních Čechách během mobilizace v září 1938. *Bohemiae occidentalis historica: odborný časopis pro české dějiny s důrazem na západní Čechy a s přesahy do příhraničních regionů, zvláště do Bavorska*. 2020, 6(1), s. 43-66. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/handle/11025/46929>.

KOCINA, Jan. *Poválečné osídlování pohraničí slovenskými migranty z rumunského Banátu (na příkladu jižních Čech)*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce (Mgr.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Historický ústav Filozofické fakulty. Dostupné z: <https://dspace.jcu.cz/handle/123456789/26891>.

- Koncentrační tábor. *KZ-Gedenkstätte Mauthausen / Mathausen Memorial* [online]. Dostupné z: <https://www.mauthausen-memorial.org/cs>
- KOPECKÝ, Milan. Geneze hry o svaté Dorotě od E. F. Buriana. *Český lid*. 1964, **51**(2), 86-90. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42698855>.
- KOŘALKOVÁ, Květa. Československá a polská reemigrace po druhé světové válce. *Slezský sborník*. 1990, **88**(4), 253-268.
- KOVAŘÍK, David. Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války. In: LOZOVIUKOVÁ, Kateřina a Jaroslav PAŽOUT. *Život na československých hranicích a jejich překonávání v letech 1945-1989*. Praha – Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2017, s. 42-54. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/zivot-na-ceskoslovenskych-hranicich-a-jejich-prekracovani-v-letech-1945-1989/>.
- KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta. Historický ústav. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/p1izb/disertacni_prace_Archive.pdf.
- KRÁLOVÁ, Štěpánka. *Porovnání historického vývoje lidové architektury v České republice a v zahraničí*. České Budějovice, 2017. Bakalářská práce (Bc.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zemědělská fakulta. Dostupné z: <https://dspace.jcu.cz/handle/123456789/35544>.
- KREISSLOVÁ, Sandra. „Domov“ jako místo dočasného návratu. První cesty německých vysídlenců do Československa. *Český lid*. 2018, **105**(2), 159-176. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26784684>.
- KREISSLOVÁ, Sandra. Každodennost v blízkosti „ostnatých drátů“ ve vzpomínkách obyvatel česko-rakouského pohraničí. In: LOZOVIUKOVÁ, Kateřina a Jaroslav PAŽOUT. *Život na československých hranicích a jejich překonávání v letech 1945-1989*. Praha – Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, 2017, s. 56-81. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/zivot-na-ceskoslovenskych-hranicich-a-jejich-prekracovani-v-letech-1945-1989/>.
- KROFTA, Kamil. *Němci v Čechách*. Praha: Orbis, 1927.
- Kronika obce Horní Dvořiště 1945-1995. *Horní Dvořiště* [online]. Dostupné z: <https://www.hornidvoriste.cz/file.php?nid=996&oid=161700>.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. Krátkodobá migrace z českých zemí do Latinské Ameriky v 1. polovině 20. století: případová studie provázaných dějin. *Český časopis historický*. 2019, **117**(3), 586-612.
- KUČERA, Zdeněk a Pavel CHROMÝ. Vliv geopolitických změn na zánik sídel po roce 1945. In: HRNČIAROVA, Tatiana, Peter MACKOVČIN a Ivan ZVAR et al. *Atlas krajiny České republiky*. Praha – Průhonice: Ministerstvo životního prostředí ČR – Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2009. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/atlas_krajiny_cr.
- KUKLÍK, Jan a Daniela NĚMEČKOVÁ. Majetkové změny v ČSR v letech 1945-1948. *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*. 2017, **11**(1), 3-14. Dostupné z: https://www.ustrcr.cz/wp-content/uploads/2017/08/PD_1_17_s03-14.pdf.
- KURAL, Václav. *Místo společenství – konflikt!* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994.

- KYSELA, Tomáš. *Odsun Němců z Kaplicka v roce 1945 a 1946*. Brno, 2008. Diplomová práce (Mgr.). Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/g3676/Filozoficka_fakulta_Masarykovy_univerzity_v_Archive.pdf.
- LÁNÍČEK, Jan. After the Whirlwind: Jewish Absence in Postwar Czechoslovakia. *Journal of Contemporary History*. 2017, 52(2), 278-296. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44504016>.
- LÁNÍČEK, Jan. *Czechs, Slovaks and the Jews, 1938-48: Beyond Idealisation and Condemnation*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- LEMBERG, Hans. *Porozumění: Češi – Němci – východní Evropa 1848-1948*. Praha: Lidové noviny, 1999.
- LIPSKÝ, Zdeněk. Nová divočina v české kulturní krajině I. *Geografické rozhledy*. 2010, 4(19), 12-13.
- LUŽA, Radomír. *The Transfer of the Sudeten Germans. A Study of Czech-German Relations 1933-1961*. New York: New York University Press, 1964.
- MACEK, Jaroslav. Zur Problematik der Geschichte der abgetrennten Grenzgebiete, besonders des sogenannten Sudetenlandes in den Jahren 1938-1945. In: BRANDES, Detlef a Václav KURAL. *Der Weg in die Katastrophe: Deutsch-tschechoslowakische Beziehungen 1938-1948. Für die deutsch-tschechische und deutsch-slowakische Historikerkommission*. Essen: Klartext, 1994.
- MAČÁT, Zdeněk. Žofínský prales – národní přírodní rezervace. *Natura Bohemica – příroda České republiky* [online]. Dostupné z: <http://www.naturabohemica.cz/zofinsky-prales/>.
- Mapa Protektorátu Čech a Moravy. In: *Virtuální mapová sbírka Charta-Antiquae.cz* [online]. Zdiby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://charta-antiquae.cz/cs/maps/55831>.
- MARADA, Miroslav. Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. *Geografie: Sborník České geografické společnosti*. 2001, 86(1), 12-25. Dostupné z: https://geografie.cz/media/pdf/geo_2001106010012.pdf.
- MARŠÍKOVÁ, Magdalena a Zbyněk MARŠÍK. *Dějiny zeměměřictví a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje*. Praha: Libri, 2007.
- MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu: Usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/tereza-maskova-vojtech-ripka-zelezna-opona-v-ceskoslovensku-usmrceni-na-ceskoslovenskych-statnich-hranicich-1948-1989/>.
- MAŠKOVÁ, Věra. *K odsunu uprchlíků a německého obyvatelstva z okresu Český Krumlov v letech 1945-1946*. Z prací členů historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, 1992.
- MATĚJČEK, Jiří. Otázka osídlování a vývoje pohraničí v roce 1945 a Sokolovsko. In: *Minulosti západočeského kraje VII*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, s. 5-12.
- MATĚJOVÁ, Vlasta. Proměny, kterými procházely jednotlivé skupiny osídlenců v rámci lokální společnosti, změny jejich materiální a duchovní kultury v důsledku integrace obyvatelstva a utváření života v lokální společnosti. *Český lid*. 1983, 70(1), 50-55. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42701418>.

Materiály k problematice novoosídlenického pohraničí: sv. 8: Osídlení českého pohraničí v letech 1945-1959 (demografický přehled). Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd, 1984. Dostupné z: <http://zpravodaj.eu.cas.cz/r1984003.html>.

MATUŠKOVÁ, Leona. Válkou utrpení československých Židů neskončilo, řešit museli občanství. *Akademie věd České republiky* [online]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/historicke-vedy/Valkou-utrpeni-ceskoslovenskych-Zidu-neskoncilo-resit-museli-obcanstvi/>.

MIKYŠKOVÁ, Anna. Z anglické renesance do německého baroka: cesta hry o sv. Dorotě z Anglie přes Český Krumlov do Švýcarska. *Theatralia*. 2019, 22(2), 107-122. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/141890>.

MORAVCOVÁ, Dana. Svatební družina rudohorských Slováků v Jindřichovicích 1948-1988 k otázce proměny a závaznosti tradice. *Český lid*. 1989, (76)3, 143-148. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42703631>.

MUSILOVÁ, Tereza. *Odsun – vyhnání českých Němců z Kaplicka pohledem pamětníků*. České Budějovice, 2020. Bakalářská práce (Bc.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/prghh9/>.

MYANT, Martin. New Research on February 1948 in Czechoslovakia. *Europe-Asia Studies*. 2008, 60(10), 1697-1715. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20451655>.

Nacisté jí zabili rodiče a ona v lágru nahrazovala malým dětem matku. *ČT24* [online]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1502686-naciste-ji-zabili-rodice-a-ona-v-lagru-nahrazovala-malym-detem-matku>.

Národní jednota pošumavská. *Encyklopedie Český Budějovic* [online], 2022. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/narodni-jednota-posumavska>.

Návštěva Adolfa Hitlera, Vyšší Brod. *Šumava.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.sumava.cz/rozcestnik/kultura-a-pamatky/politika/navsteva-adolfa-hitlera-vyssi-brod/>.

NEŠPOR, Zdeněk R. České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. *Soudobé dějiny*. 2005, 12(2), 245-284. Dostupné z: https://sd.usd.cas.cz/artkey/sod-200502-0001_the-study-of-czech-migration-in-the-nineteenth-and-twentieth-centuries.php.

NIKRMAJER, Leoš. Karel Buquoy – poválečný osud. *Výběr*. 1999, 36(2), s. 130-132.

NIKRMAJER, Leoš. Od vzniku ČSR do roku 1938. In: *Novohradské hory a podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006, s. 389-398.

NOSKOVÁ, Helena a Jana VÁCHOVÁ. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000.

NOSKOVÁ, Helena. Čeští a slovenští novoosídlenci na Sokolovsku a místní obyvatelstvo po roce 1945. *Český lid*. 1991, 78(2), 106-116. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42701085>.

NOSKOVÁ, Helena. *Návrat Čechů z Volyně. Naděje a skutečnost let 1945-1954*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999.

NOSKOVÁ, Helena. Osídlovací komise ÚV KSČ a reemigrace v letech 1945-1954. In: TŮMA, Oldřich. *Historické studie: K sedmdesátinám Milana Otáhalu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 116-129.

- NOSKOVÁ, Helena. Proměny českého pohraničí v letech 1945-1950. In: VAJDOVÁ, Zdenka (ed.). *Akteři rozvoje regionu – Orlicko*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008, s. 14-28. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/akteri-rozvoje-regionu-orlicko>.
- NOSKOVÁ, Helena. Rodinné obyčeje Slováků z východního Slovenska a jejich proměny v novoosídlené lokalitě západních Čech. *Český lid*. 1984, 71(2), 75-81. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42703067>.
- NOSKOVÁ, Helena. Slováci z Maďarska v národnostní politice Československa v letech 1945-1954. In: NOSKOVÁ, Helena. *Sborník studií k národnostní politice Československa (1945-1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 53-82.
- NOSKOVÁ, Helena. Slováci z Nadlaku v chebském okrese (hranice v Čechách). *Český lid*. 1984, 71(3), 154-166. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42703105>.
- NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, 2005.
- NOVOTNÁ, Šárka. Byly vzdělané, nezávislé – a musely učinit těžkou volbu. *Tiscali.cz* [online]. 2019. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/byly-vzdelane-nezavisle-a-musely-ucinit-tezkou-volbu-322572>.
- OCELÁK, Radek a Jiří TRÍSKA. *Větev ztracená, nalezená: Cestovní a úřední zprávy o Slovácích v Rumunsku z let 1930-1949*. Rýmařov: Radek Ocelák, 2019.
- Okresy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku po r. 1850. *Elektronický mapový portál Český historický atlas* [online], 2020. Dostupné z: <https://cha.fsv.cvut.cz/mapp.php?map=2Cc>.
- Osudy a tváře Chebu: Konrad Henlein. *Encyklopedie města Cheb* [online]. Dostupné z: <http://encyklopedie.cheb.cz/cz/biograficky-slovník/konrad-henlein-16758>.
- OUŘEDNÍČEK, Martin, JÍCHOVÁ, Jana a Lucie POSPÍŠILOVÁ. *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Praha: Karolinum, 2017.
- PALIVODOVÁ, Eva. *Ochrana hranic a vytváření vnějšího nepřítele v Československu v letech 1948-1956*. Praha, 2010. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav českých dějin. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/175288>.
- Památková péče v ČR. *Ministerstvo kultury České republiky* [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/pamatkova-pece-v-cr-cs-244>.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. Romské obyvatelstvo ČSR v letech 1945-1949. In: NOSKOVÁ, Helena. *Sborník studií k národnostní politice Československa (1945-1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001, s. 31-52.
- PEROUTKOVÁ, Michaela. *Židovské identity v Československu před 2. světovou válkou a po ní*. Praha: Libri, 2016.
- PEŠEK, Jan. Dosídlování jihočeského pohraničí v letech 1945-1959. *Jihočeský sborník historický*. 1986, 55, 169-180.
- PEŠEK, Jan. Nástup k osídlování jihočeského pohraničí (jaro 1945-léto 1946). *Jihočeský sborník historický*. 1986, 55(1), 23-35.

- PEŠEK, Jan. Osídlování jihočeského pohraničí v letech 1947-1953. *Jihočeský sborník historický*. 1986, 55, 133-143.
- POCHOBRADSKÁ, Helena. *Vývoj správy státních zemědělských podniků na území východních Čech po roce 1945 se zvláštním zřetelem na vývoj státních statků*. Disertační práce. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Dostupné z: <https://dk.upce.cz/handle/10195/48779>.
- Popravy v Táboře – 3. 6. 1942 – 80 let. *Druhá světová válka – Fronta.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/kalendar/popravy-v-tabore>.
- POSTA, Stephan. *Tschechische "Fremdarbeiter" in der nationalsozialistischen Kriegswirtschaft*. Dresden: annah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung an der Technischen Universität Dresden, 2000.
- PROKOP, Radim. Migrace ve vývoji slovenské populace v České republice (se zvláštním zřetelem ke stěhování mezi Slovenskem a českými zeměmi). Část první 1945-1959. In: PROKOP, Radim, Olga ŠRAJEROVÁ, Karel SOMMER a Emil GÍMEŠ. *Slováci v České republice*. Opava: Slezský ústav SZM, 1998, s. 56-95.
- PRŮCHA, Václav. Wirtschaftsstruktur und Wirtschaftspolitik in den tschechischen Grenzgebieten. In: SCHULTZ, Helga. *Bevölkerungstransfer und Systemwandel: Ostmitteleuropäische Grenzen nach dem Zweiten Weltkrieg*. Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag, 1999, s. 305-319.
- Přehled členů vlády. Vláda Klementa Gottwalda I. (02.07.1946-25.02.1948). *Vláda ČR* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/prehled-ministru-24681/>.
- Příběhy 20. století. *Paměť národa*. [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/pribehy-20-stoleti>.
- Přídělový systém. *TOTALITA* [online]. Dostupné z: https://www.totalita.cz/vysvetlivky/syst_pri-del.php.
- Příloha 7 Tabulková část: Výsledky hlasování podle okresů v letech 1920-1946. In: ČSÚ. *Volby do zákonodárných orgánů Československa a České republiky 1920-2006*. Praha: Český statistický úřad, 2008. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-voleb-do-poslanecke-snemovny-v-letech-1920-2006-n-tgdmp17urw>.
- RADVANSKÝ, Zdeněk. Integrationsprobleme bei der Wiederbesiedlung der deutschen Siedlungsgebiete in den böhmischen Ländern nach 1945. In: HEUMOS, Peter. *Heimat und Exil: Emigration und Rückwanderung, Vertreibung und Integration in der Tschechoslowakei*. Mnichov: Oldenbourg, 2001, s. 143-161.
- RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1997.
- RAK, Jiří. *Bývali Čechové... české mýty a stereotypy*. Jinočany: H&H, 1994.
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné zde [Dokument PDF: RVP G čistopis]: <https://revize-ict-g.rvp.cz/prehled-zmen-v-rvp-g>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné zde [Dokument PDF: RVP ZV 2021 čistopis]: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>.

RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin: Květen 1938 - do dnešní doby*. Třebíč: Akcent, 1999.

ROBEK, Antonín a Iva HEROLDOVÁ. K etnické problematice Československa, zvláště českého pohraničí, po druhé světové válce. *Český lid*. 1983, **70**(1), 3-10. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42701413>.

Rodina Lauseckerů z Ješkova, paměti Emmy Draxler, 1999. Nепublikováno.

RŮŽKOVÁ, Jiřina a Josef ŠKRABAL. *Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2005 – 1. díl: Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869-2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*. Praha: Český statistický úřad, 2006. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-ceske-republiky-2001-8771jn6lu9>.

RYCHLÍK, Jan. Kolektivizace ve střední a východní Evropě. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha 2008, s. 13-29.

ŘEZNÍČKOVÁ, Zdenka. Stručný přehled vývoje osídlení. In: *Novohradské hory a podhůří: příroda - historie - život*. Praha: Basset, 2006, s. 279-282.

ŘEZNÍK, Miloš. Paměť a identita v regionálním kontextu. In: ŠUSTROVÁ, Radka a Luba HÉDLOVÁ. *Česká paměť: Národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Památník Lidice, 2015, s. 72-75.

SAILER, Herbert. *Kaplice: Dějiny jednoho městečka na Šumavě, 2. díl – od roku 1848 do roku 1945*. Kaplice: Město Kaplice, 2020.

SANTEL, Bernhard. *Migration in und nach Europa: Erfahrungen. Strukturen. Politik*. Opladen: Leske + Budrich Verlag, 1995.

SASSMAN, Alois. Tři sondy do národnostního vývoje. In: *Novohradské hory a podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Basset, 2006, s. 279-282.

SĂVOIU, Gheorghe, MANEA, Camelia a Constantin MANEA. The Romanian Rural Economy – a Resource of Growth and Regional Cooperation, or a Source of Conflicts and Insecurity? *The Romanian Economic Journal*. 2007, **10**(25), 187-200. Dostupné z: <http://www.rejournal.eu/sites/rejournal.versatech.ro/files/articole/2014-04-18/2251/je202520savoIU20et20all.pdf>

SECKÁ, Milena. Osídlování jihočeského pohraničí. Jihočeská vesnice v letech 1945-1960. In: KOMLOSY, Andrea, Václav BŮŽEK a František SVÁTEK. *Kulturen an der Grenze. Waldviertel – Weinviertel – Südböhmen -Südmähren / Kultury na hranici. Jižní Čechy - jižní Morava - Waldviertel - Weinviertel*. Vídeň: Promedia, 1995, s. 325-330.

SEDLÁK, Petr. Židé v českých zemích v letech 1945-1949. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Praha: Sefer, 2008, S. 13-45.

Schreinerův mlýn. *Vodnimlyny.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/8639-schreineruv-mlyn>.

SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy: Didaktické metody pro 21. století*. Praha: Grada, 2019.

SIROVÁTKA, Oldřich. „Komédie o svaté panně Dorotě“ a lidové dorotské hry. *Český lid*. 1970, 57(3), 129-134. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42699660>.

SLAVÍČEK, Petr. Státní fondy v České republice. *Auditor*. 2010, 17(7), 8-27. Dostupné z: https://www.podhurizeleznýchhor.cz/media/files/auditor_2010_07_1.pdf.

SLEZÁK, Lubomír. Pohraničí českých zemí na pokračování: Dosídlování v padesátých letech 20. století. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2007, 15(7), 383-394. Dostupné z: https://aop.vse.cz/artkey/aop-200707-0026_pohranici-ceskych-zemi-na-pokracovani-dosidlovani-v-padesatych-le-tech-20-stoleti.php.

SOMMER, Karel. Poznámky k problematice výzkumu cikánské (romské) otázky v českých zemích po roce 1945. *Slezský sborník*. 1996, 94(3), 246-252.

Správní členění v letech 1939-1940. *Elektronický mapový portál Český historický atlas* [online], 2020. Dostupné z: <https://cha.fsv.cvut.cz/mapp.php?map=2Ea>.

SPURNÝ, Matěj. Migration and Cleansing: Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945. In: HOFFMAN, Stefan-Ludwig, Sandrine KOTT, Peter ROMIJN a Olivie WIEVIORKA. *Seeking Peace in the Wake of War*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015, s. 163-182. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt18z4gn8.10>.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2012.

SPURNÝ, Matěj. Pokus o převýchovu: Romové v objetí stalinské péče o člověka v 50. letech. *Paměť a dějiny*. 2017, (11)3, s. 3-14. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/publikace/pamet-a-dejiny-32017/>.

SRB, Vladimír a Alois ANDERLE. *Populační, ekonomický a národnostní vývoj pohraničních okresů ČSR od roku 1930 do roku 2010*. Praha: Terplan – Státní ústav pro územní plánování, 1989.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948-1989*. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918-1945)*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

STANĚK, Tomáš. Vertreibung und Aussiedlung der Deutschen aus der Tschechoslowakei 1945-1948. In: HOENSCH, Jörg K. a Hans LEMBERG. *Begegnung und Konflikt: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte im östlichen Europa*. Essen: Klartext, 2001, s. 207-229.

ŠENKÝŘ, Miloš. Učitelky se nesmějí vdát jen tak. Říká to zákon. *Lidovky.cz* [online]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/ucitelky-se-nesmeji-vdat-jen-tak-rika-to-za-kon.A100101_110131_ln_domov_tej.

Šibřinky – sokolské plesy, bály, tancovačky. *Česká obec sokolská* [online]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/projekt/sibrinky>.

ŠÍR, Vojtěch. Výsadek Za Prahu – Mnich 1945. *Druhá světová válka – Fronta.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/dotaz/vysadek-za-prahu-mnich-1945>.

ŠIRMEROVÁ, Karolína. *Historický vývoj zvolených obcí v příhraničních oblastech*. České Budějovice, 2019. Bakalářská práce (Bc.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zemědělská fakulta.

ŠMÍD, Michal. Studenti protestovali proti nástupu komunistické diktatury. Marně. *Paměť národa* [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/studenti-protestovali-proti-nastupu-komunisticke-diktatury-marne>

ŠPIČÁKOVÁ, Kateřina. Zástupy Čechů opustily po Mnichovu Sudety. Víc jich však zůstalo, s Němci měli úzké vazby. *ČT24* [online]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2554789-zastupy-cechu-opustily-po-mnichovu-sudety-vic-jich-vsak-zustalo-s-nemci-meli-uzke>.

ŠRAJEROVÁ, Olga a Karel SOMMER. Migrace Slováků do českých zemí v letech 1945-1948. *Slezský sborník*. 1998, **96**(1), 20-35.

ŠTÉR, Roman. *Československý výbor obránců míru a jeho místo v politickém systému Československa v letech 1949-1956*. Praha, 2012. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav českých dějin. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/179520>.

ŠŮLA, Jaroslav. Zabijačka na dnešní vesnici (Jasenná u Jaroměře). *Český lid*. 1975, **62**(1), 42-44. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42700297>.

ŠULCOVÁ, Stanislava. *Od venkovských typů staveb k jejich technologickému provedení* [dokument PDF]. Dostupné z: <https://mech.fsv.cvut.cz/xvho/xvho-typy.pdf>.

ŠUTAJ, Štefan. Zwangsaustausch bzw. Aussiedlung der Madjaren aus der Slowakei - Pläne und Wirklichkeit. In: BRANDES, Detlef, Edita IVANIČKOVÁ a Jiří PEŠEK. *Erzwungene Trennung. Vertreibungen und Aussiedlungen in der und aus der Tschechoslowakei 1938-1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*. Essen: Klartext, s. 255-272.

TECHNIK, Svatopluk. *Výstava Budujeme osvobozené kraje v Liberci roku 1946*. Liberec: Česká beseda, 2001.

TILL, Bastian. *Sinti und Roma im Dritten Reich. Geschichte einer Verfolgung*. Mnichov: C. H. Beck, 2001.

TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj: České pohraničí 1948-1960 a takzvaná akce dosídlení. *Soudobé dějiny*. 2005, **12**(3-4), 534-585. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=136761>.

Tragédie letounu B-17G. *Město Kaplice: Informační portál Kaplice a Kaplicko* [online]. Dostupné z: https://www.ikaplice.cz/clanky/tragedie-letounu-b-17g_14.html?pid=11.

VACULÍK, Jaroslav. Die Remigration in die Tschechoslowakei 1945-1948. In: HEUMOS, Peter. *Heimat und Exil. Emigration, Vertreibung und Integration in der Geschichte der Tschechoslowakei*. München: Oldenbourg, 2001, s. 99-109.

VACULÍK, Jaroslav. K usídlování reemigrantů z Rumunska v moravsko-slezském pohraničí v letech 1946-1949. *Vlastivědný věstník moravský*. 1991, **43**(2), 204-210.

VACULÍK, Jaroslav. Počátky českého vystěhovalectví na Volyň. *Český lid*. 1987, **74**(4), 220-228. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42702020>.

- VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
- VADKERTY, Katalin. *Maďarská otázka v Československu 1945-1948*. Bratislava: Kalligram, 2002.
- VANĚK, Miroslav. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004. Dostupné z: <https://www.fa.cvut.cz/studium/predmety/dejiny-architektury-ii/vanek-m---oralni-historie---metodicke-a-technicke-postupy-1-.pdf>.
- VAŘEKA, Josef. Kulturní hranice a národní identita. *Český lid*. 1994, **81**(3), s. 177-183. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/42639446>.
- VEIGLOVÁ, Lucie. *Odsun sudetských Němců a poválečné osídlení pohraničí*. Praha, 2021. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova: Fakulta sociálních věd. Institut mezinárodních studií. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/127141?locale-attribute=cs>.
- VELEŠÍK, Vladimír. *Analýza volebního výsledku Sudetoněmecké strany v parlamentních volbách roku 1935*. Olomouc, 2013. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Dostupné z: <https://theses.cz/id/wn2gkr/?info>.
- VESELÝ, Martin. *Sudetská župa jako protiletecký kryt říše? (1939-1945)*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011.
- VLASÁK, Vladimír. *Historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji*. České Budějovice, 2015. Bakalářská práce (Bc.). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zemědělská fakulta. Dostupné z: https://theses.cz/id/e6ngki/BP_Vlask_Vladimr.pdf?lang=cs;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dkolonizace%26start%3D33;info=1.
- VNOUČKOVÁ, Kateřina. *Okno příležitosti. Přeshraniční výměna v oblasti životního prostředí na jihomoravsko-dolnorakouské hranici v letech 1984–1995*. Praha, 2022. Disertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/177360>.
- VOBECKÁ, Jana. Analýza: Židovské obyvatelstvo v Čechách v letech 1848-1939. *Demografický informační portál* [online]. 2006. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&articleID=369.
- Volby do poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v roce 1920* [dokument PDF]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008p7_1.pdf/678e4713-9e28-4ab3-8be1-384c2cb51268?version=1.0.
- VYKOUPILOV, Libor. *Slovník českých dějin*. 2. přepracované vydání. Brno: Julius Zirkus, 2000.
- Výlet kolem Kaplice – Blansko, Mostky, Louzek. *HoryCesko.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.horycesko.cz/t358/vylet-kolem-kaplice-blansko-mostky-louzek>.
- WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“: Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952. Praha: Prostor, 2016.
- Záhumeněk. *Internetová jazyková příručka – Ústav pro jazyk český* [online]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=z%C3%A1humeněk>.

ZAJÍČEK, Zdeněk a Andrea POLÁKOVÁ. Na hranicích zastřelili bratry ve věku 17 a 18 let, pak zmanipulovali důkazy. Případ řešil soud až po revoluci. *Český rozhlas – České Budějovice* [online]. 2020. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/na-hranicich-zastrelili-bratry-ve-veku-17-a-18-let-pak-zmanipulovali-dukazy-7459709>

ZICH, František. Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: HOUŽVIČKA, Václav a Lukáš NOVOTNÝ. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 49-64. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/otisky-historie-v-regionalnich-identitach-obyvatel-pohranici-sebedefinice-vzajemne-vnimani>.

ZICH, Leoš. *Vznik jednotných zemědělských družstev a jejich právní zakotvení*. Diplomová práce (Mgr.). Praha, květen 2022. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/40449>.

ZORMANOVÁ, Lucie. Profese učitelky z historického pohledu. *Metodický portál RVP.CZ – Materiály a inspirace pro pedagogy* [online]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/21401/profese-ucitelky-z-historickeho-pohledu.html>.

Fotografie, televizní a rozhlasové pořady

ABS, fotodokumentace demoličních prací v pohraničí a hraničním pásmu, citováno dle KOVAŘÍK, David. *Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války*, s. 54. *Historie.cs: Divoký odsun* [online]. TV, ČT24, 9. srpna 2020, 18.00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/213452801400023/>.

SLIVKA, Martin. Betlehem s hvězdou z vianočnej formičky, Nižné Ružbachy 1958 [fotografie]. In: HLAVÁČOVÁ, Anna A. Trojkraťové obchůdky. *Ostium*, **16**(4), 2020. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/trojkrakove-obchodky/>.

Staré chalupy, kostely nebo obchody. Vědci modelují zaniklé šumavské vesnice. *ČT24* [online]. 4. června 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2833577-stare-chalupy-kostely-nebo-obchody-vedci-modeluji-zanikle-sumavske-vesnice>.

ŠMÍD, Jan. In: Jižní Čechy. 25. listopadu 2020. *Facebook* [oficiální profil k prezentaci Jižních Čech spravovaný Jihočeskou centrálou cestovního ruchu, uživatelský příspěvek]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/jiznicechy/posts/10158858577314510/>.

Vice Versa – Aktuelles aus Kaplice: Marie Maierová erzählt aus ihrem Leben. *cba – cultural broadcasting archive* [online]. Dostupné z: <https://cba.fro.at/podcast/vice-versa-aktuelles-aus-kaplice>.

ŽVÁČEK, Ondřej. Pomník v Malontech (Jihočeský kraj, Česko) [fotografie]. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Pomn%C3%ADk_v_Malontech.jpg.

Dobové prameny a periodika

1880-1930, padesát let Ústřední matice školské: Pamětní list vydaný na oslavu půlstoleté činnosti Ústřední matice školské v Praze. Praha, 1931, s. 35.

Jihočeská pravda, 22. 8. 1945.

Jihočeská pravda, 29. 8. 1945.

Jihočeská pravda, 6. 6. 1946.
Jihočeská pravda, 29. 8. 1946.
Jihočeská pravda, 10. 10. 1946.
Jihočeská pravda, 20. 3. 1947.
Jihočeská pravda, 5. 6. 1947.
Jihočeská pravda, 25. 9. 1947.
Jihočeská pravda, 4. 12. 1947.
Jihočeská pravda, 19. 2. 1948.
Jihočeská pravda, 26. 2. 1948.
Jihočeská pravda, 28. 3. 1948.
Jihočeská pravda, 16. 12. 1948.
Jihočeská pravda, 4. 3. 1949.
 KAČENA, Jaroslav. *Českokrumlovsko – tvůj nový domov. Malý průvodce pro dosídlence*. Český Krumlov: Odbor pracovních sil ONV v Českém Krumlově, 1960.
 KOŤÁTKO, Jiří. *Konfiskace, rozdělování a osídlování půdy*. Praha: Svoboda, 1946.
Naše Svoboda, 19. 3. 1946.
Naše Svoboda, 7. 5. 1946.
 NOSEK, Václav. Na stráži hranic pokrokového světa. *Osídlování*. 10. 4. 1948, (3)1, 1-2.
Osídlování, 25. 9. 1947.
 OÚ a FNO v Praze. *Nový Domov: Poslední příležitosti k osídlení. Seznam míst v pohraničí kam ještě možno přesídliti*. Praha: Státní tiskárna, 1948.
 SEDLÁK, Mirko. Novoroční poselství hraničářům. *Jihočech*. 1946, 2(1), 2.
 Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Praha: 1951, s. 530-535.
Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955 podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu, domů a bytů 1. března 1950. Praha: Státní úřad statistický a min. vnitra, 1955.
Statistický lexikon obcí v zemi České: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 266 Sb. zák. a nař. Praha: Orbis, 1934.
Statistický lexikon obcí v zemi moravskoslezské: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. Praha: Orbis, 1935.
Stráž severu, 25. 6. 1946.
Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935. Praha: Státní úřad statistický, 1936.

Archivy

Národní archiv Praha (NA Praha)

AÚV KSČ, f. 02/1 (předsednictvo),
 AÚV KSČ, f. 100/24 (Klement Gottwald),
 fond MPSP, 1941-1951,
 fond Osídlovací komise ÚV KSČ,
 OK-ÚV KSČ, f. 23.

Státní okresní archiv Český Krumlov

A-a-1514, 1. Pololetní sjezd delegátů lidové správy na okrese kaplickém ke dni 2. 3. 1947.
fond Městský národní výbor Kaplice, (1940) 1945-1990 (1994), *Kronika města Kaplice 1945-1968*,
fond MNV-108 Kaplice, manipulace 1945-1948,
fond MNV-65 Místní národní výbor Malonty, *Kronika města Malonty (1945) 1957-1976*,
fond Odbor archiv bezpečnostních složek MV, 304-165-5.
fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948,
fond Ú-45 OKMZ Kaplice,
fond Základní škola a Mateřská škola Vyšší Brod, manipulace 1945–2016, Š-150, *Kronika měšťánské, střední, osmileté střední a základní devítileté školy 1945-1970*,

Státní okresní archiv v Třeboni

fond Sběrka matrik Jihočeského kraje, 1587-1949 (1952).

Soukromé archivy

Idy Menzingerové,
Jitky Čampulové,
Karla Mrzeny,
Marie Blessbergerové,
Ondřeje Bandíka,
pohlednic a dobových fotografií Vladimíra Fuchse,
Stanislava Študlara,
Štefana Čajana.

Rozhovory s pamětníky

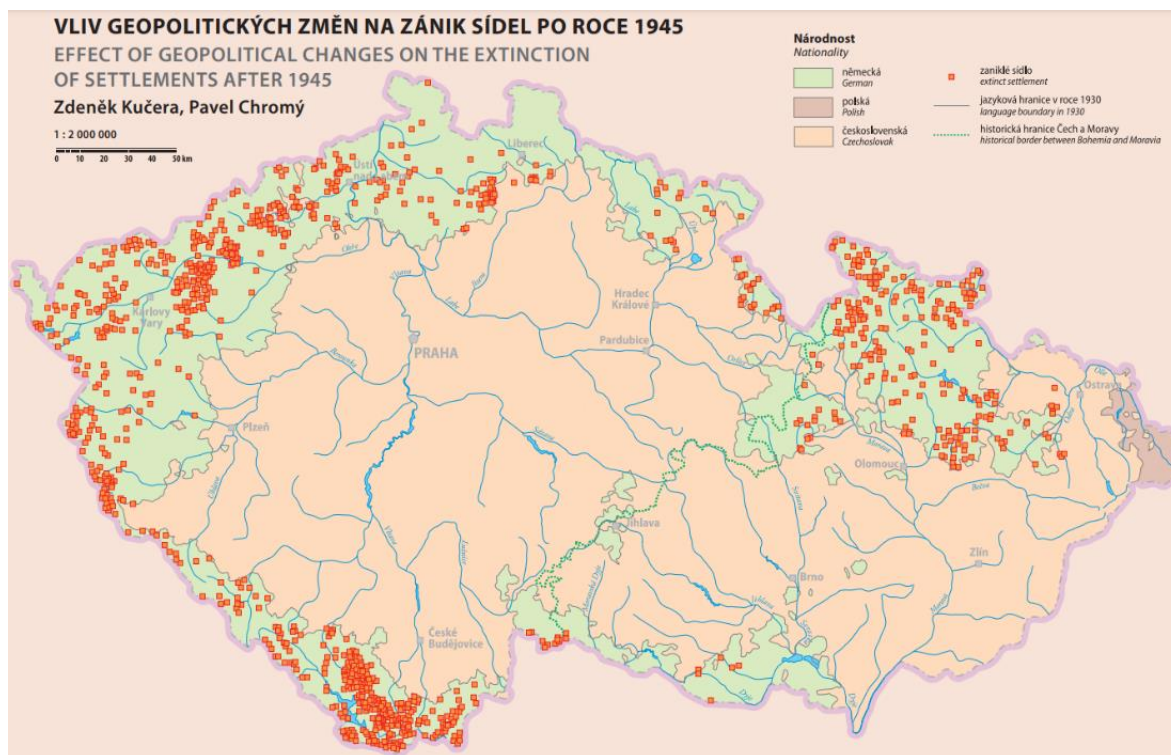
Karel Mrzena, 19. 1. 2023, Kaplice.
Štefan Čajan, 11. 2. 2023, Kaplice.
Marie Danielová, 3. 3. 2023, Dobrá Voda u Horní Stropnice.
Ondřej Bandík, 12. 1. 2023 a 4. 3. 2023, Jaroměř.
Josef a Marie Blessbergerovi, 26. 3. 2023, Kaplice.
Stanislav Študlar, 30. 3. 2023, Kaplice.
Ida Menzingerová, 15. 4. 2023, Vyšší Brod.
Jitka Čampulová, 31. 3. 2023 a 1. 6. 2023 a 12. 6. 2023, Kaplice.

Příloha

PŘÍLOHA 1: Zaniklá sídla v českém pohraničí po roce 1945

Mapa 5 ilustruje zaniklá sídla po roce 1945 v celém českém pohraničí a je vidět, že zejména v jihočeském pohraničí se jedná o velmi hustou síť míst. Sídla zanikla kvůli neúspěšnému osídlení, vzniku zakázaného pásma a výstavbě přehrady Lipno.

Mapa 5: Zaniklá sídla v odstoupeném pohraničí

Zdroj: KUČERA, Zdeněk a Pavel CHROMÝ. Vliv geopolitických změn na zánik sídel po roce 1945, s. 85.

PŘÍLOHA 2: České pohraničí

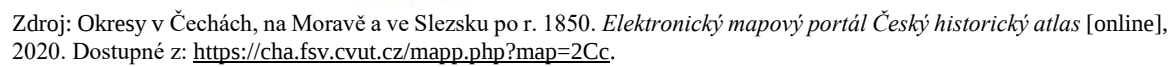
Na Mapě 6 je správní členění Protektorátu Čechy a Morava. Šedou barvou je vyznačené území, které bylo roku 1938 odstoupeno Německé říši, tj. to, co je v této práci označováno jako „pohraničí“.

Mapa 6: Správa za protektorátu – správní členění 1939-1945

Zdroj: Správní členění v letech 1939-1940. *Elektronický mapový portál Český historický atlas* [online], 2020. Dostupné z: <https://cha.fsv.cvut.cz/mapp.php?map=2Ea>.

Mapa 7: Okresy po r. 1850

PŘÍLOHA 3: Státní orgány a instituce podílející se na řízení vysídlovacího a osídlovacího procesu

Tabulka 3: Významné státní orgány a politické instituce osídlovací politiky

ORGÁN/INSTITUTE	VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ	ÚLOHA V OSÍDLOVACÍM PROCESU
MINISTERSTVO VNITRA	- V. Nosek (KSČ) – ministr - A. Kučera – přednosta oddělení B-300, vládní zmocněnec pro odsun	- organizace vysídlování - nadřazená instance národních výborů (ONV, MNV) či správních komisích⁷⁴¹ a dále osídlovacích komisí a referátů - nadřazená instance ÚKVO a OÚ - reemigrace (ze zemí bez dohody o přesídlovací akci)
MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ	- J. Ďuriš (KSČ) - ministr - J. Koťátko (KSČ) – vedoucí IX. oddělení	- IX. oddělení silný vliv na osídlování - osídlování v zemědělské sféře - provádění pozemkové reformy - v okresech zřízeny OKMZ
MINISTERSTVO OCHRANY PRÁCE A SOCIÁLNÍ PÉČE	- Z. Nejedlý (KSČ) – ministr	- reemigrace
ÚSTŘEDNÍ KOMISE PRO VNITŘNÍ OSÍDLENÍ (ÚKVO)		- vydávání směrnic - koordinace vládních opatření
OSÍDLOVACÍ ÚŘAD (OÚ) V PRAZE A V BRATISLAVĚ	- M. Kreysa (KSČ) – vedoucí OÚ v Praze	- vytvoření plánu odsunu a osídlení - realizace osídlování podle ÚKVO - osídlování v nezemědělské sféře - oblastní osídlovací úřadovny (okresy) - prezentace osídlování veřejnosti – časopis <i>Osídlování</i>
FOND NÁRODNÍ OBNOVY (FNO) / NÁRODNÍ POZEMKOVÝ FOND (NPF)	- zastoupeny všechny strany Národní fronty	- přiřčen k OÚ - správa konfiskovaného nezemědělského majetku a jeho přerozdělení soukromníkům či veřejným institucím

Zdroj: Vlastní zpracování. Srov. Přehled členů vlády. Vláda Klementa Gottwalda I. (02.07.1946-25.02.1948). *Vláda ČR* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/prehled-ministru-24681/>. WIEDEMANN, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí!*“, s. 48-60, 257-259. Informace zpracovány do tabulky autorkou práce.

⁷⁴¹ Správní komise existovaly v místech se „státně nespolehlivým obyvatelstvem“, tj. v pohraničí. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my*, s. 43.

PŘÍLOHA 4: Seznam obcí, které bylo možné dosídlit, a podíl volných domů v daných obcích

V Tabulce 4 vidíme seznam obcí, které bylo v roce 1948 ještě možné dosídlit. Pro větší přehlednost uvádíme nejen počet domů celkem a počet volných domů, jež obsahovala brožura, ale také rozdíl mezi osídlenými a neosídlenými domy a procentuální podíl neosídlených domů v rámci dané obce. Díky tomu víme, které obce patřily k nejméně, nebo naopak nejvíce osídleným.

Tabulka 4: Stav nedosídlených obcí k r. 1948

OBEC	POČET DOMŮ CELKEM	POČET VOL- NÝCH DOMŮ	ROZDÍL MEZI POČTEM DOMŮ CELKEM A PO- ČTEM VOLNÝCH DOMŮ	PODÍL NEOSÍDLENÝCH DOMŮ V DANÉ OBCI (%)
Chlupatá Ves	80	3	77	3,8
Klení	95	4	91	4,2
Malonty	156	7	149	4,5
Vyšší Brod	158	11	147	7,0
Benešov nad Černou	368	38	330	10,3
Valtěřov	42	5	37	11,9
Rychnov nad Malší	119	15	104	12,6
Dlouhá Stropnice	142	30	112	21,1
Ostrov	78	17	61	21,8
Hrudkov	55	12	43	21,8
Herbertov	44	10	34	22,7
Dolní Příbrání	78	19	59	24,4
Bělá	98	25	73	25,5
Rožmberk nad Vltavou	205	58	147	28,3
Hartunkov	55	16	39	29,1
Velký Jindřichov	56	17	39	30,4
Běleň	49	15	34	30,6
Jaroměř	67	21	46	31,3
Frymburk	243	83	160	34,2
Mnichovice	62	24	38	38,7
Tichá	156	61	95	39,1
Bukovsko	40	16	24	40,0
Kuří	77	35	42	45,5
Kapličky	177	85	92	48,0
Dolní Drkolná	68	33	35	48,5
Cetviny	105	52	53	49,5
Kropšlák	69	35	34	50,7
Rožmitál na Šumavě	125	64	61	51,2
Horní Dlouhá	94	49	45	52,1
Dobrá Voda	107	56	51	52,3
Certlov (dnes Rybník)	52	30	22	57,7
Lužnice	101	65	36	64,4

Přední Výtoň	160	110	50	68,8
Mikulov	44	36	8	81,8
Mladoňov	34	34	0	100,0

Zdroj: Vlastní zpracování. Srov. OÚ a FNO v Praze. *Nový Domov*, s. 21-25.

PŘÍLOHA 5: Seznam uchazečů o přiděl půdy v politickém okrese Kaplice v létě 1945

Tabulka 5 ilustruje, jak vypadaly seznamy prvních zájemců o přiděl konfiskovaného majetku, a díky ní známe místo původního bydliště, často také zaměstnání, resp. sociální původ a případně detaily jejich žádosti. Je pravděpodobné, že těchto 54 zájemců se ucházelo o usedlost jen ve městě Kaplice, a nikoli v celém okrese (viz s. 72).

Tabulka 5: Seznam uchazečů o přiděl majetku v Kaplici z léta 1945

ŽADATELÉ	PŮVODNÍ BYDLIŠTĚ	ZAMĚSTNÁNÍ	DETAILY ŽÁDOSTI	OKRES
Klesner František a sestra Anastazie	Ledenice	truhlářský dělník	žádost o 8 ha	České Budějovice
Mařík Václav a Marie, 2 děti (9 a 12 let)	Záluží (Slavče)	zemědělský dělník	usedlost čp. 350 v Kaplici	České Budějovice
Cvach Jakub a Kateřina, 3 děti	Heřmaň	zemědělský dělník	směna usedlosti (2 ha), žádost o hospodářství v Kaplici	České Budějovice
Týmal Matěj, manželka, 1 dítě (23 let)	Heřmaň	zemědělský dělník	usedlost předává synovi	České Budějovice
Duda Jan a bratr Josef, matka Růžena	Ledenice	zemědělský dělník	žádost o 7 ha	České Budějovice
Trajer Tomáš, svobodný	Záluží (Slavče)	zemědělský dělník	usedlost čp. 333 v Kaplici	České Budějovice
Kadec Josef a Terezie	Ledenice	železničář	domek na odpočinek	České Budějovice
Zvach Jakub	Heřmaň			České Budějovice
Stropek Jaroslav	Holubovská bašta			České Budějovice
Ahrovský Antonín	Hůrka			České Budějovice
Korbel Šimon	Hůrka 31			České Budějovice
Lávčika František	Chlum (Besednice)			České Budějovice
Heidinger Antonín, manželka a 1 dítě	Jílovce (Borovany)		usedlost čp. 159 v Kaplici (doporučen p. Vackem)	České Budějovice
Talíř Ladislav	Kamenný Újezd			České Budějovice
Mosca Tomáš a Anna, 1 dítě	Ledenice		žádost o 9 ha	České Budějovice
Schaněl Antonín	Mokré (České Budějovice)			České Budějovice

Michal Václav	Sedlce			České Budějovice
Novotná Anna	Slavče			České Budějovice
Korbel Jan a Vlasta, 1 dítě (4 roky)	Střížov, Komarčice			České Budějovice
Šafránek František	Záluží (Slavče)			České Budějovice
Průcha Bohumil	Ševětín			České Budějovice
Blahuta Jan a Anna, 5 dětí	Hrdějovice	chalupníci		České Budějovice
Fučík Jan	Lišov	kapelník, zemědělec		České Budějovice
Indrholec Stanislav, svobodný	Jílovice (Borovany)	maloročník, truhlář	usedlost čp. 350 v Kaplici	České Budějovice
Soukup Karel a Aloisie, 4 děti (13, 15, 17, 24)	Ledenice	malozemědělec	hospodářství předává synovi	České Budějovice
Ježek Rudolf a Františka, 1 dítě	Ledenice	malozemědělec	žádost o 6 ha	České Budějovice
Lidinský Václav a Marie, 1 dítě (9 let)	Římov	malozemědělec	směna usedlosti (0,83 ha), žádost o 5 ha	České Budějovice
Mičan František	Nové Vráto	průvodčí		České Budějovice
Pech Jaroslav a manželka, 2 děti	Jílovice (Borovany)	ročník	usedlost čp. 154 v Kaplici (hostinec)	České Budějovice
Cajkář Jan a Ludmila, 2 děti	Ledenice	tovární dělník	žádost o 5 ha	České Budějovice
Trk Václav	Dolní Svinice			Český Krumlov
Koclíř Tomáš	Horní Svinice			Český Krumlov
Slovan František	Jindřichův Hradec			Jindřichův Hradec
Jouza Josef a Marie, 1 dítě (3 měsíce)	Soběnov	vojín v záloze	hospodářství předává bratrovi, žádost o 12 ha	Kaplice
Sosnová Božena, 5 dětí (18, 21, 22, 23 a 24 let)	Horní Kaliště (Rybník)	zemědělská dělnice	žádost o 13 ha pro děti	Kaplice
Bruckner Josef	Kaplice		žádost o 4-6 ha	Kaplice
Lincmajerová Josefa	Kaplice			Kaplice

Kadlec Karel	Netřebice		usedlost čp. 350 (doporučen p. Nožičkou)	Kaplice
Drdák Martin	Soběnov			Kaplice
Žáček Martin	Strádov			Kaplice
Tomášek Josef	Kaplice	tajemník v Kaplici	rodinný domek čp. 423 v Kaplici	Kaplice
Profaut Vojtěch	Číčenice (Vodňany)			Písek
Starosta Vladimír	Radošovice u Říčan			Praha
Nárovka August a Kateřina, 6 dětí (8-19 let)	Vlachovo Březí	dělník	žádost o 13 ha	Prachatice
Požárský František a Marie, 2 děti (10 a 11 let)	Kosova Hora (Sedlčany)	malozemědělec, tesař	směna usedlosti (1,75 ha), žádost o čp. 109 nebo 333-350 v Kaplici	Příbram
Žila Václav, svobodný	Strakonice	absolvent rolnické školy	žádost o 14 ha	Strakonice
Kahoun Šimon a Anna, 2 děti (13, 23) a vnučka (5 měsíců)	Choustník (Tábor)	deputátník	žádost o 4 ha	Tábor
Klouda František a Anna, 2 děti (14 a 17 let)	Lomnice nad Lužnicí	malozemědělec	směna usedlosti (7 ha), žádost o 10 ha	Třeboň
Láfa Jan a Ružena, 2 děti (11 a 16 let)	Lomnice nad Lužnicí	malozemědělec	směna usedlosti (5,5 ha), žádost o 8 ha	Třeboň
Korbel Jan a Vlasta, 1 dítě (4 roky)	Lomnice nad Lužnicí	zemědělský dělník	žádost o 10 ha	Třeboň
Lukášek Josef	Týn nad Vltavou			Týn nad Vltavou
Červák František		zemědělský dělník		

Zdroj: Vlastní zpracování. Srov. SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, k. 207, *Seznamy uchazečů o přiděl půdy či domku v Kaplici*.

PŘÍLOHA 6: Odstoupené území v okrese Kaplice

Na Mapě 8 můžeme vidět odstoupené pohraničí v okolí měst Vyšší Brod (něm. Hohenfurth), Kaplice (něm. Kaplitz) a Nových Hradů (něm. Gratzen), jež bylo přičleněno k župě Oberdonau. Silná červeno-černá linie značí hranice Protektorátu Čechy a Morava, tenká hranice značí hranice Československa v době první republiky. Je zde dobře vidět, jaké obce ležely těsně za hranicí (např. Soběnov, Besednice, Netřebice) a z nichž vlastně přicházeli první osídlenci.

Mapa 8: Odstoupené pohraničí – výřez mapy s ohledem na Kaplicko

Zdroj: Mapa Protektorátu Čech a Moravy. In: *Virtuální mapová sbírka Charta-Antiquae.cz* [online]. Zdíby: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/55831>.

PŘÍLOHA 7: Výměr o vrácení čsl. státního občanství Idě Sulzerové

Ida Menzingerová, roz. Sulzer, byla původně německé národnosti a čsl. státní občanství jí bylo pravděpodobně navráceno v souvislosti s uzavřením sňatku s Čechem Janem Menzingerem.

Obrázek 18: Výměr o vrácení československého státního občanství Idě Sulzerové

KRAJSKÝ NÁRODNÍ VÝBOR V ČESKÝCH BUDEJOVICÍCH

Zn.: III-216/1-21/2-1951 Dne 23. února 1951.

Výměr

o vrácení československého státního občanství.

Krajský národní výbor v Českých Budějovicích vrací podle § 3 dekretu č. 33/1945 Sb.
a § 1 vládního nařízení č. 252/1949 Sb. československé státní občanství

Idě S u l z e r o v é ,

naroz. 4. května 1931 v Koblenicích, okr. Kaplice,
bytem v Horním Přislově, č.p. 5, obec Hrudkov, okr. Kaplice.

Zároveň se vrací československé státní občanství těmto dětem, mladším 15 let:

1.	, nar.	v
2.	, nar.	v
3.	, nar.	v

 L. S.

Státní občanský slib byl
složen u ONV v Kaplici
dne 8.3.1951.
rx. Prusov

Referent pro vnitřní věci a bezpečnost:
Jan Josef

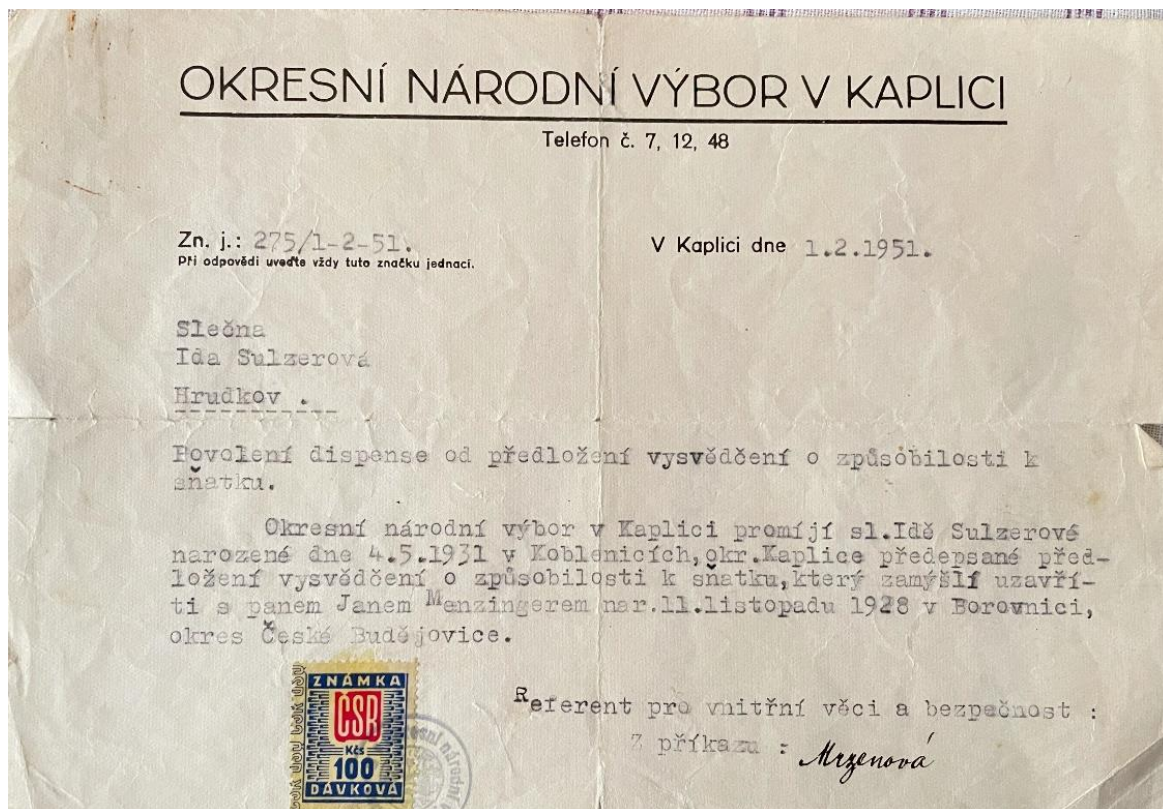
 27

Zdroj: Soukromý archiv Idy Menzingerové.

Příloha 8: Povolení ke sňatku mezi Idou Sulzerovou a Janem Menzingerem

Pamětnice Ida Menzingerová, roz. Sulzer, byla původně německé národnosti. V roce 1951 se chtěla provdat za Čecha Jana Menzingerera. K uzavření etnicky smíšeného manželství bylo potřeba povolení čsl. úřadů.

Obrázek 19: Povolení dispense Idě Menzingerové o předložení vysvědčení o způsobilosti k sňatku

Zdroj: Soukromý archiv Idy Menzingerové.

Idě byla udělena dispense, tj. výjimka o předložení vysvědčení o způsobilosti ke sňatku. Její tehdy budoucí manžel však musel získat osvědčení zachovalosti, tedy doklad státní spolehlivosti a bezúhonnosti. K vidění je na Obrázku 20.

Obrázek 20: Vysvědčení zachoalosti Jana Menzingera k uzavření sňatku

Místní národní výbor Blansko okres Kaplice.

Číslo jedn. 12/51. Polit. okres: Kaplice.

Vysvědčení zachoalosti

Úřad místního národního výboru potvrzuje, že

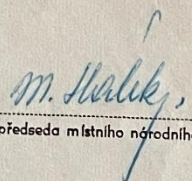
jméno a příjmení: M e n z i n g e r Jan,
den, měsíc a rok narození: 11. listopadu 1928.
místo narození, pol. okres: Borovnice okr. České Budějovice.
domovská obec, polit. okres: Doudleby okres Č.Budějovice.
jméno a příjmení rodičů (rodné jméno matky): Havlíček Karel a Ludmila
místo pobytu, ulice a číslo domu: Blansko čp.17 okres Kaplice.
povolání: vojín
stav: svobodný

dosud se choval vždy bezúhonně a nebyl ani policejně trestán ani vyšetřován.
Toto vysvědčení se vydává (k účelu) jako doklad k uzavření sňatku.

v Blansku dne 19.ledna 1951.

tajemník

předseda místního národního výboru

Zdroj: Soukromý archiv Idy Menzingerové.

PŘÍLOHA 9: Soupis konfiskovaného majetku Františka Loscheka

Zde je soupis majetku, jenž byl konfiskován dědečkovi Marie Blessbergerové, Františku Loschekovi. Zvláště zajímavé je, že je zde označen jako „antifašista“.

Obrázek 21: Soupis majetku Františka Loscheka, 1. strana

S e z n a m

movitého a nemovitého majetku, který zanechal antifašista
František Loschek.....nar. 1.1.1888 v Kaplici...šp. 178
při jeho odchodu do Německa, v ČSR a které ve smyslu vládní-
ho usnesení ze dne 15. února 1946, odst. 3, zmocněný důvěrník.

číslo	kusy	předmět	ceny v Kčs
1	1	hospodářská úsedlnost v Kaplici šp. 178	20.000
2	1,70 ha	louky	6.800
3	1,64 ha	role	6.560
4	2	krávy	14.000
5	1	koza	200
6	1	ovce	200
7	2	vozy	3.500
8	2	ruční saně	200
9	2	trakaře	200
10	1	pluh	100
11	2	brány	600
12	1	řezačka	700
13	1	čisticí stroj	500
14	8	kosy	100
15	5	hrábě/dřev./2 železné	150
16	4	podávky	20
17	20 m	provazy	150
18	11	šetěry	300
19	2 m3	palivo/dřevo/	300
20	20 m2	prkna	500
21	1	decimálka	300
22	1	zvihadlo	100
23	1	chomouty/pro krávy	100
24	1	pily	150
25	4	roč.pily	130
26	3	sekiry	50
27	3	lopáty	50
28	2	krompáče	100
29	3	motiky	300
30	1	řezačka na řepu	500
31	1	sud na hnojnicí	150
32	1	necky/velké	100
33	1	necky	150
34	2	truhle	100
35	1	truhla na obilí	100
36	1	škopek na zelí	100

116.690

Zdroj: Soukromý archiv Marie Blessbergerové.

110.690

37	3	škopky na vodu	150
38	2	džbery /žel.	100
38	2	džbery /žel.	100
36	1	džber /dřevo	100
40	3	řešita na obilí	200
41	2	hoblíky na celí	500
42	2	skříně	200
43	3	skřínky	50
44	1	umyvadlo	100
45	2	židle	50
46	2	stoly	100
47	1	kama	1.400
48		žito	200
49		oves	200
50		sláma	1.500
51		seno	400
52		brambory	

118.440

53 2 postele s drátěnkami 400,--

118.840,-- Kčs

V Kaplici, dne
4.XI.1946

Místní národní výbor zajišťovací referát potvrzuje, že antifašista
Frant. L o s c h e k, tyto věci zne hává na čp. 178 v Kaplici.

John Frankisch

Místní národní výbor
v Kaplici
Referát pro zajišťování
německého majetku.

Zdroj: Soukromý archiv Marie Blessbergerové.

PŘÍLOHA 10: Odvolání Františka Exela proti konfiskaci

Dědeček z matčiny strany Marie Blessbergerové, František Exel, byl rovněž antifašista a proti konfiskačnímu řízení se odvolal.

Obrázek 23: Dopis Františka Exela k odvolání proti konfiskaci

Exel, jedník a rolník, Blansko i 67, p. Kaplice.

Prošuji, že jsem ya František Exel, jedník a rolník, narozený 3. XII. 1890 v Blansku i 67, okres Kaplice, nyní bytem v Blansku i 67, pošta Kaplice, od 9. října 1938 do 15. října 1938 se zdržoval na útěku před německými okupanty v obci Lobčínov, okres Kaplice.

Spravedlivost těchto údajů potvrzuje níže podepsaní českoslovenští státní příslušníci z obce Lobčínova.

v Blansku dne 24. října 1945.

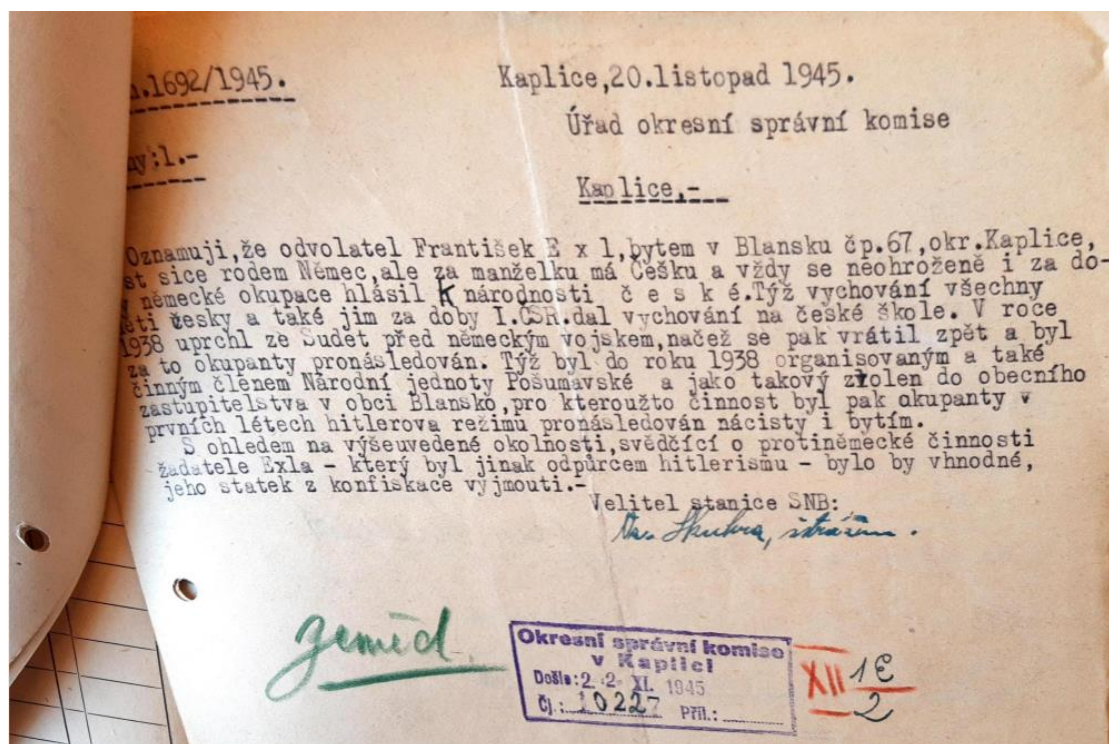
František Exel,
jedeník a rolník, v Blansku i 67,
pošta Kaplice

Provošik Jan z. 164 Holce korel.

- 2 Jan Sedivý
- 3 František Ján
- 4 Brabenec Frant.
- 5 Dudařová Kladmila
- 6 Františka Širučková
- 7 Jan Holce Lobčínov 77
- 8 Šuchý Jan.

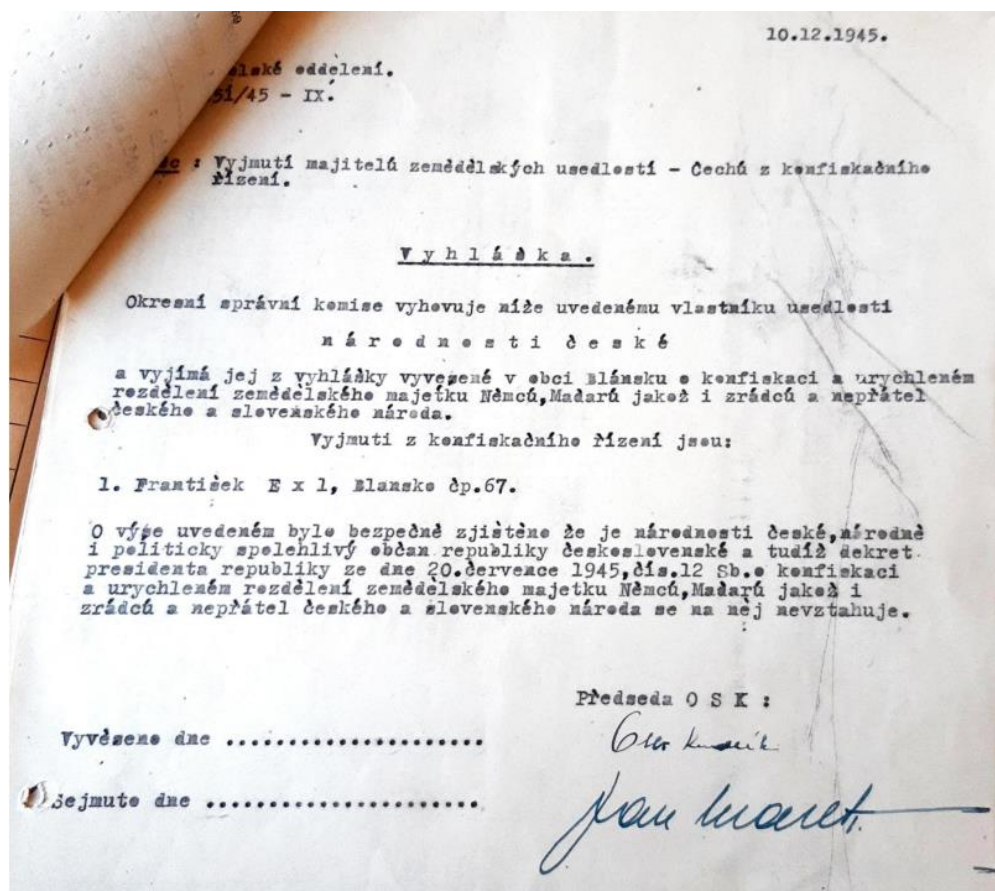
Zdroj: SOkA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1E/2, k. 207, Spisy k vyřízení Františka Exela z konfiskačního řízení, listopad 1945–leden 1946.

Obrázek 24: Zpráva velitele SNB k chování Františka Exela

Zdroj: SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1E/2, k. 207, Spisy k vy-
něti Františka Exela z konfiskačního řízení, listopad 1945-leden 1946.

Obrázek 25: Vyhláška k vyjmutí Františka Exela z konfiskace

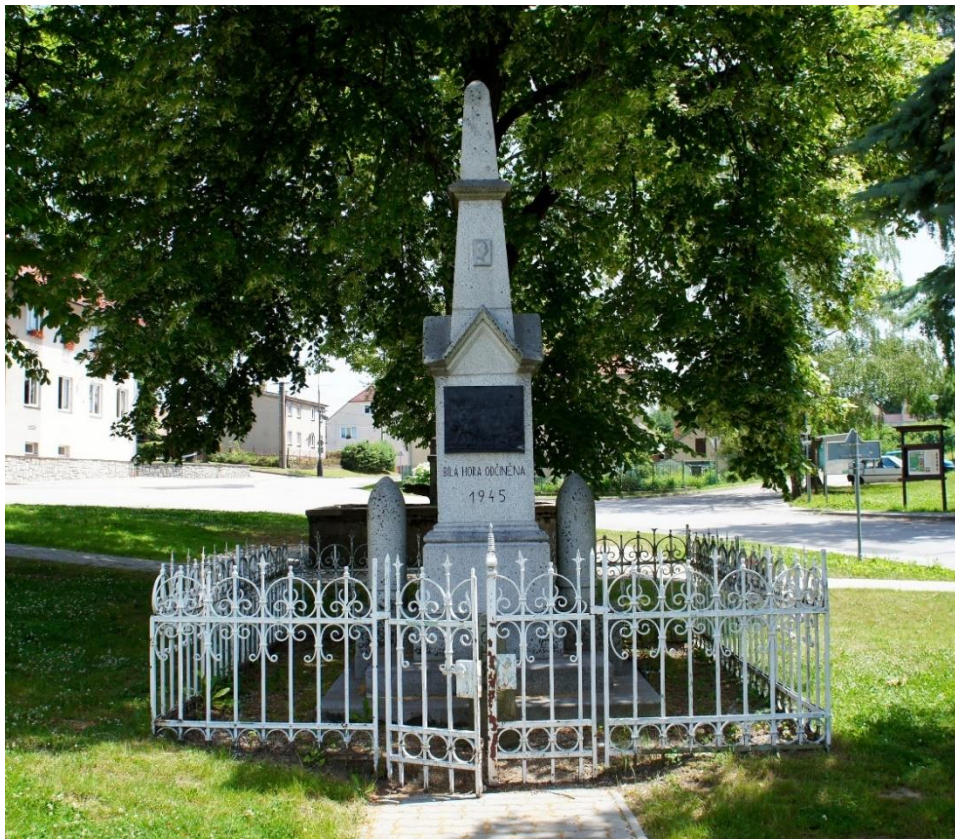

Zdroj: SOKA Český Krumlov, fond Ú-42 ONV Kaplice, manipulace 1945-1948, sign. XII/1E/2, k. 207, Spisy k vy-
něti Františka Exela z konfiskačního řízení, listopad 1945-leden 1946.

PŘÍLOHA 11: Pomník novoosídlencům v Malontech a v Omlenici

V Malontech byl krátce po začátku osídlování vystavěn pomník novoosídlencům. Píše se na něm: „Bílá hora odčiněna 1945“.

Obrázek 26: Pomník novoosídlencům v Malontech a Omlenici

Zdroj: ŽVÁČEK, Ondřej. Pomník v Malontech (Jihočeský kraj, Česko) [fotografie]. In: *Wikipedie* [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Pomn%C3%ADk_v_Malontech.jpg.

Velmi podobný pomník byl postaven také v Omlenici nedaleko Kaplice. Hlásá: „Náš drahý národ nikdy neskoná, on všechny bědy slavné překoná. Půda zas vrátila se do rukou tvých lide český.“

Obrázek 27: Pomník novoosídlencům v Omlenici

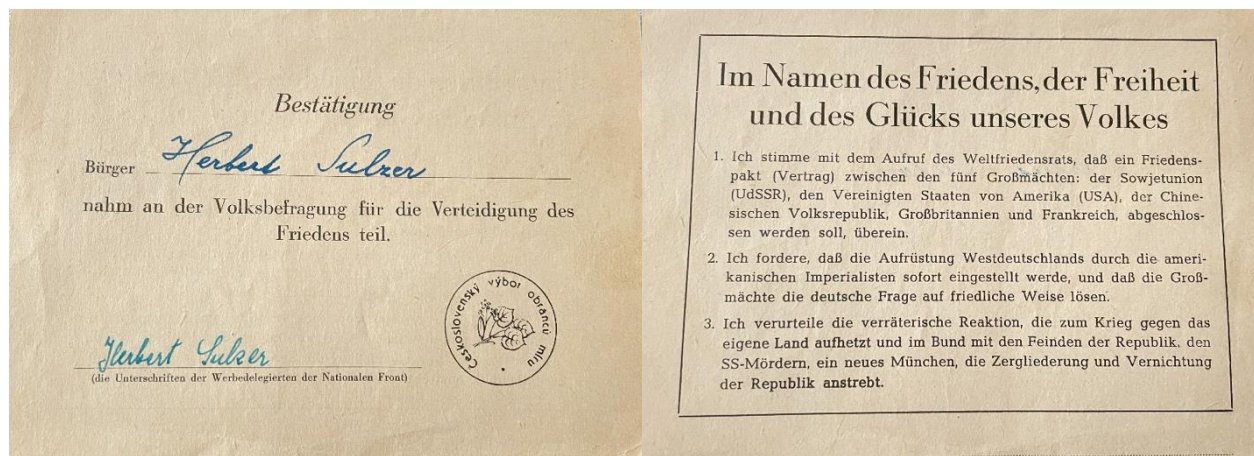

Zdroj: Vlastní fotografie.

PŘÍLOHA 12: Potvrzení o účasti v kampani Československého výboru obránců míru

Na Obrázku 28 vidíme potvrzení pro Herberta Sulzera, bratra Idy Menzingerové, o tom, že se zúčastnil kampaně pořádané Československým výborem obránců míru pořádané za světový mír a odsouzení válečných zločinů (viz s. 107).

Obrázek 28: Potvrzení o účasti v kampani Československého výboru obránců míru

Zdroj: Soukromý archiv Idy Menzingerové.

PŘÍLOHA 13: Rumunsko během druhé světové války

Rumunsko se ve 30. letech, kdy se v Evropě politická situace začala vyostřovat, snažilo zůstat neutrální. Když však padla Francie, s níž mělo Rumunsko dobré vztahy, podpořilo nacistické Německo sovětské, maďarské a bulharské požadavky na rumunská území, a během léta a podzimu 1940 ztratilo Rumunsko 30 % svého území a populace. SSSR požadoval Besarábii a severní Bukovinu, Maďarsko severní Transylvánii a Bulharsko jižní Dobrudžu. V důsledku ztraceného území byl král Karel II. Rumunský donucen abdikovat (ve prospěch svého syna Michala) a moc převzala radikálně pravicová vláda pod vedením generála Iona Antonescu spolu s rumunskou fašistickou organizací Železných gard. V listopadu 1940 se Rumunsko oficiálně připojilo k Ose Berlín-Řím-Tokio. Ještě předtím zaváděly rumunské autority tvrdou a represivní politiku proti židům, kteří žili na východě země či v Transylvánii. Jedny spojovaly neprávem se sovětským komunismem a druhé s někdejší maďarskou nadvládou. Poté, co začalo Rumunsko bojovat na straně Třetí říše, byly vyhlašovány další restriktce. Příslušníci Železné gardy rabovali a zabavovali podniky patřící židům, jež napadali a na ulicích zabíjeli. Protože jejich činy nakonec ohrožily rumunskou ekonomiku, došlo ke krátké občanské válce s generálem Antonescu a rumunskou armádou podpořenou Němcem. Během války došlo také k velmi brutálnímu pogromu v hlavním městě Bukurešti. Během německé invaze do SSSR proběhl další pogrom v moldavském Iasi, během něhož bylo zavražděno 4000 židů a tisíce dalších pozatýkáno a deportováno do Calarasi a Podul Iloaei. Na cestě mnozí z nich zemřeli. Díky snaze o dobytí SSSR se Rumunsku podařilo znovu získat Besarábii a severní Bukovinu a po dobytí Ukrajiny rozšířilo Rumunsko své území ještě o Podněstří. Také zde rumunská armáda a policie zmasakrovala tisíce židů a další deportovala do táborů na nucené práce. Vzniklo několik ghatt a koncentračních táborů, v nichž byli uvězněni židé vražděni. Situace se začala měnit s postupem Spojenců a jejich letní ofenzivy roku 1944. Rudá armáda dobyla Besarábii a skupina opozičních politiků s králem Michalem svrhla generála Antonescu. V srpnu 1944 bylo se SSSR podepsáno příměří a Rumunsko stálo nyní na straně Spojenců.⁷⁴²

Druhou světovou válku zmiňuje ve svém vyprávění jen pamětník Štefan Čajan. Okres Sălaj v rumunském Rudohoří spadal během ní pod Maďarsko. Štefanův otec musel narukovat krátce poté, co se Rumunsko přidalo ke Spojencům.

„Ještě táta musel narukovat na vojnu na obranu na německou stranu, protože Maďaři bojovali na straně Němců, tam byl nějaký Horty, to byl předseda vlády, nevím, co to byl, a těsně před koncem války i tátu pozvali na vojnu [...] Musel narukovat pod Maďarem proti Rusům a v té době i proti Rumunům, protože Rumuni se přidali k Rudé armádě. [...] Československo osvobozovali i rumunští vojáci. [...] Co vím, tak je soustředili, to byly v podstatě vojenský zálohy, prostě zálohy, ne řadoví vojáci, jako protože ti Maďaři a Němci ustupovali, tak bylo potřeba doplnit armády, tak stáhli záložáky. Byli v Tășnadě, to už je no, od nás takovejch 150 200 km, nějaký středisko, kde byly vojska, armáda, jo, tak tam je shromažďovali a tam je chtěli vyzbrojit nebo já nevím co a tam Spojenci zjistili, tak udělali nálet

⁷⁴² Romania. United States Holocaust Memorial Museum [online]. 21. listopadu 2019. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/romania>.

a rozbili to tam, nádraží, prostě všechno. A tadyhlety nechtěli narukovat, že jo, protože to bylo na konci války, tak kdo by šel do války. Využili toho, že prostě se to rozbombardovalo, žádný velení, prostě se to rozběhlo, a kdo mohl, tak utekl. Říkal, že když utíkali, tak věděli, jakým směrem, ale cestu neznali. Po lesích se schovávali. Po silnicích byly prázdný, rozbitý auta, nepojízdný. Ustupovali Němci i Maďaři a říkalo se, že Horthy složil flinty. On v tej době, kdy tam byli, tak maďarská vláda rezignovala, tak Horthy složil flinty. Přestal jako na straně Němců bojovat.“

PŘÍLOHA 14: Reemigrační průkaz

Reemigrační průkaz dostávali reemigranti při své cestě do Československa.

Obrázek 29: Reemigrační průkaz se záznamem o ošacení z roku 1948

Zdroj: Historická expozice Benešova nad Černou 2. část: Benešov nad Černou v letech 1944-49, s. 23.

PŘÍLOHA 15: Rumunské vánoční tradice a zvyky – betlehemci a dorota

Všichni tři pamětníci vzpomínají na tradiční zpěvohry a koledy, které každé rodině na vsi zpestřovaly Štědrý večer.

Betlehemci chodili od chalupy k chalupě s jesličkami, nesl je anděl a zvěstoval o narození vykupitele. Dle Štefana skupinu betlehemců tvořilo 4-5 dětí v rolích valachů a pastýřů, kteří se o malém Ježíškovi dozvěděli jako první. Marie na to rovněž s nadšením vzpomíná: „*Jé, to bylo krásný. Ty betlehemci byli tři a nosili takovej kostelíček, tam byly dvě takový dvířka, tam si se podívala dovnitř, tam byla ta boží rodina a ta hvězdička tam svítila. A to bylo jenom kluci tři.*“

Ve skutečnosti se jedná o folklorní obchůzku tří králů. Betlehemci koledovali s jesličkami (či modelem kostela), které v navštíveném domě položili na stůl – tam, kam se pokládá chléb. Tím otevírali asociaci mezi stolem a oltářem. Návštěva koledníků představovala posvěcení domova, který si rodina chtěla co nejdéle udržet.⁷⁴³ To bylo pochopitelně v nově osídleném pohraničí důležité.

Pro dospívající byla významnější hra o sv. Dorotě. „*Ti starší chodili „po dorotě“, jo, svatá Dorota. Ona je v listopadu, ale slavila se vždycky na Vánoce. A byla to taková zpěvohra,*“ vysvětluje Ondřej. Vzpomíná, že dorota se chodila až do čtyř nebo do pěti do rána. Stejně vzpomínky má také Štefan, který vysvětluje také příběh a jednotlivé role.

„*No, a dorota, to se chodilo až do rána. Na to už všichni čekali. Když se zjistilo, že se dělá, tak ty rodiny čekaly, svítilo se, a až přišly, tak šly teprve spát. Chodilo se až do rána, protože tolik chlapců nebylo, to holky nechodily, to pro holky nebylo. Oni jim dali nějaký peníz nebo to, co měli napečínó. A až do sousední vsi, když odtud byl nějaký člen. A museli jít na půlnoční do kostela a před oltářem dělali taky tu [dorotu]... Bylo to hezký, no. Dorota, těch bylo pět, ti měli ženskou, ale to byl chlap. Oblekli chlapa do ženských šatů a ten představoval tu Dorotu [...] To byla jakoby nepolíbená paní, slečna, která se zaslíbila Kristu. Pointa je taková, že ona byla moc pěkná, teď přišel pan král, chtěl si ji vzít za manželku, a ona – takhle se to zpívá: „A já nechcem žiadneho, mám já Ježíška svojho.“ A král se našťval a řekl: „Když mě nechceš, tak hlavu dolů.“ A má tam dva katany, ti mají šavli, oni jsou ve*

Obrázek 30: Betlehemec z východního Slovenska, 1958

Zdroj: SLIVKA, Martin. Betlehem s hviezdou z vianočnej formičky, Nižné Ružbachy 1958 [fotografie]. In: HLAVÁČOVÁ, Anna A. Trojkráľové obchôdzky. *Ostium*, 16(4), 2020. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/trojkralove-obchodzky/>.

⁷⁴³ HLAVÁČOVÁ, Anna A. Trojkráľové obchôdzky. *Ostium*, 16(4), 2020. Dostupné z: <https://ostium.sk/language/sk/trojkralove-obchodzky/>.

vojenským oblečení jako zbrojnoši, král má korunu, tihleti mají papírový čepice, a ta Dorota si klekne, a oni že ji setnou, ale ten jeden odmítne, že je to škoda. Král se naštve a jde na vojnu. Pak se vrátí, já nevím, po 7 letech, osmý rok domů přišel, vzpomněl si na tu Dorotou a zase ji chce za manželku a ona ho zase odmítne... A on jí teda nechá tu hlavu useknout. Nakonec se zpívá: „Už je Dorota sfata, duša do neba vzata...“ Jakože pán bůh si její duši vzal. Je to všechno zpívány. Ještě je třeba říct, že je tam ještě čert, ten dělá bordel, jde a vysype kde co, dělá neplechu, má jedinej úkol... A na konci řekne, že je Dorota vzata do pekla. Ještě Teofil je, to je králův pobočník. Ten právě zastaví tu první popravu. Už si to ale přesně nepamatuju. Samozřejmě se vždy dovolí hospodáře, jestli můžou, zeptají se před dveřma, ten Teofil se ptá, jestli je povolená dorota. Když jdou do kostela, čert musí být venku.“

Marie vzpomíná, že dorota se chodila i v kostele.

„Oni dělali kolečko a na půlnoc, normálně šli na půlnoc bejvala v kostele půlnoční, a oni přišli i tam do toho kostela, tam to bylo takový krásný, oni si klekli... [...] A oni měli čerta s sebou, ale ten dělal, holky to nevěděla, kam se chudinky maj vrtnout. [...] A ten čert byl venku. Ty ale ten... Ten řetěz, a on i tím řetězem vzal ty holky. To se každé bál. [...] Pak šli daleko, možná aj kilometr daleko, do jiných vesnic, a ten kluk, co byl za tu nevěstu, to víš, ten měl bílý punčochy, sukni a ten obleček, jak se nosily takový kabátky, víš, ten musel být zmrzlej. Ale když přišli chudáci, tak byli tak rádi, když dostali čaj s rumem drobátko, no, nemohla jsi jim dát, aby se nevožrali, zmrzlí byli, no, bylo to mooooc hezký.“

Na obrázku 31 vidíme „dorotu“ z přelomu 50. a 60. let v Meziříčí. Dorotu představuje muž v bílých šatech uprostřed, z obou jeho stran stojí katani s šavlí představující zbrojnoše (proto jsou v uniformách) a král je zřejmě úplně nalevo. Čert měl Dorotu odnést do pekla, jak říká Ondřej Bandík.

Dorota a betlehemci se v Rumunsku chodí dodnes.⁷⁴⁴

Obrázek 31: Tradiční chození po dorotě na přelomu 50. a 60. let v Meziříčí

Zdroj: Soukromý archiv Ondřeje Bandíka.

⁷⁴⁴ Viz ana vatlavic, 2019, *Nová Huta Dorota 2019*. YouTube video. Dostupné z: <https://youtu.be/Dab-MfiHXc24>; Martin Stefanec, 2021, *Rumunští Slováci: Betlehemci v obciach Derna, Bajaš, Bodonoš. Vianoce v Rumunsku*. YouTube video. Dostupné z: https://youtu.be/qkuks_ekhpK.

PŘÍLOHA 16: Velikonoční a vánoční tradice a zvyky rumunských Slováků

Štefan Čajan se během svého vypravování rozpovídal také o tradičních zvycích během Vánoc a Velikonoc, které se rumunští Slováci – nebo přinejmenším Čajanovi – snažili dodržovat i v ČSR. Od popeleční středy se až do Velikonoc držel půst, který trval sedm týdnů. Kromě toho, že se nesmělo jíst maso, se nesmělo ani zpívat, hrát, radovat a nesměly se konat svatby.

Tradice na Zelený čtvrtek si Štefan nepamatuje. Ráno na Velký pátek se museli jít umýt k potoku. Štefanova rodina jej měla 20-30 metrů za domem. *„Měli jsme k tomu takový povídání: ‚Vodička čistá od pána Krista, smývá břehy, kořeny, i mé hříšné stvoření.‘ Já jsem kolikrát přemýšlel, k čemu to bylo, a mamka vždycky říkala, že to bylo i v Rumunsku [...] Tam měli totiž děti často svrab, ta hygiena nestála nic, tak ta velkopiátkova voda má zázračnou moc a toho svrabu ty děti zbaví. Takže všichni šmahem museli si jít umýt ruce, obličej.“* Během dne se dodržoval klid a děti musely být potichu, aby se vzdala úcta Kristovi, který za křesťany trpěl. Aby děti nezlobily, posílali je rodiče „pro petrušku“ k sousedům. „Petruška“ označuje petržel. *„A ono to bylo tak, že jak si tam přišla a řekla na Velkej pátek něco o petrušce, tak tě vysekali prutem nebo něčím. To mělo být jakoby za to, že oni nechtěli bít doma, tak ti nasekal soused, ale tak nenabil tě, ale pošvihal tě, ale to bylo k tomu.“* Pak se lidé vypravili na křížovou cestu (14 Kristových zastavení před ukřížováním) do kostela. Na Velký pátek se připravoval také tradiční pokrm – polžiky. *„Mamka udělala těsto, udělala takovou dlouhou nudli, nařezala špalky a to uvařila omastila máslem, to bylo jídlo, který jsme měli.“* Na Hod boží velikonoční se chodilo do kostela na mši, která byla pro každého křesťana povinná. Konala se totiž v souvislosti s Kristovým vzkříšením. *„Ted' už je to zase trochu jinak, ale my jsme do toho, než se šlo k přijímání, tak se nesmělo nic jíst, tam si šla hladová, my jsme chodili na Dobrou Vodu do kostela, tam byla mše až v půl dvanáctý, takže já byl hladovej až do půl dvanáctý, to jsem pak letěl domů...“* Pak konečně přišlo Velikonoční pondělí.

„Tak to jsme se už všichni chystali, hrnečky a vodu. U nás nebylo zvykem šlehat, jako mrskat pomlázkou, u nás se polejvalo. To se lilo tady na čelo [sklání hlavu dopředu], tady jí to steklo, pak se utřela, no, vajíčka se dávala. Starší kluci dostávali štamprli. Šlo se většinou po vsi, děvčata se proháněly, ječely, křičely, byla to opět taková veselí, už se mohlo zpívat. Ráno šli ti nejmladší, od 9 od 10 chodili starší, ti teenageři, a před polednem chodili ženáci. A to se šlo od jednoho baráku k druhému, kdo se přidal, přidal, někdy jich šel celej houf. Taky záleželo, jaký bylo počasí, nálada. Většinou se u toho pilo. Byla taková zásada, že kluci mohli polejvat jenom dopoledne, odpoledne už neměli právo, to bylo obráceně, že se kolikrát stalo, že se připili a než se dostali k tomu poslednímu, tak už bylo po obědě a paní domácí na ně chrstla kýbl vody. A nemohli nic říct, už neměli nárok. Většinou to končilo někde u některých, kde se potom posedělo, vzala se harmonika, pozpívalo se, housle...“

Advent se příliš nedodržoval. Během čtyř týdnů před Vánoci se ale opět postilo. Štědrému dni se v Rumunsku říkalo „vilija“ a bylo opět potřeba dodržovat ticho, aby byla panenka Marie před porodem v klidu. Tomu se dnes Štefan směje. *„Bylo takový pořekadlo: ‚Ve viliju děti bijú a pod sud kladú.‘ Takže ti, co zlobili, tak aby se nehašteřili, tak jim vyhrožovali takovýmhle pořekadlem.“*

Já jsem ale nikdy pod korytem nebyl teda.“ V Rumunsku neměli vánoční stromečky, neboť tam byly bukové lesy. Stromeček byl ze slámy a z krepového papíru. V Československu ale už mohli zdobit smrčky. Zdobili je svíčkami, obalenými jablky či ořechy. Ke štědrovečerní večeři se připravovalo mnoho jídel. Jako první se upekly tzv. opekance, malé čtverečky z těsta opečené na másle. Ty dodnes Štefanova manželka připravuje. Štefan dále vzpomíná na různé kaše, jedla se jídla z Rumunska, tedy např. „kapusta s fazolů“. Údajně se chystalo devět jídel a z každého musel člověk ochutnat. Z každého jídla jeho matka také kus odebrala a dávala pod stůl do mísy. Proč to dělala, Štefan neví, ale byl to takový zvyk. Na několik pokrmů vzpomíná i Marie Danielová. *„To byla kaše, zelnice, hrách, čočka byla no, a potom tydlety buchtičky... Z každého si musela aspoň půl lžičky, aby si to ochutnala, aby bylo všeho dost na ten nověj rok.“* Během štědrovečerní večeře se od stolu nesmělo vstát a jedno místo zůstávalo volné pro pocestné, což Štefanova rodina dodržuje dodnes. *„Každej měl u toho svýho místa jakoby Vánoce, ořech třeba, bonbon, kostku cukru, protože cukr nebyl, my jsme na to neměli, tak každej měl takovou hromádku dobrot, který přes rok nebyly.“* Než se začalo jíst, museli se pomodlit. *„Je to taková modlitba, že se děkuje pánu bohu za to, že se můžeme sejít, je to takový pro oči, táta u toho vždycky brečel, protože to bylo takový lítostivý. Mamka to vždycky doříkala, ta byla takovej tvrd'ák trošku, a my děti samozřejmě brečely s tátou. Já mám teď taky slzy v očích, když na to vzpomenu.“* Další modlitbou pak štědrovečerní večeře končila. Protože nebyla televize ani rádio, povídali si a věnovali se dalším tradicím. Házeli bačkou, krájeli jablka, ale Štefan si už nepamatuje, zda tyto zvyky přejali až tady. *„A byl takový zvyk, protože se topilo v kamnech, tak když bylo po večeři, tak nás děti poslali pro polínka dříví přes dvůr a měli jsme přinést nálož dříví. A říkalo se, že podle toho, kolik dříví přineseš, aby to bylo spárovaný, tak abys měla pár, a kdo ho měl, tak se měl oženit.“* Dárky se zprvu nedávaly, v Rumunsku vůbec ne. Až v Československu se začali obdarovávat a děti většinou dostávaly to, co zrovna potřebovaly, např. gumové holínky. Na Boží hod vánoční se opět museli ráno umýt a říkalo se, že se má člověk mýt s penězi, aby jich měl dost. Na Silvestra byla slavnostní večeře, během níž se děkovalo starému roku. Na Nový rok musel každý křesťan do kostela.

PŘÍLOHA 17: Náboženství rumunských Slováků

Rumunští Slováci byli velmi nábožensky založení. Právě náboženství bylo jedním z faktorů, jež jim po několik generací v rumunském prostředí umožnilo si zachovat vlastní identitu a kulturu. Pamětník Štefan Čajan vysvětluje, že tamější Slováci tvořili uzavřenou komunitu a dlouho žili jen pro sebe. Mluvili často maďarsky a rumunsky se zřejmě také domluvili, ale sňatky s Rumuny, kteří jsou pravoslavní, uzavírali jen zřídka.

Štefan, Ondřej Bandík a Marie Danielová byli v katolické víře vychovávaní a dodnes jsou věřící. Ondřej chodí do kostela stále. Ke zpovědi chodila jako dítě každou neděli také Marie. Ve škole měla náboženství. „*K nám [do Kuří] jezdíval pan farář na motorce, aj v zimě.*“ Rovněž Štefan chodil do kostela pravidelně – a z Chlupaté Vsi chodil do kopce až na 2 km vzdálenou Dobrou Vodu. „*To chodili pravidelně, každý tejden nebo každý měsíc, kdo jak chtěl, kdo jak byl hříšník. [...] A ještě to fungovalo u nás tak, že si musela chtít odpuštění od každého, to já jsem neměl rád. Od každého z těch starších jsi musela chtít odpuštění. [...] Tak já jsem kolikrát nadával na kluky... to jsem nerad, to jsem musel říct: ‚Prosím tě, odpusť mi...‘ Musel jsem kleknout před ním, držet ho za ruku, dívat se mu do očí. A umíš si představit, když jsi měla na někoho vztek...*“ Štefanova matka byla více věřící než otec a byla to ona, kdo rozhodoval o tom, že se jde ke zpovědi.

Pro rumunské Slováky byly významné všechny náboženské obřady spjaté s jednotlivými životními obdobími. Slavily se proto křtiny, svatby a na sklonku života mělo velký význam poslední pomazání. V šesti letech, se začátkem školní docházky, se chodilo k tzv. svatému přijímání (Marie byla u svatého přijímání ještě v Rumunsku). V dospělosti byli všichni pamětníci biřmování.

Obrázek 32: Průvod dětí na první svatý přijímání v Benešově nad Černou

Zdroj: Historická expozice Benešova nad Černou 1. část: Osobnosti Benešova nad Černou, s. 59.

Příloha 18: Demoliční akce v pohraničí – odstřel kostelu v Kapličkách

Kostel v Kapličkách (něm. Kapellen) byl zničen v rámci celoplošné demoliční akce v okolí rakouských hranic.

Obrázek 33: Odstřel kostela v Kapličkách 4. června 1959

Zdroj: ABS, fotodokumentace demoličních prací v pohraničí a hraničním pásmu, citováno dle KOVAŘÍK, David. *Československo-rakouská státní hranice a její okolí v prvních letech studené války*, s. 54.

PŘÍLOHA 19: Pohoří na Šumavě před druhou světovou válkou a po ní

Obrázek 34: Pohoří na Šumavě před druhou světovou válkou

Zdroj: Staré chalupy, kostely nebo obchody. Vědci modelují zaniklé šumavské vesnice. ČT24 [online]. 4. června 2019. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2833577-stare-chalupy-kostely-nebo-obchody-vedci-modeluji-zanikle-sumavske-vesnice>.

Obrázek 35: Pohoří na Šumavě dnes

Zdroj: ŠMÍD, Jan. In: Jižní Čechy. 25. listopadu 2020. Facebook [oficiální profil k prezentaci Jižních Čech spravovaný Jihočeskou centrálou cestovního ruchu, uživatelský příspěvek]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/jiznicechy/posts/10158858577314510/>.